T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANA BİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE FUTBOL TARAFTAR GRUPLARININ SİYASAL AMAÇLI MOBİLİZASYONU

Yüksek Lisans Tezi

YUNUS ERGEN

İstanbul, 2017

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANA BİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE FUTBOL TARAFTAR GRUPLARININ SİYASAL AMAÇLI MOBİLİZASYONU

Yüksek Lisans Tezi

YUNUS ERGEN

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. HEDİYETULLAH AYDENİZ

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

HALKLA İLİŞKİLER Anabilim Dalı HALKLA İLİŞKİLER Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi YUNUS ERGEN'nın TÜRKİYE'DE FUTBOL TARAFTAR GRUPLARININ SİYASAL AMAÇLI MOBİLİZASYONU adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 8.09.2017 tarih ve 2017-25/11 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 12 / 09 / 2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. HEDİYETULLAH AYDENİZ	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. MEHMET ÖZÇAĞLAYAN	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. ABDULLAH ÖZKAN	

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tez Çalışması Orijinallik Raporu Beyan Formu

Tarih: 06/09/2017

Tez Başlığı: Türkiye'de Futbol Taraftar Gruplarının Siyasal Amaçlı Mobilizasyonu

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın Giriş, Ana bölümler ve Sonuç kısımlarından oluşan toplam 168 sayfalık kısmına ilişkin, 06/09/2017 tarihinde ~~şahsım~~/tez danışmanım tarafından TURNITIN adlı benzerlik tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %18 çıkmıştır.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç
3- Beş kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Usul ve Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Usul ve Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Benzerlik Oranının Gerekçesi[1] (uygun olanların solundaki kutuyu işaretleyiniz):

	Aktaran Kaynaklar da yer alan metinler		Metin İçi Dipnotta yer alan Kaynaklar
	Değiştirilemeyecek Orijinal Kaynaklar (Hukuk Metinleri, Kutsal Kitaplar gibi)		İstatistik Tabloları, Grafikleri, Program veya Uygulama Modelleri
	Kanun Maddeleri		Genel Geçer Tanımlar
	Orijinal Görseller (resim, fotoğraf, harita, afiş gibi)		

Varsa Diğer Gerekçeler (aşağıda belirtiniz):

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Öğrenci Adı Soyadı Yunus Ergen
İmza

Öğrenci No: 578113005
Anabilim Dalı: Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Programı: Halkla İlişkiler
Program Türü: Yüksek Lisans Doktora

Danışman Onayı
(Unvan, Adı Soyadı, İmza)
Yrd. Doç. Dr. Hediyetullah AYDENİZ

Ek: Orijinallik raporunun (benzerlik oranının % değerinin yer aldığı) birinci sayfası.

[1] Yetmediği durumda ilave sayfa kullanabilirsiniz.

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	: Yunus Ergen
Anabilim Dalı	: Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Program	: Halkla İlişkiler
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Hediyetullah Aydeniz
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Eylül, 2017
Anahtar Kelimeler	: Futbol, Siyaset, Taraftar Grupları, Yeni Toplumsal Hareketler, Gezi Parkı, Twitter

ÖZET

TÜRKİYE'DE FUTBOL TARAFTAR GRUPLARININ SİYASAL AMAÇLI MOBİLİZASYONU

"Türkiye'de Futbol Taraftar Gruplarının Siyasal Amaçlı Mobilizasyonu" isimli bu çalışma, futbolun yapı taşlarından birisi olan taraftar gruplarının Türkiye'de meydana gelen toplumsal hareketlerdeki siyasal amaçlı mobilizasyonuna odaklanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma, futbol taraftar gruplarının Türkiye'de meydana gelen siyasal olay, gelişme veya hareketlere, taraftar kimliğinden sıyrılmaksızın katılım sağlayıp sağlamadığı, eğer katılım sağlıyorsa bu katılımın neden ve nasıl gerçekleştiği probleminden hareketle yapılmıştır. Yeni toplumsal hareketler ve yeni medya bağlamında ele alınan çalışmanın evrenini Türkiye Futbol Federasyonu Süper Ligi'nde 2012-2013 sezonunda mücadele eden futbol kulüplerinin taraftarları, örneklemini ise Süper Lig'de şampiyonluk yaşayan kulüplerin taraftar grupları oluşturmuştur. Çalışmada, araştırma yöntemi olarak tek ögeli örnek olay incelemesi, veri toplama tekniği olarak ise içerik analizi tekniği tercih edilmiştir. Bu kapsamda 2013 yılında meydana gelen Gezi Parkı eylemleri çalışmaya örnek olay olarak seçilmiş, eylemlerin başladığı 27 Mayıs 2013 tarihinden 27 Haziran 2013 tarihine kadar geçen bir aylık süre boyunca örneklem olarak seçilen taraftar gruplarının, eylemlere hem doğrudan hem de dijital katılımı siyasal mobilizasyon açısından içerik analizi tekniğiyle incelenmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Yunus Ergen
Field	: Public Relations and Pulicity
Programme	: Public Relations
Supervisor	: Asst. Prof. Hediyetullah Aydeniz
Degree Awarded and Date	: Master – September, 2017
Keywords	: Football, Politic, Fan Groups, New Social Movement, Gezi Park, Twitter

ABSTRACT

POLITICAL MOBILIZATION OF FOOTBALL FAN GROUPS IN TURKEY

By this thesis named "Political Mobilization of Football Fan Groups in Turkey", it is written by focusing the football fan groups in which are one of the building block of football, on the political mobilization in the social movements in Turkey. The study has been done based on the problem of whether football fan groups were involved or not and why and how this participation is occured If they were involved in political events, developments or movements in Turkey in a point of view of having a self identification as a football supporter. Research is contextualized with fans of football clubs struggling in season of 2012-2013 in Turkish Football Federation Super League as population of the study and football clubs that had a championship at Super League as sample of the study, in the concept of new social movements and new media. In this study, case study on one parameter as the research method and content analysis as data collection technique have been prefered. Within this concept, Gezi Park protests happened in 2013 is choosen as case study and participation of fan groups is choosen as sample, to the protests either in direct or digital way is observed by content analysis technique with regard to political mobilisation during one month period from 27 May 2013 to 27 June 2013 when the protests happened.

ÖNSÖZ

"Türkiye'de Futbol Taraftar Gruplarının Siyasal Amaçlı Mobilizasyonu" isimli bu çalışmanın hazırlanmasına ve tamamlanmasına katkıda bulunan herkesi saygı ve şükranla anıyorum. Öncelikle çalışmanın her aşamasında ilgisini ve desteğini zaman ve mekan sınırı tanımaksızın gösteren, akademik danışmanlık için vazgeçilmez unsurlar arasında yer alan alçak gönüllülük, iyi iletişim kurma ve motive edici olma özelliklerini fazlasıyla taşıyan saygıdeğer danışmanım Yrd. Doç. Dr. Hediyetullah Aydeniz'e teşekkür ederim. Tezin ilk dönemlerinde danışmanlığımı üstlenen Yrd. Doç. Dr. İmran Demir'e de teşekkürü borç bilirim. Akademik kariyerimin gelişmesine bilgi, beceri ve tecrübeleriyle katkı sunan gerek lisans gerekse yüksek lisans döneminde ders aldığım tüm hocalarıma şükranlarımı sunuyorum.

Hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini her zaman yanımda hissettiğim, başta ilk öğretmenlerim kıymetli babam ve annem olmak üzere tüm aileme ve değerli dostlarıma sonsuz teşekkür ederim. Çalışma süresi boyunca fedakar, sabırlı ve motive edici desteğiyle her anımda yanımda olan sevgili eşim İkbal'e minnettarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ ..... **vi**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **vii**

GİRİŞ **1**

1 FUTBOL, SİYASET VE TARAFTARLIK **10**

1.1 FUTBOLUN GELİŞİM SÜRECİ **11**

1.1.1 Dünyada Futbol 13

1.1.2 Türkiye'de Futbol 15

1.2 SİYASET VE SİYASALLAŞMA **22**

1.2.1 Siyasal Katılma ve Siyasal Davranış 23

1.2.2 Alternatif Siyasal Katılma ve Siyasal Mobilizasyon Alanı Olarak Yeni Medya 26

1.3 TÜRKİYE'DE FUTBOL SİYASET İLİŞKİSİ **29**

1.4 TARAFTARLIK **36**

1.4.1 Taraftar Çeşitleri ve Özellikleri 40

1.4.2 Türkiye'de Futbol Taraftarlığı 43

2 TOPLUMSAL HAREKETLER **50**

2.1 KAVRAMSAL ÇERÇEVE **51**

2.2 TOPLUMSAL HAREKETLERE YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR **56**

2.2.1 Klasik Toplumsal Hareketler 59

2.2.1.1 Klasik Kolektif Davranış Teorisi (Kalabalıklar Ekolü) 60

2.2.1.2 Göreceli Mahrumiyet Teorisi 62

2.2.1.3 Rasyonel Tercih Teorisi 64

2.2.2 Yeni Toplumsal Hareketler 65

2.2.2.1 Kaynak Mobilizasyonu Teorisi 67

2.2.2.2 Politik Süreçler Teorisi 69

2.2.2.3 Yeni Toplumsal Hareket Teorisi 70

2.3 KLASİK İLE YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERİN MUKAYESESİ 75
2.4 TOPLUMSAL HAREKETLER VE MEDYA 81
2.4.1 Yeni Toplumsal Hareketler ve Yeni Medya 82
2.4.2 Dijital Aktivizm 88
3 FUTBOL TARAFTAR GRUPLARININ SİYASAL AMAÇLI MOBİLİZASYONU: GEZİ PARKI EYLEMLERİ ÖRNEĞİ 92
3.1 YENİ BİR TOPLUMSAL HAREKET TÜRÜ OLARAK GEZİ PARKI EYLEMLERİ 92
3.1.1 Gezi Parkı Eylemcilerinin Genel Profili 98
3.1.2 Toplumsal Hareket Teorileri Bağlamında Gezi Parkı Eylemleri 109
3.2 ARAŞTIRMA YÖNTEMİ 113
3.2.1 Araştırmanın Konusu 113
3.2.2 Araştırmanın Amacı 113
3.2.3 Araştırmanın Önemi 114
3.2.4 Araştırmanın Yöntemi 114
3.2.5 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 115
3.2.6 Araştırmanın Sınırlılıkları 115
3.2.7 Araştırma Verilerin Toplanması 118
3.3 ARAŞTIRMA BULGULARI VE ANALİZ 122
3.3.1 Futbol Taraftar Gruplarının Gezi Parkı Eylemlerine Doğrudan Katılımı 122
3.3.2 Futbol Taraftar Gruplarının Gezi Parkı Eylemlerine Dijital Katılımı 136
SONUÇ 157
KAYNAKÇA 172
EKLER 186

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Türkiye'de Futbol Dünyası 21
Tablo 2: Toplumsal Hareketlerin Çözümlenmesine Yönelik Dört Temel Yaklaşım 58
Tablo 3: Klasik ve Yeni Toplumsal Hareketler Arasındaki Farklar 78
Tablo 4: Klasik ve Yeni Toplumsal Hareketlerin Karşılaştırılması 80
Tablo 5: Seçili Taraftar Gruplarının Resmi Twitter Hesaplarına İlişkin Genel Görünüm (27 Mayıs 2017) 139
Tablo 6: 27 Mayıs-27 Haziran 2013 Tarihleri Arasında Seçili Taraftar Gruplarının Atmış Olduğu Tweetlerin Genel Görünümü 140
Tablo 7: 31 Mayıs-27 Haziran 2013 Tarihleri Arasında Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atılan Tweetlerin Haftalara Göre Dağılımı 142
Tablo 8: Taraftar Gruplarının Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Paylaşmış Olduğu Tweetlerin Etkileşim Düzeyi 144
Tablo 9: Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atılan Tweetlerin Kategorilere Göre Sayısal Dağılımı 145
Tablo 10: Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atılan Tweetlerin Kategorilere Göre Yüzdesel Dağılım 145

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Türkiye'de Genel Taraftar Dağılımı 44
Şekil 2: Türkiye'de Yaş Durumuna Göre Taraftar Dağılımı 45
Şekil 3: Türkiye'de Cinsiyet Durumuna Göre Taraftar Dağılımı 45
Şekil 4: Türkiye'de Eğitim Durumuna Göre Taraftar Dağılımı 46
Şekil 5: Türkiye'de Futbol Taraftarlarının Tuttukları Takımı Seçme Nedenleri 47
Şekil 6: Türkiye'de En Çok Beğenilen Taraftar Grupları 47
Şekil 7: Taraftarlara Göre Türkiye'de Futbol Siyaset İlişkisi 48
Şekil 8: Türkiye'de Futbol Taraftarlarının İdeolojik Yönelimleri 49
Şekil 9: Gezi Parkı Eylemcilerinin Cinsiyet Durumu 100
Şekil 10: Gezi Parkı Eylemcilerinin Yaş Durumu 101
Şekil 11: Gezi Parkı Eylemcilerinin Eğitim Durumu 101
Şekil 12: Gezi Parkı Eylemcilerinin Çalışma Durumu 102
Şekil 13: Gezi Parkı Eylemcilerinin Mesleki Durumu 103
Şekil 14: Gezi Parkı Eylemcilerinin Eylemlere Katılmaya Karar Verme Nedenleri 104
Şekil 15: Eylemcilerin Eylemlere Katılma Nedenleri 105
Şekil 16: Eylemcilere Göre Gezi Parkı Eylemlerinin Asıl Sebebi 106
Şekil 17: Eylemcilerin Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Haberleri Aldıkları İlk Kaynak 107
Şekil 18: Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Sosyal Medyada Paylaşım Yapanların Oranı 107
Şekil 19: Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Genel Görüş 108
Şekil 20: Çarşı Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemi 124
Şekil 21: Çarşı Taraftar Grubunun "*Biber gazı oleey!*" Bestesi 125
Şekil 22: Çarşı Taraftar Grubunun "*Sık Bakalım"* Bestesi 125
Şekil 23: Gezi Parkı Eylemleri Sırasında Geliştirilen "*Sık Bakalım!"* Marşı 126
Şekil 24: ultrAslan Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemi 129
Şekil 25: 12numara Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemi 132
Şekil 26: İstanbul United Görseli 133
Şekil 27: İstanbul United Belgeseli Afişi 134
Şekil 28: Vira Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemi 134
Şekil 29: Teksas Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemi 135
Şekil 30: Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Gün Bazlı Paylaşılan Tweet ve Toplam Kullanıcı Sayısı 137
Şekil 31: Seçili Taraftar Gruplarının Twitter Takipçi Sayıları 139
Şekil 32: Seçili Taraftar Gruplarının Atmış Olduğu Toplam Tweet Sayısı 140
Şekil 33: 27 Mayıs-27 Haziran 2013 Tarihleri Arasında Paylaşılan Tweetlerin Genel

Görünümü..... 141
Şekil 34: Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atılan Toplam Tweet Sayısı 142
Şekil 35: 12numara Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atmış Olduğu Tweetlerin Kategorilere Göre Dağılımı 147
Şekil 36: Çarşı Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atmış Olduğu Tweetlerin Kategorilere Göre Dağılımı..... 147
Şekil 37: ultrAslan Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atmış Olduğu Tweetlerin Kategorilere Göre Dağılımı 148
Şekil 38: Vira Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atmış Olduğu Tweetlerin Kategorilere Göre Dağılımı..... 149
Şekil 39: Teksas Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atmış Olduğu Tweetlerin Kategorilere Göre Dağılımı..... 149
Şekil 40: 12numara Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-1 150
Şekil 41: 12numara Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-2 151
Şekil 42: 12numara Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-3 151
Şekil 43: 12numara Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-4 151
Şekil 44: 12numara Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-5 152
Şekil 45: Çarşı Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-1 152
Şekil 46: Çarşı Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-2 153
Şekil 47: Çarşı Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-3 154
Şekil 48: Çarşı Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-4 154
Şekil 49: ultrAslan Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği..... 155
Şekil 50: Vira Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği..... 155
Şekil 51: Teksas Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği..... 156

GİRİŞ

Futbol, dünyada hemen her kesimin ilgi duyduğu, toplumsal yaşamı çeşitli boyutlarda etkileyen bir fenomen olmasının yanısıra küresel ölçekte büyük bir pazar payına ve izleyici kitlesine sahiptir. Bugün futbol dünyasına bakıldığı zaman gerek FIFA'nın (Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği) gerekse UEFA'nın (Avrupa Futbol Federasyonları Birliği) düzenlemiş olduğu turnuvaların yanı sıra Avrupa'nın önde gelen Almanya, İngiltere, İspanya gibi ülkelerin ulusal futbol liglerinin de dünyada milyonlarca insan tarafından izlendiği görülmektedir. Futbolun günümüzde bu kadar çok ilgi görmesi, büyük bir pazara dönüşerek ticari faaliyetlere, endüstriyel üretimlere imkan sağlayan bir kurum haline dönüşmesi ve toplumsal yaşamı çeşitli boyutlarda etkilemesi akıllara Simon Kuper'in (2014) *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir* isimli klasikleşen çalışmasını getirmektedir. Futbolun bugün sadece oyun, eğlence aracı veya bir spor dalı olarak kalmadığı gerçeği aşikardır. Öyle ki futbol günümüzde kültürden sanata, ekonomiden siyasete kadar birçok alanda etkisini hissettirmektedir. Buradan hareketle bu çalışma; futbol-siyaset ve futbol-toplumsal hareketler ilişkisi bağlamında Türkiye'de futbol taraftar gruplarının siyasal amaçlı mobilizasyonuna odaklanacaktır.

İçinde yaşadığımız zaman diliminde eğlencenin ve hazzın, insan için vazgeçilmez olgular arasında yer aldığı söylenebilir. Bugün dünyanın ilgisine mazhar olan eğlence merkezlerinden biri ve belki de en önemlisi futboldur. Ne ki, en önemli toplumsal olaylar ve gelişmeler bile futbol maçlarına duyulan ilginin önüne geçememekte, futbol ve futbolu oluşturan unsurların bu olay ve gelişmelere bir şekilde etki ettiği görülmektedir. Futbol, ne sanatta olduğu gibi sadece estetik bir haz alma, ne de sporda olduğu gibi sadece zinde ve sağlıklı olma amacı taşımaktadır. Oynayanlar, izleyenler ve taraf olanlar açısından futbolun ortaya çıkış amacını birden çok nedene bağlamak mümkündür. Bu nedenler arasında en göze çarpanlarınsa "eğlenmek", "hoşça vakit geçirmek" veya "sıkıntılardan uzaklaşmak" olduğu söylenebilir.

Futbol bir eğlence aracı olmasının yanısıra grup aidiyetliklerinin tanımlandığı ve

kimliğin edinildiği, davranış biçimlerinin şekillendirildiği, siyasi/politik ve sosyal temsilin gerçekleştirildiği bir toplumsal alan olarak da değerlendirilmektedir (Alver, 2008, s.224). Bu özellikleriyle toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelen futbol; rekabet, hırs, mücadele, kazanma arzusu gibi temel insani dürtülerin tatminini sağlamasının yanı sıra bireylerin kendilerini ait hissedebilecekleri farklı bir sosyal ve siyasal "alan" imkanı da sağlamaktadır. Aynı futbol kulübünü destekleyen, aynı renklere gönül vermiş insanların ortak amaçlar ve hedefler doğrultusunda bir araya gelmesi ve desteklediği, gönül verdiği kulübün çıkarları doğrultusunda hareket etmesi şüphesiz bu insanların aidiyet duygularını da pekiştirmektedir. Dolayısıyla insanlar kendilerini ait hissettikleri, gönülden bir bağ ile destekledikleri kulübün başarı ya da başarısızlığını kendi başarı ya da başarısızlığı gibi algılamaya başlaması ve bu durumun insanların toplumsal yaşam içerisindeki konumlarını değişik boyutlarda etkilemesi de olağandır. Bu etkiler kimi zaman rakip kulübü destekleyenler arasında bir mizah konusu olmakta kimi zaman ise daha ileri boyutlara taşınarak şiddet içerikli tartışmaların ve olayların yaşanmasına neden olmaktadır.

Futbol bir oyun olmanın ötesinde bireylere, eğlence, güç, iktidar, üzüntü, sevinç, ulusal onur ve hepsinden öte kendi kimliklerini, kendilerini bulabildikleri bir dünyanın anahtarını da sunmaktadır. Futbol, kimliklerin oluşmasına katkı sağlamasının yanı sıra farklı sosyal kimliklerin karşılaşmasına ve birbirinden etkilenmesine de imkan tanır (Talimciler, 2008, s.90). Bu imkan dahilinde temel insani dürtülerini futbol üzerinden gideren bireyler salt birey olarak değil, kulübü destekleyen diğer bireylerle bir araya gelip kolektif bir bilinçle toplu olarak hareket edebilme kabiliyetini de kazanırlar. Futbol taraftarlığı, herkesin katılımına açık olan ve herkesin eşit oranda payını alabileceği demokratik imkanlara açık, söz konusu bu kolektif bilinç kabiliyetinin geliştirildiği bir kamusal alan olarak dikkat çekmektedir. Taraftar kavramı kuşkusuz kolektivite (ortaklık) kavramını da beraberinde getirir. Söz konusu bu kavram sadece maç günleri aynı stadı doldurmak, aynı maçı izlemek gibi pasif bir durumu ifade etmemektedir. Daha geniş kapsamla taraftarlık "ilişki ağları" içinde olmayı gerektirir. İlişki ağıyla beraber "ortak hafıza", "ortak dil", "ortak tutum" ve "ortak hareket etme" diğer taraftarlarla oluşturulan temel unsurlar arasındadır (Aydın vd.,

2008, s.300).

Siyaset insanoğlunun varlığı kadar eski bir fenomendir. İnsanlığın en ilkel dönemlerinden günümüze kadar geçen süre boyunca önemini her geçen gün arttıran siyaset bugün toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir kurumu haline gelmiştir. Günümüzde hemen tüm olgu ve olayların siyasetle uzaktan veya yakından bir bağlantısının olduğu söylenebilir. Siyaset kendisi dışındaki olguları etkilediği gibi diğer olgu ve olaylardan da etkilenmektedir. Tarihsel serüveni incelendiğinde futbolun da siyasetten etkilenen ve onu etkileyen bir fenomen olduğu gerçeğiyle karşılaşılacaktır. Futbolun kitlesel bir özellik taşımaya başlamasıyla beraber, geniş toplumsal kesimleri ilgilendiren sosyal bir olguya dönüşmesi kaçınılmaz olmuştur. Futbolun bu kitlesel yönü siyasetin ve siyasilerin de dikkatini çekmiş ve her iki kurumun da kitlelere hitap ediyor olması ortak paydada buluşmalarına neden olmuştur. Futbolun kitlesel etkisinin farkında olan birçok devlet adamı/bürokrat kendi ideolojilerinin üstünlüğünü göstermek veya siyasi popülerliklerine katkı sağlamak maksadıyla futbolu bir araç olarak kullanıp futbola gönül vermiş kitleleri, taraftar gruplarını etkileme yöntemine başvurmuş ve başvurmaya devam etmektedir (Şahin ve İmamoğlu, 2011, s.1-2). 19. yüzyılın ortalarından itibaren modern anlamda ilk defa İngiliz topraklarında oynanmaya başlanan futbolun bugün dünyanın neredeyse her ülkesinde milli bir spor dalı olarak diğer spor dallarının önüne geçtiği görülmektedir. Futbol girdiği bütün toplumların kültürel yapısı içerisinde kendisine yer edinmiş ve hızlı bir şekilde o kültürel yapının bir göstergesi olarak dikkatleri üzerine çekmiştir. Dolayısıyla futbolun bu hızlı gelişimi göz önüne alındığında onu kültür, ekonomi ve siyaset alanlarından bağımsız değerlendirmek mümkün gözükmemektedir.

Toplumsal hareketler (social movements), dikkate değer sayıdaki insanın, toplumun başlıca özelliklerinden birini ya da birkaçını değiştirmek (ya da değiştirilmesine karşı direnmek) için giriştiği örgütlü çabalar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal hareket kavramı ilk kez 18. yüzyılın başlarında Fransız sosyalizminin kurucusu olarak tanımlanan Saint Simon tarafından kullanılmıştır. Simon bu terimi önce Fransa ardından da başka ülkelerde görülen kolektif protesto hareketlerini adlandırmak için kullanmıştır. Önceleri mevcut düzene karşı çıkan yeni siyasal otoritelerin bir özelliği olarak kullanılan terim zaman

içinde anlamsal bir genişleme yaşayarak şimdilerde en yaygın biçimde, siyasal sisteminin ana gövdesinin dışında kalan grupları, örgütleri ve oluşumları da içerisinde barındırmaktadır. 20. yüzyılın sonlarına doğru "yeni" sıfatıyla anılmaya başlayan toplumsal hareketler (new social movement) ise siyasal değişimin giderek önemli kaynakları arasında yer almaya başlamıştır (Marshall, 1999, s.746).

Toplumsal hareketler, neredeyse bütün toplumlarda değişim talebi ile meydana gelen ve belirli bir süre zarfında devam eden oluşumlardır. İnsanların, eski dönemlerdeki dini ve etnik kökenli hareketlerden tutun da günümüzde küresel bir boyut kazanan çevresel ve kimlik hareketlerine kadar birçok alanda tepkisini ortaya koymak adına toplu olarak hareket ettiği gözlemlenebilir. Söz konusu bu toplu hareketler futbol maçlarının oynandığı statlarda meydana gelen çatışmalardan, stat dışına taşan siyasi veya ekonomik tepkilere; birden fazla amaç ve hedef doğrultusunda mevcut siyasi erke ya da doğrudan devlete karşı yapılan protesto gösterilerine katılım sağlamaya kadar çok geniş bir yelpazede tezahür eden ve günümüzde neredeyse bütün toplumlarda görülebilen bir olgu haline evrilmiştir. Bu nedenle toplumsal hareketler, çağımızda toplumsal yaşam içerisindeki hemen her kesimden gurubun oluşturabileceği, toplumsal ve siyasal yapıların yadsınamaz bir parçası olarak yorumlanabilir.

Toplumsal hareketler meydana geldiği toplumların sorunlarıyla yakından ilgilenir. Toplumsal sorunlar, toplumdaki rahatsızlıklar, gerginlikler ve karışıklıklar toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına imkan tanırken toplumsal hareketler de toplumun büyük çoğunluğunu ilgilendirmediği durumlarda bile bazı konuların sorun haline gelmesine ve bu sorunlara kendilerince çözüm üretilmesine olanak sağlayabilir. Toplumsal hareketler, toplumların hem kültürel, ekonomik ve dini yapılarında hem de siyasi yapısında giderek önemini arttırmaktadır. Farklı bir siyasi tarz, insan iradesiyle değişim çabaları vb. tanımlamalar ölçüsünde de değerlendirilen toplumsal hareketler belirli bir toplumsal değişimi meydana getirmek ya da onaylanmayan değişime karşı direnmek için belirli bir süre zarfında faaliyet gösteren oluşumlar olarak da tanımlanabilir. Günümüz toplumlarında gelişen teknolojilere paralel olarak artan iletişim araçları bu oluşumların çeşitlenerek büyümesine katkı sağlamaktadır. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde gelişim gösteren internet ve

internet teknolojilerinin bir uzantısı olarak görülen yeni medya ortamları sayesinde günümüz toplumsal hareketleri farklı bir boyut kazanmıştır. Buradan hareketle Türkiye'de Futbol Taraftar Gruplarının Siyasal Amaçlı Mobilizasyonu isimli bu çalışmanın konusunu, genelde toplumsal hareketler özelde ise yeni toplumsal hareketler ve yeni medya bağlamında; Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) Süper Lig'inde mücadele eden kulüplerin taraftar gruplarının siyasal amaçlı hareketliliği oluşturmaktadır.

Günümüzde futbolun toplumsal yaşam içerisinde etkileşimde bulunmadığı ya da etki etmediği hemen hiçbir kurumun kalmadığını söylemek herhalde yanlış olmayacaktır. Bugün günlük hayatta statü gereği popüler olan şahısların çoğu (sanatçılar, siyasiler, aydınlar vs.) taraftar kimlikleri ile de ön plana çıkmaktadır. Futbolun etkileşime açık bu yönü onu sadece bir oyun, spor veya eğlence aracı olmaktan çıkarmakta, toplumsal yaşam içerisinde aktif rol oynayan bir aktör haline dönüştürmektedir. Bu etkileşimin boyutunun ülkemizde her geçen gün daha da arttığı söylenebilir. Hal böyle olunca genelde futbol özelde ise taraftarlar ve taraftar grupları, akademik çalışmalarda farklı açılardan ele alınarak incelenmiş ve incelenmeye devam etmektedir. Literatüre bakıldığı zaman futbolla ilgili birçok akademik çalışma yapıldığı görülecektir. Söz konusu bu çalışmaların büyük bir çoğunluğunu bilimsel makaleler ve tezler oluşturmakla birlikte günümüzde futbolu konu edinen birçok kitap ve derginin yayınlandığı da görülmektedir. Futbolla ilgili Türkiye'de yapılan akademik çalışmaların büyük çoğunluğunun konusunu genel olarak; futbolun tarihsel gelişimi (Erdoğan, 2008; Zelyurt, 2014; Yüce, 2014), futbolun yönetimi ve idaresi (Devecioğlu, Çoban ve Karakaya, 2013), futbol endüstrisi ve kapitalizm-futbol ilişkisi (Aşkar, 2008; Talimciler, 2008), futbolun medya ile ilişkisi (Arık, 2008), popüler kültür, tüketim kültürü ve futbol ilişkisi (Şentürk, 2007; Doğan, 2008; Sabah, 2016), milliyetçilik ve ırkçılığın futboldaki yansımaları (Alver, 2008; Zelyurt, 2013), futbol, ideoloji ve siyaset ilişkisi (Talimciler, 2006; Özsoy, 2016), futbolda fanatizm, şiddet ve saldırganlık (Acet, 2001; Taştan, 2009; Apsar, 2014) gibi konular oluşturmaktadır. Bu konuların kuşkusuz taraftarları ve taraftar gruplarını da dikkate alıp konu edilerek çalışıldığı gözlemlenmiş buna karşın futbol-siyaset ve futbol-toplumsal hareketler ilişkisi bağlamında taraftarları ve taraftar gruplarını doğrudan inceleyen

çalışmaların ise sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Bu çalışmaların bazılarında taraftarlar veya taraftar grupları sadece futbol-siyaset-ideoloji ilişkisi bağlamında ele alınmışken (Dikici, 2008; Akbal, 2014; Cengiz, 2014) yalnızca bir çalışmanın futbol-siyaset-toplumsal hareketler ilişkisi bağlamında ele alındığı saptanmıştır (Özçetin ve Turan, 2015). Okumakta olduğunuz bu tez çalışmasını, literatürdeki futbol-siyaset-toplumsal hareketler ilişkisi bağlamında ele alınan çalışmaların bir devamı olarak değerlendirmek mümkündür. Bu çalışmayı literatürdeki benzer çalışmalardan ayıran özellik ise futbol taraftar gruplarının siyasal amaçlı hareketliliğini konu edinmesi ve bu konuyu yeni toplumsal hareketler ve yeni medya ekseninde ele alarak incelemesidir.

Futbol taraftar gruplarının Türkiye'de meydana gelen siyasal olay ve gelişmelere, taraftar kimliğinden sıyrılmaksızın katılım sağlayıp sağlamadığı, eğer katılım sağlıyorsa bu katılımın neden ve nasıl gerçekleştiği çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu çerçevede çalışmada yanıtı aranacak sorular şunlardır: Futbol taraftarlarını, siyasi katılıma iten, toplumsal hareketlere yöneltip mobilize olmalarını sağlayan motivasyonlar nelerdir? Futbol taraftar grupları bir toplumsal hareketin organize edilmesinde ve yönlendirilmesinde nasıl bir rol oynamaktadır? Türkiye'deki futbol-siyaset ilişkisi ile futbol taraftar gruplarının siyasal mobilizasyonu arasında bir ilişki var mıdır?

Çalışmanın, futbol-siyaset, taraftar grupları-siyaset, futbol-siyasi mobilizasyon ve toplumsal hareketler-futbol ilişkisini irdelemesi açısından önemli olduğu ve bu nedenle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Futbolu anlamaya ve anlamlandırmaya, futbolun toplumsal yaşam ile etkileşimini ilişkilendirmeye çalışan literatürdeki çalışmalar incelendiğinde futbol-siyaset, taraftar grupları-siyaset, siyasi mobilizasyon-futbol ve toplumsal hareketler-futbol ilişkisini inceleyen çalışmaların sınırlı sayıda olması ise bir eksiklik olarak görülmekte bu açıdan çalışmanın literatürdeki bu eksikliği gidereceği de öngörülmektedir.

Bilimsel bir çalışmanın yürütülebilmesi için takip edilmesi gereken bir dizi yöntem vardır. Bu çalışmada bir bilimsel çalışmanın gerçekleştirilip tamamlanabilmesine olanak

sağlayan; problem tespiti, araştırma yapılacak konunun belirlenmesi, temel araştırma problemlerinin tanımlanması, araştırılan konuyla ilgili literatür taraması yapılarak mevcut kaynakların irdelenmesi, hipotez, varsayım veya araştırma sorularının oluşturulması, araştırmada hangi tür yöntemin kullanılacağına karar verilmesi, verilerin toplanıp analiz edilmesi ve araştırmanın sonuca bağlanarak raporlaştırılması aşamaları sırasıyla takip edilmiştir. Çalışmanın araştırma yöntemi olarak durum çalışması veya örnek olay/vaka incelemesi olarak adlandırılan *case study* uygun görülmüş bu çerçevede Türkiye'de son yıllarda meydana gelen en geniş katılımlı toplumsal hareket olarak tasvir edilen ve küresel ölçekte dikkatleri üzerine çeken Gezi Parkı eylemleri vaka olarak belirlenmiştir. Gezi Parkı eylemleri, 2013 yılı Mayıs ayında İstanbul'da başlamış ve sonraki günlerde tüm Türkiye'ye yayılarak yaklaşık bir ay boyunca hem ulusal hem de uluslararası gündemi meşgul etmiştir. Gezi Parkı eylemleri akademik camianın gündemini de meşgul etmiş, eylemler hem ulusal hem de uluslararası literatürde sıklıkla konu edinilmiştir. Türkiye'deki Gezi Parkı eylemlerini konu edinen çalışmaların genelinde eylemlerin neden ve nasıl ortaya çıktığı, eylemcilerin neden ve nasıl harekete geçtiğiyle eylemcilerin neler istediği gibi konular ele alınmış (Işık, 2013; Gürakar, 2014; Bayhan, 2014) bu konular farklı açılardan değerlendirilerek incelenmiştir. Bu çalışma ise Gezi Parkı eylemlerine katılan eylemciler arasında en dikkat çekici kesim olan taraftar gruplarına odaklanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan çalışma Gezi Parkı eylemlerini konu edinen literatürdeki benzer çalışmalardan bu yönüyle ayrılmaktadır.

Çalışmanın evrenini 2012-2013 sezonunda TFF Süper Ligi'nde mücadele eden futbol takımlarının taraftarları, örneklemini ise TFF Süper Lig'inde şampiyonluk yaşayan Beşiktaş, Bursaspor, Galatasaray, Fenerbahçe ve Trabzonspor kulüplerinin taraftar grupları oluşturmaktadır. Örneklem olarak belirlenen kulüplerin tespitinde şampiyon olmak sınırlaması yapılmıştır. Taraftar gruplarının tespitinde ise Twitter'da en fazla takipçisi sayısına sahip olma durumu gözetilmiş bu çerçevede Beşiktaş'ın *Çarşı*, Bursaspor'un *Teksas*, Galatasaray'ın *ultrAslan*, Fenerbahçe'nin *12numara* ve Trabzonspor'un *Vira* taraftar gruplarının resmi Twitter hesapları incelenmiştir. Twitter hesaplarının resmi hesaplar

olduğundan emin olmak amacıyla taraftar gruplarının resmi web sayfalarında bağlantılanan Twitter adresleri esas alınmıştır. Veri toplama tekniği olarak *içerik analizi* tercih edilmiş, bu kapsamda örneklemi oluşturan taraftar gruplarının resmi Twitter hesaplarındaki paylaşımları siyasal mobilizasyon açısından Gezi Parkı eylemlerinin başladığı günden itibaren geçen bir aylık süre içerisinde 27 Mayıs-27 Haziran 2013 tarihleri arasında analiz edilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümünde literatür taraması yoluyla ulaşılan kaynaklardan yararlanılarak çalışmanın teorik temeli oluşturulmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde futbol, siyaset ve taraftarlık olguları izaha kavuşturulmaya çalışılarak ilk aşamada futbolun dünyada ve Türkiye'deki gelişimine kısaca değinilmiştir. Daha sonra siyaset ve siyasallaşmayla ilgili genel bilgilere yer verilerek siyasal katılma ve siyasal davranış olguları açıklanmaya çalışılmış, alternatif siyasal katılma ve siyasal mobilizasyon alanı olarak yeni medya ortamlarının konumu değerlendirilmiştir. Birinci bölümün üçüncü kısmında Türkiye'de futbol siyaset ilişkisinin boyutları futbolun Türkiye'deki tarihsel gelişim süreci göz önünde bulundurularak örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Birinci bölümün son kısmında ise taraftarlığın neleri kapsayıp neleri kapsamadığı tartışılarak, genel olarak taraftar çeşitleri ve özelliklerine değinilmeye çalışılmış ve Türkiye'de futbol taraftarlığı ve taraftar gruplarının yapısı özce anlatılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, öncelikle toplumsal hareketler literatürüne ilişkin genel bilgilere yer verilerek kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha sonra klasik ve yeni toplumsal hareket paradigmaları açıklanarak bu paradigmalar etrafında geliştirilen toplumsal hareket teorilerine değinilmiş ve klasik toplumsal hareketler ile yeni toplumsal hareketlerin birbirine benzeşen ve birbirinden ayrılan yönlerine değinilmiştir. İkinci bölümün son kısmında medya ve toplumsal hareket ilişkisi incelenerek yeni medya sonrası gelişen günümüz toplumsal hareketlerinin genel karakteristiği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü uygulama bölümüdür. Bu bölümde öncelikli olarak çalışmaya vaka olarak belirlenen, yeni bir toplumsal hareket türü olarak değerlendirdiğimiz Gezi Parkı eylemleri incelenmiş, olayların başladığı günden sonra geçen bir aylık süreçte

yaşananlar genel olarak tasvir edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Gezi Parkı eylemlerinin neden ve nasıl ortaya çıktığı sorularına yanıt aranmış, Gezi Parkı eylemlerinin nasıl bir toplumsal hareket türü olduğu, toplumsal hareket paradigmaları çerçevesinde geliştirilen teorik yaklaşımlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Daha sonra araştırma metodu açıklanmış, araştırmanın konusu ve kapsamı, amacı, yöntemi (tek ögeli örnek olay incelemesi), sınırlılıkları, evren ve örneklemi ve veri toplama tekniği hakkında açıklamalar gerekçeleriyle birlikte izah edilmiştir. Son olarak, araştırmadan elde edilen bulgular analiz edilmiş ve çalışma sonuca bağlanmıştır.

1 FUTBOL, SİYASET VE TARAFTARLIK

Futbol her toplumda var olduğu günden itibaren günlük yaşam içerisindeki konumunu artarak güçlendirmiş ve toplumsal yaşamın önemli bir parçası haline gelmiştir. Futbol, belli ekonomik ve onu destekleyen ve ondan beslenen siyasal, kültürel ve ideolojik amaçları gerçekleştirmeye yönelik örgütlü etkinlikler bütününü anlatır (Erdoğan, 2008, s.5). Bu anlatı bizlere futbolun toplumsal yaşam içerisinde çok yönlü yapısını ve bu yapının etkileşimde bulunduğu alanlara ilişkin incelemeler yapma gerekliliğini de göstermektedir. Futbolu ve futbolun temel dayanak noktalarından birisi olan taraftar gruplarını incelemek de çok boyutlu bir bakış açısını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla futbolu ve taraftar gruplarını sadece "endüstrileşme", "şiddet" ve "holiganlık" olgularıyla değerlendirip okumaya çalışmak bütüncül bir yapı ortaya koymayacaktır.

Futbol, toplum düzenine ilişkin yansımalar alanı olarak görülmesi hasebiyle kültürel etkinlikler bağlamında değerlendirilmesi gereken bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır. Gündelik bir eğlence veya oyun olarak algılanan futbola, esasen siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal boyutları içeren geniş bir perspektiften bakmak gerekmektedir. Bu çerçevede futbolun, boş zaman aktivitelerinin ve beden-ruh terbiyesinin ötesindeki değerlendirmeleri ve tartışmaları gerekli kılan bir süreci kapsadığı söylenebilir. Geçirdiği evreler göz önüne alındığında futbola, dinsel bir ayin, sosyal bir tören, devletlerarası anlaşma şekli, boş zaman meşgalesi, beden terbiyesi, para kazanma yolu gibi birçok anlam ve değer yüklenmiştir. Farklı toplumlarda, farklı amaç ve biçimlerle karşılaşılan futbol, zaman içinde iletişim ve ulaşım imkanlarının gelişmesiyle beraber küreselleşip kitleselleşmiş ve tüm dünyada egemen anlayışların süzgecinden geçmek zorunda olan bir fenomen haline evrilmiştir (Doğan, 2008, s.13-17). Buradan hareketle çalışmanın bu bölümünde futbolun temel unsurlarından birisi olan taraftar gruplarına ve günümüzde futbolun belki de en çok etkileşimde bulunduğu kurum olan siyaset olgusuna odaklanılacaktır. Bu çerçevede öncelikli olarak dünyada ve Türkiye'de futbolunun gelişimine kısaca değinilecektir. Daha sonra siyaset ve siyasallaşma konularına değinilecek, alternatif siyasal katılma ve siyasal mobilizasyon alanı olarak yeni medya ortamlarının konumu değerlendirilecek ve Türkiye'de futbol siyaset ilişkisi örneklerle

anlatılmaya çalışılacaktır. Bu bölümün son kısmında ise futbol dünyasının en önemli bileşenlerinin başında gelen taraftarlık olgusuna değinilerek taraftarların yapısal özellikleri ve Türkiye'de futbol taraftarlığına ilişkin değerlendirme ve saptamalarda bulunulacaktır.

1.1 FUTBOLUN GELİŞİM SÜRECİ

Herhangi bir insani faaliyetin tarihsel sürecinde olduğu gibi futbol tarihinde de öncelikli olan neyin hangi tarihte ortaya çıktığını keşfetmek değildir. Aslolan ortaya çıkan faaliyetin hangi insani gereksinimlerin sonucunda gerçekleştiği, bu gereksinimlere kimin karşılık verdiği, gereksinimlerin karşılanıp karşılanmadığı, amacın ve aranan sonuçlarının neler olduğudur. Bu bağlamda futbol, bir yerlerde birilerinin günlük yaşamlarını sürdürdükleri sırada ortaya çıkan birtakım gereksinimleri karşılamak amacıyla bulunmuştur. Söz konusu bu gereksinim ya da gereksinimler bir grup insanın kendini gerçekleştirmesiyle ilintili olabileceği gibi geniş gruplar ve geniş toplumsal yapılar arasındaki ilişkisel süreçlere de tekabül edebilir (Erdoğan, 2008, s.10). Kuşkusuz bu gereksinimler arasında en dikkat çekeninin insanın oyun oynama isteği olduğu söylenebilir.

İnsanoğlu, doğumundan ölümüne kadar yaşamın hemen her evresinde farklı oyunlar oynayarak ömrünü idame eder. Daha çocukluktan başlar oyun, ilkin oyuncaklarıyla oynar. Saklambaç, evcilik, körebe, çelik çomak, misket ve daha birçokları… Hayal gücünden beslenir, oynarken çevresindeki nesnelere hayal gücünde harmanladığı şekiller verir. Evler, şatolar, kuleler yapar. Kağıttan uçak, tahtadan at yapar. Oynayarak öğrenir ve gelişir. Bir nevi gerçek hayatın provasını oyunlarla yapar. Derken büyümeye başlar, oyunlarla provasını yaptığı rolleri üstlenir. Anne, baba, abi, hasta, doktor, öğrenci, öğretmen olur. Zengin ya da fakir olur. Çalışkan ya da tembel olur. Gerçeklerle sarmaş dolaş olur ve gerçek hayatın sıkıntıları etrafını sarmaya başlar. Yaşamaktan sıkılır, yeni oyunlar arar ve yine oyunlarla sıkıntısını atmaya çalışır (Taşdelen, 2004). Dolayısıyla oyun insanoğlunun yaşamının bir parçasıdır denebilir.

Aklın ve duyguların, fiziksel ve ruhsal bedenin etkilerini içeren bir yapıya sahip olan

oyun, kişinin varlığında barındırdığı tüm yetenek, potansiyel güç ve yönelimlerin dışa vurumu olarak tasvir edilir. Oyunun çıkış noktalarından birisinin "sıkıntı" olduğu söylenebilir. Kreatif, yenilikçi ve eğitici olma özelliklerinin yanı sıra sanatsal bir niteliği de bulunan oyunun temelinde yatan nedenlerden birisi sıkıntıdır. Refah seviyesi, eğitimi, entelektüel birikimi ne kadar ileri düzeyde ve gelişmiş olursa olsun sıkıntı insanın peşinde her zaman koşadurmuştur. İnsanla birlikte var olan sıkıntı, oyun ve eğlencenin doğmasına neden olmuştur. İnsan kendini sürekli etkisi altına alan sıkıntılarından kurtulmak için fırsat buldukça oyuna ve eğlenceye sarılmıştır. Oynayanlara ve izleyenlere hoş vakit geçirme imkanı sunan ve insanı bir nebze de olsa sıkıntılarından uzaklaştıran futbol, günümüzde oyunun en zevkli ve en popüler hali olarak varlığını devam ettirmektedir (Şentürk, 2007, s.35). Futbol aynı zamanda zekanın ve duygunun, gençliğin ve zindeliğin birleşiminden oluşur. Yardımlaşma ve dayanışmanın bir sonucu olarak birlikte oynamanın, birlikte istemenin, birlikte çabalamanın, birlikte koşmanın, birlikte yenme ve yenilmenin, birlikte sevinme ve üzülmenin, kısacası başlangıcından sonuna kadar her şeyin birlikte, kolektif bir şekilde yaşandığı bir oyundur (Taşdelen, 2004).

İnsanoğlunun tarih sahnesinde boy gösterdiği günden itibaren, hareket eden cisimlerle oynamaktan haz duyma ve güce sahip olma içgüdüsünün bir tezahürü olan "top oyunları" temelinde futbol, görünüşte bir spor faaliyeti olmasına karşın, görsel bir şölen olmanın da ötesine geçerek tıpkı eski çağlarda olduğu gibi bir "dini" ayin olma niteliğini göstermektedir. Bu büyülü "oyun" artık salt oyun olma işlevinden sıyrılarak yerel, toplumsal ve evrensel bir gerçeklik haline dönüşmüştür (Eker, 2010, s.173). Erdoğan'a, (2008, s.10) göre insani bir faaliyet olan futbola gerekçe olarak, rekabet, savaş, mücadele, kazanma arzusu, yarış, grup veya sınıf farklılığı oluşturma ve tutma, savaşa hazırlık; futbol vasıtasıyla yetkinlik elde ederek başka faaliyetlerde başarı kazanma; sınıf farklılığını ve ilişkileri yeniden üretme, ruhban/teolojik gücün kendini ve gücünü yeniden üretmesi; eğlence ve futbol adı altında "sirk ve emek", "böl, birbirine düşür ve yönet" politikalarını gerçekleştirme, ticari çıkar sağlama gibi birçok neden gösterilebilir. Kuşkusuz bu nedenler futbolun ortaya çıkışına etki eden motivasyonlar arasındadır. Bu nedenler göz ardı edilmeden futbolun dünyada ve Türkiye'de gelişim aşamalarına bakmak daha sağlıklı olacaktır.

1.1.1 Dünyada Futbol

"Futbol ilk nerede ve ne zaman ortaya çıktı?" sorusunu yanıtlamak için literatüre bakıldığında futbolun M.Ö. 5000-2500 yılları arasında Çin'de ve aynı tarihlerde Mısır'da ortaya çıktığı saptanmıştır. Çin'de ayaklar kullanılarak gerçekleştirilen bu oyuna Tsu Chu adı verilmiştir. Tsu "ayakla vurma" anlamındadır. Chu ise "içi (hayvan kılı ya da tüyüyle) doldurulmuş deri top" manasına gelmektedir. Tsu Chu oyunundaki amaç topu ayakları kullanarak 30-40 santimetre çapındaki ağla örülü bir deliğe sokmaktır. Modern anlamda futbol oyununa karşılık gelen Tsu Chu oyunu için gereksinimin ne olduğu, niçin ve nasıl ortaya çıktığı net değildir. Anlatılanlara bakıldığında Tsu Chu oyunu, imparatorun doğum gününü kutlamak amacıyla oynanan tipik bir oyundur. Bu açıdan bakıldığında Tsu Chu oyunu egemen güç için bir kutlama/merasim gereksinimini gidermede kullanılan bir oyun niteliği taşımaktadır (Erdoğan, 2008, s.10). Buna göre futbolun insanın eğlenme ve hoş vakit geçirme ihtiyacından ortaya çıktığı söylenebilir.

Bugünkü haliyle bilinen modern futbol ise ilk olarak 1855 yılında İngiltere'de oynanmaya başlanmıştır. Oyunun belirli kurallar dahilinde oynanması bu tarihten itibaren gerçekleşmiştir. Bu tarihlerde daha çok üniversite çevrelerindeki gençler tarafından oluşturulan takımlarla oynanan futbol 19. yüzyılın ortalarından itibaren gün geçtikçe daha fazla ilgi çekmeye başlamış, bilhassa kurulan takımların etrafında farklı biçimlerde oluşan taraftar grupları sayesinde futbol kitleselleşme yolunda hızlı bir şekilde ilerlemiştir. Futbol kurallarının peyderpey ortaya çıkıp uygulanmaya başlandığı dönem de yine 19. yüzyılın ortalarından itibaren görülmeye başlanmıştır (Gökçatı, 2008, s.21).

İlk futbol kulübü 1857 yılında Sheffield F.C. adıyla İngiltere'de kurulmuştur. 1863'de Londra Futbol Federasyonu futbol oyununu elle oynanan futbol (rugby) ve elin kullanılmasını yasaklayan kurum futbolu olmak üzere iki gruba ayırmıştır. İlk profesyonel lig 1888 yılında yine İngiltere'de kurulmuştur (Erdoğan, 2008, s.14). 1871 yılında yine ilk olarak İngiltere'de elemeli usule dayalı bir kupa turnuvası düzenlenmiştir. İlk milli maç ise 1872 yılında İngiltere ile İskoçya arasında oynanmıştır. 19. yüzyılın başında şekillenip ikinci

yarısında bugünkü oynandığı şekle en yakın hali alan futbol yüzyılın sonlarına doğru tüm Avrupa'da oynanmaya başlamıştır. Yaşanan bu hızlı gelişmelerin sonucunda, bugün dünyadaki en üst düzey futbol örgütü olan Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FIFA) 1904 yılında kurulmuştur (Gökçatı, 2008, s.22).

Futbolun beşiği İngiltere ve dünyada futbolun gelişimi, TFF'nin 1992 yılında yayımlamış olduğu *Türk Futbol Tarihi* adlı eserin 1. cildinde 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasında şu şekilde sıralanmıştır (s.9-10): 1841; futbol topunun tam bir küre şeklinde olmasının kabulü, 1848; futbolun genel kurallarının *Cambridge Kuralları* adı altında toplanarak bir standarda kavuşturulması, 1855; üniversite karmasından oluşan bir İngiliz futbol takımının ilk defa İngiltere adaları dışına çıkarak Almanya'da maç yapması ve Almanya'nın futbolla tanışması, 1857; ilk futbol kulübü Sheffield F.C.'nin İngiltere'de kurulması, 1863; modern futbolun doğuşu olarak kabul edilen İngiltere Futbol Federasyonu'nun yani Football *Association'*un kurulması, 1870; Lizbon'da oturan İngilizlerin futbolu Portekiz'de oynamaya ve yaymaya başlamaları, 1871; Kral Kupası adıyla da anılan dünya futbolunun ilk büyük organizasyonu olan İngiltere Federasyon Kupası maçlarının başlaması, 1872; ilk milli maçın İngiltere ile İskoçya arasında oynanması, 1875; Football Association'un kalelere üst direk konulmasını kabul etmesi ve topa kafayla da vurulabilmesine izin vermesi, 1876; köşe vuruşunun futbola girmesi, 1879; Glasgow'dan Darwen'e, para ve güzel iş teklifleriyle futbolcu getirilmeye çalışılmasıyla futbolda profesyonelleşme yolunda ilk adımların atılması, 1882; İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda futbol federasyonları temsilcilerinin, futbol kurallarında değişiklik yapmalarına imkan tanıyan *International Board*'ı kurmaları, 1885; futbolda profesyonelliğin İngiltere Futbol Federasyonu tarafından resmen kabul edilmesi, 1886; "ofsayt"ın futbol kuralları içine alınması, 1889; futbolun Avrupa'da hızla yayılmasıyla beraber Danimarka ve Hollanda futbol federasyonlarının kurulması, 1890; futbol maçları esnasında tüm yetkinin hakemlere verilmesi, 1891; penaltının futbol kuralları içine alınması, 1893; Amerika kıtasında ilk futbol federasyonunun Arjantin'de kurulması, 1895; kadınlardan kurulu takımlar arasında ilk maçın İngiltere'de oynanması, 1899; maç süresinin 90 dakika, futbol sahalarının standart ölçüsünün 118.4x91.4 metre olarak belirlenmesi, 1901; Sheffield

United ile Tottenham takımları arasında oynanan Federasyon Kupası final maçını ilk defa 100 binin üzerinde seyirci izlemesi, 1902; Avrupa kıtasında ilk defa oynanan bir milli maçta Avusturya'nın Macaristan'ı 5-0 yenmesi, 1903; averajın futbolda kabul edilmesi, 1904; Paris'te toplanan Fransa, Belçika, Danimarka, Hollanda, İspanya, İsveç ve İsviçre futbol federasyonları temsilcilerinin uzun süren görüşmeler neticesinde Uluslararası Futbol Federasyonunu (FIFA) resmen kurmaları, 1906; kıtalar arasında yapılan ilk milli futbol maçında Güney Afrika'nın Brezilya'yı Sao Paulo'da 5-0 yenmesi, 1907; kendi sahasında bulunan bir futbolcunun ofsayt sayılmamasının kabulü, 1908; Londra Olimpiyat Oyunları ile futbolun ilk defa Olimpiyat Oyunları dahilinde yer alması ve İngiltere'nin şampiyon oluşu.

Kuşkusuz futbola damgasını vuran önemli gelişmeler yukarda anlatılanlarla sınırlı kalmamıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla gelişen futbol, yüzyılın sonuna doğru özellikle kitle iletişim araçlarında yaşanan hızlı gelişmeler neticesinde (futbol maçlarının televizyon kanallarından canlı yayınlanması gibi) küresel bir boyut kazanmış hemen her ülkede futbol en önemli spor faaliyeti konumuna yükselmiştir. Türkiye'de futbolun gelişiminin ise Avrupa ve dünyadaki örneklerine göre daha geç tamamlandığı söylenebilir.

1.1.2 Türkiye'de Futbol

Türk tarihinde *tepük* olarak bilinen futbol Osmanlı döneminde ilk zamanlar Müslümanlara yasaklanmış ve sadece gayrimüslimlerin oynamasına izin verilmiştir. Türklerin günümüz futboluna en yakın haliyle tanışması, ticaretle uğraşan İngilizlerin 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki belli başlı liman kentlerine gelmesi vesilesiyle olmuştur. Oyunu, önce kendi aralarında kurdukları takımlarla oynayan İngilizler daha sonra bu *ayak oyununu* Türklerin de tanıyıp oynamasını sağlamışlardır (Erdoğan, 2008, s.14). 19. yüzyılın sonlarına doğru Türk topraklarında futbolun etkisi oldukça artmıştır. Türk gençleri yabancılar tarafından oynanan bu oyuna gün geçtikçe daha fazla ısınmaya başlamış, oyuna ilginin artmasıyla beraber 20. yüzyılın hemen başında ilk Türk futbol takımının kurulması da gecikmemiştir. İlk futbol takımının kuruluş hikayesini Yüce (2014, s.106-107) ilk Türk futbolcu olarak bilinen Fuad Hüsnü Bey'in ağzından şöyle aktarmaktadır:

1901'in sonlarına doğru gelindiğinde Kadıköy'deki Papaz'ın Çayırı veya Papaz Bağı olarak bilinen sahada genç bir adam kendi kendine duvara doğru şut çekiyordu. Duvara çarpıp gelen topu bazen ayağının içi ile plase, bazen de burnu ile abanarak karşılıyor, topla talim yapıyordu. Bu talimi uzaktan izleyen diğer bir genç adam berikinin yanına doğru geldi ve biraz şaşırmış şekilde:

- *Azizim ne yapıyorsun, duvarı mı yıkacaksın? diyerek takıldı. Topla oynamayı bırakan beriki yanına gelen arkadaşına döndü:*

- *Bak, İngilizler ve Rumlar takımlar kurup müsabakalar yapıyorlar. Gel biz de bir futbol takımı kuralım, onlara duman attıralım.*

Bu sözler tarihteki ilk Türk futbol takımı olarak bilinen Black Stocking (Siyah Çoraplılar)'ın kuruluşunun habercisiydi. Bu iki gençten topla oynayanı Bahriye Subayı Fuad Hüsnü, arkadaşı ise Danyal Reşat Bey'dir. Fuad Hüsnü Bey Son Posta sekreteri Fuat Aral ile yaptığı bir söyleşide ilk futbol takımımızın kuruluşunu böyle anlatıyordu. Fuad Hüsnü Bey Black Stocking'in kuruluşunu anlatmaya şu sözleri ile devam etti:

O tarihte Abdül Hamid'i kuşkulandıran birkaç toplantı tertip ettik. Reşad Danyal Bey Başkan, Mehmet Ali Bey Umumi Kaptan oldu. Bende Kaptan Muavini seçildim. Kulübün diğer üyeleri Kemani Nuri Bey, Fahri Bey, Nureddin Bey, Hafız Mehmed, Hafız Mustafa, Emcet, Hüseyin, Mazhar, Şevki ve Reşad Beyler'di. Bunların dışında adlarını hatırlayamadığım birkaç yedek üye daha bulunmaktaydı. Kulübün kuruluşu 1901 senesinin sonbaharına rastlar. Sonrasında faaliyete geçmiş Reşad Danyal Bey'in başkanlığında Papazın Çayırı'nda idmanlara başlamıştık. Lokalimiz şimdiki Fenerbahçe Stadı'nın karşısında Halil Mahmudiye ilk mektebinin altındaki Hurşid Ağa'nın kahvesiydi. Üşüdüğümüz veya çok yorulduğumuz zaman oraya sığınır, çay, kahve içer kendimizi toparlardık. Aradan beş dakika geçmeden tekrar çayıra döndüğümüz, akşama kadar bıkmadan usanmadan tekrar topa vurduğumuz vaki idi. Egzersizlerimiz iki ay kadar sürdü. Reşad Danyal Bey'in fikrince artık olgunlaşmış, kıvama gelmiştik ki; bir gün hepimizi etrafına topladı:

- *Çocuklar, siz artık piştiniz, Rumlarla bir maç yapacağız. Göreyim sizi. Şimdi her oyuncunun yerini ve vazifesini anlatacağım. Kulaklarınızı iyice açınız, beni dinleyiniz. Kaleci bizim kalemizi koruyacak, topa hücum eden karşı taraf oyuncusunun ayağından topu yakalayacak veya bu mümkün olmazsa yumruklayacaktır.*

İsmini şu an hatırlayamadığım kalecimiz atıldı:

- *Kimi yumruklayacağım Danyal Bey?*

Danyal Bey her zamanki muzipliği ile:

- *Her geleni yoklarsın. Şöyle on, on beş gün hastanede yatsın dedi ve ilave etti:*

- *Azizim kaleye insan girecek değil, top girecek! Tabi sende topu yumruklayacaksın!*

Bu suretle bek, haf bek (orta saha) ve forvetlerin nerelerde yer tutacağını ve nasıl oynayacağını teferruatıyla anlattı. Heyecana kapılıp yerlerimizi terk etmememizi, hepimizin birlikte topun peşinde koşmamızı tembihledi.

Black Stocking Futbol Kulübü'nün ömrü ne yazık ki çok kısa sürmüştür. Yalnızca bir iki ay faaliyette bulunan, baskılar sonucu kapatılan kulübün bu süre zarfında sadece bir maça çıkabildiği bilinmektedir. Danyal Reşad Bey'in taktikleri sonucunda Rumlar karşısına çıkan Black Stocking ilk maçını 5-1 kaybetmiş, maçın tek golünü ise ilk Türk futbolcu Fuad Hüsnü Bey atmıştır. Bu ilk maç aynı zamanda Black Stocking Futbol Kulübü'nün son maçı olmuştur (Yüce, 2014, 107). TFF'nin *Türk Futbol Tarihi* isimli çalışmasının 1. cildinde Black Stocking'in akıbetiyle ilgili gelişmeler ise şu şekilde aktarılmıştır (1992, s.13):

Kadıköy ve çevresinde adından sıkça söz ettiren II. Abdülhamit'in baş jurnalcisi Hafiye Şamil'in adamları Black Stocking'in varlığından haberdar olmuş ve Papazın Çayırı'na ani bir baskın gerçekleştirmiştir. Baskında kaçabilenler kurtulmuş, yakalananlar ise ağır cezalara çarptırılmıştır. Fuad Hüsnü Bey, maçı izlemek üzere arabasıyla Papazın Çayırı'na gelen babası Amiral Hüseyin Hüsnü Paşa'nın faytonuna atlayıp kaçmış; takımın diğer kurucusu Reşad Danyal Bey ise yakalanmıştır. Hariciye Nezareti'nde (Dışişleri Bakanlığı) görevli bulunan Reşad Danyal Bey, cezaen Tahran Sefarethanesi emirine sürgün edilmiştir. Hafiyeler Fuad Hüsnü Bey'i de tespit ettikleri için bu genç deniz öğrencisi hakkında da mahkeme tarafından takibat açılmıştır. Yakalanarak Kasımpaşa'daki mahkemede yargılanan Fuad Hüsnü Bey oldukça zor saatler yaşamıştır. Mahkeme müstantiki (sorgu memuru) Raşit Bey tarafından okunan jurnal zaptında "...karşılıklı kaleler kurup Rumlarla aynı kıyafeti labis olduğu halde top endahtı ile talim icra etmekte olduklarından..." şeklinde bir ibareyle suçlanmıştır. O dönemde Rumlarla aynı kıyafeti giyip, karşılıklı kaleler kurarak top atışları yapmak kolay kolay affedilebilecek bir suç değildir. Bu nedenle Fuad Hüsnü Bey bir hayli dil dökmek zorunda kalmış, bu dil dökmeler çare olmayınca mahkemeden bir ara izin isteyerek futbol formalarını giymiş ve mahkemenin huzuruna bu şekilde çıkmıştır. Raşit Bey karşısında don gömlek duran Fuad Hüsnü Bey'e ilk aşamada kızsa da sonra durumu kavrayarak küçük bir ceza ile dosyayı kapatmıştır.

İlk Türk futbol kulübü olan *Black Stocking*'in bu hikayesi, futbolun Osmanlı topraklarında oynanmaya başladığı ilk yıllardan itibaren siyasetin denetimi ve baskısı altında olduğunu göstermektedir. Bundan sonraki yıllarda ise bu durum pek değişmemiş futbol Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'de hemen her dönem siyasetin denetiminde ve siyasetle bir şekilde ilişki içerisinde olmuştur. Türk futbol tarihine ilişkin önemli gelişmeler TFF'nin *Türk Futbol Tarihi* isimli çalışmasının 1. cildinde şu şekilde dönemlere ayrılarak aktarılmaktadır (1992, s.16-18):

1. **Dönem (1895-1908):** Bu dönem Osmanlı imparatorluğu sınırları içerisinde yer alan İzmir ve Selanik illerine yerleşmiş ve bu illerde ticaretle ilgilenen İngiliz ailelerinin kendi aralarında ilk futbol maçlarını oynamaya başladıkları dönemdir. Futbol oynanan söz konusu bu iki ilin hemen ardından İstanbul'da da İngilizler tarafından ilk futbol maçları oynanmaya başlamış böylelikle Türk toprakları futbolla tanışmıştır.

2. **Dönem (1908-1923):** Gerçek anlamda Türk futbolunun doğduğu dönem olarak anılmaktadır. Bu dönemde Galatasaray'ın İstanbul Futbol Ligi şampiyonluğunu yabancı takımların elinden alması Türk futbolunun gelişimi açısından önem arz etmektedir. Bununla beraber 2. Meşrutiyet'in ilan edilmesi birtakım özgürlük ve serbestilerin yayılmasına ön ayak olmuş, Türk futbol kulüplerinin ülke genelinde kurulup yayılmasının önü açılmıştır. Yine bu dönemde Galatasaray'ın yanısıra Fenerbahçe, Beşiktaş ve Altınordu gibi diğer Türk kulüpleri İstanbul Futbol Ligi'nde adından söz ettirmeye başlamıştır.

3. **Dönem (1923-1951):** Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş kulüplerinin başını çektiği İstanbul kulüpleri temsilcilerinin uzun süren görüşmeler sonucunda Türk spor tarihinin ilk örgütlü kurumu olan *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı* ve bu örgüte bağlı olarak *Türkiye Futbol Heyet-i Müttehidesi* adı altında ilk futbol federasyonu kurulmuştur. Yine bu dönemde Yusuf Ziya (Öniş) Bey'in başkanlığında kurulan futbol federasyonu FIFA'ya üyelik için başvuruda bulunmuş ve Türkiye 21 Mayıs 1923 tarihinde FIFA'ya resmen üye olmuştur. FIFA'ya resmen üye olan Türkiye Futbol Heyet-i Müttehidesi bir milli maç tertip etmek için kolları sıvamış ve ilk kez kurulan Türk Milli Futbol Takımı, 26 Ekim 1923 günü İstanbul

Taksim Stadı'nda Romanya ile ilk maçına çıkmış ve bu karşılaşma 2-2 berabere sonuçlanmıştır. Türk milli takımı yurtdışındaki ilk maçını ise 1924 Paris Olimpiyat Oyunları'nda Çekoslovakya'ya karşı oynamıştır. Bu dönemde futbolla ilgili yaşanan diğer önemli gelişmeleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür: İlk defa Türkiye Futbol Şampiyonası'nın yapılması ve Harbiye'nin şampiyon olması; 1924 yılında ilk defa bir Türk hakemin FIFA'nın isteği üzerine bir milli maçta görev alması; Türk hakemlik kursunun açılması ve ilk Türk futbol hakemlerinin yetiştirilmesi; 1936 yılında Türkiye Futbol Federasyonu tarafından İngiltere'den getirilen ünlü antrenör Mr. Soots'un ilk antrenörlük kursunu açması; yine aynı yıl ilk modern stadyumun Ankara'da 19 Mayıs Stadyumu ismiyle açılması; 1939 yılında Taksim Stadı'nda ilk gece maçının yapılması; İstanbul'un ilk büyük stadı olan İnönü Stadı'nın temellerinin atılması; Bu döneme, günümüzde üç büyükler olarak anılan Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş kazandıkları başarılarla damga vurmuşlardır.

4. Dönem (1952-1960): Bu dönemin en dikkat çekici olaylarının başında Türk futbolunun profesyonelleşme evresinin başlaması gelir. 1952 yılında profesyonelliğin kabul edilmesiyle beraber Türk futbolunda yeni bir dönem başlamıştır. Dönemin bir diğer önemli olayı ise Türk futbolcularının profesyonelleşmeyle beraber yurt dışındaki takımlarda oynamaya başlamasıdır. Profesyonelleşmeyle birlikte profesyonel liglerin kurulması da gecikmez. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük illerde profesyonel liglerin kurulması diğer illerde de çeşitli liglerin kurulmasını sağlamış, ülke genelinde yeni futbol takımları ortaya çıkmaya başlamıştır. Türk takımlarının Avrupa kupalarına katılmaları yine bu dönemde gerçekleşmiştir. Avrupa'da boy gösteren Türk takımları yabancı oyuncuların dikkatini çekmeye başlamış bu sayede yabancı uyruklu oyuncuların Türk takımlarında oynamaya başladığı görülmüştür.

Talimciler, (2005, s.151-152) ise Türk futbolunun geçirdiği evreleri ve gelişim sürecini dört döneme ayırarak izaha kavuşturmaya çalışmıştır:

Kuruluş dönemi: Galatasaray'ın kurulması ve İstanbul Ligi'nde mücadele etmesiyle başlayan bu dönem, Cumhuriyet ilan edilmeden önce azınlıklar ve işgal ordularına karşı yapılan maçlarla ivme kazanmış daha sonra ülke içindeki üç büyük ilde oynanan Milli Küme

maçlarıyla 1951 yılına kadar devam etmiştir.

1951-1980 dönemi: Bu dönem Türk futbolu için oldukça önemli bir dönemdir. Çünkü 1952 yılında Türk futbolu profesyonelleşmiş ve kapitalist etki futbolda da kendisini hissettirmeye başlamıştır. Yine bu dönemde futbolun kurumsallaşma süreci hızlanmış ve Türkiye Futbol Birinci Ligi 1959 yılında kurulmuştur. Buna ek olarak gelişen Anadolu sermayesiyle birlikte atmışlı yılların ikinci yarısından itibaren ülke genelinde hemen her ilde bir futbol kulübü kurulmaya başlamış bunun sonucunda Türkiye Futbol İkinci Ligi de kurulmuştur. Bu sayede futbol tüm ülke genelinde resmi olarak oynanır hale gelmiştir.

1980-1990 dönemi: 1980'li yıllar siyasallaşmanın yoğunlaştığı yıllar olduğundan bu dönemde depolitizasyon süreçleri hız kazanmış ve futbol bir depolitizasyon aracı olarak mevcut siyasi erk tarafından aktif olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede devlet eliyle futbola yatırımlar özellikle ülkenin doğu illerinde artmaya başlamıştır.

1990 ve sonrası: Özel televizyonların yayın hayatına başlamasıyla beraber futbol-televizyon birlikteliği pekişmiş ve futbol bir tüketim ürünü olmaya başlamıştır. Bu gelişmeye ek olarak futbol orta sınıfın sporu olmaya doğru kaymış, futbol ve futbol taraftarlığı üzerinden "öteki"nin tahakkümü yıkılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu dönemde futbola şiddet bulaşmış, futbolun sanatsal yönüne olan ilgi artmış ve futbolda seyir zevki daha fazla gözetilir olmuştur.

Bir başka analizde ise Ünsal (2005, s.326-327), Türkiye'de futbolun geçirdiği yüzyılı aşkın süreyi ve bu süreç dahilinde futbolla ilintili diğer unsurları üç farklı döneme ayırarak incelemiş (Tablo 1) ve 1900-1950 arası, 1950-1980 arası ve 1980-2000'li yıllar arasında Türk futbolunu mercek altına almıştır. Türk futbolu ve yapılanma biçimlerini incelemek açısından Ünsal'ın bu dönemsel bakış açısını değinmek yerinde olacaktır.

Tablo 1: Türkiye'de Futbol Dünyası

	1900-1950	1950-1980	1980-2000'ler
Büyük Kulüplerin Oluşumu- Rekabeti	"Merkez"de üç büyükler	Merkez-Çevre (Anadolu Kent Kulüpçülüğü)	Uluslararası-Merkez, Ulusal Kimlik, Ulusal Çevre
Kurucular-Yöneticiler	Okullu-mahalleli ağabeyler, bürokratlar, zenginler, siyasetçiler	Bürokratlar, siyasetçiler, iş adamları	İş adamları, yöneticiler, siyasetçiler
Ligler-Kupalar	Yerel	Yerel-Ulusal	Küreselleşme
Futbolun Anlam ve Önemi	Kimlik/rekabet futbolu	Etki/nüfuz futbolu	Siyasi/ticari futbol
Oyuncular ve Yetişme Biçimleri	Amatör-gizli profesyonel, mahalle, okul, işyeri, altyapı	Profesyonel, altyapı, transfer	Profesyonel, altyapı, pahalı transfer, yıldızlar
İzleyiciler	"Okullu", mahalleli, işyerinden taraftar, potansiyel oyuncu	Taraftar, fanatik	İzleyici-Fanatik Holigan-Fanatik "tüketici"
Taraftarlığın Dışavurum Biçimleri	Tezahürat, "yaşa aslan", "kaynana zırıltısı" (stat içi-dışı)	Tezahürat, "Hastayız sana, en büyük biziz, başka büyük yok", bayrak, pankart, maytap (stat içi-dışı)	Tezahürat, "Beraber ıslandık, ölmeye geldik" pankart, bayrak, meşale, maytap, forma, atkı tribün liderleri, taraftar dernekleri ve internet siteleri
Polis Yönetimi	Az sayıda, sakin	Çok sayıda, eğitimsiz, sindirici, baskıcı	Aşırı sayıda, Etkisiz-daha eğitimli, diyaloğa yakın, işbirliği isteyen, proaktif olmaya çalışan
Basın (Medya)	Yerel basın ve devlet radyosu	Ulusal basın, devlet radyo ve televizyonu	Ulusal, uluslararası basın, devlet radyo ve televizyonları, özel radyo ve televizyonlar, internet haber siteleri, uydu-kablolu-dijital televizyon
Kulüplerin Niteliği ve Gelirleri	Gönüllü oluşum, dernek-dışa kapalı camia-seçkinci-aidat-bağış-gönüllü birlikler	Dernek-dışa daha geniş açılım-aidat-bağış-gişe hasılatı	Dernek ve yarı açık şirketleşme-genel kurulların giderek genişlemesi-gişe hasılatı-naklen yayın ve reklam gelirleri-lisanslı ürün satışları
Futbol Federasyonunun Niteliği	Bağımsız, sonra devlet kontrolünde	Devlet vesayeti altında	Özerkleşme, naklen yayın ihalesi düzenleme tekeli, sponsor gelirleri
Sosyal Kimlik Yoğunluğu	Çok güçlü; yerellik, cemaatçilik "zafer ve biz"	Kısmen güçlü; yerinden taşan yerellik-kimlik bunalımı- ulusalcılık "zafer ve güven"	Daha dengeli; ulusal ve uluslararası zevk keyif ve çok kültürlülük "zafer ve eğlence" futbol çeteleri

Kaynak: Ünsal, A. (2005) *Tribün Cemaatinin Öfkesi*. İstanbul: İletişim Yayınları

Ünsal'ın Türk futbolunun gelişim sürecine yönelik bu tasnifi geniş ölçekli bir tasnif ve izah olarak Türk futbolunun son yüz yılına ışık tutmaktadır. Öyle ki, futbolun ve futbolla ilgili diğer tüm unsurların/paydaşların dönemsel olarak yaşamış olduğu değişim ve dönüşümler yalın bir şekilde anlatılmıştır. Gerek TFF'nin (1992) gerek Talimciler'in (2005) gerekse Ünsal'ın (2005) Türkiye'de futbolun gelişimine ilişkin yapmış oldukları bu tasnifler göstermektedir ki; futbol Osmanlı İmparatorluğu'nda oynanmaya başladığı ilk yıllardan itibaren siyasetle yakın bir ilişki içerisinde olmuştur. Türk futbolunun gelişim sürecinde ise bu ilişki hemen her dönem devam etmiştir.

1.2 SİYASET VE SİYASALLAŞMA

Siyaset, insana özgü, insan ile yaşıt toplumsal bir kurumdur ve insanın olduğu her yer ve zamanda var olagelmiştir. Siyaseti anlama ve anlamlandırmaya yönelik tartışmaların temeli 2500 yıl öncesine, Antik Yunan düşüncesine kadar dayanmaktadır. Gerek Ortaçağ İslam ve Hristiyan düşüncesinde gerekse bu dönemden günümüze kadar geçen tarihsel süreçte siyaset alanında önemli bir bilgi birikiminin olduğu gerçeği aşikardır. Fakat diğer sosyal bilim alanlarında olduğu gibi siyaset biliminin gelişimi de 19. yüzyıldan itibaren şekillenmeye başlamıştır. Siyasallık ve siyasallaşma ise bütün varlıklar içerisinde sadece insana özgü bir olgu olarak kabul görmüştür. Bütün canlılar içerisinde sadece insan toplumsal olduğu gibi aynı zamanda da siyasal bir varlıktır (Akın, 2009, s.31-35). İnsanlar tarafından kurulan iletişim ve etkileşimler sonucunda siyaset ve siyasallık üretilir. İnsanın siyasallığını belirleyen şey siyaset kurumu ile etkileşim halinde olan içinde doğduğu ve yetiştiği kültürdür. Sadece gündelik siyasetle uğraşan siyasiler değil, toplumda yer alan her bir üye farklı vasıtalarla siyasetten etkilenmekte ve sürgit bir ilişki sayesinde siyasal yapıyı etkisi altına almaktadır. Ne ki, günlük siyaset ile meşgul olmayan ve dahası kendini bilerek siyasetin dışında tutmaya çalışan birisi dahi kendini ilgilendiren bir yasa dahilinde siyasallığın potasına girmekte ve siyasetten etkilenmektedir (Akın, 2009, s.36).

Arapça kökenli bir kelime olan siyaset, "*seyislik, at idare etmek, memleket idaresi, ceza*" gibi anlamlara gelmektedir. (Akın, 2009, s.31). TDK'ye göre siyaset kelimesinin

manası "*devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış*" manasına gelir (http://www.tdk.gov.tr, Erişim: 31 Mayıs 2017). Türkçede Arapça kökenli siyaset kelimesinin yerine "politika" kelimesi de sıklıkla kullanılmaktadır. Antik Yunan kökenli bir kelime olan politika, şehrin yerel yönetimini, kamusal düzeni ve vatandaşlık ilişkisi içerisinde olan toplulukları belirtmek için kullanılan "polis" sözcüğünden türetilmiştir (Akın, 2009, s.31). TDK'nin tanımına göre politika "*devletlerin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa*" olarak tanımlanmaktadır (http://www.tdk.gov.tr, Erişim: 31 Mayıs 2017). Hem siyaset hem de politika kelimeleri Türkçeye yabancı dillerden geçmesine karşın alan yazınında her iki kelimenin de aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir.

Siyasallaşma ise en basit tanımıyla siyasal bir tavır almak, siyasal bir tutum takınmaktır. Siyasallaşma genelde siyasal toplumsallaşma/sosyalizasyonun alt kavramı olarak değerlendirilir. Genel anlamda toplumsallaşma sürecinin özel bir yönünü niteleyen siyasal sosyalizasyon, toplumun düzen ve istikrarını sağlamak üzere mevcut rejimin meşruiyetine inanan yeni üyelerin yetiştirilmesini ifade eder. Başka bir değişle toplumlar mevcudiyetini sürdürmek ve yüksek toplumsal/siyasal ideallerine ulaşabilmek için toplumun değer ve ilkelerine bağlı vatansever bireyler yetiştirme gayreti içerisindedir. Dolayısıyla siyasal sosyalizasyon sadece siyasal norm ve değerlerin değil buna ek olarak sosyal yapıdaki sosyo-kültürel ve ekonomik karakteristiklerin şekillendirildiği bir süreci ifade etmektedir. Buradan hareketle siyasallaşma toplumsal yapıdaki siyasal nitelik taşıyan unsurların yanı sıra siyasal niteliği olmayan sosyo-kültürel faktörlerin de etki ettiği toplumsal karakterli bir yapı olarak dikkat çekmektedir (Yeşilorman, 2006, s.1).

1.2.1 Siyasal Katılma ve Siyasal Davranış

İnsanlar siyasal olarak kendilerini farklı şekilde ifade etmektedir. Bazı insanların ilgilisin daha fazla çeken siyasi meseleler ve olaylar, bazı insanlara göre ilgi duyulacak bir önem arz etmemektedir. İnsanlar siyasal olaylar ve hareketler karşısında aktif veya pasif bir şekilde rol alırlar. İnsanların mevcut siyasal hareketlere ilgileri ve katılımları ne düzeyde

olursa olsun siyasal erkin başında bulunanlar aldıkları kararlar ve çıkardıkları yasalarla herkesi etkilemektedir (Akın, 2009, s.74-75). Belirli düzeyde bir siyasal bilinç kazanımını elde eden bireyler, siyasal sürece müdahil olarak, bu süreçte belli birtakım davranışlar sergiler ve siyasal katılımı gerçekleştirmiş olurlar. Bu bağlamda siyasal katılma, doğrudan veya dolaylı bir şekilde kişinin mevcut siyasal erki etkileme-yönlendirme-değiştirme amacıyla mobilize olması olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla mevcut siyasi otoriteyi, bu otoritenin faaliyet ve kararlarını etkilemeye yönelik formel-enformel/doğrudan-dolaylı tüm gayretler ve eylemler siyasal katılma davranışı içerisinde değerlendirilir. Bu durum karar alma, harekete geçme durumlarını kapsar ve bahsedilen katılım aktif bir rol öngörür (Eser ve Güler, 2015, s.197).

Siyasal katılma veya siyasal katılım, mevcut siyasal düzenin devam etmesi ya da değişmesi için etkide bulunmayı amaçlayan her türlü yurttaş girişimi olarak da tanımlanabilir. Kapani'ye (1997, s.130) göre siyasal katılma, "*toplum üyesi kişilerin, siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavramdır. Bu durumu sadece seçimlerde oy kullanmayla sınırlı kılmak eksik ve hatalı bir tutum olacaktır. Katılma basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir tutum ve faaliyet alanını kapsar*". Çukurçayır'a (2006, s.43) göreyse siyasal katılım "*özel kişilerin, siyasal kişileri ve etkinlikleri etkilemek üzere giriştikleri yasal davranışlardan oluşur*" (akt. Akın, 2009, s.76).

Siyasal çabaların mağduriyetlerini gidereceğine inanan bireyler daha yüksek siyasal yetkinlik düzeyine sahip olmakta, böylelikle siyasal hareketlere katılım sağlamaya daha meyyal bir hale gelmektedir. Siyasal katılımı etkileyen olgular çeşitlilik göstermekle birlikte bu olgular arasında belki de en önemlisi kimliktir. Kimlik, bireyin kendisinin ve ötekisinin kim olduğuna dair tanımıyla ilgilidir ve doğal olarak her birey birden fazla sosyal kimliğe sahiptir. Bireylerin hangi sosyal kimlikleri sahiplendiğinin ve kendilerini hangileriyle daha fazla özdeşleştirdiğinin temelinde farklı nedenler bulunmaktadır. Bir gruba aidiyet arttıkça grup lehine harekete geçme eğilimi de artmaktadır. Herhangi bir siyasal eyleme ya da harekete katılım söz konusu olduğunda ise siyasallaşmış kolektif/grup kimliklerinin önemli bir rol oynadığı görülmektedir (Erdoğan, 2015, s.39). Buradan hareketle bir gruba, derneğe,

vakıfa ya da kısaca kurumsallaşmış herhangi bir yapıya kendini ait hisseden bireyin bu aidiyet duygusu çerçevesinde daha fazla siyasallaştığı ve siyasal katılıma daha müsait bir psikolojik yapıya büründüğü söylenebilir.

Siyasal katılım genelde, sosyal bilimlerin diğer bazı alt disiplinlerinde olduğu gibi, klasik ve yeni olmak üzere iki paradigma etrafında değerlendirilir. Bu ayrım günümüzde biraz daha farklı bir boyut kazanarak modern ve post-modern şeklinde tezahür edilir. Buna göre günümüzde siyasal katılımı üç açıdan değerlendirmek mümkündür; klasik, modern ve post-modern. Klasik, geleneksel siyasal katılımın en yaygın biçimi oy verme davranışıdır. Bu katılım biçimi siyasi konulara ilgi duymakla başlar, siyasi partilerde veya örgütlerde aktif görev almaya kadar uzanır. Bu katılım tipi vatandaşların en temel katılım biçimi ve hakkıdır. Gösteri ve mitinglere katılmak, bildiri dağıtmak, siyasal amaçlı dilekçe vermek, öğrenci hareketleri, sivil itaatsizlik, devrim girişimleri, şiddet eylemleri modern siyasal katılım yolları olarak dikkat çeker. Modern siyasal katılım biçimleri, mevcut siyasi yapının vatandaşların istek ve taleplerini yerine getiremediği durumlarda ortaya çıkar. Siyasal parti dışında gelişen siyasal katılım yöntemleridir. Hem legal hem de illegal bir yapısı vardır. Klasik toplumsal hareketler modern siyasal katılım türü içerisinde yer alır. Yeni iletişim teknolojileri sayesinde gelişen post-modern siyasal katılım ise genel olarak internet tabanlı dijital ortam üzerinden şekillenir ve "dijital katılım" olarak da adlandırılır. Kimlik temelli yeni toplumsal hareketler, post-modern siyasal katılım türü olarak değerlendirilmektedir (Özyurt, 2010, 291-292). Bireylerin siyasal katılma düzeyleri de farklılık göstermektedir. Siyasal katılma düzeyi, siyasete ilgisiz olanlar, siyasete düşük oranda ilgi duyanlar ve siyasete aşırı ilgi duyanlar olmak üzere üç grupta sınıflandırılabilir. Bu bağlamda siyasete ilgi duymayanların siyasal katılım veya siyasal davranışta bulunması düşük olasılıktadır. Siyasete düşük oranda ilgi duyanlar, sadece belirli zaman ve olaylarla sınırlı durumlarda siyasal katılma ve davranış sergilerler. Siyasi ilgi düzeyi aşırı olanlar ise siyasal katılıma ve siyasal davranışa her durumda hazırdırlar. Bireylerin siyasal katılım düzeylerini demografik özelliklere bağlı olarak yaş, cinsiyet, meslek, gelir düzeyi, yerleşim yeri gibi unsurlar da etkilemektedir (Eser ve Güler, 2015, s.199).

Siyasal davranış, siyasal sürece herhangi bir şekilde (bireysel ya da kolektif) katılmayı veya hükümet ve politikayla ilişkili siyasal sonuçlar doğuran bir etkinliği gösterir. Bu geniş tanım, siyasal katılımın hem meşru biçimlerini (oy kullanma, sivil toplum kuruluşlarına katılma, toplumsal hareketler gibi) hem de meşru olmayan siyasal etkinlikleri (darbe, devrim, terörizm gibi) kapsamaktadır. Resmi katılım, toplumsal çatışmayı mevcut siyasal sistem içinde tutmayı ve böylece siyasal düzenin istikrarlı kalmasını sağlamayı amaçlarken; mevcut siyasi yapılarda kendilerine bir yer edinemeyen muhalif kesimler, muhtemelen yalnızca siyasal değişiklikleri yeterli görmeyecek, aynı zamanda siyasal düzenin kendisine de meydan okuyacaktır (Marshall, 1999, s.663). Siyasal davranış en temelde insanların siyasallıklarını dışa vurmaları, siyasallıkları temelinde hareket etmeleri anlamına gelir (Akın, 2009, s.75). Bu dışavurum günümüzde çok farklı biçimlerde meydana gelmektedir. Öztekin'e (2014, s.259-264) göre insanların siyasal davranış biçimleri farklılıklar göstermektedir. İnsanların siyasal olaylara yönelik göstermiş olduğu tepkiler, aldığı tavırlar, sergilediği davranışlar, olayların algılanış şekline, siyasal bilinç düzeyine ve siyasal toplumsallaşma deneyimlerine göre değişebilir. Bu çerçevede insanların siyasal katılım ve davranış şekilleri genel itibariyle; siyasilerle ilişkiler, seçimlerde oy verme ve oy toplama, siyasal literatürü okuma ve izleme, siyasal tartışmalarda bulunma, siyasi örgütlere üye olma ve bu örgütler için faaliyetlerde bulunma, siyasal hareketlere katılma, bağış yapma şeklinde sıralanabilir (akt. Eser ve Güler, 2015, s.198). Bireyin siyasallaşma sürecine katkı sağlayan en önemli unsurlar arasında siyasal katılma ve siyasal davranış etkinliklerinin geldiği söylenebilir. Siyasal katılma ve siyasal davranışın farklı şekillerde meydana geldiği görülmektedir. Günümüzde en dikkat çeken siyasal katılma ve siyasal davranış/mobilizasyon alanın ise yeni medya ortamları olduğu söylenebilir.

1.2.2 Alternatif Siyasal Katılma ve Siyasal Mobilizasyon Alanı Olarak Yeni Medya

Günümüzde toplumu ilgilendiren siyasal, kültürel veya ekonomik tüm gelişmeler, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişimlerin sonucunda oluşan yeni medya ortamları sayesinde başka bir boyut kazanmıştır. Toplumu ilgilendiren her olay ya da olgu

yeni medya ortamlarının sunmuş olduğu kolaylıklar neticesinde hemen herkes tarafından anında duyulabilmektedir. Bunun yanı sıra bireylerin örgütlenme, toplanma, harekete geçme amaçlı yeni medya ortamlarını sıklıkla kullandığı bilinmektedir. Yeni medya, özelde sosyal medya, internetin sunmuş olduğu avantajların tümünü bünyesinde barındırmasının yanı sıra bireysel kullanıma açık özgür bir yapıya sahip olması, düşük maliyetli olması, kitleleri zaman ve mekan gözetmeksizin aynı çatı altında toplaması, etkileşime açık yönüyle sosyalizasyon ve mobilizasyon süreçlerine katkı sağlaması gibi özellikleriyle birçok avantajı bünyesinde barındırmaktadır. Bu avantajlar herhangi bir toplumsal olay veya harekette bireylerin birbirini etkilemesine ve ortak hareket etmelerine imkan tanımaktadır. Yeni medya diğer iletişim araçlarında olduğu gibi siyasal alan için oldukça önemlidir. Yeni medya ortamları siyasi partiler ve siyasetçiler tarafından siyasal katılıma yönlendirmek için kullanılmaktadır. Özellikle seçim dönemlerinde yeni medya özelinde sosyal medya platformları birer propaganda aracı işlevi görmektedir.

Yeni medyanın bireyin siyasal sosyalleşmesi ve siyasal bir tavır takınması üzerindeki etkisi sosyal bilimcilerin dikkatini çeken konular arasında yer almaktadır. Son yıllarda yapılan akademik çalışmaların birçoğunda bireylerin yeni medya ortamlarında, özellikle Twitter, Facebook gibi sosyal medya platformlarında, siyasete ve karar alım süreçlerine doğrudan katıldığı tespit edilmiştir. Yaşanan bu gelişim hem siyasal iletişimin çevresini hem de siyasal mobilizasyonu geliştiren bir durum olarak değerlendirilmektedir (Karaçor, 2009, s.126). Siyasal gruplar kendilerini ifade etmek için internet uzantılı yeni medya ortamlarını ve mobil iletişim teknolojilerini etkin bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Yeni medya ortamında var olamayan bir hareketin gerçek yaşamda var olma olasılığı artık çok düşük görülmektedir. Bu nedenle siyasal bir eylemin ya da hareketin adından söz ettirebilmesi ve gerçek yaşamda yer edinebilmesi için öncelikli olarak sanal alanda yani internet uzantılı yeni medya ortamlarında kendine ait bir alan oluşturması gerekmektedir. Buna karşın gerçek yaşamda kitleleri mobilize etme deneyimi olmayan her türlü siyasal hareketin yeni medya ortamlarındaki varlığı sadece "söylemsel" boyutla sınırlı kalacaktır. Yeni medya ortamındaki görünürlük ve hareketlilik gerçek yaşamda var olmuyorsa hareketin geniş katılımlı olup başarıya ulaşması düşük

olasılıklı olarak görülmektedir (Çoban, 2011, s.11). Buradan hareketle yeni medya ortamlarının günümüzde siyasal mobilizasyonu veya siyasal katılımı sağlamada önemli bir iletişim ve örgütlenme aracı olarak işlev gördüğü gerçeği ortaya çıkmaktadır. Ancak salt yeni medya ortamlarının bireylerin siyasi veya sosyal mobilizasyonunda başrolü oynadığını söylemek gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır.

Kişilerarası mobilizasyonu arttıran özelliği, kitlelere oldukça kolay, hızlı ve çok düşük bir maliyetle ulaşabilme olanağı sağlaması açısından yeni medya son derece önemli bir alandır. Bu alan sayesinde özellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan bireyler toplumsal bir muhalefet alanına kolaylıkla erişebilme ve bu alanı alternatif direniş mecraları olarak da kullanabilmektedir (Babacan, 2015, s.301). Bu durumun siyasi amaç ve emeller için de geçerli olduğu söylenebilir. Siyasal katılıma diğer yollara göre daha kolay imkan tanıyan yapısıyla yeni medya ortamları bireylerin siyasallaşmasına da imkan tanımaktadır. Bunun örneklerine sosyal paylaşım sitelerinde, özellikle hemen her kesimden insanın (siyasiler, sanatçılar, aydınlar vs.) üye olduğu Twitter'da, sıklıkla rastlamak mümkündür. Yeni medya ortamları özelinde sosyal paylaşım siteleri bireylerin örgütlenip mobilize olmasını kolaylaştırmaktadır. Bireyin toplumda rahatsızlık duyduğu bir siyasal olay ya da gelişmeye tek başına karşı koyup, o olay ya da gelişmeyi değiştirmesi güçtür. Bu nedenle kendisiyle aynı rahatsızlığı duyan insanlardan destek alması gerekir. Bunu başarmanın ise geleneksel yöntemlerle oldukça zor olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla yeni medya ortamlarından yararlanarak kendisiyle aynı rahatsızlığı duyan, benzer fikirlere sahip insanlarla temasa geçip organize olması daha kolaydır. Bugün meydana gelen toplumsal hareketlerin hemen hepsinin bir siyasal boyut taşıdığı da söylenebilir. Bu bağlamda bir toplumsal hareketin aynı zamanda bir siyasal hareket olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

İnternetin (yeni medya ortamları) geleneksel medya ortamları ile kıyaslandığında günlük hayatta ve özellikle siyasal bilgi edinme ve katılmaya yönelik kullanımı 20. yüzyılın son on yılından itibaren yaygınlaşan bir karakter arz etmesi, siyasal tutumlar ve gelişmeler üzerindeki etkisini ele almayı zorunlu kılmıştır. Bireyin siyasal sisteme katılımının ana gaye olduğu katılımcı demokrasilerde toplumsal iletişim bağlamında internet ve onun uzantısı

ortamlar (yeni medya ortamları temelinde sosyal paylaşım siteleri) siyasal yeterlilik hissine sahip vatandaşların siyasal açıdan daha aktif ve katılımcı bireyler haline dönüşmesini sağlamıştır (Toptaş ve Işık, 2014, s.200). Etkileşime açık yönü, kısa sürede daha geniş kitlelere ulaşabilme ve bu kitleleri yönlendirirken tepkilerini de ölçebilme imkanı tanıyan yeni medya ortamları güçlü bir siyaset alanını teşkil etmektedir. Bu alan bireylerin siyasallaşma sürecini hızlandırmakta ve geleneksel siyasete katılım ve siyasal mozilizasyon yollarına alternatif bir alan olarak önemini her geçen gün arttırmaktadır.

1.3 TÜRKİYE'DE FUTBOL SİYASET İLİŞKİSİ

Her oyun gibi futbol da esasen kendine özgü anlam, duygu, gizem ve mit yüklü karmaşık bir kültürel fenomendir. Bir oyun olarak futbolun çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahip olması, farklı kültürel yapı ve yapılanmaların söz konusu olduğu zamanlarda farklı iş ve işlevler görmesine yol açmaktadır. Futbol karmaşık bir kültürel aygıt olarak başlarda kendine özgü bir "vasat" oluşturmakta ancak bir süre sonra hemen her kültürel aygıt ya da fenomende olduğu gibi egemen kültürel aygıtlara eklemlenmekten, egemen kültürel aygıtlar tarafından ele geçirilerek iktidar aygıtlarının belirlediği alanlarda ve biçimlerde iş ve işlev görmekten kurtulamamaktadır (Kaplan, 2004). Toplumsal yaşam ya da bir başka ifadeyle örgütsel/örgütlü yaşam, egemenler arası yarışın ifade alanı olan meşrulaştırılmış siyasal güç kullanımından geçerek kurallara bağlanmıştır. Örgütlü yaşamın ticaret ve eğlenceyle ilintili kısmını oluşturan futbol kulüpleri siyasal gücün yasal düzenlemeleri ve kontrolü dışında değildir. Bu nedenle futbol, örneğin; ekonomi, sağlık ve kamu düzeni/güvenliği, çevre, işçi/memur ilişkileri, mekan kullanımı yasaları ve düzenlemelerini belirleyen politikaların da konusunu oluşturur. Futbolun siyasal yönü, futbolun resmi örgütlü yapısı ve ilişkilerinin yasal düzenlenmesi ve futbol kuruluşlarının kendi iç ve dış ilişkilerindeki politikaları içerir (Erdoğan, 2008, s.34).

Siyaset kurumu, iktidara gelmek ve iktidar kalmak üzere oluşturulmuş yapılar, siyasiler ise bu uğurda mücadele eden aktörler olarak değerlendirilmektedir. Günümüz toplumlarında ikna etmekten başka yönetim şekli neredeyse kabul görmemektedir. Dolayısıyla siyasiler, hitap ettikleri kitleleri ikna edebilmek, iktidara gelebilmek ve bu iktidarı

kalıcı hale getirebilmek adına çeşitli yöntemlerden istifade etmektedirler. Bu durum her dönem için geçerli olmuş, siyasiler kendilerine kazanç sağlayacak her türlü argümanı sonuna kadar kullanma gayretini göstermişlerdir. Bu argümanlardan biri, belki de günümüzde en önemlisi, genelde spor, özelde ise futboldur. Toplumların futbola olan ilgisi ile siyasilerin bu ilgiyi kendi çıkarları için kullanarak taraftar toplama çalışmaları, bu uğurda ortaya koydukları çabalar futbol ile siyasetin etkileşim halinde olmasının yolunu açmıştır (İnce, 2016, s.450).

Futbol dünya üzerinde en yaygın spor dalı olarak, küreselleşme sürecinde yaşanan işsizlik, hayat pahalılığı gibi sorunlar karşısında siyasetin boşalttığı alanı başarıyla doldurmakta ve geniş kitlelerin tepkilerini sokaklar yerine futbol sahalarında gösterebileceği bir alan olarak dikkat çekmektedir. Dahası futbol artık sahaların dışına taşarak akla gelebilecek her türlü toplumsal olay ya da olguyla da temas halindedir. Öyle ki günümüzde pek çok şeyin futbol üzerinden anlatıldığı bir döneme şahitlik edilmektedir. Salt ekonomik gücünün ötesinde futbol, kamuoyu oluşturma ve geniş halk kitlelerini harekete geçirme gibi bir güce de sahiptir. Futbol var olan güç ve iktidar ilişkilerinin sürdürülmesine katkıda bulunarak toplumsal kontrolü sağlamak maksadıyla bir araç olarak kimi zaman siyasiler tarafından kullanılmaktadır (Talimciler, 2005, s.88).

Futbol, içinde yaşadığımız dönemin en etkili iktidar öğelerinden biri haline gelmiştir. Dolayısıyla futboldan söz edildiğinde, aynı zamanda ekonomiden, siyasetten, kimlikten, şiddetten, toplumsal yaşamdaki birtakım değişmelerden ve sıkıntılardan söz edilmektedir (Talimciler, 2008, s.91). Erdoğan'a (2008, s.36) göre futbol, ekonomiden ve siyasetten soyutlanamaz. Aksine ekonomi ve siyasetin olmadığı futbol düşünülemez. Futbol ve siyaset oluşumlarından beri iç içedir. Futbolun otorite, istisna, kaynak, kolaylık, kayırma ve imtiyaz için siyasal desteğe ihtiyacı vardır. Dolayısıyla futbol, politikacılarla, ekonomik ve diğer çıkar gruplarıyla daimi bir ilişki içerisindedir. Siyasal arenanın hükmedip yönlendirdiği kitle ile futbolun hitap ettiği kitle büyük ölçüde aynıdır. Bir siyasi ideoloji nasıl ki milyonlarca insanı peşinden sürükleyebiliyorsa, bir futbol kulübü ya da bir futbolcu da bu güce muktedirdir. Bu sebeple futbol ve siyaset aynı kitlelere eş zamanlı hitap edebilme potansiyeline sahip olduğundan süreci kendi lehine değiştirip yönlendirebilmek adına birbirlerinin yardımına

ihtiyaç duyarlar (Parlak, 2013, s.4)

Futbol kitleleri bir araya getiren ve dayanışma duygusu oluşturan yapısıyla, legal alanda baskılanan siyasal hareketlerin kendilerini ifade etme ve örgütlenme alanı olarak kullanılabilir (Çoban, 2008, s.78). Erdoğan'a (2008, s.36) göre, "ne sağcıyım ne solcu, futbolcuyum futbolcu" sözü futbola yüklenen siyasalsızlık karakterini özetlemektedir. Siyasetin ve futbolun bir arada olmadığı, etkileşimde bulunmadığı, futbolun bir siyasetinin olmadığı ya da futbolda siyasetin bulunmadığı tezi, ideolojik bir uydurma olmanın yanı sıra futbolun siyasetten korunması için özel futbol kuruluşları tarafından yürütülmesi gerekliliği apolitikliğin teminatı olarak öne sürülür ki bu durum algı/biliş yönetimi amaçlıdır.

Kurumsal futbol özelleştirilmiş ve ticarileştirilmiştir. Milli maçlar gibi ulusal ve uluslararası turnuvalar "işlenmiş siyasal algıların/bilişlerin" yeniden üretildiği faaliyet alanlarıdır. Bunun yanı sıra stadyumların kurulması, işletilmesi ve maçlar, daima siyaset ve siyaset ilişkileri içerisinde gerçekleşmiştir. Siyasilerin gerektiğinde maçları propaganda amaçlı kullandığı bilinmektedir. Futbol, maçların öncesinde, maç esnasında ve sonrasında siyasiler tarafından kullanılmaya ve ideolojik propaganda yapmaya elverişlidir (Erdoğan, 2008, s.37). Futbolun, insanların ruh halini değiştiren; geren, gevşeten, haz aldıran, ortaklaştıran, onları belli bir konuya odaklayan gücünün farkında olan siyasiler, fırsat buldukça futbolu, siyaset yapmanın ve destek bulmanın bir aracı olarak kullanmaya çalışırlar. Seçim kampanyaları gerçekleştiren liderler, gittikleri illerdeki futbol takımlarının beklentileriyle yakından ilgilenmeyi alışkanlık haline getirmişlerdir. Özellikle 1990'lı yılların başından itibaren bu alışkanlık siyasiler tarafından pekiştirilmiş ve artarak devam etmiştir (Seçkin, 2008, s.254).

Serbest zaman etkinliği olarak futbol gün geçtikçe mevcut siyasi yapının ilgisini daha fazla çekmeye başlamıştır. Söz konusu serbest zamanın planlaması ve kitlelerin bu plan dahilinde yönlendirilmesi iktidarların işini kolaylaştıran bir etken olmuştur. Endüstrileşme süreciyle beraber kapitalizmin de toplumsal yaşamı kuşatan bir yapıya dönüştüğü bilinmektedir. Kapitalizmin ilk zamanlarında sportif etkinlikler çok fazla tasvip edilmiyordu

çünkü çalışmak o dönemlerde en önemli erdemler arasında yer almaktaydı. Yoğun çalışma temposundan boş zaman ya da serbest zaman gibi olgular söz konusu değildi. Lakin kapitalizmin etkisini giderek arttırarak farklı alanlarda tezahür etmesi, insanların farklı etkinlikler yapabilme imkanının oluşması neticesinde iktidarların spora ve özelde futbola bakış açıları değişmiş ve bu alanla yakından ilgilenmeye başlamasına neden olmuştur (Karataş, 2014, s.40). Kitlelere futbol tutkusu üzerinden hitap etmeyi arzulayan çoğu siyasetçi bu çok yönlü popüler oyuna zaman zaman başvurmuştur. Mevcut siyasi iktidar bilinçli bir stratejiyle, yukarıda da bahsedildiği gibi 1990'ların başından itibaren Doğu ve Güneydoğu'da da ilgi gören, oldukça sevilen futbolun, taraftarların arzu edilen kolektif aidiyete (milli birlik ve beraberlik) eklemlenmesinin aracı olarak işlev görmesine ayrıcalıklı bir önem vermiştir (Seçkin, 2008, s.261).

Türkiye'de futbolun modern anlamda ortaya çıkışından günümüze kadar geçirdiği tüm süreçler incelendiğinde siyasetin ve siyasilerin futbola olan ilgilerinin ve ihtiyaç duyulduğunda futboldan yararlanma isteklerinin hemen hemen hiç eksilmediği görülecektir. Siyaset hemen her dönemde farklı amaçlar ve hedefler için farklı yön ve yöntemlerle futboldan çıkarları doğrultusunda istifade etmiştir. Futbol dünyasının da vesayetle kurmuş olduğu bu çıkar ilişkisinden şikayetçi olduğu söylenemez. Bunun aksine, siyasetin bilumum araçlarını kullanarak, var olan imkanları sonuna kadar kullanmayı tercih etmiştir. Bu ilişki başlangıcından günümüze kadar her iki tarafı da mutlu ettiği görülmektedir (Gökçatı, 2008, s.16). Osmanlılara girdiği ilk zamanlarda bir muhalefet aracı olarak algılanıp yasaklanan futbol, İkinci Meşrutiyet dönemiyle beraber biraz rahatlamış ve özgürlüğüne kavuşmuştur. Daha sonraki dönemlerde İttihat ve Terakki yönetimiyle, yükselen Türkçülük ideolojisinin bir temsil aracı haline gelmiş, Erken Cumhuriyet döneminde ise spor politikalarındaki değişimlerle beraber siyasetin müdahalesine maruz kalan bir alana dönüşmüştür (Zelyurt, 2014, s.1763). Türkiye gibi geç ve özellikle dayatmacı ve tepeden inmeci bir modelle modernleşen ülkelerde futbol, kaçınılmaz olarak siyasetle ve siyasilerle daha fazla ilişki kurmak zorunda kalmıştır. Şüphesiz böyle bir tablonun oluşmasının sebepleri arasında sadece tarihsel nedenler değil ekonomik nedenlerin de etkisi büyüktür. Buna ek olarak sivil toplumun

yeterli düzeyde gelişmemiş olması futbol kulübü kurma işine kalkışanların siyasal erkle ilişki kurmasını zorunlu kılmıştır. Siyasal sistem karşısında görece özerk bir yapıya ve konuma sahip olduğu düşünülen burjuva sınıfının olmayışının yanı sıra sanayileşme sürecinin de henüz emekleme aşamasında olması dolayısıyla işçi sınıfının zayıflığı, sivil toplumun zayıflığıyla birleştiğinde bu zorunluluğun nedenleri daha açık görülmektedir (Gökçatı, 2008, s.18-19).

Mevcut siyasi yönetimlerin ya da bir başka değişle iktidarın futbola yönelik yakın ilgisi; toplum-futbol ilişkilerinde çeşitli dönüşümlerin ana değişkenlerinden birini teşkil ederken, futbolun siyasi kaygılara görece çözümler üretecek bir toplumsal alan olduğu da tarihsel süreç incelendiğinde hemen her dönem gözlemlenebilmektedir. Türk siyasi tarihine bakıldığında futbol, Osmanlı toplumunda yabancı unsurların serbest bir biçimde katıldıkları bir spor dalı olurken, dönemin mevcut siyasi yapısına muhalif olarak büyüyen, II. Meşrutiyet'in ilanıyla beraber kısa bir süre içinde iktidarı ele geçirecek olan siyasal hareketi İttihat ve Terakki döneminde kitlelerin özgürce katılabileceği bir faaliyet alanına dönüşmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanları kaybetmeye başlamasıyla beraber farklı etnik kökenli grupları bünyesinden barındırma amacı taşıyan "Osmanlıcılık" ve "İslamcılık" ideolojilerinin yerini "Türkçülük" ideolojisine bıraktığı dönemde, İttihatçı siyasi ideolojiyi futbol sahalarında da temsil edecek olan Altınordu kulübünün kurulması futbol ve siyaset ilişkisinin yeni olmadığının tarihsel bir göstergesidir (Zelyurt, 2014, s.1776). İttihat ve Terakki Partisi lideri Talat Paşa tarafından İstanbul'da 1914 yılında *Progres International* spor kulübünün adının *Altınordu İdman Yurdu* olarak değiştirilmesi futbol-siyaset ilişkisinin en somut örnekleri arasında yer almaktadır. Adı değişen bu kulüp dönemin hükümeti tarafından oluşturulan bir yapılanma olarak dikkat çekmektedir. O dönemlerde hükümetin sporla ilgilenmesinin temel nedeni spora ve özellikle futbola olan ilginin artmasına bağlamak mümkündür. (Özsoy, 2016, s.237-238).

Cumhuriyetin kurulmasının ardından ilerleyen dönemlerde futbolun kurumsallaşmaya başlaması oyuna duyulan ilginin her kesime yayılmasını sağlamıştır. 1937'de Milli Küme'nin kurulması, 1951'de profesyonelliğin kabulü ve 1959'da Ulusal

Lig'in (şimdiki adıyla Süper Lig) kurulması futbolun kitlesel bir ilgiye mazhar olduğunu ve iktidarlar tarafından bu ilginin iyice fark edildiğini göstermektedir. Sermayenin Anadolu'da güçlenmesi ve sistematik kalkınma politikalarının yaygınlaşmasıyla ekonomik ve siyasal ilgi 60'lı yıllarla beraber Anadolu'ya yönelmiştir. Bu yıllar aynı zamanda "kent kulüpçülüğü"nün de ortaya çıktığı yıllar olmuştur. Anadolu'da çeşitli amatör kulüplerinin birleşmesiyle ortaya çıkan kent kulübü kurmaya yönelik talepler, devlet tarafından dikkate alınmış ve önce 2. Lig ardından ise 3. Lig kurularak kentsel futbol taraftarlığı olgusunun ortaya çıkması sağlanmıştır (Zelyurt, 2014, s.1776). Tek partili dönemde siyasetin futbol kulüpleriyle dirsek teması artmış, siyasilerin futbol kulüplerini doğrudan desteklediği gözlemlenmeye başlamıştır. Başbakanlığı döneminde (1942-1946) Fenerbahçe'nin başkanlığını da (1934-1950) yapan ve belki de bir daha Türkiye'de eşine rastlanmayacak futbol-siyaset bağının kurulmasına yol açan Şükrü Saraçoğlu, 1929 yılında kulübe bugünkü stadını kazandıran siyasetçi olmuştur. 1998 yılından günümüze kadar da stadın kendi ismiyle anılmasını sağlamıştır (Özsoy, 2016, s.238). Futbolun Türkiye'de ilerleme aşamasında olduğu dönemlerde kalkınmanın, gelişmenin ve dahi çağdaşlaşmanın tüm süreçleriyle devlet kontrolü tarafından sağlanıyor olması, futbol kulüplerinin bir vesileyle devletin eteğine sarılmasını zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede Mekteb-i Sultani geleneğinden gelen ve özgül koşulları hasebiyle nispeten daha otonom bir duruş sergileyen Galatasaray'ın bile, vakti geldiğinde siyasetçilerden "hami başkanlar" bulması ya da Fenerbahçeli ve Beşiktaşlıların DP'li milletvekillerinden kulüp başkanları seçmeleri, futbolun siyasetten beklentisinin boyutlarını göstermesi açısından dikkat çekicidir (Gökçatı, 2008, s.19).

Zelyurt, (2014, s.1776-1777)'a göre 1960'larda ülke geneline devletin de teşvikiyle yayılan futbol, 1970'lerde Anadolu'nun başarısıyla karşılanan yılların bitmesiyle yeni bir döneme girmiş ve geçmişe oranla daha yakın planda mercek altına alınmıştır. Özellikle 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası futbol, Turgut Özal yönetimiyle beraber iktidarın değişik meselelerde yardımına başvuracağı ideolojik bir aygıt/araç haline evrilmiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde, Türkiye'de sporun futbolla özdeşleşmesinde işlevsel bir görev üstlenen özel gazeteler yaygınlaşmaya başlamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise futbol-siyaset ilişkisi

"Kürt Sorunu" üzerinden işlevsizleştirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede ülkenin "doğu" bölgesini temsil eden Diyarbakırspor'u ligde tutmak için çabalar harcanmış bu çabanın asıl nedenini ise teröre hedef teşkil eden bölgede futbol vasıtasıyla toplumsal barışa destek sağlanacağı düşüncesi oluşturmuştur. İdeolojik bir aygıt olarak futbolun iktidarlar tarafından kullanıldığı gerçeği aşikardır. Günümüzün en önemli fenomenlerinden birisi olarak futbol, kitleler üzerinde derin bir tesir gücüne sahiptir. Dolayısıyla futbolun "kitlelerin afyonu" olduğu tezine, onun ekonomik ve siyasal açıdan iktidarlar tarafından bir araç olarak kullanılıyor olması haklılık payı kazandırmaktadır. Ne ki, Türkiye'de futbolun popülaritesini arttırmaya başladığı dönemlerde bu kullanımın örneklerine sıklıkla rastlamak mümkündür (Doğan, 2008, s.18).

Siyaseti, sadece siyasi organlar ve siyasi uygulamalarla sınırlamak sığ bir yaklaşım olacaktır. Oysa siyaset, mücadele ve rekabetin olduğu her platformda mevcudiyetini hissettirmiştir. Bu noktadan hareketle siyaset ve futbolun birbiriyle örüntülü iki kavram olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Taraflar arasındaki mücadele ve galip gelme arzusu siyasetle futbolun benzer amaç ve hedeflere hizmet ettiğinin göstergesidir. Bu benzerlikten dolayı siyaset futbolda çeşitli şekillerde tezahür edebilmektedir. Siyaset özellikle futbol kulüplerinin ve kulüp yöneticilerinin iktidar mücadelelerinde kullanılmakta veya futbol, siyasi arenadaki rekabette bir çıkar unsuru olarak kullanılmaktadır (Özdağ, Duman ve Fişekçioğlu, 2011, s.17). Tekin'e (2002, s.102) göre futbolun siyasallaşması günümüzde yadsınamaz bir gerçektir. Öyle ki, futbol en alt seviyeden en üst seviyeye kadar iktidarların kayıtsız kalamadığı bir alan olarak dikkat çekmektedir. Türkiye'de yerel yönetimlerden genel yönetime kadar her düzeyde siyasiler futbolla ilişki içerisindedir. Nitekim bugün yerel yönetimlerde bulunan yöneticiler, bulundukları il veya ilçenin futbol takımıyla bir şekilde ilişki içerisinde bulunma zorunluluğunu hissetmektedir. Çünkü bu ilişki yöneticinin asıl görevlerinin üzerine çıkarak adeta bir "turnusol kağıdı" işlevi görmektedir. Hatta bulunduğu il veya ilçenin futbol takımının başarısızlıklarına ilgisiz kalan yönetici halkın nazarında görevini tam anlamıyla yapamamaktadır.

19. yüzyılın ortalarından itibaren İngiltere'de oynanmaya başlayan ve 20. yüzyılın

başından itibaren dünya çapında yaygınlaşmaya başlayan futbol, kitlelerin aidiyet duygusunu karşılayan en önemli öğelerden biri haline gelmiş ve futbol artık, siyasi, dini ve etnik kimliklerin temsil edildiği bir mücadele alanı olarak kabul görmeye başlamıştır. Futbolun kitleler üzerindeki etkisi her dönem göze çarpan bir gerçeklik olarak varlığını sürdürmüş ve sürdürmeye devam edeceği öngörülmektedir. Futbol, kitleleri kimi zaman kontrol altında tutma kimi zamansa harekete geçirme amacıyla kendisine her daim ihtiyaç duyulacak bir enstrüman olarak algılanmaktadır. Bununla birlikte tıpkı sermayenin kendisi gibi göbeğinden sisteme bağlı kulüplerin de siyasetle olan mevcut ilişkiyi birdenbire koparıp, neredeyse yüz yıldır sırtlarını dayayıp güç aldıkları bir destekten mahrum kalmaya pek yanaşacakları mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla geride bırakılan bu uzun zaman dilimi içerisinde söz konusu çıkar ilişkisinin işleyiş şekli ve niteliğiyle beraber hangi tarafın daha ağır bastığı konusunda mevcut konjonktüre göre değişiklikler hasıl olsa da, Türkiye'de siyaset ve futbolun kadim ilişkisi sürmüş ve sürmeye devam edeceği öngörülmektedir (Gökçatı, 2008, s.17-18).

1.4 TARAFTARLIK

Futbolda insanlar seyirci, taraftar, fanatik, holigan, müşteri, oy ve vergi veren olarak, sadece futbol kulübünün ve futbol etkinliklerinin varoluş koşulu değil; aynı zamanda futboldan geçerek çıkar sağlayan bütün örgütlü yapıların da yeniden üreticisidir. Taraftarlık, bir takımı destekleme, kazanma-kaybetme, yenme-yenilme, gururlanma-üzülme, dalga geçme-geçilme, kendi sömürüsüne kendinin psikolojik tatminler elde etmesi için katılma ve bu durumdan haz alma, kendini bağdaştırdığı ya da kendini ait hissettiği bir kurumun üstünlüğünden zevk alma gibi duygular ve tutumlarla ilgilidir (Erdoğan, 2008, s.28-42).

Futbolla ilgili alan yazınına bakıldığında yapılan çalışmaların çoğunda seyir açısından müsabakaları izleyenler için birçok kavramın kullanıldığı görülmektedir. Seyirci, taraftar, fanatik ve holigan bu kavramlar arasında en fazla kullanılanlar olarak dikkat çekmektedir (Taştan, 2009; Eker, 2010; Apsar, 2014). Seyirciyi taraftarlığın en naif şekli olarak tanımlamak mümkündür. Seyirci, hiçbir suretle seyrine daldığı müsabakanın özüne ya

da sonuçlarına radikal bir şekilde taraf olmadan seyretme eylemini gerçekleştirir. Fanatik, aşırı tutkulu, aşırı coşkulu seyircidir. Oyunun içeriğiyle çok ilgilenmez, onun asıl ilgi alanı tribünlerdir. Tribünler fanatikler için bir cenk alanı, rakip takımın taraftarları ise birer düşmandır. Holigan, ilk olarak İngilizler tarafından kullanılan bir kavramdır ve "*sokak serserisi*" anlamına gelir. Holiganın oyunla veya oyunun sonucuyla ilgili bir kaygısı yoktur. O maçlara kavga çıkarmak için giden, çoğunlukla alkolün etkisinde olan ve taraftar grupları içerisinde hem kendi tuttuğu takımı destekleyenlere hem de rakip takımın destekçilerine zarar verir (Taştan, 2009, s.30-32). Taraftar ise bir kulübe bağlı olan, onunla ilgilenip onu destekleyen kimselere denir. Taraf olma, bir bakıma karşı eğilim gösterme, taraf olduğu kulübü destekleme, kulübün kültürüne ve felsefesine taraf olma olarak açıklanabilir. Bir taraftar için taraf olduğu takımın işlevi bir referans grubu olarak görülmekte ve onun başarısı, kendisi için bir tür güven ve iftihar duygusunun kaynağı olmaktadır (Acet, 2001, s.20). Taraftarlar, çoğunlukla iç saha maçlarına kimi zamansa dış saha maçlarına gitmekte, tribünlerde aktif olarak yer almakta, çeşitli sloganlara eşlik ederek bağırmakta, marşlar ve şarkılar söylemektedir. Seyirci ise taraftardan farklı olarak daha düşük yoğunluklu duygu hali içerisindedir ve taraftara göre daha pasif kalmaktadır. Seyirci, genellikle ve fırsat buldukça maçları televizyondan izler, sadece takım başarılı olduğu zamanlarda stada gitmeyi uygun bulur (Sabah, 2016, s.542-543). Taraftar, kulüplerin faaliyetlerini destekleyen, kulübün hizmetlerini belirli bir ücret karşılığında satın alan ve kulübün asıl pazarını oluşturan halk yığını olarak da tanımlanabilir (Aycan vd., 2009, s.170). TDK'ye göre taraftar, "*yandaş, sporcunun veya sporcuların temsil ettiği renklere, kulübe veya bayrağa bağlı kimse*" olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr, Erişim: 28 Mayıs 2017).

Kimlik kurma, insanın içinde yaşamış olduğu dünyada karşılaşabileceği saldırılara yönelik geliştirmiş olduğu bir nevi koruma ve korunma mekanizmasıdır. Söz konusu bu mekanizmayı bir topluluk içerisinde oluşturmak bireysel olarak oluşturmaktan daha fazla kazanç sağlamaktadır. Kişi aynı hedefler doğrultusunda, ortak paydalar etrafında ve aynı dili konuşabildiği kişilerle bir araya geldiğinde kendisini daha güvenli hissedecek ve dış dünyanın olumsuz etkilerine içinde bulunduğu grubun desteği sayesinde daha kolay karşı

koyabilecektir. Bu açıdan değerlendirildiğinde taraftarlık bir kimlik kurma veya oluşturma olgusudur ve bu kimliği oluşturmak için kişinin çok yoğun çabalar sarf etmesi gerekmez. Bir kulübe taraftar olmak, kişi için kendisine anlamlı gelen değerlere sahip olmayı ve bu değerler uğruna bir takım şeyleri (para, zaman vs.) feda edebileceği anlamına gelir. Kişinin bu fedakarlık düzeyi onun taraftarlık düzeyinin yoğunluğunu da belirlemektedir (Talimciler, 2005, s.72).

Aşiret, soy, bölge, memleket gibi değerlerin insanın kendini tanımlama gayretinde arka plana atıldığı günümüzde, bir dünya algısı, bir üst değer, bir ideoloji hatta bir inanma ve adanma biçimi olarak taraftarlık ön plana çıkmaktadır. Bireyin kendini tanımlama aşamasında artık taraftarlık geçer akçe konumuna yükselen değerler arasındadır (Taşdelen, 2004). Taraftarlık en asgari düzeyde "örgütlü" olmayı gerektiren bir olgudur ve klasik seyircilikten farklı özellikler gösterir. Öncelikli olarak taraftarlar ve taraftarlık üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında bu konuda yapılan çalışmalardan da anlaşılacağı üzere "kolektif" hareket etmeyi zorunlu hissetme ve kolektif harekete yönelme eylemi futbol seyircisi olarak tarif edilen kesimden çok daha net olarak gerçekleşir (Aydın vd., 2008, s.304). Taraftar kavramı kuşkusuz kolektivite (ortaklık) kavramını da beraberinde getirir. Söz konusu bu kavram sadece maç günleri aynı stadı doldurmak, aynı maçı izlemek gibi pasif bir durumu ifade etmemektedir. Daha geniş kapsamla taraftarlık "ilişki ağları" içinde olmayı gerektirir. İlişki ağıyla beraber "ortak hafıza", "ortak dil", "ortak tutum" ve "ortak hareket etme" diğer taraftarlarla oluşturulan "kamusal alan"a tekabül eder (Aydın vd., 2008, s.300). Bir takıma taraf olanlar, doğal olarak süregelen ve gereksinimlere göre eklemelerle zenginleştirilen yerel, bölgesel ve ulusal ayrımlar, sloganlar, kıyafetler, renkler, semboller, ikonlar, hırslar, arzular, diğer duygular, düşmanlıklar, öfkeler, otoriteler, itaatler ve başkaldırılar dünyası içine doğmuştur ve bu dünya içinde yetişirler (Erdoğan, 2008, s.39). Tuttuğu kulübün maçlarını düzenli olarak takip etmek taraftar olmak için yeterli değildir. Buna göre, sevincin, hüznün, dayanışmanın beraber yaşandığı bir sosyallik ve "sahada olanlar dışında" bir kolektif hafıza taraftarlığın en önemli koşullarından biri olarak görülür (Aydın vd., 2008, s.300).

Dünyanın hemen her yerinde kitlesel bir cazibe merkezi haline gelen futbola katılım

"pasif katılım" ya da "seyirlik eğlence" olarak kendini gösterse de bireyler bir takıma taraftar olarak oyunun bir parçası olduklarını hissedebilirler. Taraftar kimliğiyle oyunun bir parçası olmanın serbest zaman etkinliği veya eğlence aracı olarak değerlendirilmesi, bireyin bu taraftarlığa yüklediği anlama ve günlük yaşamında ne kadar önem atfettiğine bağlıdır ancak birey taraftarlık vasıtasıyla bir aidiyet duygusu geliştirerek yeni bir kolektif kimlik elde eder (Zelyurt, 2013, s.180). Eker'e, (2010, s.176) göre taraftarlığın iki işlevi vardır. Bunlardan ilki, "*kişide bir yere, bir guruba ait olma duygusu*" uyandırması; diğeriyse fanatik kelimesinin çağrıştırdığı şekliyle "*başka ortamlarda yapıldığında toplum tarafından hoş karşılanmayacak ya da kabul edilmeyecek davranışların taraftarlık kimliği altında çıkış yolu bulması ve hoş karşılanması*" olarak tanımlanır. Bu bağlamda birey bir takıma taraftar olarak "kimlik arayışı" içine girer ve ferdi kimliğiyle kendisini sıradan, normal, banal gören birey taraftar kimliği sayesinde günlük yaşantısında edinemediği saygınlığı ve başarıyı edineceğine inanır. Acet'e (2001, s.20) göre ise bir takıma taraftar olmak iki önemli fonksiyonun gerçekleşmesini sağlar. Bunlar: "*vekaleten, bir tür saygınlık ve gurur duygusu veren toplulukla beraber olmak*" ve "*başarısızlıktan ve günlük hayatın monotonluğundan uzaklaşmak*"tır.

Seksenli yılların başından itibaren dünyayı etkisi altına alan liberal süreç birey kavramına vurgu yaparken bireysel kimlik sembollerinin grup, cemiyet, cemaat kimliği etrafında şekillenmesi devam etmiştir. İşte tam da bu noktada futbol taraftarlığı bir kimlik edinme alanı oluşturması açısından son derece önem arz etmektedir. Siyasetin geçmişe göre etkisinin nispeten azaldığı ve bireyselliğin ön plana daha fazla çıktığı bu yıllarda futbol ve futbol taraftarlığı büyük önem kazanmıştır (Talimciler, 2005, s.73). Taraftar, ortak bir "taraftarlık" kültürüne ait olması hasebiyle taraf olduğu kulübün maçlarını seyrederken kendini yalnız hissetmesi mümkün değildir. Çünkü tuttuğu takımı tutan diğer kişilerle iç içedir yani bir "cemaat"in mensubudur. Bu sebeple taraftarlıkta yalnızlık yoktur. Aksine bir arada olma, kolektivite ve dayanışma vardır. Dolayısıyla taraftarın zihninde ortak bir amaca ulaşıp ortak bir mutluluğa ulaşma düşüncesi hakimdir (Apsar, 2014, s.23).

Bir takıma taraftar olmak bireye yeni bir kimlik sunar ve bu kimlik bireyin ömrünün sonuna kadar vazgeçemeyeceği kimlikler arasında yer alır. Bir mağlubiyet ya da kötü geçen

bir sezon nedeniyle tutulan takımın bırakılması zordur, hatta birey tuttuğu takımı bıraktığını söylese dahi bu durumun arkadaş çevresi ve aile içerisinde benimsenmesi hemen gerçekleşmez ve her durumda bireyin karşısına çıkmaya devam eder. Taraftar kimliği istisnai bir durum olmadığı sürece ölünceye kadar bireyle birlikte olmaya devam eder (Talimciler, 2005, s.104).

1.4.1 Taraftar Çeşitleri ve Özellikleri

Futbol taraftarlığı, herkesin katılımına açık olan ve herkesin eşit oranda payını alabileceği demokratik imkanlara açık bir olgudur. Kimisi arada sırada ilgilenerek, kimisi de bunu bir yaşam tarzı olarak benimseyerek yaşamaktadır. Kimi televizyon başında, kimi statta kimi de maçların gıyabında tuttuğu takımı sahiplenerek ve onunla ilgili konuşarak yaşamı içerisindeki taraftarlık durumuna yön verir. Aslında sezon başlar başlamaz taraftarlık olgusunun nasıl şekilleneceği, nasıl bir boyutta seyredeceği de ortaya çıkmaya başlar. Kimi holiganizm boyutunda, kimi sempati ile kimi de bir eğlence veya seyir zevki olarak bu boyutu sergilemektedir (Aktay, 2004).

Acet, (2006, s.46-49) taraftar gruplarını şu şekilde tasnif etmektedir: *Fanatikler:* Her zaman kavgaya hazır bir yapıya sahip olan, genellikle maç öncesi geceyi stadyum kapısı veya çevresinde geçiren, pek çok zaman yanlarında kesici ve delici aletler taşıyan, genellikle aynı semtte oturan gençlerin oluşturduğu taraftar gruplarıdır. Bu gruplar, bulundukları tribünlerde her zaman ön planda olmayı ve hakimiyeti ellerinde bulundurmayı isterler. *Mekancılar:* Katıldıkları tüm müsabakalarda her zaman aynı tribünde olmayı tercih ederler. Stat içerisinde bulundukları tribün görüş açısı bakımından çok elverişli olmasa da onlar başka yerde maç seyretmekten haz etmezler. *Doyumsuzlar:* Hiçbir sonuç ve başarılı gelişme bunları tatmin etmez. Tuttukları takım o sezon bütün kupaları alsa da, sezon içerisindeki bir yenilgi ya da kötü oyundan dolayı teknik direktörü, yönetimi ve oyuncuları eleştirebilirler. *Sabırsızlar:* Genellikle karşılaşma başlamadan çok önce stada gelmeye başlarlar. Her şeyin bir an önce olup bitmesini isterler. *Deplasmancılar:* En büyük sevinçleri deplasman maçlarına gitmektir. Takımlarının iç saha maçlarını kaçırmadıkları gibi deplasman maçlarını da kaçırmamak için

ellerinden geleni yaparlar. *Takımla Şahlananlar:* Stada saatler öncesinden gelseler de takım sahaya çıkıncaya kadar sakin bir şekilde beklerler. Tezahüratlara pek katılmazlar ancak takımın sahaya çıkmasıyla birlikte tüm coşkularını dışa vurarak kendilerini kaybederler. *Uğruna İnananlar:* Maç öncesinde ve esnasında her ayrıntının tuttukları takımın aleyhine ya da lehine olacağını düşünürler. Bir takım totemleri vardır ve bu totemlerin işe yarayacağına inanırlar. *Bilmişler:* Bunların hepsi bir nevi teknik direktör gibi hareket ederler. Kimin iyi oynayıp oynamadığı, taktik hatalar ve oyuncu değişiklikleri konusunda bilgi sahibi olmasalar dahi muhakkak bir fikirleri vardır.

Acet'in bu tasnifi futbol taraftarlığının hangi boyutlarda tezahür ettiğini anlamak açısından önemlidir. Aydın, Hatipoğlu ve Ceyhan (2007), ise Türkiye'deki taraftar gruplarının yapısını tribünleri temel alarak yedi farklı kategoride tasnif etmektedir. Buna göre taraftar grupları:

1. **Üç egemen İstanbul kulübü tribünleri;** bu gruptaki taraftarlar hemen herkesin bildiği üzere Galatasaray, Beşiktaş ve Fenerbahçe kulüplerinin taraftarlarıdır. Bu kulüplerin taraftarları sadece İstanbul ile sınırlı değildir. Ülke genelinde hemen her ilden taraftara sahiptirler.
2. **"Kimlik" ve "İnat" tribünleri;** klasik temsilcileri Ankaragücü, Karşıyaka, Göztepe ve Adanademirspor kulübüdür. Kendi alanlarındaki İstanbul takımı hayranlığına karşı yoğun bir mücadele sürdürürler. Büyük kentlerde olmaktan dolayı "geleneksel taşra" kentlerinden farklı olarak "kimlik mücadelesi" çok baskındır.
3. **"Futbol Kentleri" tribünleri;** Bursaspor ve Eskişehirspor klasik temsilcileridir. Örgütlü taraftarın seyirci üzerindeki etkisi oldukça güçlüdür. Kimlik ve inat açısından eksik olmadıkları gibi şehirde çok yüksek bir desteğe sahiptirler.
4. **Taşra Kentleri tribünleri;** İzmir, Ankara ve Adana'dan farklı olarak şehirde yaygın ama derin olmayan bir destek vardır. Tribün kültürünün yaygınlaşmasında derin çabalar vardır. Bu kentlerdeki tribünler çoğunlukla dolar ancak etkin olmaya başlayan taraftar gruplarının seyirci üzerindeki etkisi görece sınırlıdır.
5. **Trabzonspor tribünleri;** üç büyük İstanbul kulübüne karşı olma mücadelesi

ve geçmişte kazanmış olduğu şampiyonluklar taraftar kitlesinin kent sınırlarını aşmasını sağlamıştır. Trabzon tribünleri taşra kentlerine benzer özellikler gösterirken, "ortalama seyirci"nin dahi taşkınlığı dikkat çeker. Diğer Karadeniz kentlerinde de Karadeniz takımı olması hasebiyle ciddi destek bulur. Bu nedenle bölgesel bir temsil gücüne de sahiptir.

6. Kitlesiz kulüplerin tribünleri; hem tribün kültürü hem de yaygın desteği olmayan kulüplerdir. Gençlerbirliği, Ankara Belediyespor (Osmanlıspor), İstanbul Büyükşehir Belediyespor (Başakşehir), Akhisar Belediyespor gibi kulüplerin tribünleri bu kategoride düşünülebilir. Bu kulüpler arasından kimileri kulüp yönetimi tarafından promosyon yapar, kimilerinin tribünlerinde sınırlı sayıdaki insan inatla çabalar. Kurum takımı olma ve kentle bütünleşememe sorunları ciddi olarak gözlemlenir. Kimilerinin tribünleri ise siyasetle beslenir.

7. Büyük kentlerin diğer mahalle tribünleri; bu gruptaki kulüplerin tribünlerinde "yeni seyirci" tipini bulmak neredeyse imkansızdır. Bu kulüplerin tribünlerinde kimi zaman gizli kimi zamanda açık bir şekilde İstanbul'un üç büyük kulübünün etkisi görülür. Karagümrükspor, Kartalspor, Altınordu, Bucaspor Akçaabat Sebatspor gibi kulüplerin tribünleri bu kategoriye dahil edilebilir (akt. Zelyurt, 2011, s.55-57). Bu tasnif Türkiye'deki futbol taraftarlığının yapısını anlamaya yönelik geniş ölçekli bir taraftar okuması sunmaktadır. Buna göre Türkiye'de hemen her bölgede farklı bir taraftar profiline rastlandığı ve temelde İstanbul kulüpleri etrafında şekillenen futbol taraftarlığının, İstanbul dışında kalan Anadolu kentlerinde de farklı şekillerde ortaya çıktığı görülmektedir.

Futbol taraftarlığının genel özelliklerini ve davranış biçimlerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür (Acet, 2001, s.37-38): Futbol taraftarlarının üyeleri arasında, takım taraftarlığına dayalı bir ilişki ve iletişim biçimi vardır; Taraftar gruplarının yapısı teşkilatlanmaya ve müşterek faaliyetlere yatkındır; Taraftarlar kolayca provoke edilebilir bir yapıya sahiptir; Taraftarlar sadece maç kurallarının caydırıcılığı sebebiyle temkinli hareket ederler; Taraftar kitlesinde bilinç kaybolur, bilinçaltına göre hareket eden şahsiyet devreye girer; Bireyler taraftar gruplarıyla bütünleştiğinde kendi bilinçlerinden sıyrılarak kolektif bir bilinçle hareket ederler; Taraftarlar arasında fikirler sirayet yoluyla aynı hedefe doğru yönelir; Telkin edilen fikirlerin uygulama isteği hemen baş gösterir; Taraftarların önceden tahmin

edilebilen hareketleri de vardır; Birey tek başınayken yapmaktan çekindiği davranışlarını, frenleyebildiği içgüdülerini taraftar kimliğiyle soyutlar ve daha rahat hareket eder; Taraftarların muhakeme etme özelliği zayıf, eylem ve hareket kabiliyetleri yüksektir.

1.4.2 Türkiye'de Futbol Taraftarlığı

Futbol taraftarlığının ilk olarak nerede ve ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte futbol taraftarlığının seyircilik düzeyinde, futbolun modern anlamda oynanmaya başlandığı ilk günlerden itibaren ortaya çıktığı söylenebilir. Bu durumun Dünya futbolunda olduğu gibi Türk futbolu için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Taraftar kimliğinin ortaya çıkışı ise futbolun endüstriyelleşip kitleselleşmeye başladığı döneme tekabül eder. Taraftar kimliğinin ortaya çıkışında belki de en önemli dönüm noktalarından biri, kulübe yakınlık duyup takip edenlerin belli bir süre sonunda "kulüp kimliğinin" yanı sıra ortaya koydukları "grup" isimlerinin alınması ve örgütlülüğün bir bakıma ilan edilmesidir. Bu sayede ilk taraftar grupları futbol dünyasında boy göstermeye başlamıştır. Dünyada taraftar gruplarının ortaya çıkışı farklı tarihlere rast gelmektedir. İtalya'da 1960'ların sonuna doğru Milan tribünlerinde oluşan *Fossa De Leoni* taraftar grubu kurumsallaşmış ilk taraftar grubu olarak bilinmektedir. Türkiye'de ise 1980'li yılların başında Beşiktaş'ın *Çarşı*, Ankaragücü'nün *Güçlüler* adlı taraftar grupları örgütlenme ve kimliklenme sürecinin ilk örnekleri arasında gösterilir. Türkiye'de taraftar gruplarının sayısı özellikle alt liglerdeki oluşumlarla beraber 1990'lı yıllardan itibaren artış göstermiş, 2000'li yıllara girildiğinde ise kurumsallaşma evreleri tamamlanarak taraftar grupları adından söz ettirmeye başlamıştır (Aydın vd., 2008, s.302-303). Seksenli yılların başından itibaren Türkiye'de futbol ve futbol taraftarlığı, siyasetin depolitizasyon süreciyle beraber yükselişe geçmiş bunun sonucunda futbol taraftarlığı siyasal parti tutuculuğunun önüne geçmiştir. Kentte yaşayan genç nüfusun artması ve futbolun küreselleşip popülerleşmesiyle birlikte futbol taraftarlığı yeni bir kimlik sunan aidiyet biçimine evrilmiştir (Talimciler, 2005, s.105).

Türkiye'de futbol taraftarlığı ve taraftar gruplarının yapısıyla ilgili Habertürk gazetesi ile araştırma şirketi Andy-Ar'ın, 2016 yılının Mart ayında Türkiye genelinde 81 ilde

yapmış olduğu araştırmanın sonuçları Türkiye'de futbol taraftarlarının ve taraftar gruplarının genel profilini yansıtması açısından dikkat çekici veriler sunmaktadır. Araştırmadan öne çıkan bazı veriler şu şekildedir (Akkoç, 2016): Telefonla görüşme yöntemiyle anket yapılarak gerçekleştirilen araştırmaya 2145 kişi katılmış olup, bu katılımcıların %63,3'ünü erkekler, %36,7'sini ise kadınlar oluşturmuştur. Deneklerin %15,3'ü 18-25, %23,5'i 25-34, %22,8'i 35-44, %18,9'u 45-54 ve %19,5'i ise 55 yaş ve üzeri yaş aralığındadır. Araştırmaya katılanların %65,6'sı evli, %32.1'i bekar ve %2.3'ü boşanmış olduğunu beyan etmiştir. Katılımcıların %22,4'ü ilkokul, %19,4'ü lise, %18,3'ü lise ve %1,1'i ise okuryazar olmadığını dile getirmiştir. Araştırmada ilk olarak sorulan "Hangi takımın taraftarısınız?" sorusuna katılımcıların %32,5'i Galatasaray, %30,4'ü Fenerbahçe, %16,7'si Beşiktaş, %5'i Trabzonspor, %2,4'ü Bursaspor, %2'si Eskişehirspor, %1,8'i Konyaspor, %1,6'sı Sivasspor ve %1,3'ü Kayserispor yanıtını vermiştir. Bu soruya katılımcıların 2,5'i ise herhangi bir takımın taraftarı olmadığını söylemiştir (Şekil 1).

Şekil 1: Türkiye'de Genel Taraftar Dağılımı

Şekil 1'de görüldüğü üzere Türkiye'de futbol taraftarlığının üç büyükler olarak anılan İstanbul kulüpleri etrafında şekillenmektedir. Türkiye'de bir takıma taraftar olanların neredeyse %80'inin Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş taraftarı olduğu görülmektedir. Trabzonspor, Bursaspor ve Eskişehirspor gibi Anadolu kulüplerinin taraftar oranı ise üç

büyüklerle kıyaslanamayacak düzeyde azdır.

Yaş gruplarına göre yapılan değerlendirmede, araştırmada en genç grup olan 18-24 yaş aralığında en fazla taraftara sahip takım Galatasaray olmuştur. Bu yaş grubunda ankete katılanların %16,8'i Galatasaray, %16,2'si Beşiktaş, %15,7'si Fenerbahçe, %9,8'i ise Trabzonspor'u tutmaktadır (Şekil 2).

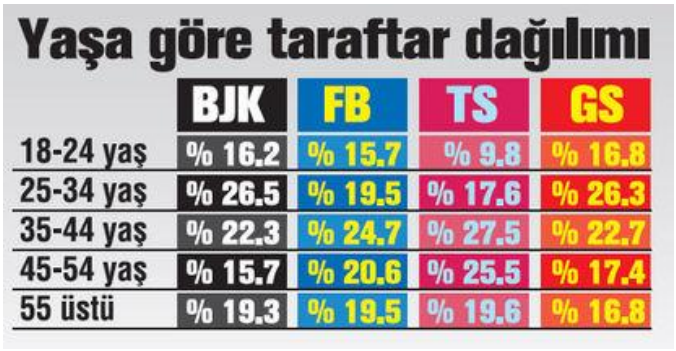

Şekil 2: Türkiye'de Yaş Durumuna Göre Taraftar Dağılımı

Cinsiyete göre değerlendirmede, ankete katılanlar arasından en fazla kadın taraftara sahip olan takım Galatasaray olmuştur. Kadın deneklerin %38,3'ü Galatasaray, %38,2'si Trabzonspor, %36,3'ü Fenerbahçe, %33,3'ü ise Beşiktaş taraftarı olduğunu beyan etmiştir (Şekil 3).

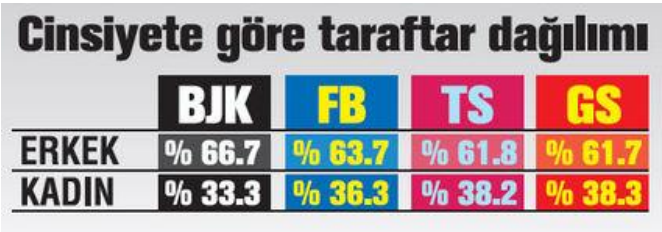

Şekil 3: Türkiye'de Cinsiyet Durumuna Göre Taraftar Dağılımı

Eğitim durumuna göre değerlendirmede, ankete katılanlar arasında ilkokul mezunlarının oranı Beşiktaş'ta %19,6, Fenerbahçe'de %20,5, Galatasaray'da %23,2, Trabzonspor'da ise %25,5 olarak çıkmıştır. Normal lise mezunları Beşiktaş taraftarlarının

%20,7'sini, Fenerbahçelilerin %21,7'sini, Galatasaraylıların %16,3'ünü, Trabzonsporlularınsa %21,6'sını oluşturmuştur. Üniversite mezunlarının oranı Beşiktaş'ta %23,7, Fenerbahçe'de %18,3, Galatasaray'da %16,3, Trabzonspor'da ise %12,5 olmuştur. Buna göre en çok üniversite mezunu taraftar Beşiktaş'ta, en çok lise mezunu taraftar Fenerbahçe'de ve en çok ilkokul mezunu taraftar ise Trabzonspor'dadır (Şekil 4).

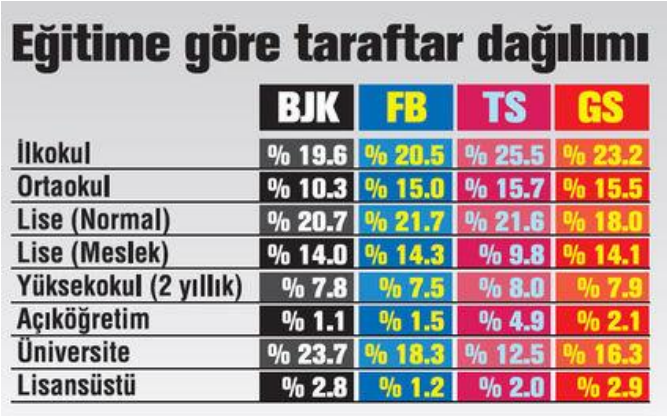

Eğitime göre taraftar dağılımı

	BJK	FB	TS	GS
İlkokul	% 19.6	% 20.5	% 25.5	% 23.2
Ortaokul	% 10.3	% 15.0	% 15.7	% 15.5
Lise (Normal)	% 20.7	% 21.7	% 21.6	% 18.0
Lise (Meslek)	% 14.0	% 14.3	% 9.8	% 14.1
Yüksekokul (2 yıllık)	% 7.8	% 7.5	% 8.0	% 7.9
Açıköğretim	% 1.1	% 1.5	% 4.9	% 2.1
Üniversite	% 23.7	% 18.3	% 12.5	% 16.3
Lisansüstü	% 2.8	% 1.2	% 2.0	% 2.9

Şekil 4: Türkiye'de Eğitim Durumuna Göre Taraftar Dağılımı

Taraftarların tuttukları takımları seçme nedenleri ise farklılık göstermektedir. Araştırmaya katılanların "Taraftarı olduğunuz takımı seçme nedeniniz nedir?" sorusuna %30,6'sı "Anne-baba-aile" yanıtını verirken, %25,2'si seçme nedenini "kendi tercihim" olarak değerlendirmiştir. Taraftarı olduğu takımı seçme nedeni olarak "Eşim ve çocuğum" yanıtını verenlerin oranı %11,6 iken, %9,5 "Arkadaş çevresi", %3,7 ise "Akraba çevresi" olarak göstermiştir (Şekil 5). Buna göre bir takıma taraftar olmayı etkileyen en önemli etmen bireyin içinde doğup büyüdüğü ailedir. Aile içerisinde özellikle çocuğunun hangi takımı tutacağına "Baba"nın karar vermesi ise bilinen bir durumdur.

Şekil 5: Türkiye'de Futbol Taraftarlarının Tuttukları Takımı Seçme Nedenleri

Taraftar grubu açısından, Türkiye'de en bilinen taraftar gurubu olarak tasvir edilen Beşiktaş'ın taraftar grubu *Çarşı* %37,1 oranla TFF Süper Lig'de en beğenilen taraftar grubu olarak dikkat çekmektedir. Çarşı grubunu sırasıyla Fenerbahçe'den *Genç Fenerbahçeliler* grubu, Galatasaray'dan ise *ultrAslan* grubu takip etmiştir (Şekil 6).

Şekil 6: Türkiye'de En Çok Beğenilen Taraftar Grupları

Araştırmada futbol-siyaset ilişkisi de incelenmiş olup katılımcılara "Futbola siyasetin karıştığını düşünüyor musunuz?" sorusu da sorulmuştur. Araştırmaya katılanların %55,5 futbola siyasetin karıştığını ya da başka bir ifadeyle futbol ile siyasetin iç içe olduğunu beyan etmiştir. Futbol ile siyasetin bir ilişkisi olmadığını düşünenlerin oranı %39,3 iken bu soruya

cevap vermeyenlerin oranı ise %5,2 olmuştur (Şekil 7). Buna göre tarihsel bir arka planı olan futbol-siyaset ilişkisinin günümüzde de yaygın bir şekilde devam ettiğini düşünen taraftarların sayısı oldukça fazladır. Futbol-siyaset ilişkisinin taraftarlar nezdinde de bilinen bir gerçeklik olduğu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 7: Taraftarlara Göre Türkiye'de Futbol Siyaset İlişkisi

Taraftar gruplarının siyasi ve ideolojik yönelimlerinin de sorulduğu araştırmada, renklerine bakılmaksızın tüm takım taraftarları kendilerini en çok "Türk milliyetçisi", "Kemalist-Atatürkçü" ve "Demokrat" olarak tanımlamıştır. Beşiktaş, Fenerbahçe ve Trabzonspor taraftarlarında bu ilk üç sıralama değişmemektedir. Yalnızca Galatasaray taraftarları arasında kendini "Demokrat" olarak tanımlayanların sayısı, "Kemalist-Atatürkçü" olarak tanımlayanlardan fazladır. Kendini "Sosyal demokrat" olarak tanımlayanların sayısı Fenerbahçe ve Galatasaray'da, "İslamcı" olarak tanımlayanların sayısı ise Galatasaray ve Trabzonspor'da daha fazladır. En fazla "Sosyalist" taraftar ise Beşiktaş ve Fenerbahçe'dedir (Şekil 8). Buna karşın aynı çatı altında olsalar bile tüm taraftarların ideolojik yönelimlerinin ve siyasi görüşlerinin aynı olduğunu söylemek doğru değildir. Her takımın kendi içerisinde farklı farklı tribünlerde oluşan taraftar grupları mevcuttur. Taraftar grubu ve siyaset denilince hemen herkesin aklına gelen ilk gelen grup Beşiktaş'ın ateşli taraftarı Çarşı grubudur. Sol görüşlü bir görünüme sahip olan Çarşı grubuna karşı son zamanlarda milliyetçi-muhafazakar

yapısıyla dikkat çeken *1453 Kartalları* taraftar grubu ortaya çıkmıştır. Aynı durum diğer takımların taraftar grupları için de geçerlidir. Fenerbahçe'nin taraftar gruplarından Genç *Fenerbahçeliler*'in muhafazakar-sağ görüşe sahip olduğu bilinirken *Vamos Bien, Sol Açık* gibi diğer taraftar gruplarınınsa sol görüşlü olduğu bilinmektedir. Yine aynı şekilde Galatasaray'ın en büyük taraftar grubu *ultrAslan*'ın muhafazakar-milliyetçi bir yapıya sahip olduğu bilinirken *Tekyumruk* taraftar grubununsa sol görüşlü olduğu bilinmektedir.

Şekil 8: Türkiye'de Futbol Taraftarlarının İdeolojik Yönelimleri

Türkiye'de futbolun yapılanma süreci incelendiğinde, futbolun oynandığı ilk günden günümüze kadar geçen süre içerisinde ön plana çıkan ve üç büyükler olarak adlandırılan Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray'ın taraftar dağılımlarının dünyadaki örneklerin aksine tüm ülke geneline yayılmış olduğu ve bu takımların tüm ülkenin takımları olduğu sonucu ile karşılaşılacaktır. Böyle bir yönelimin nedenini Türk futbolun gelişim sürecine bakarak açıklamak mümkündür. Öyle ki, bu takımlar kuruldukları günden itibaren önemli tarihsel işlevleri yerine getirmiş, Türkiye'de futbolun kurumsallaşması ve geniş kitlelerle buluşmasında önemli rol oynamışlardır. Bu kulüpler Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarına, yaşanan savaşlara ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği aşamalara tanıklık etmenin yanı sıra yaşanan toplumsal değişimlerin futbol aracılığıyla topluma aktarılmasına da katkıda bulunmuşlardır. Bunlara ek olarak Türkiye'de yaygın bir gelenek olarak üç büyük futbol takımından birinin taraftarı olmak daha güçlü bir kimlik edinmeyi vadettiği için tercih sebebidir (Talimciler, 2005, s.93-94).

2 TOPLUMSAL HAREKETLER

İnsanlar, kendilerine eşit davranılmadığını düşündüklerinde; isteklerinin, ihtiyaçlarının, eğilimlerinin ve rahatsızlıklarının dikkate alınmadığını hissettiklerinde huzursuz olurlar. Söz konusu bu insanlar, huzursuzluk yaşadıkları konulara ilişkin şikayetlerini dile getirmek amacıyla harekete geçerler. Kolektif bir bilinçle meydana gelen bu hareket "*toplumsal hareket*" olarak nitelendirilmektedir (Şentürk, 2006, s.31). Toplumsal hareketleri, sosyal bir sorunu çözmek, toplumda meydana gelen bir değişimi desteklemek ya da engellemek amacıyla belli bir grup tarafından yürütülen örgütlü kolektif faaliyetler olarak tanımlamak da mümkündür (Erdoğan ve Kökten, 2014, s.94).

Toplumsal hareketlerin tarihsel serüvenine bakıldığı zaman diğer tüm toplumsal olay ve olgularda olduğu gibi, hızlı ve kendiliğinden gündeme gelme gibi bir durumun söz konusu olmadığını görülmektedir. Toplumsal yaşam içerisinde bireyler arası çatışma ve çekişmeler varlığını her devirde sürdürmüştür. Bu çatışma ve çekişmeler bir bakıma toplumsal yaşamın oluşmasına da katkı sağlamıştır. Doğal şartlarda bireylerin eşit koşullara sahip olduğu düşünülse de toplumsal yaşam içerisinde bireylerin eşit haklara sahip bir yaşam tarzı sürdürdüğünü söylemek oldukça güçtür. Dolayısıyla toplumsal yaşamın başlangıcından itibaren süregelen insan ilişkilerinin bir sonucu olarak eşitsizlik, adaletsizlik, haksızlık vb. durumlar hemen her toplumda varlığını hissettirmiştir. Bu gibi durumlardan rahatsızlık duyan bireyler, rahatsızlık duydukları durumları kendi istekleri doğrultusunda iyileştirebilmek ya da bu durumları ortadan kaldırabilmek adına bir dizi faaliyette bulunmuştur. Bu faaliyetler rahatsızlık duyulan durumların özelliklerine göre verilen tepkiler, direniş, isyan ya da başkaldırı gibi farklı şekillerde kendini göstermiştir.

Toplumsal hareketler, gerek yerel gerekse küresel ölçekte toplumsal yaşantıda önemli değişikliklere yol açtığı için sosyal bilimlerin gündemini oldukça meşgul etmiş ve etmeye devam etmektedir. Konuya ilgi duyan sosyal bilimciler, toplumsal hareketlerin güçlü etkilerini dikkate alarak bu hareketlerin nasıl meydana geldiğini, hareketlere kimlerin katıldığını, hareketlerin nasıl başarılı veya başarısız olduğunu açıklamaya çalışan sorulara

yanıt aramışlardır. Dolayısıyla toplumsal hareket literatürüne bakıldığı zaman, hareketlerin biçim, biçem ve yöntemlerini inceleyen yapısal yaklaşımlara sıklıkla rastlanmaktadır. Bu yaklaşımları geliştiren araştırmacılar toplumsal hareketleri belirli aşamalara ayırarak sınıflandırma yoluna gitmiştir. Toplumsal hareketler konusunda çalışan sosyal bilimciler, toplumsal hareketlerin yapısına yönelik sınıflandırmalar yaparken hareketlerin kapsamı, kronolojisi, coğrafi özellikleri, stratejileri, hedefleri, amaçları, ekonomik kaynakları ve harekete katılan aktörlerin yapısı gibi birçok kriteri göz önünde bulundurmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikli olarak toplumsal hareketlerin tam olarak neye tekabül ettiğini, neleri içerip neleri içermediğini ortaya koyabilmek adına kavramsal bir çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır. Daha sonra toplumsal hareket literatüründe yer alan teoriler irdelenecek ve bu teoriler ışığında klasik toplumsal hareketler ile yeni toplumsal hareketlerin birbirine benzeşen ve birbirinden ayrılan özelliklerine değinilecektir. Son olarak medya ve toplumsal hareketler ilişkisi bağlamında günümüz toplumlarında gelişen ve yeni medya ortamlarının katkısıyla şekillenen toplumsal hareketlerin özelliklerine değinilerek çalışmanın teorik alt yapısı oluşturulmaya çalışılacaktır.

2.1 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Toplumsal hareketler (social movements), dikkate değer sayıdaki insanın, toplumun başlıca özelliklerinden birini ya da birkaçını değiştirmek (ya da değiştirilmesine karşı direnmek) için giriştiği örgütlü çabalar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal hareket kavramı ilk kez 18. yüzyılın başlarında Fransız sosyalizminin kurucusu olarak tanımlanan Saint Simon tarafından kullanılmıştır. Simon bu terimi önce Fransa ardından da başka ülkelerde görülen kolektif protesto hareketlerini adlandırmak için kullanmıştır. Önceleri mevcut düzene karşı çıkan yeni siyasal otoritelerin bir özelliği olarak kullanılan terim zaman içinde anlamsal bir genişleme yaşayarak şimdilerde en yaygın biçimde, siyasal sistemin ana gövdesinin dışında kalan grupları, örgütleri ve oluşumları da içerisinde barındırmaktadır. Sosyologların daha çok üzerinde durdukları konular bu hareketlerin kökenleri, tabanları, hangi kaynaklardan toplandıkları, örgütsel dinamikleri ve topluma yansıyan etkileridir

(Marshall, 1999, s.746).

Toplumsal hareket kavramı 19. yüzyıldan itibaren sosyal bilimler literatüründe sıklıkla yer almaya başlamıştır. Tarihsel süreçlerin dönüm noktalarında meydana gelen toplumsal olgu ve olayları tanımlamak adına kullanılan *toplumsal hareket* kavramı, 18. yüzyılın ortalarından itibaren tartışılmaya başlansa da 19. yüzyıl itibari ile toplumsal hareketlere yönelik kavramsallaştırma çabaları olgunlaşma aşamasına geçmiştir (Çımrın, 2010, s.47). Kavramın kökeni, İngiliz *Chartist Hareketi* ve *Fransız İhtilali* gibi somut örneklerde, kendiliğinden eyleme geçerek somut sorunlar üzerinden örgütlenen ve kurulu bir siyasi işleyişi belirli ölçülerde değiştirebilen geniş katmanlı kesimlerin hareketlerine dayanır. Fakat çoğul olarak *toplumsal hareketler* haliyle kullanılışı ve teorik analiz nesnesi haline gelmesi ise, işçi sınıfının toplumsal ve siyasi bir güç olarak yükseldiği döneme ve somut olarak 1848 devrimlerine (Avrupa'nın İtalya, Almanya, Fransa gibi çeşitli ülkelerinde ortaya çıkan, genelde üniversite öğrencilerinin ve işçi sınıfının ön planda olduğu ayaklanma, isyan, devrim ve özgürlük hareketleri) dayanmaktadır (Yıldırım, 2012, s.22).

İnsanlık tarihinin hemen her döneminde, yaşanılan sürece itiraz eden, karşı çıkan, muhalif tepkiler veren, kısaca var olan düzene karşı koyan bir gerçekliğin varlığı kolektif davranışların her dönem varlığını sürdürdüğüne işaret etmektedir. Buna karşın toplumsal hareketlerin kolektif davranışlardan ayrı bir konumda değerlendirilmesi gerekir. Toplumsal hareketler belli bir amaca hizmet ederler ve örgütlü yapılardan oluşurlar. Kolektif davranışlar ise gelişigüzel ve kaotiktir. Toplumsal hareket örnekleri arasında, medeni hakları, gay haklarını, sendikacılığı, çevreciliği ve feminizmi destekleyen kuruluşlar sayılabilir. Kolektif davranış örnekleri ise ayaklanmalar, geçici modalar, çılgınlıklar, panikler, kült dinleri, söylentiler ve kitlesel sanrılardır (Marshall, 1999, s.746). Günümüzde sosyal bilimler literatüründe *toplumsal hareketler* kavramsallaştırılmasına yüklenen anlam daha çok modern döneme ilişkin bir adlandırmadır (Babacan, 2014, s.138). Bu adlandırma kapsamında toplumsal hareket kavramına yönelik yapılan tanımlamalar ve bu kavrama yüklenen anlamlar literatürde farklıdır. Toplumun işleyişine dair belirli ilkeler, eleştirel ve düşünsel birliktelikler etrafında, organize olarak bir araya gelen kişi veya grupların, bazen örgütlü bir şekilde bazen

de kendiliğinden işleyen girişimleri, kapsamlı bir toplumsal hareket olgusunun temel özelliklerini ifade eder. (Yıldırım, 2012, s.11).

Giddens'a (2000, s.540-541) göre toplumsal hareketler "*yerleşik alanın dışındaki toplu eylemler yoluyla, ortak bir çıkarı korumak ya da ortak bir hedefe erişmeyi sağlayabilmek için girişilen toplu çabalar*" olarak tanımlanmaktadır (akt. Çetin ve Çopuroğlu, 2010, s.71). Bu açıdan değerlendirildiğinde toplumsal hareket, ortak bir amacı gerçekleştirme hedefi ile kurulan, belli bir kültürel sistem içerisinde yeni bir yapının oluşturulması için çabalayan, kolektif akılla ilerleyen organize edilmiş oluşumlar olarak görülebilir.

Toplumsal hareketler, toplumda yeni bir hayat tarzını, yeni bir modeli oluşturmak için eylemde bulunulan kolektif bir davranış biçimidir. Bu bakımdan toplumsal hareketler bir yandan hayatın akışıyla yetinmeyen toplumsal rahatsızlıkları dile getirirken, diğer yandan bunların çözümlenmesi için yeni çareler önerir (Çiçek, 2014, s.91). Touraine (1999, s.44) toplumsal hareketi, birbiriyle hâkimiyet ilişkileri ve çatışma düzleminde karşı karşıya gelen, aynı kültürel yönelime sahip ve bu kültürün ortaya çıkardığı aktivitelerin toplumsal kontrolü için mücadele eden aktörler hareketi olarak görür (akt. Şentürk, 2006, s.33).

Bir toplumda var olan toplumsal ilişkilere dair sorunlar birikebilir ve zamanla bir değişim sürecini başlatabilir. Bu sorunlar genellikle, belirli cemaatler, uluslar, sınıflar, etnik ve toplumsal cinsiyet grupları, dini ve siyasi gruplaşmalar gibi belirli toplumsal grupları etkiler. Süreç, bazı insanların statükonun bazı yönlerini içeriden sorgulaması ya da reddetmesiyle başlayabilir. İnsanlar başkalarının da benzer deneyimler yaşadıklarını, aynı sorunlara işaret ettiklerini, aynı soruları sorduklarını ve aynı itirazları yapmaya eğilim duyduklarını keşfettiklerinde, süreç toplumsal bir sürece dönüşür. Bunun ardından insanlar kendilerini başkalarıyla özdeşleştirmeye ve onlarla ilişkiye geçmeye yöneltirler. İşte bireysel ve yalıtılmış olan bir süreci toplumsal bir sürece dönüştüren aşamalar da bu noktada ortaya çıkar (Işık, 2011, s.11). Dolayısıyla toplumsal hareketler mevcut düzene ya da bir başka değişle kurulu yapılara verilen onayın kolektif bir bilinçle geri çekilmesi ya da sorgulanması olarak değerlendirilebilir.

Toplumsal hareketler, temelde birçok çelişkiyi içeren yapısal bir bileşimle karşılaşılması sonucunda belirli bir örgütlenme biçimiyle doğar. Sistem açısından her toplumsal hareket ise düzenin korunmasını amaçlayan siyasal aygıtın müdahalesine yani karşı hareketine neden olur (Işık, 2011, s.7). Buna göre toplumsal hareketler, devam eden toplumsal düzenin çatışmalarla sürdürüldüğü yönündeki görüşleri kuvvetlendiren ve bununla beraber siyasal bir varlık olarak toplumun yeniden değerlendirilmesine olanak sağlayan önemli konular arasında yer almaktadır. Dolayısıyla toplumsal hareketler bir çatışmayı, düzeni devam eden toplumun içinde yaşadığı çatışma durumunu, mücadele etme ve direnme stratejilerini temsil eder. Bir başka değişle, toplumsal hareketleri, toplumsal değişimin dinamikleri arasında yer alan bir süreç olarak değerlendirmek de mümkündür.

Toplumların, özelde demokratik toplumların, temel özelliklerinden biri o toplumda yaşayan vatandaşların yönetime katılmasıdır. Bu katılma şekli her ülkenin kendi sosyal ve kültürel yapısına göre çeşitlilik göstermekle beraber, formel ve enformel olmak üzere temelde iki türlü katılım söz konusudur. Demokrasilerin bir gereği olarak formel ya da başka bir deyişle meşru katılımda genelde yurttaşların iradesini ortaya koydukları seçimler ön plana çıkmaktadır. Enformel katılımda ise ortak paydaya sahip çeşitli grupların yapmış oldukları eylemler göze çarpmaktadır. Demokratik toplumlarda yurttaşlar, farklı yollardan yönetimi etkilemek için çeşitli etkinliklerde bulunabilmektedir. Bu etkinlikler kimi zaman başarısız bir girişim olarak kalırken kimi zaman da toplumsal bir harekete dönüşebilmektedir. Bu noktadan hareketle toplumsal hareketler, benzer görüş ve düşünceye sahip insanların ortak amaçlar doğrultusunda hareket ettikleri enformel faaliyetler olarak tanımlanabilir (Kılıç, 2009, s.151).

Toplumsal hareketler esasen değişen normlar ve değerler kadar, sosyal düzen ve kültürel değişmeleri de kapsar. Bu bağlamda toplumsal hareket Mardin (1956)'in ifade ettiği şekliyle "*insan ilişkilerinde etkileşime biçim verme süreci*" olarak tanımlanabilir. Heberle (1951)'ye göre toplumsal hareketler toplumsal düzendeki temel değişimleri kapsar. Dolayısıyla toplumsal hareketler bazı sosyal yapılarda ortaya çıkan değişmeleri sağlamak için yürütülen kolektif eylem biçimleri olarak da görülebilir. Bununla beraber Turner ve Killian (1957) ise toplumsal hareketleri bir grup veya toplumun "*bir kesiminde değişmeye karşı*

koyma ve tahrik türü eylem biçimini kolektif olarak yürütme eğilimi" olarak tanımlarlar (akt. Türkdoğan, 2013, s.27). Castells (2006) toplumsal hareketlerin temelde üç tanımlayıcı ilkesinin bulunduğunu öne sürmekte ve bu üç ilke olmaksızın toplumsal hareket tanımlamasının yapılamayacağını iddia etmektedir; "*hareketin ortak kimliği, hareketin karşıtı* ve *toplumsal hedef*" olmak üzere belirlenen kavramlar bu üç temel ilkeyi oluşturur. Bu bağlamda toplumsal hareketi, ortak bir kimliğe sahip, çatışmacı ve çatışmaya girdiği yapıya muhalif alternatif bir model ya da çözümü olan hareket biçimi olarak tanımlamak da mümkündür (akt. Çımrın, 2010, s.49). Toplumsal hareketlerle ilgili tanımlamaların çeşitli olmasına rağmen, genel özellikleri itibariyle toplumun önemli bir kısmını doğrudan ilgilendiren, günlük yaşamın olağan akışını etkileyen, toplumsal sorunların giderilmesi için bireylerin üstünlük almasını gerektiren ve ortak bir eylemi içeren özellikleri göze çarpmaktadır. Toplumsal sorunların temel kaynağı ise toplumsal değişimden etkilenen toplumsal yapı ve işleyişin daha önceki toplumsal durumun ihtiyaçlarını karşılayamadığı gibi mevcut durumdaki ihtiyaçları da karşılayamamasıdır. Bu nedenle toplumsal hareketlere ilişkin tanımlamaların önemli bir kısmında emek ilişkilerinin eksende olduğu toplumsal biçimlemedeki değişimler ve bu değişimlere yönelik organize edilmiş tepkiler kastedilir.

Sosyal bilimlerin inşa edilme süreci ile birlikte giderek hız kazanan toplumsal hareket çalışmaları ciddi bir literatür birikimi oluşturmuştur. Toplumsal hareketlerin tanımları, sınırlılıkları, sınıflandırmaları, etkileri ve sonuçları farklı sosyal bilimciler tarafından farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiştir. Hemen her hareket özgün bir tarihsel çerçevede ve kendi özgün biçimiyle tahlil edildiği hesaba katılırsa bu durum literatürün zenginliğine ilişkin gerçekleri gözler önüne sermektedir. Bu zenginliği göz önünde bulunduran Çımrın, (2009, s.21) literatürde yer alan tanımlamaların benzer özelliklerini dikkate alarak genel bir toplumsal hareket tanımlamasına gitmiştir. Buna göre toplumsal hareketler "*temelde içinde bulunduğu sisteme karşı olan ve belli ortak amaçlar taşıyan, örgütlenmiş insan gruplarının hoşnutsuzluk duyulan durumu ya da yapıyı değiştirmek adına girişmiş oldukları ve bu anlamda alternatif bir model geliştirdikleri sürekli eylemlilikler*" şeklinde tanımlanabilir.

2.2 TOPLUMSAL HAREKETLERE YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR

Toplumların tarihsel süreçleri incelendiğinde ortaya çıkan tüm toplumsal dinamiklerin birbirleri ile ilintili olduğu söylenebilir. Toplumsal yaşamın herhangi bir noktasında meydana gelen değişimler doğrudan ya da dolaylı olarak diğer dinamikleri de etkiler. Dolayısıyla ortaya çıkan yeni bir olgunun tek boyutlu veya tek değişkenli bir bakış açısıyla incelenmesi olası değildir. Toplumsal hareketler de geçirmiş olduğu değişim dinamiklerine paralel olarak farklı süreçlerde, farklı boyut ve teorilerle izah edilmektedir (Çımrın, 2010, s.46). Literatüre bakıldığı zaman toplumsal hareketlerin ilk olarak 18. yüzyıldan itibaren Saint Simon tarafından incelenmeye başlandığı görülse de 19. yüzyılda tartışma ve kavramsallaştırma çabalarının başladığını, 20. yüzyılda özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan toplumsal değişmelerle birlikte teorileşme çalışmaların sıklaştığı görülmektedir.

Toplumsal hareketler ve bu hareketlerin muhtevasına yönelik tartışmaların tohumları 18. yüzyılın sonlarına doğru ekilmeye başlansa da toplumsal hareketlere yönelik asıl tartışmalar ve bu tartışmaların ışığındaki teorileşme çabalarının 19. yüzyıl başlarından itibaren boy verip yeşerdiği görülmektedir. Söz konusu bu çabalar "kitle" kavramı ve bu kavrama atfedilen anlamlar etrafında şekillenmiştir. Sosyal bilimlerde kitle kavramı kadar anlam ve değer yüklenen başka bir kavrama rastlamak belki de mümkün değildir. Kitle iletişim biliminin de en büyük mitlerinden birini oluşturan bu kavram yüceltici ve aşağılayıcı anlam kutupları arasında gidip gelen bir yapıya sahiptir. Kitle kavramı bazen yığın ve sürü kelimelerinin eş anlamlısı, bazen de önüne aldığı emekçi, köylü vs. gibi nitelemelerle bir siyasal hareketin temeli olarak değerlendirilmiştir (Özkök, 1985, s.25). Kitle kavramı ve kitle olgusu tartışmalarının 19. yüzyılın başından itibaren hararetlenmeye başlamasının somut örneği olarak Gustave Le Bon'un *Kitleler/Kalabalıklar Psikolojisi* isimli kitabının yanı sıra Sigmund Freud'un *Kitle Psikolojisi* ve Ortega Y. Gasset'in *Kitlelerin Ayaklanışı/İsyanı* kitapları bu alanda yapılan ilk sistematik çalışmalar arasında gösterilebilir (Aydeniz, 2013, s.65-66). Söz konusu bu çalışmaların hepsi de kitle kavramını çeşitli açılardan ele alarak değerlendirmiş ve kitle kavramının muhtevasına yönelik değerlendirmeleri farklı boyutlarla

yapmaya çalışmıştır.

19. yüzyılı kitleler çağının başlangıcı olarak tanımlamak herhalde yanlış olmayacaktır. Bu yüzyılda kitle olgusunun gelişimi temelde iki açıdan incelenmeye çalışılmıştır. Bunlardan ilki sosyal psikoloji kapsamına dahil edilebilecek olan kitlenin "ruhbilimsel" yönü diğeri ise daha çok sosyoloji kapsamına dahil edilebilecek olan kitlenin "toplumbilimsel" yönüdür. Ruhbilimsel açıdan tartışılan kitle kavramı "kalabalıklar psikolojisi" kavramının gelişmesini sağlamış ve kitle toplumu tartışmalarına yeni boyutlar kazandırmıştır. 19. yüzyılda daha önce de değinildiği gibi Gustave Le Bon'un yanı sıra G. Trade, Ortega Y. Gasset gibi düşünürler ve 20. yüzyılda S. Freud ve W. Reich gibi düşünürler de kitle ruhu olgusunu derinlemesine incelemişlerdir. Toplumbilimsel açıdan ise tartışmalar öncelikle toplumlarda yaşanan değişmelerin gözlemlenmesiyle başlamıştır. İlk olarak çağdaş ve geleneksel toplum ayrımı yapılmaya çalışılmış, daha sonra Maine'nin 'kardeşlik fikirlerinin egemen olduğu toplumlar' ve 'bireylerin sözleşme ilişkileriyle birbirine bağlı bulunduğu toplumlar' ayrımı takip edilmiştir. Bu eğilim daha sonraları Ferdinant Tönnies'in 'topluluk ve toplum' çözümlemesiyle derinlik kazanmış ve Durkheim'in 'toplumsal dayanışma ve anomi (kuralsızlık)' kuramıyla Weber'in 'geleneksel ve bürokratik' yetki kuramı çerçevesinde en gelişmiş şeklini almıştır. Kitleleri ve kitle ruhunu tanıma ve anlama çabaları üzerine kafa yoran tüm bu düşünürlerin üzerinde durduğu ortak fikirse, 19. yüzyılda hızlanan bir süreç içerisinde toplumsal bağ ve yapıların değişerek yeni toplumsal yapıların boy göstermeye başladığının belirtilmiş olmasıdır. Her ne kadar ilk dönemlerde adı konulmamış olsa da düşünürlerin fikirlerinden yola çıkarak bu yeni toplumsal yapıların kitleleşme olgusuyla yakın bir ilişkisinin olduğu söylenebilir (Özkök, 1985, s.37-38).

20. ve 21. yüzyılların savaş, devrim ve geniş katılımlı protestolar sayesinde değişen siyasi ve toplumsal yapıları, toplumsal hareketlerin yapısını daha kapsamlı ele almayı gerektirmiştir. Kitlelerin belirli amaçlar doğrultusunda, belirli hedeflere yönelik organize talepleri etkili olmaya başladıkça, bunların devletle ve kendi içlerindeki ilişkileri, nasıl ortaya çıkıp sonuç aldıklarına dair görüşler üretilmiştir. Amerika ve Avrupa'da toplumsal hareketlerin farklı özelliklerine değinilerek teorik bir bakış açısı geliştirilse de çoğunlukla

hareketlerin amaçlarına ve yapısal özelliklerine ilişkin çalışmalar yürütülmüştür. Dolayısıyla toplumsal hareketler, mevcut sistem içerisinde onu daha iyi yapmak veya eleştirmek için üretilen araçsal bir niteliğe indirilmiştir (Yıldırım, 2012, s.48).

Toplumsal hareketlerin meydana geldiği toplumsal yapının ve o toplumda paylaşılan değerlerin değişkenlik göstermesi, toplumsal hareketleri anlama ve anlamlandırma açısından ortak bir teorinin oluşmasını olanaksız kılmıştır. Bu nedenle literatürün gelişim süreci göz önüne alındığında toplumsal hareketlere ilişkin geliştirilen teorilerin birden fazla olması normal karşılanacaktır. Hareketleri anlama ve anlamlandırma amaçlı geliştirilen teorilerin tasnifinin de birden fazla olması doğaldır. Mamay, (1991) toplumsal hareketlere yönelik geliştirilen teorileri "*kolektif davranış*" teorisi, "*kaynak mobilizasyonu*" teorisi, "*yeni toplumsal hareket*" teorisi ve "*eylem-kimlik*" teorisi adı altında dört ana başlıkta toplar. Crossley (2002, s.10) ise toplumsal hareketlerin açıklanmasına yönelik teorik çalışmaları iki farklı zaman dilimi ve iki farklı toplumsal ortam açısından değerlendirmiştir. Söz konusu değerlendirme kapsamında 1970'ler öncesi ve sonrası için farklı yaklaşımlar geliştirmiş ve bu farklılığı Amerika ve Avrupa ekolleri ekseninde ele almıştır (Tablo 2). Bu bağlamda Amerika'da kolektif davranış temelli açıklamalardan kaynak mobilizasyonu ve politik süreçler gibi yaklaşımlara doğru bir gelişim yaşanırken Avrupa'da ise Marksizm temelli yaklaşımlardan yeni toplumsal hareket paradigmalarına doğru bir gelişim ve dönüşüm yaşanmıştır.

Tablo 2: Toplumsal Hareketlerin Çözümlenmesine Yönelik Dört Temel Yaklaşım

Dönem	**Amerika**	**Avrupa**
1970'ler öncesi	Kolektif Davranış	Marksizm
1970'lerden günümüze	Kaynak Mobilizasyonu, Politik Süreç	Yeni Toplumsal hareketler

Kaynak: Crossley, N. (2002), *Making Sense of Social Movement*, 1. Baskı, Open University Press: Philadelphia

Crossley'in toplumsal hareketlere yönelik bu tasnifi literatürde geliştirilen teorilere

yönelik genel bir bakış açısı sunmaktadır. Toplumsal hareketler üzerine geliştirilen teorilerle aslında aynı kökenden gelen bir dizi kavramın toplumsal hareket kavramına ilişkin analitik özelliğini açıkça ifade eden önermeler kastedilmektedir (Işık, 2011, s.11). Söz konusu bu önermelerin neler olduğunu daha iyi anlayabilmek için geliştirilen teorileri incelemek, toplumsal hareketleri anlama ve anlamlandırma açısından daha faydalı olacaktır.

Sosyal bilimlerde yapılan çalışma süreçleri incelendiğinde oluşturulan teorilerin "klasik" ve "modern" veya "eski" ve "yeni" olarak ayrımlandırılması neredeyse bir gelenek haline dönüşmüştür (Çımrın, 2009, s.44). Böylesine bir ayrımın yapılması aslında sonraki çalışmalar için yol gösterici niteliktedir. Dolayısıyla geliştirilen teorilerin iki ya da daha fazla paradigma ile çerçevelenmesi doğal karşılanabilir. Toplumsal hareketlere ilişkin teorileşme çabaları temelde iki paradigma üzerinden şekillenmiş ve geliştirilen teoriler bu iki paradigma çerçevesinde değerlendirilmiştir. Söz konusu paradigmalardan ilki 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gözlemlenmeye başlayan (Çımrın, 2009, s.29) ve temelde "*Kolektif Davranış Teorisi*" etrafında şekillenen (Çalı, 2006, s.32) "*Klasik Toplumsal Hareketler*"dir. İkinci paradigma ise 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan ekoloji, savaş karşıtlığı, feminizm, kimlik arayışı, azınlık hareketlerini ifade etmek için kullanılan ve "yeni" sıfatıyla anılan "*Yeni Toplumsal Hareketler*"dir (Çımrın, 2009, s.35). Toplumsal hareketlere yönelik geliştirilen teoriler temelde bu iki ana paradigma etrafında şekillenmiştir. Ancak geliştirilen teorilerin tamamını detaylı bir şekilde analiz etmek oldukça güçtür ve bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın teorik temelini oluşturması açısından sadece öne çıkan ve üzerinde çokça tartışılan toplumsal hareket teorilerini incelemenin daha sağlıklı olacağı düşünülmektedir.

2.2.1 Klasik Toplumsal Hareketler

19. yüzyılın ortalarından itibaren özellikle Avrupa toplumlarında ortaya çıkan toplumsal hareketler temelde ekonomi ve sınıf temelli hareket muhtevasını taşır vaziyette doğmuştur. Bu hareketlere katılan aktörler genellikle tek bir sınıftan (işçi sınıfı gibi) oluşmuş ve asıl hedefleri siyasal gücü ele geçirmek olmuştur. Bu tarz hareketler klasik sanayi

toplumlarında meydana geldiklerinden sosyal bilimler literatüründe bu tarz hareketler "*klasik toplumsal hareketler*" olarak adlandırılmıştır (Johnston vd., 1999, s.151). Klasik toplumsal hareketler temelde işçi sınıfı tabanlı ve ekonomik olanın yeniden dağıtımıyla ilgili konuları gündeme alan, kapitalizmin ortadan kaldırılıp yerine sosyalizmin getirilmesini amaçlayan sistem karşıtı hareketler olarak tasvir edilmektedir. Klasik toplumsal hareketler mevcut siyasi yönetimi ele geçirmeyi yani devletin yapısına sahip olmayı dünyayı değiştirebilmenin yegane biçimi olarak görmektedir. Kitlesel bir hareketin mahiyetinin oluşumu için uygun ve gerekli koşulların sağlanabilmesi, bu hareketler için esasen önemli olan konudur. Bundan dolayı toplumun tamamını kapsayıcı nitelikte olmak, kitlesel olmak bu hareketlerin asıl amacını teşkil eder (Yanık ve Öztürk, 2014, s.49). Klasik toplumsal hareketler merkezi bir yapılanmayla, bir lidere bağlı olarak, sınıf temelli grupların, siyasal, kitlesel ve bütüncül hareketlerinden oluşmaktadır.

Toplumsal hareketlerin "klasik" sıfatıyla anıldığı döneme ilişkin birçok teori geliştirilmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere bu teorilerin tamamına yer vermek oldukça güçtür ve çalışmanın sorunsalı açısından gerekli görülmemiştir. Bu nedenle klasik toplumsal hareketlerin muhtevasına yönelik geliştirilen temel teorilerin ileri sürdüğü görüşlere değinilecektir.

2.2.1.1 Klasik Kolektif Davranış Teorisi (Kalabalıklar Ekolü)

İnsanlar neden büyük çaplı spor müsabakalarında, protesto hareketlerinde ya da kalabalıkların oluşturduğu ortamlarda normal yaşantılarında davrandıklarından farklı davranırlar sorusuna, ilk dönem kolektif davranış teorisyenleri, söz konusu bu davranışların kitle psikolojisi ile ortaya çıktığı için irrasyonel davranışlar oldukları yönündeki temel anlayışa dayandırmaktadır. Fransız İhtilali'nde insanların sokaklara dökülüp her şeyi yakıp yıkması ve saldırganlaşması düşünürleri kitle ve kalabalık ruh hali ve düşünce yapısı hakkında kafa yormaya, analiz ve değerlendirme yapmaya itmiştir (Uysal, 2007, s.30-31). Klasik kolektif davranış teorisinin (collective behavior) temelde öne sürdüğü düşünce, kalabalıkların atmosferine girenlerin normal davranışlarından farklı ve tuhaf davranmaya iten

anormal bir mekanizmanın olduğudur. Bu anormalliği nitelemek için kullanılan kavram ise "delirten kalabalık" (madding crowd) olmuştur. Teori esasen sosyal psikolojinin alanına hitap etmektedir ve kolektif eylemlerle toplumsal hareketleri diğer eylemlerden farklı bir konumda değerlendirmektedir (Uysal, 2016, s.4).

Toplumsal hareketlere yönelik teorileşme çalışmalarının başlangıç tarihi olarak gösterilen 20. yüzyılın ilk çeyreğinde sosyologlar, toplumsal hareketleri psikolojiyi temel alan bir yaklaşımla değerlendirmeye çalışmış ve kolektif eylemlere katılan bireylerin davranışlarını, kendi kontrolleri dışında gelişen koşullara verilen duygusal tepkiler olarak görmüşlerdir. G. Le Bon, H. Blumer, W. Kornhauser ve N. Smelser gibi isimler, klasik kolektif davranış teorisine katkı sağlayan ve bu teorinin fikri temellerini oluşturan toplumbilimciler arasında yer almıştır (Yaylacı, 2014, s.48). 18. ve özellikle 19. yüzyıldan itibaren toplumun büyük bir kısmını oluşturan köylülerin, zanaatkarların, işçilerin faaliyetleri, eylemleri ve örgütlülükleri görmezden gelinemeyecek kadar büyük bir örgütlülük ve süreklilik düzeyine ulaşmıştır. Kapitalist toplum ilişkilerinin yaygınlaşması, metalaşma süreci, hızlı kentleşme ve göç, hem kırsal alanda hem de şehirlerde ciddi toplumsal kargaşaya neden olmuştur. Bu süreç toplumsal hareketler üzerine ilk sistematik fikriyatı doğurmakta gecikmemiştir. Bu yaklaşım kuşkusuz Gustave Le Bon'un öncülüğündeki "*kalabalıklar*" teorisi olmuştur (Çiçek, 2014, s.90).

Le Bon (2014, s.23-24)'a göre kalabalık (kitle, yığın) kelimesi, "*basit ve alelade manasıyla, milliyetleri, meslekleri, cinsiyetleri ve kendilerini bir araya toplayan tesadüf her ne olursa olsun, rastgele bir fertler topluluğunu*" ifade eder. Ona göre birçok insanın geçici bir süre zarfında olsa bile, bir yere toplanması halinde, onlarda mevcut olan genel karakteristik özelliklere yenileri de eklenmekte ve bazen bambaşka karakteristik özellikler dizisi meydana gelmektedir. Bu yeni karakteristik özelliklerin oluşumu, çok kuvvetli kolektif bir ruh oluşumunu sağlar. Le Bon (2014, s.28-29), kolektif şuur içerisinde bireylerin aklı melekelerinin ve kişiliklerinin silikleştiği görüşünü savunur. Kolektif olarak hareket eden bireyin farklı (heterogene) özellikleri olsa dahi grup içerisindeki aynı (homogene) özelliklere sahip olan diğer bireylerin arasında kaybolacağını ve bilincini yitirip bilinçaltıyla hareket

edeceğini öne sürer. Le Bon, bir kitleye mensup olan bireyin medeniyet merdivenlerinden birçok basamak aşağıya indiğini düşünür. Bir başınayken terbiyeli, ahlaklı ve münevver olan birey kitle halinde ise içgüdüleriyle hareket eden bir yaratığa dönüşebilir. Kitle içerisinde yer alan ve yer aldığı grubun psikolojik yapısıyla bütünleşen insan sadece eylemleri ve davranışlarıyla benliğinden sıyrılmaz. Tam anlamıyla bağımsızlığını yitirmeden önce, bu kimsenin duyguları, düşünceleri, cimriyi cömerde, münkiri mümine, namusluyu namussuza, korkağı kahramana dönüştürecek şekilde değişime uğrar (Le Bon, 2014, s.32-33).

Le Bon'un kalabalıklara veya bir başka değişle kitlelere karşı tutumu genel olarak olumsuzdur. Kalabalık psikolojisinin, ona katılanları rasyonel düşünme şartlarından çıkardığını düşünür ve elitlerin kitlelere karşı duyduğu şüphe ve olumsuz tutumları yansıtır. Ona göre birey kalabalığa dalınca kendi gücünü kaybeder ve sayının çokluğundan kaynaklanan yenilmez bir güce sahip olduğu sanısına kapılır. Le Bon'un yaklaşımı aslında kitle toplumunun ortaya çıkışıyla birlikte gelişen meşruiyet krizine verilen cevaplardan bir tanesidir. Kitle siyaseti ve toplumsal mobilizasyonun çeşitli biçimleriyle birlikte toplumun geniş kesimleri politik hayata daha fazla katılmaya ve aktif rol oynamaya başlamıştır. Özellikle genel oy hakkı için mücadele ve farklı amaçlar için ortaya çıkan kitle tabanlı örgütlenmeler ve yayın faaliyetleri toplumsal faaliyetlerin görünen yüzünü oluşturmuştur (Çetinkaya, 2014, s.28).

2.2.1.2 Göreceli Mahrumiyet Teorisi

Göreli yoksunluk teorisi (relative deprivation) olarak da anılan bu teori ikinci dünya savaşından sonra geliştirilen teoriler arasındadır. Gurr, Turner, Killian ve Smelser göreceli mahrumiyet teorisinin önde gelen düşünürleri arasındadır. Teori ikinci dünya savaşı sırasında Almanya'da ortaya çıkan Nazileri ve İtalyan Faşizmi'nin yayılışını araştırma konusu olarak seçmiş ve bu denli yıkıcı hareketlere katılmak için neden bu kadar çok kişinin harekete geçtiği sorunsalı üzerine yoğunlaşmıştır. Teorinin temsilcileri, kişinin kendisini kitle toplumu ile bağdaştırmasına sebep olan etkenlerin kökeninde modern toplumlarda yakın toplumsal bağların zayıf olmasının kişileri daha geniş kitleler ile ilişki kurmaya ittiği görüşü üzerinde

durmuşlardır (Uysal, 2016, s.4-5). Göreceli mahrumiyet teorisine göre toplumsal hareketlere katılan grupların bazı haklardan mahrum edildikleri için şikâyetçi ve kızgın oldukları dile getirilir. İçinde bulundukları ortamda kendi durumlarını diğerleri ile kıyaslayan gruplar çoğunlukla maddi şartlar açısından bazen de haklar açısından sıkıntı çekiyorlarsa protestolara katılma eğiliminde olurlar (Bayhan, 2014, s.32). Buna göre göreceli mahrumiyet teorisi, birey veya grupların beklentilerinin konusu olan şeylerin mutlak yoksunluğundan öte, diğerlerine nazaran, görece olarak mahrumiyet algısını teşkil eder.

Kişinin herhangi bir konuda eksik bırakıldığı düşüncesine sahip olması; mahrumiyettir. Göreceli mahrumiyet ise tam anlamıyla tarafsız değişkenlere bağlı bir mahrumiyet olgusuna dayanmaksızın, insanların beklentileriyle mevcut durumları arasındaki farklılıklardan dolayı veya diğer insanların durumuyla kendi durumları arasındaki benzerliklerin azalması sebebiyle mağduriyet oluştuğu düşüncesinin ortaya çıkmasıdır (Uysal, 2016, s.36). Yani mevcut durum ile arzulanan durum arasındaki farklılıkların ya da iyi durumda olanlarla kötü durumda olanların arasındaki farklılıklardan bir mahrumiyet doğduğu düşüncesi göreceli mahrumiyet teorisinin öne sürdüğü düşüncedir.

Göreceli mahrumiyet teorisi, tamamen tarafsız değişkenlerle ilintili bir mahrumiyet olgusuna bağlı olarak değil, insanların beklentileri ve istekleriyle reel şartlarda bulundukları durum arasındaki farklılıklardan dolayı ya da kendi içinde bulundukları durumun diğer bireylerden farklı olması yüzünden kolektif davranışa başvurduğunu ileri sürmektedir (Uysal, 2007, s.40). Mahrumiyet, hayal kırıklığı, kızgınlık, tehdit ve saldırganlık mekanizması ile kolektif eyleme bağlı kolektif şiddet arasında nasıl bir ilişki olduğunu açıklamaya çalışan Gurr (1968), bu ilişkinin temel varsayımlarını üç madde halinde değerlendirmeye çalışmıştır. Birincisi, göreceli mahrumiyetin çok olması sivil şiddet ihtimalini arttıracaktır. Yani insanların beklenti ve istekleriyle gerçek durumları arasında ne kadar büyük mesafe varsa kolektif eyleme ya da şiddete başvurma ihtiyacı o kadar artacaktır. İkincisi, kolektif eyleme katılan bireylerin sivil şiddet göstermesi durumunda karşılaşacağı ceza ve zorluk eğrisi doğrusaldır. Kolektif eylem dahilinde sivil şiddet uygulamalarına verilecek ceza belli ölçülerde şiddeti arttırabilse de ceza ve yaptırımların ağır olması, bireylerin bu tür

uygulamalarının önünde bir engel teşkil edebilir. Üçüncü temel varsayım ise, göreceli mahrumiyet durumunun toplumun üst ve alt kesimlerinde farklı şekilde tezahür edeceği varsayımıdır. Şöyle ki; toplumun alt kesimi diyebileceğimiz kitlelerin mahrumiyeti örgütsüz, geniş kapsamlı ve düşük yoğunluklu şiddete yol açarken, toplumun üst kesimi olarak nitelendirilen elitlerin mahrumiyeti yüksek yoğunlukta ve üst düzey bir örgüt yapılanması ile ortaya çıkacaktır (akt. Uysal, 2007, s.42).

Göreceli mahrumiyet teorisini bireysel ve kolektif düzeyde iki ayrı model olarak değerlendirmek de mümkündür. Kolektif göreceli mahrumiyet; bir gurubun mevcut durumu ile hak ettiğine inandığı durum arasında bir çelişki algılaması durumunda meydana gelir. Kolektif göreceli mahrumiyette grubun diğer gruplara göre içinde bulunduğu durumunun ne olduğu önemli değildir ve bireysel çıkarlar söz konusu edilemez. Bireysel göreceli mahrumiyet ise tıpkı kolektif göreceli mahrumiyette yaşanan söz konusu durumların bireysel boyutta tezahür etmesi anlamına gelmektedir (Esen ve Akbal, 2011, s.3). Özetle bu teori, ister objektif isterse kurgulanmış olsun insanların yaşamış oldukları mahrumiyetlerden dolayı duydukları rahatsızlık, şiddet ve kızgınlığın kolektif eyleme yol açacağı görüşünü savunur.

2.2.1.3 Rasyonel Tercih Teorisi

Kalabalıklar ekolünün toplumsal eylem örüntülerini özcü ve psikolojik bir indirgemecilikle ele aldığı teori tam karşıtını üretmekte gecikmemiştir. Hareketleri kör inançların ve sürü psikolojisinin sonucu olarak gören klasik kolektif davranış teorisinin aksine rasyonel tercih teorisi (rational choice), hareketleri bireylerin rasyonel-akılcı eylemlerinin bir tezahürü olarak açıklamaya çalışır (Çetinkaya, 2014, s.31). Bu noktadan hareketle bireyler rasyonel aktörlerdir ve katılacakları eylemlerin maliyet ve faydalarını ölçerek kendileri için maksimum yararı sağlayacak olanı tercih ederler (Yaylacı, 2014, s.50). Bu teorinin önde gelen ismi ekonomist Mancur Olson'dur. Olson'a (1965) göre bireyler her eylemde kar-zarar hesabı yapan birer çıkarcıdır. Mancur Olson tarafından geliştirilen "kolektif eylem" modeli yoluyla rasyonel tercih teorisini karakterize eden metodolojik bireyciliğin ve rasyonalite vurgusunun toplumsal hareketlere uyarlanması sağlanmıştır (akt. Özen, 2013, s.45).

Rasyonel tercih teorisi, kolektif eylemi ya da toplumsal hareketleri gözü dönmüş irrasyonel kalabalıklarla ilişkilendirmenin aksine, ölçülebilir, irdelenebilir, tartışılabilir bir olgu olarak ele almayı tercih eder (Çetinkaya, 2014, s.31-32). Özen'e (2013, s.44) göre rasyonel tercih ya da rasyonel eylem teorisi bireylerin iyi tanımlanmış çıkarları doğrultusunda hareket ettiği, fayda-maliyet, kar-zarar hesaplamalarına dayanan tercihlerde bulunduğu ve bireyin toplumun temel aktörü olduğu düşüncesinden yola çıkarak bireysel eylemi temel dayanak olarak görür ve en mantıklı toplumsal analizin bireyin rasyonel eylemlerine odaklanarak yapılabileceğini öne sürer. Crossley'e (2002, s.57-59) göre ise rasyonel tercih teorisinin en önemli özelliği metodolojik bireyselciliğidir. Toplumsal yaşantı temelde bireyler ve onların yapmış olduğu faaliyetler ile açıklanmaya çalışılır. Bu çerçevede teori üç temel unsura odaklanır; talepler, fırsatlar-sınırlılıklar ve rasyonalite (ussallık). Buna göre bireyler talepleri doğrultusunda, fırsatlar ile sınırlılıkları ussallık çerçevesinde değerlendirerek kolektif davranışa girişme ya da girişmeme kararı alırlar.

2.2.2 Yeni Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketler 1960'lı yılların sonlarına doğru klasik seyrinden (ekonomik ve sınıf temelli, sistem karşıtı, sosyalist devrimi amaçlayan hareketler) sıyrılmaya başlamış ve hareketler amaçları, temaları, örgütlenme yapıları, biçim, biçem ve meydana geliş koşulları bakımından farklılaşmıştır. Bu durum ortaya çıkan hareketleri anlama ve anlamlandırma amacı güden mevcut toplumsal hareket paradigmasının ve bu paradigma etrafında geliştirilen teorilerin de değişmesine neden olmuş ve yeni açılımların gündeme gelmesine olanak sağlamıştır. Yeni toplumsal hareketler (new social movement) Avrupa kıtasının sosyal ve siyasal geleneklerine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu bu önermeye göre yeni toplumsal hareketler, kolektif davranış biçimlerini analiz edebilmek için klasik Marksizm'in eksikliklerine geniş düzlemde yanıt verebilmek amacıyla geliştirilmiştir. Yeni toplumsal hareket teorisyenleri klasik Marksizm'in indirgemeci iki yaklaşımına çağdaş kolektif davranış formlarını yeteri düzeyde ve kapsamlı bir şekilde açıklayabilmek için karşı bir açıklama getirmişlerdir. Öncelikle Marksizm'in ekonomik indirgemeciliğine göre siyasal açıdan hemen her toplumsal hareketin kapitalist üretimin temel ekonomik mantığından kaynaklandığını ve

diğer sosyal mantıkların bu tür hareketleri şekillendirmede en iyi ihtimalle ikinci olacağını varsaymıştır. İkinci olarak Marksizm'in sınıf indirgemeciliğine göre toplumsal harekette rol alan en önemli sosyal aktörlerin üretim süreçlerinde ortaya çıkan sınıf ilişkileri ile tanımlanabileceğini ve diğer bütün sosyal kimliklerin kolektif aktörleri oluşturmada daha pasif bir etkisi olacağını varsaymışlardır (Canel'dan akt. Buechler, 1995, s.441-442).

Klasik Marksizm'in toplumsal hareketlerin mantığına ilişkin geliştirmiş olduğu bu indirgemeci yaklaşımların aksine yeni toplumsal hareket teorisyenleri kültürel, ideolojik ve siyasal temelli diğer hareketlerin eylem mantığını da incelemiş ve kolektif kimliğin tanımlayıcısı olarak görülen etnik köken, cinsiyet, cinsellik gibi kimliğin diğer kaynaklarını da incelemeye değer görmüşlerdir. Bu noktadan hareketle yeni toplumsal hareketler terimi, klasik Marksizm'le ilintili işçi hareketleri gibi klasik toplumsal hareketlerin yerini aldığı varsayılan çok çeşitli kolektif hareketler olarak adlandırılmıştır. Yeni toplumsal hareketler klasik Marksizm'e tepkisel bir eleştiri geliştirmiş olmasına rağmen bazı teorisyenler yeni toplumsal hareketleri geleneksel Marksist varsayımların tekrarı ya da güncel hali olarak görmektedir. Ancak buna karşın bazı teorisyenlerse yeni toplumsal hareketlerin klasik Marksizm'in yerini aldığını hatta ondan daha üstün bir konumda olduğu görüşünü savunmaktadır (Buechler, 1995, s.442).

Klasik toplumsal hareketlerin sınıf merkezli yapılanmasına karşın yeni toplumsal hareketlerin özgürlükçü, liberal politikalar etrafında örgütlenmesi toplumsal hareket teorilerinin de yeniden gözden geçirilmesine sebep olmuştur. Bu sebeple hem Avrupa'da hem de Amerika'da toplumsal hareketleri anlama ve anlamlandırmaya ilişkin yeni teoriler geliştirilmiştir. Bu teoriler, geleneksel kuramların 1960'lı yıllardan itibaren boy göstermeye başlayan yeni toplumsal hareketleri açıklama konusunda yaşamış oldukları yetersizlikten kaynaklanmıştır. Yeni toplumsal hareketlerin yapısını açıklamaya yönelik geliştirilen teoriler arasında "*Kaynak Mobilizasyonu*" teorisi ve "*Politik Süreçler*" teorisi Amerika'da etkili olurken "*Yeni Toplumsal Hareket*" teorisi ise Avrupa'da etkili olmuştur (Çalı, 2006, s.50; Çımrın, 2009, s.65).

2.2.2.1 Kaynak Mobilizasyonu Teorisi

Kaynak mobilizasyonu (resource mobilization) ya da bir başka değişle kaynakların hareketliliği toplumsal hareket teorilerinde önemli bir değişim ve kırılma yaratmıştır. Gustave Le Bon'un irrasyonel kalabalık psikolojisi anlayışından başlayarak daha sonra ortaya çıkan mahrumiyet ve kızgınlıkların kolektif davranışa yol açtığı ve dolayısıyla bu tür hareketlerin rasyonellikten uzak olduğu fikri 1960'lı yılların sonlarına doğru önemli bir kırılma yaşayarak terk edilmiş, kolektif davranışın da diğer toplumsal davranışlar gibi rasyonel olabileceği fikri yayılmaya başlamıştır. Böyle bir değişime ve kırılmaya neden olan temel etkense; 1960'larda ve özellikle de Batı toplumlarında ortaya çıkan öğrenci hareketlerinin ve Amerika'daki "*Sivil Halklar Hareketi*"nin akademik çevrelerde önemli bir ilgi ve sempati toplamasıdır. Çoğu bu tür hareketlere bizzat katılmış olan araştırmacılar, daha sonraları bu hareketler üzerine yaptıkları araştırma ve analizlerde, sivil haklar isteyen ve protestolara katılan insanların da diğer insanlar gibi kar-zarar, risk-fayda ve maliyet-yarar değerlendirmesi yaparak rasyonel biçimde eylemde bulunan normal insanlar oldukları düşüncesini savunmuşlardır. Araştırma ve analizlerinde toplumsal hareketlerin yararlanabileceği kaynaklar merkezi yer tuttuğu için ve hareketlerin gelişmesi, değişmesi ve gerilemesi gibi süreçleri dinamik bir biçimde ele aldığı için bu teoriye kaynak toplama veya kaynakları harekete geçirme anlamında kullanılan "kaynak mobilizasyonu" adı bu alanda araştırma yapan Charles Tilly, Antony Oberschall, John McCarty ve Mayer Zald gibi araştırmacılar tarafından verilmiştir (Uysal, 2009, s.219; Bulut, 2014, s.57).

Kaynak mobilizasyonu teorisi toplumsal alanı, ekonomik açıdan arz-talep meselesi olarak analiz etmektedir. Bu teori, kızgınlıkların her zaman var olduğunu, protesto ve toplumsal hareketlere katılımın esas itibariyle kaynakları harekete geçirme ve kaynakların rasyonel bir şekilde kullanılmasına bağlı olduğunu iddia etmektedir (Bayhan, 2014, s.32). Teori her ne kadar homojen bir teori gibi gözükmemesine karşın teorisyenler, temelde kolektif hareketin, stratejik bir mantıkla bireylerin çıkarlarının rasyonel bir takibi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla bir hareketin başarısı, politik aktör olarak tanınma elde etme yahut maddi kazancın arttırılmasına bağlı değerlendirilmiştir (Çayır, 1999, s.21).

1960'larda ortaya çıkan kaynak mobilizasyonu teorisi, kızgınlıkların her zaman ve her yerde var olduğunu ancak toplumsal hareketlere katılımı esas belirleyen şeyin kişi ve grupların harekete geçirilmesinde önemli bir yeri olan kaynakların toplanması ve etkin bir şekilde kullanılmasından geçtiğine atıfta bulunur. Hareketlere katılanların rasyonel varlıklar oldukları, arz-talep, kar-zarar prensiplerine göre davrandıkları ve onların kurdukları örgütlerin de bu prensiplere göre hareket ettiklerini savunur (Uysal, 2007, s.242). Kaynak mobilizasyonu teorisi, meydana gelen toplumsal hareketlerin geliştirilebilmesi ve sürdürülebilmesi için kaynaklara duyulan ihtiyaçların önemine vurgu yapar. Söz konusu bu kaynaklar; yer sağlama, maddi katkıda bulunma, insan kaynağı gibi ayni veya nakdi temelli olabilmektedir. Teoriye göre, hareketlerin organizasyonu ve kaynakların organizasyonu olmadan bir hareketin toplumsal bir niteliğe sahip olması mümkün değildir. Bunun yanı sıra hemen bütün toplumsal organizasyonlar, legal ya da illegal olsun, kaynak elde edebilmek için bir mücadele içerisindedirler (Esen ve Akbal, 2011, 3-4).

Edwars ve McCarthy'ye, (2004, s.125-128) göre bir toplumsal hareketin gereksinim duyduğu kaynaklar şu şekilde sıralanmıştır:

- *Manevi kaynaklar*; yasallık, birlik olma, sempatizan (yakınlıkduyar) desteği ve ünlülük,
- *Kültürel kaynaklar*; ortak hareket etme bilinci, eylem deneyimi, amaçların ve konuların algılanıp içselleştirilmesi,
- *Sosyal-örgütsel kaynaklar*; örgütlenme stratejileri, örgütsel altyapı, sosyal ağlar vb.,
- *İnsan kaynağı*; emek, deneyim, yetenek, uzmanlaşma,
- *Maddi kaynaklar*; fiziksel ve ekonomik sermayedir.

Cohen'e (1999, s.113) göre kaynak mobilizasyonu teorisyenleri işe, duygular ve şikayetler, psikolojik faktörlerin kullanımı ve kolektif davranış yaklaşımının ekonomik çöküş üzerindeki vurgusuna karşı çıkarak başlarlar. Bir toplumsal çöküş ile motive olan bireylerin toplumsal hareketlerin temel aktörleri olduğu tezini çürütmek için zengin ampirik veriler

sunarlar. Kaynak mobilizasyonu teorisyenlerince, kolektif davranışı harekete geçirebilmek için gerekli olan şey klasik gelenekçe tanımlanan kaba mekanizmaların ötesinde, gelişmiş örgütsel formların ve iletişim biçimlerinin varlığıdır. Yıldırım'a (2012, s.51) göre Amerikalı teorisyenler tarafından geliştirilen kaynak mobilizasyonu teorisi ile Avrupalı teorisyenler tarafından geliştirilen ve kapitalizm ile Marksizm'in eş zamanlı eleştirisini içeren "yeni toplumsal hareket" teorisi, aslında 1968'de ortaya çıkan hareketlere yönelik geliştirilen farklı yorumlamalardır. Her iki teori de çatışmacı kolektif hareketi ve örgütlenmiş rasyonel aktörleri temel eksen olarak alsalar da kaynak mobilizasyonu, hareketlerin "nedenler"inden çok "nasılları"na odaklanır. Bu teori, 1960'lardaki hareketlerin etkili bir sonuç üretememesine, örgütsel yapısının kaynakları doğru kullanamamasına bağlar.

2.2.2.2 Politik Süreçler Teorisi

Politik süreçler (political process) veya bir başka deyişle politik fırsatlar teorisi, klasik kolektif hareketler teorisi ve kaynak mobilizasyonu teorisine alternatif bir teori olarak ortaya çıkmıştır. *Politik Süreçler* terimi ilk olarak Rule ve Tilly tarafından kaleme alınan "*Devrimci Fransa'da Politik Süreçler, 1830-1832*" isimli çalışmada kullanılmıştır (McAdam, 1982, s.36). Politik süreçler teorisi kaynak mobilizasyonu teorisinin eksikliklerini gidermeye ve yeni toplumsal hareketler teorisi ile kaynak mobilizasyonu teorisinin sentezine dönük, politik eksende bir teori olarak tezahür etmiştir. Avrupa merkezli ve toplumsal hareketleri kolaylaştırıcı ya da engelleyici politik süreçlerden bağımsız olarak ele alan yaklaşımlar ve toplumsal bağlamı göz ardı ederek örgütlenmenin politik sorunsalına odaklanan Kuzey Amerika'daki yaklaşımları inceleyen Tarrow politik süreç adını verdiği teoriyi geliştirmiştir (Foweraker'den akt. Yaylacı, 2014, s.52-53).

Politik süreçler teorisinin önde gelen isimlerinden Tilly ve Tarrow'un yaklaşımında vurgu, hareketin dışsal etkilerinedir. Bu teoriye göre toplumsal hareketi oluşturan asıl neden spesifik bir politik fırsatın varlığı ya da yokluğudur. Bu politik fırsatın ne olduğu alan yazında farklı şekillerde tanımlanmıştır. Tarrow'a (2011, s.85) göre politik fırsat "*siyasal iklimin insanlara, başarı ve başarısızlık beklentilerini etkileyerek kolektif eyleme girişme saiki veren*

boyutlar"dır. Ona göre toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını kolaylaştıran dinamikler, politik fırsatlar, sosyal ağ ve ideolojik çevrelerdir (akt. Özçetin ve Turan, 2015, s.119). Politik süreçler teorisinde sosyal ve politik kaynaklara verilen önem artmıştır. Bu bağlamda toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını kolaylaştıran temel etmen politik süreçler olarak değerlendirilir. Politik süreçler teorisi ile kaynak mobilizasyonu teorisi benzer noktalardan hareket etmekle birlikte, kaynakların kurumsal ve politik vurgularının ön plana çıkarılması açısından birbirlerinden ayrışmaktadırlar. Kaynak mobilizasyonu teorisinde birey ya da örgütlerin elinde bulundurdukları kaynaklara atıfta bulunulurken, politik süreçler teorisinde daha çok dışa yönelik sosyal ve politik kaynaklara atıfta bulunulur. Dolayısıyla kaynak mobilizasyonu teorisinde birey ve bireysel çıkarlar vurgulanırken, politik süreçler teorisinde kurumsal ve politik süreçlerin önemine değinilir (Çımrın, 2009, s.63-64).

2.2.2.3 Yeni Toplumsal Hareket Teorisi

Amerika'da geliştirilen kaynak mobilizasyonu teorisi, klasik kolektif davranış teorisine karşı eleştiriler getirerek ortaya çıkmışken, yeni toplumsal hareket teorisi ise Avrupa'da Marksist teorinin eleştirisi üzerine kurulmuştur. Yeni toplumsal hareketler, çevreci, kadın, siyah, öğrenci gibi odaklar tarafından yürütülmüştür. Bu nedenle Marx'ın ortaya koymuş olduğu proleterya-burjuvazi arasındaki iki kutuplu dünya şemasından öte daha karmaşık ve parçalanmış bir yapının var olduğu tezinden hareket edilmiştir. Teorinin önde gelen temsilcileri arasında Touraine, Habermas, Offe, Melucci, Laclau gibi önemli araştırmacılar yer almaktadır (Çımrın, 2009, s.65-66).

1960'lı yıllardan itibaren dünya genelinde yaşanan siyasal ve sosyal alanlardaki değişim ve dönüşümlere bağlı olarak geçmişte hakim olan hiyerarşik ve merkezi örgütlenmeleri temel alan toplumsal hareketler yerini daha esnek, merkezi olmayan ve heterojen yapılara bırakmıştır. Geçmişle olan bağlarını tamamen koparmamış olsalar da katılımcılar, örgütlenme yapıları, amaçları, hedefleri, kullandıkları araç ve yöntemlerdeki farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Yaşanan bu değişim ve dönüşümlerle beraber toplumsal hareketler yaklaşımlarında yeni teorileşme çabaları ortaya çıkmaya başlamıştır

(Demiroğlu, 2014, s.133).

1960'lı yıllar hem toplumsal hareketler açısından hem de bu hareketlerin yeniden değerlendirilmesi açısından oldukça önemlidir. Özellikle 1968 yılında yaşanan olaylar (Fransa'da ortaya çıkan ve Avrupa geneline tesir eden öğrenci hareketleri) ve bu olaylar sonrasında ortaya çıkan tablo, toplumsal hareketlere "yeni" sayılabilecek unsurların eklemlendiğini göstermektedir. Bu yenilik toplumsal hareketlerin içerik, talep ve eylem şekli açısından gelişip zenginleşmesini kapsamaktadır (Arpacı, 2014, s.84) Toplumsal hareketlerin 1960'lardan sonra 'yeni' sıfatıyla anılması 'yeni' olan şeyin ne olduğu konusundaki tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Fakat bu konudaki hakim görüş toplumsal hareketleri yeni yapan şeyin klasik dönemin büyük, kitlesel, bütünlüklü ve devrimci hareketleri karşısında, daha parçalı, ayrışarak farklılaşmış ve daha spesifik bir yapıya evrilerek özelleşmiş konular etrafında şekillenmiş olduğudur. Bunun yanı sıra 'klasik' ve 'yeni' hareketler arasındaki ayrım sadece ilgi alanları ve taleplerle belirlenmemekte, aynı zamanda bu hareketler tarafından kullanıma sokulan yeni eylem ve söylem biçimlerinin varlığı, hareketlerin aktörleri ve örgütlenme biçimleri ile çağdaş toplumlarda ifade ettikleri anlamlar da çoğu düşünür tarafından, onları yeni yapan özellikler arasında sayılmaktadır (Bulut, 2014, s.50). Yıldırım'a (2013, s.144) göre toplumsal hareketlerin yeni sıfatıyla anılması, gerek odaklandıkları konular gerekse özneleri itibariyle farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. İşçi sınıfı mücadelesine göre daha geniş alanlara yönelen yeni hareketler, 2000'li yıllardan itibaren yeniden bir araya gelme pratikleri geliştirmektedir. Hareketler özü itibariyle kendi alanlarını muhafaza ederken, umumi alanı kuracak teorik ve pratik yeni değerleri geliştirmeyi de hedeflemektedir. Kurumsal idari yapının ya da başka bir değişle iktidarın değerleri karşısında toplumsal hareketler kendi ilgi ve bilgi alanını kurmaya çalışarak yeni olanı kurmayı hedefler. Söz konusu bu hedef, sadece sonuç odaklı değil, meydana gelmesi hasebiyle kendini ön plana çıkarmaya çalışır. Bundan dolayı hareketlerin keskin bir amaca veya niyete göre değil bunların ötesinde toplumsal anlamda değişimlere yol açabileceği dikkate alınmalıdır.

Küreselleşmeyle beraber bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan değişmelerin

doğrudan etkilediği toplumsal yapılarda ortaya çıkan yeni çelişkiler ve çatışma durumları, toplumsal hareketlerin yapısında da ciddi değişim ve dönüşümlere yol açmıştır. Söz konusu bu değişim ve dönüşümler hareketlerin farklı paradigmalarla tekrardan ele alınması gerekliliğini ön plana çıkarırken "yeni" nitelemesi de bu gerekliliğin bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda yeni toplumsal hareketler; en genel haliyle geleneksel işçi ve sınıf mücadelelerinin ekseninin dışına çıkan, sosyo-ekonomik taleplerden öte yerel, kültürel, kimliksel ve yaşam tarzıyla alakalı konulara yönelen, iktidarı ya da siyasal yapıyı ele geçirmekten ziyade bu yapıya karşı otonom (özerk) sivil alanların üretim veya yeniden üretiminde ısrar eden, özünde parçalı, merkezi olmayan ya da silik merkezli bir hüviyete bürünmüş hareketler olarak tanımlanabilir (Gürakar, 2014, s.3-4). Arpacı'ya (2014, s.84) göre klasik toplumsal hareketlerde "iktidarı ele geçirme" paradigması önemli bir yer tutmuştur. Ona göre yeni toplumsal hareketlerin ufkunu tam da bu doğrultuda sorulabilecek bir soruyla kavramak mümkündür: "*Değiştirmek istediği düzene dönüşmeden ve otoriter sonuçlar üretmeden bir hareket meydana getirmek mümkün müdür?*". 1960'lardan sonra siyaset sahnesinde yükselen ve 'yeni' sıfatıyla adlandırılan toplumsal hareketlerin ortak yönlerinden en önemlisi mücadeleyi klasik deneyimlerden farklı biçim ve bağlamda sürdürmeleridir. Buradaki farklılık hareketin yeniliği ve kendini nasıl bir toplumsal bağlam içerisinde tanımladığı ile ilintilidir.

Yeni hareketlerin araçsal/stratejik mantığını vurgulayan kaynak mobilizasyonu teorisyenleriyle karşılaştırıldığında, yeni toplumsal hareketler teorisinin hemen tüm teorisyenleri, bu hareketlerin sosyal yaşamdaki kimlik inşası sürecine vurgu yaparlar. Bu durum teorisyenlerin kültürel alana yönelmelerine ve yeni toplumsal hareketlerin siyasal etkilerini atlamalarına yol açmaktadır. Bu hareketler onlara göre temelde siyasal sahneye bir çıkış değil, mevcut kamusal alanı genişletme ve siyasal kurumları demokratikleştirme çabasındadır (Çayır, 1999, s.26). Yeni toplumsal hareketler, küreselleşme, çevre sorunları, kadın hakları, hayvan hakları, savaş karşıtlığı vb. konulara odaklı hareketler olarak tanımlanmaktadır. Fakat bu hareketlerin odaklandığı konuların eski hareketlerde hiç konu edilmemiş ve ilk defa tartışılır ya da uğrunda mücadele edilebilecek konular haline henüz

gelmiş gibi analiz etmek abartılı bir yaklaşım olacaktır (Erdoğan ve Köten, 2014, s.95).

Yeni toplumsal hareketlerin genel anlamda dört temel tartışma etrafında şekillendiğini görülmektedir. Bunlardan ilki bir toplumsal hareketin "klasik" ya da "yeni" olarak anlamlandırılabilmesi için gerekli olan belirteçlerin neler olduğudur. İkinci temel tartışma yeni toplumsal hareketlerin öncelikli olarak bir reaktif-tepkisel hareket mi yoksa progresif-ilerlemeci bir hareket mi olduğu sorusudur. Bir diğer tartışma hareketlerin kültürel-siyasal ayrımına dikkat çeker. Bu noktadan hareketle yeni toplumsal hareketlerin kültürel kaynaklı olduğu ve apolitik bir yapısının bulunduğu görüşü ön plandadır. Dördüncü ve son temel tartışma yeni toplumsal hareketlerin sosyal temelinin ne olduğu ve bu sosyal temelin toplumsal sınıf açısından tanımlanıp tanımlanamayacağı sorusudur (Buechler, 1995, 447). Tüm bu tartışmalar aslında yeni toplumsal hareketlerin iç içe geçmiş konuların bütünlüğünden oluşmakta olduğunu ve sonuç olarak tartışmaların birbirleriyle farklı yönlerden etkileşim halinde olduğunu göstermektedir. Buna karşın bu tartışmalarda hangi taraftın daha tutarlı görüşü ortaya koyduğu konusu ise tartışmalıdır. Bu nedenle meydana gelen her toplumsal hareketi anlamlandırma ve açıklamada farklı görüşlerin olması olağandır. Buradan hareketle meydana gelen herhangi bir toplumsal hareketi tek bir teoriyle ya da görüşle açıklamanın tutarlı değerlendirmeler sunmayacağı söylenebilir.

Yeni toplumsal hareket teorisyenleri yeni hareketlerin siyasi düzlemde değişikliği hedefleyen sosyo-politik yönünü değil, mevcut değerler, normlar ve kimlik yapılarında değişim taleplerini simgeleyen sosyo-kültürel boyutunu öne çıkarırlar (Çayır, 1999, s.23). 1960'lı yılların sonundan itibaren rotası büyük ölçüde değişen toplumsal hareketler, oluşturdukları yeni bakış açıları ve gündeme getirdikleri yeni konularla, değişimin temellerini hem teorik hem de pratik olarak atmaya başladılar. Yıldırım'a (2012, s.58) göre toplumsal hareket teorilerinde yaşanan değişimin temel nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- Ekonomik ve sosyal ilişkilerin dayandığı yapısal değişiklik, bir başka değişle sınıf olgusunun yeniden ele alınması.
- Liberal demokrasinin meşruiyet krizine bağlı olarak demokratik usul ve

pratiklerin sorgulanması ve buna bağlı olarak siyasal aktör arayışının yeniden gündeme gelmesi.

- Yeni siyasal aktörlerin bakış açıları ve taleplerindeki farklılık, bunun sonucunda eylem yöntemlerindeki çoğulculuk.
- Bu çoğulluğun yeni ortaklaşma alanları yaratarak kurdukları koalisyon ya da birliklerle siyasi kuramları ve işleyişi etkileme derecelerinin güçlenmesi ve böylece toplumsal hareket repertuarının genişlemesi.

Çetin ve Çopuroğlu (2010, s.73-74)'na göre yeni toplumsal hareketlerin genel nitelikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Yeni toplumsal hareketler ekonomik olmayan taleplere de yönelmişlerdir.
- Yeni toplumsal hareketler, eski bürokratik örgütlenmelerden farklı olarak anti bürokratik bir biçimde yapılanmaya başlamıştır.
- Yeni toplumsal hareketler, liderlik anlayışı ve bir kahraman önderliğinde birleşme yerine, gönüllülük esası ile süreçte eşit yönetim hakkına sahip aktivist birliktelikleri olarak ortaya çıkmıştır.
- Yeni toplumsal hareketler, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerden sonuna kadar faydalanmaktadır ve bu hareketlerin yayılıp kapsamının genişlemesi, bu gelişmelere paralel bir şekilde gerçekleşmiştir.

Calhoun'a (1994, s.4) göre yeni toplumsal hareketlerin temel çatışma alanlarından biri kimliğin kurgulanması sürecidir. Feminist hareketler, gay ve lezbiyen hareketleri gibi değişik akımların, dışlanmış kimlikleri "*politik olarak görünür ve kamusal alanda kabul edilebilir*" kılmak için çalışmaları gerçeği, sosyal teorinin, kimliğin kendisinin de önemli bir siyasal mücadele alanı olabileceği gerçeğini görmesine yol açmıştır (akt. Çayır, 1999, s.27). Yeni toplumsal hareketlerin ilgi sahasına giren temalar (fiziksel) toprak, hareket alanı veya beden, sağlık ve cinsel kimlik gibi "*hayat alanı*" ile ilgili konuları; komşuluk, şehir ve fiziksel çevre; kültürel, etnik ve ulusal miras ve kimlik; fiziki hayat koşulları ve genelde insanlığın devamı gibi konuları içermektedir. Yine bu hareketler kamusal ve özel rollerin, cemaat ve

örgütün kaynaştığı ve özellikle "üyeler" ve resmi "liderler"in rolleri arasında geçici ve zayıf sınırların belirlendiği bir yapıya sahiptir (Offe, 1999, s.63-64). Yeni toplumsal hareketlerin genel itibariyle özelliklerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Yeni toplumsal hareketlere katılan aktivistler toplumsal rolleri ile açık bir ilişki sergilememektedir. Yani yeni toplumsal hareketlerin toplumsal tabanı konusunda sınıfsal yapıyı aşan bir eğilim söz konusudur.
- Yeni toplumsal hareketlerin ideolojik çerçevesi, işçi sınıfı hareketi ile ve kolektif hareket için bütünleştirici ve homojenleştirici bir unsur olarak Marksist ideoloji anlayışıyla taban tabana zıt bir konumda durmaktadır.
- Yeni toplumsal hareketler, yeni ya da daha önceleri zayıf olan bir kimlik boyutunun ortaya çıkış sürecini yansıtmaktadır. Şikayetler ve mobilize edici faktörler işçi sınıfı hareketini karakterize eden konulardan çok, kimlik sorunlarıyla ilişkili, kültürel ve sembolik meseleler üzerinde yoğunlaşmaktadır.
- Yeni toplumsal hareketlerde bireysel ve kolektif arasındaki ilişki bulanıklaşmıştır.
- Bu hareketler insan hayatının kişisel yönlerini yansıtmaktadır.
- Eski hareketlerde, örneğin işçi sınıfı hareketlerinde, uygulanandan farklı ve radikal mobilizasyon taktikleri kullanılmaktadır.
- Yeni toplumsal hareket örgütleri bölünmüş, dağınık ve adem-i merkeziyetçi bir yapıya sahiptir (Johnston vd., 1999, s.135-137).

2.3 KLASİK İLE YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERİN MUKAYESESİ

Dünya genelinde yaşanan toplumsal hareketlerin analiz edilebilmesi için sosyal bilimciler tarafından birden çok teori geliştirilmesine rağmen toplumsal hareket literatürüne bakıldığı zaman genelde teoriler klasik ve yeni hareketler olmak üzere iki temel paradigma etrafında şekillenmiştir. Klasik paradigmalar içerisindeki toplumsal hareketler, işçi sınıfı tabanlı ve ekonomik olanın yeniden dağıtımıyla ilgili olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda toplumsal hareketlere yönelik bu yaklaşımlar, öğrenci hareketleri, kadın hakları

hareketi, eşcinsel hareketi, çevreci hareketler, savaş karşıtı hareketler vb. hareketlerin dinamiklerini karakterize etmekte tam anlamıyla yeterli olamamış ve toplumsal hareketler içerisinde yeni bir teorik yaklaşıma ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç sonucunda ortaya çıkan yeni paradigmalar, bahsi geçen toplumsal hareketleri 'yeni' sıfatıyla anarak çözümlemeye girişmiş ve bu hareketlerin 'klasik' hareketlerden ayıran özelliklerini belirlemeye çalışmıştır (Ertan, 2008, s.1).

Klasik toplumsal hareketler ile yeni toplumsal hareketler birçok açıdan farklı özellikler göstermektedir. Bu farklılıklar; hareketleri yönlendiren aktörler, hareketlerin talepleri, hedefleri, örgütlenme biçimleri ve ideolojileri gibi yönlerden değerlendirilebilir (Çorakçı, 2008, s.65). Klasik toplumsal hareketler mevcut siyasi yönetimi ele geçirmeyi yani devletin yapısına sahip olmayı dünyayı değiştirebilmenin yegane biçimi olarak görürken, yeni toplumsal hareketlerin mevcut siyasi yönetimin toplumsal yaşama müdahale etmesini sağlayan devlet organlarına sahip olmak gibi bir amacı yoktur. Yeni toplumsal hareketler devletin var olan egemenliğini reddetmekte, dünyayı değiştirmenin yolunun yaşanan problemleri çözme veya revize etmekten geçtiği anlayışını benimsemektedir (Kavuncu, 2014, s.113).

Yeni toplumsal hareketlerin talepleri klasik toplumsal hareketlerin taleplerinden ekonomik ve politik anlamda farklılık göstermektedir. Klasik toplumsal hareketlerde siyasi sistemden talepler sosyo-ekonomik temelli bir yönelim gösterirken yeni toplumsal hareketlerin siyasi sistemden talepleri daha çok sosyo-politik ve kimlik yönelimlidir. Yeni toplumsal hareketler ekonomik temelli eski hareketlerden ayrışarak çevre, barış, ırk ve cinsiyet eşitliği, kültürel kimliklere özerklikler sağlanması gibi katılanların ekonomik durumlarından çok kültürel durumlarını önemseyen unsurlar etrafında şekillenmiştir. Yeni toplumsal hareket aktörleri klasik toplumsal hareket aktörlerinden farklı olarak yalnızca kendi çıkarları için değil toplumun genelinin çıkarları için hak talebinde bulunma yoluna gitmişlerdir. Klasik toplumsal hareketler ekonomik ve politik alanda mücadele verirken, yeni toplumsal hareketler kültürel alanda etkili olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda demokrasi, eşitlik, özgürlük ve kimlik politikalarıyla ilgili kültürel ve yurttaş temelli sivil hareketler

doğmuştur. Liberal politikalara karşı oluşan yeni örgütlenme biçimlerinin, eskinin sınıf merkezli yapılanmalarına karşın farklılaşması, toplumsal hareket kuramlarının da tekrardan ele alınması ve değerlendirilmesine neden olmuştur (Çımrın, 2009, s.59-60).

Yeni toplumsal hareketlerin aktörleri ile ilgili öne çıkan en önemli husus bu aktörlerin kendilerini tanımlamalarının ne oturmuş siyasal temellere (sağ-sol, liberal-muhafazakar vs.) ne de sosyo-ekonomik temellere (işçi sınıfı-orta sınıf, fakir-zengin, kırsal-kentsel nüfus vs.) dayanmadığıdır. Yeni toplumsal hareketlerin kendilerini tanımlama düzeyinde (sınıf gibi) sosyo-ekonomik ve (ideolojiler gibi) politik kodların geçersizliği bu hareketlerin toplumsal tabanının sınıfsal ve ideolojik anlamda heterojen ve şekillenmemiş olduğunu göstermektedir (Offe, 1999, s.66). Yeni toplumsal hareketler hedefleri açısından geçmişin ütopyacı ve romantik hareketlerinden farklıdır. Ütopyacı hareketler toplumsal, politik ve ekonomik alanı modern öncesi bir cemaat anlayışı içerisinde eritmeyi amaçlarken, yeni toplumsal hareketler modern toplumun yapısal farklılaşmasını savunmakta ve stratejik olmayan hareketler için alan açmaktadır (Çayır, 1999, s.18).

Klasik ile yeni toplumsal hareketleri birbirinden ayıran bir diğer unsur benimsedikleri ideolojilerdir. Yeni toplumsal hareketler ideolojik olarak, işçi sınıfı hareketleri ile ve kolektif hareket için bütünleştirici ve tek tipleştirici bir unsur olarak klasik Marksist temelli klasik toplumsal hareketlerin ideolojisine karşı bir tutum sergilemektedir. Yeni toplumsal hareketler modern sanayi toplumlarının hakim amaçlarıyla tezatlık içindedir. Klasik hareketler ekonomik iyileşme, sosyal güvenlik gibi konular üzerine yoğunlaşırken yeni toplumsal hareketlerin asıl yoğunlaştığı konular kültür ve yaşam kalitesi gibi konulardır. Bu noktadan hareketle yeni toplumsal hareketlerin ideolojisi, özgürlükçü-liberal unsurları barındırmasıyla klasik hareketlerin ideolojisinden ayrışmakta, bunun yanı sıra bireyin yaşamını etkileyen kararlara katılmasını savunduğu, bireyin kendi işini kendisi görmesini içeren örgütlenmeleri de kapsamaktadır (Çorakçı, 2008, s.68). Örgütlenme biçimleri açısından, yeni toplumsal hareketlerle klasik toplumsal hareketlerin ayrıştığı nokta hareket tiplerine göre farklılık göstermektedir. Klasik hareketlerin ‘büyük liderler’ eşliğindeki merkezi örgütlenmeleriyle karşılaştırıldığında, yeni toplumsal hareketler esnek ve adem-i

merkeziyetçi bir yapıya sahiptirler. Örgüte katılım bireyin iradesi dahilindedir ve kararlar müzakere yoluyla alınır. Bir başka ifade ile kolektif hareket bir sözleşme sürecinin sonucudur (Melucci'den akt. Çayır, 1999, s.19).

Dayandıkları toplumsal tabanlar açısından yeniyle klasik hareketler birbirinden farklılaşmaktadır. Buna göre klasik toplumsal hareketler ekonomik olarak tanımlanan sınıf tabanına sahip iken, yeni hareketlerin toplumsal tabanı farklı sınıflardan oluşmaktadır. Klasik toplumsal hareketler girişimcileri, işçileri ve orta sınıfı mobilize ederken, yeni toplumsal hareketler, yeni orta sınıftan (genç nesil ve yüksek eğitim düzeyli gruplar) destek bulmaktadır. Bu yeni orta sınıf, hedefleri geleneksel sınıflardan daha genel olan, modern ve "sınıf farkındalığına" sahip gruplardır (Offe'den akt. Çayır, 1999, s.19).Martell (1994) eski ve yeni toplumsal hareketler arasındaki farklılıkları (Tablo 3) hareketlerin yerleşim alanı, ideoloji ve amaçları, örgütlenme biçimleri ve değişim ortamı gibi yönleriyle ayrıştırma yoluna gitmiştir (akt. Çorakçı, 2008, s.65).

Tablo 3: Klasik ve Yeni Toplumsal Hareketler Arasındaki Farklar

	Klasik Toplumsal Hareketler	**Yeni Toplumsal Hareketler**
Yerleşim	Siyaset	Sivil Toplum
İdeoloji ve Amaçlar	Siyasal bütünleşme, ekonomik ve sınıf temelli haklar	Sivil toplumun özerkliği, yeni değerler ve hayat tarzı
Hareketin Örgütlenmesi	Resmi ve hiyerarşik	Gayrı resmi ağlar ve taban hareketleri
Değişim Ortamı	Siyasal kurumlara katılma	Doğrudan eylem ve kültürel siyaset

Kaynak: Martell, L. (1994), *Ecology and Society: An Introduction*, Oxford: Polity Press akt. Çorakçı, E. (2008), *Modern ve Postmodern Kimlikler Bağlamında Yeni Toplumsal hareketler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitiüsü

Klasik toplumsal hareketlerle yeni toplumsal hareketlerin birbirinden farklı olmasının nedenlerinden birisi de mobilize olurlarken kullanmış oldukları araç gereçlerin

farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Şöyle ki; klasik toplumsal hareketler ortaya çıktıları dönem özellikleri itibariyle teknolojiden yeteri kadar faydalanma imkânı yakalamakta güçlük çekmiştir. Ancak 1960'lardan sonra ortaya çıkan yeni hareketler teknolojinin de gelişmesine bağlı olarak teknolojiden daha fazla yararlanma imkânını elde etmişlerdir. Bizatihi yeni iletişim teknolojileri ve yöntemleri (cep telefonları, sosyal medya, dijital platformlar vs.) yeni toplumsal hareketlere hızlı iletişim, örgütlenme ve manevra olanağı sağlamıştır (Arpacı, 2014, s. 87).

Uysal'a (2007, s.152) göre klasik toplumsal hareketler, daha çok üretilen değerlerin paylaşımı ve siyasal çıkarlar üzerinde yoğunlaşırken, yeni toplumsal hareketler ortak yarar ve yaşam biçimi üzerine yoğunlaşır ve paylaşım yerine yeni kimlikle ve belli konularda toplumun kültürünü ve anlayışını değiştirmeye çalışır. Yeni toplumsal hareketler, modernliğin ilk dönemlerinde daha çok işçi sınıfı üzerinden ekonomik çıkar eksenli ve siyasi otoriteyi ele geçirmek/etkilemek/yönlendirmek amaçlı ortaya çıkan toplumsal hareketler olarak tanımlanan 'eski' hareketlerin temel dinamiklerini içermemektedir. Bununla birlikte yeni toplumsal hareketler, eski hareketlerden esnek olması, merkezi bir yapısının bulunmaması ve mahallî temelli tepkilerin kolektif hale gelmesi gibi farklılıklarla ayrılmaktadır (Demiroğlu, 2014, s.136). Temel olarak Offe (1999, s.67) tarafından kurgulanan eski ve yeni toplumsal hareketler arasındaki farklılıkları Çımrın (2009, s.41), Habermas, Touraine ve Melucci'nin görüşlerini de dikkate alarak şu şekilde tablolaştırmıştır (Tablo 4):

Tablo 4: Klasik ve Yeni Toplumsal Hareketlerin Karşılaştırılması

	Klasik toplumsal hareketler	**Yeni Toplumsal hareketler**
Temalar (Konular)	Ekonomik ve politik düzen, dağılım ve eşitlik sorunu, askeri ve toplumsal güvenlik, yoksulluk, işsizlik, toplumsal kontrol, siyasal bütünleşme, bireysel ve kolektif gelir dağılımındaki iyileştirme çabaları.	Yeni toplumsal hareketlerde ekonomik ve sınıfsal konular ikinci plana itilmiştir. Ekonomik ve politik eşitsizlikten ziyade kimlik, çevre, çocuk, kadın, sivil toplum ve demokratikleşme gibi alanlardaki eşitsizlikler ele alınmıştır.
Amaçlar ve Değerler	Devlet iktidarını ele geçirme. Özgürlük, eşitlik, tüketim güvenliği, maddi ilerleme ön plandadır. Maddi ve politik değerler esas alınmıştır.	Özerklik, kimlik, farklılıkların tanınması, bürokratikleşmeye karşı muhalefet esastır. Merkezi kontrolün karşısında kişisel kimlik ve özerklik ön plana çıkarılmaktadır.
Aktivistlerin Yapısı-Temel Sosyal Taban	Sınıf temelli, tepkisel ve anomik (beklenmeyen) nitelikler taşırlar. Siyasi (solcu, muhafazakâr vb.) ve ekonomik (işçi, azınlık vb.) kodlara sahiptirler. İçlerinde liderler, komutanlar, ya da ideal haline gelmiş tipler yer alır.	Anomik ve tepkisel değillerdir. Mücadeleleri ekonomik olmaktan çok, kimliği daha rahatça ifade edebilme, sivil haklar gibi kavramlar üzerine kurulu kültürel alanda gerçekleşir. Bu aktörler klasikleşmiş ekonomik ve politik kodlara sahip değillerdir. Daha çok çalışan ve eğitimli "yeni orta sınıf" katılımcılara sahiptir.
Örgütlenme	Daha çok siyasi partilere bağlı olarak örgütlenirler. İşçi sendikacılığı ve partiler ön plana çıkmıştır. Resmi örgütlenmeler ve makro ölçekli temsil birlikleri esastır.	Siyasal partilerden ziyade hareketlerin hedefleri doğrultusunda kamuoyu ve medya desteği sağlamaya çalışan uzmanlaştırılmış toplumsal hareket örgütleri ile fonksiyon görmektedirler.
Gerçekleşme Alanı	Siyasal alan, daha çok ekonomik bunalım, siyasal kriz ve toplumsal değişmenin çok yoğun olduğu dönemler.	Sivil toplum, çoğulculuk ve demokrasi ortamında daha etkin hale gelebilen hareketlerdir.

Kaynak: Offe, C. (1999). Yeni Toplumsal hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması. Kenan Çayır (Ed.). *Yeni Toplumsal hareketler* içinde. İstanbul: Kaknüs.

Offe'nin bu tasnifi klasik toplumsal hareketler ile yeni toplumsal hareketlerin ayrıştığı noktaları net olarak gösterdiğini söylemek mümkündür.

2.4 TOPLUMSAL HAREKETLER VE MEDYA

Toplumsal hareketler, varlıklarını sürdürebilmek, amaçlarını gerçekleştirebilmek, daha fazla katılımcı sayısına ulaşabilmek ve dinamizmini koruyabilmek için çeşitli iletişim araçlarına ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle toplumsal hareketler, hem geleneksel hem de yeni bir takım alternatif medya ortamlarına yadsınamaz düzeyde ihtiyaç duyarlar. Toplumsal gerçekliğin inşa sürecinde medyanın kilit rol oynadığı, birtakım mesajların ve anlamların paylaşılıp tartışıldığı önemli bir sembolik alan oluşturduğu bilinmektedir. Toplumsal hareketlerin başarılı olup olmamasında medyanın çok önemli bir etkiye sahip olduğu konusu ise neredeyse tartışmaya kapalıdır. Farklı gruplar veya aktörler arasındaki iletilerin yayılmasına imkan sağlayan medya, bu iletilerin kimisini destekleyip kimisini dışlayarak toplumsal hareketler ve diğer toplumsal olay ve olgular açısından sonucu doğrudan etkileyebilme gücüne sahip bir yapıdadır (Uysal, 2016, s.97-99). Dolayısıyla toplumsal hareketlerin de medya gündeminin oluşmasına veya şekillenmesine etki ettiği çıkarımını yapmak yanlış olmayacaktır. Değişim amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştirmek için toplumsal hareketler; "*hak arama için mahkemeleri, uygun kanuni düzenlemelerin yapılması için millet meclisini* ya da *seslerini duyurabilmek, özellikle gündemi ve kamuoyunu etkileyebilmek için medyayı"* hedef olarak tayin eder. Bu süreçte medya, toplumsal hareketlerin faaliyetleri açısından dolaylı veya doğrudan, kasıtlı veya farkında olmadan çoğu işlevi üstlenmektedir (Uysal, 2016, s.103).

Çoban'a (2011, s.6) göre medya aracı olarak ezilen sınıf ve grupların sesinin taşıyıcısıdır. Medyanın bu taşıyıcı rolünü üstlenirken, araya medya profesyonelleri gibi başka aracıların girmesi, bir müddet sonra toplumun sesini taşıdığı iddiasında olmasına karşın toplumdan ayrışmış ve negatif bir biçimde, topluma kendi sesini dayatan, katılımcılıktan uzak, otoriter bir iletişim yapısının oluşmasına sebep olur. Dolayısıyla böyle bir medya yapısına sahip ortamda bir toplumsal hareketin başarılı olması düşük olasılıktadır. Bu nedenle geleneksel/ana akım medya ortamlarına karşı toplumsal hareketlerin alternatif/yeni medya ortamlarından faydalanması kaçınılmazdır.

2.4.1 Yeni Toplumsal Hareketler ve Yeni Medya

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya genelinde ticaret, sermaye ve bilgi akışı hız kazanmış, bunun sonucunda bireysel ve toplumsal ilişkiler esnekleşmeye başlamıştır. Toplumsal yaşamda baş gösteren hız eksenli bu değişmeler yeni toplumsal hareketlerin gerek konu, gerek amaç, gerekse örgütlenme biçimleri ve faaliyet şekillerinde bir değişim ve dönüşümün yaşanmasını zorunlu kılmıştır. Klasik seyrinden sıyrılan toplumsal hareketler 1960'lı yılların sonundan itibaren tıpkı medyada olduğu gibi büyük bir dönüşüm yaşamış ve 20. yüzyılın sonlarına doğru medya gibi toplumsal hareketler de "yeni" sıfatıyla anılmaya başlanmıştır. Geçmişte meydana gelen sınıf ve çıkar eksenli hareketler atmışlı yılların sonundan itibaren yerini daha çok küreselleşme karşıtı, kimlik ve kültürel eksenli yeni toplumsal hareketlere bırakmıştır. Yeni toplumsal hareketler, toplumsal ortamda farklı ve yeni bir siyasi ve sosyal ilişki biçimi oluştururken yeni medyanın sağlamış olduğu yeni iletişim pratiklerinin farklılığı ve bolluğu sayesinde de sürekli olarak kendini yenilemiştir (Sayımer, 2014, s.98).

Toplumların gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde birbirleriyle kurmuş oldukları iletişim şekillerinde yaşanan köklü değişim ve dönüşümlere bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin katkısı oldukça büyüktür. Özellikle seksenli yılların başından itibaren günlük hayatın bir parçası olmaya başlayan internetin yaygınlaşmasıyla iletişim akışı ve hızı devasa boyutlara ulaşmıştır. Buna ek olarak kablosuz internet teknolojisi ve taşınabilir (mobil) iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle beraber; yazı, resim, video ses vb. birçok içerik zaman ve mekan engellerini aşarak hızlı bir şekilde dolaşıma açık hale gelmiştir. Zaman ve mekan sınırlarının aşılmasıyla birlikte bireyler mobil iletişim ağları ve sosyal paylaşım ağlarının veya yaygın tabirle sosyal medyanın da katkısıyla istedikleri zaman, istedikleri yerde ve istedikleri şekilde birbirleriyle iletişim kurabilir hale gelmişlerdir. Yaşanan tüm bu gelişmeler kuşkusuz toplumsal hareketlerin örgütlenme biçimlerini de etkilemiş ve ağlarda örgütlenen toplumsal hareketlerin oluşmasına katkı sağlamıştır (Çaycı ve Karagülle, 2014, s.6371).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan radikal gelişmelere bağlı olarak internetin

insan hayatının her alanını kuşatmasıyla birlikte geleneksel medyanın mevcut otoritesi sarsılmış ve yeni birtakım medya ortamlarının oluşması kaçınılmaz olmuştur. Söz konusu bu ortamlar internet tabanlı sosyal paylaşım ağlarıyla beraber gelişme göstermiş, 21. yüzyılın başlarından itibaren mobil iletişim teknolojilerinde yaşanan olağanüstü gelişmelerle önemini bir kat daha arttırmıştır. Yeni medyanın hızlı bir şekilde gelişmesi, dünyanın çeşitli bölgelerinde benzer sorunları güdeme taşıyan grupların artmasına, bu grupların ulus ötesi dayanışma çerçevesinde kendiliğinden ve eş zamanlı bir şekilde örgütlenmesine, çeşitli ortak eylemlerin eş zamanlı düzenlenmesine, ortak sorunlar için gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde kolektif çözüm arayışları geliştirebilmesine olanak sağlamıştır (Çaycı, 2015, s.28).

İnternet günümüzde, kamu idarelerinden özel sektöre, eğitimden sağlığa, alışverişten istihdama, bankacılıktan kültür ve sanata kadar pek çok alanda insan hayatını etkisi altına almıştır. Bu etki şüphesiz toplumsal hareketler üzerinde de hissedilmiştir. Bugün pek çok hareket politika üretme, tartışma oluşturma, örgütlenme ve kolektif eylem oluşturma pratiklerinde interneti değişik formlarda ve çeşitli amaçlar için kullanmaktadır (Işık, 2013, s.26). İnternetin gelişmesiyle ortaya çıkan yeni medya ortamları ise çeşitli toplumsal muhalefet kesimlerinin, farklı grup ve kurumların bir araya gelerek örgütlenebildikleri ve iletmek istedikleri mesajları rahatlıkla iletebildikleri ortamlardır. Bu yeni ortamlar sayesinde bireyler artık dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen herhangi bir olaydan çok hızlı bir şekilde haberdar olabilmektedir. Bu devasa medya ortamı sayesinde tüm coğrafi sınırlar ortadan kalkmaya ve bireyler ağlar üzerinde örgütlenmeye başlamıştır. Dolayısıyla toplumsal hareketlerin yapısında meydana gelen değişim ve dönüşümler kaçınılmaz olmuştur.

Günümüz teknolojisinin gelişen yapısının iletişim ortamlarına sunmuş olduğu fırsatlar hayal gücünün sınırlarını zorlarken, bu fırsatlar bireylerin düşünce şekilleri, davranış biçimlerini ve geleneklerini de bir ölçüde şekillendirmektedir. İçinde yaşadığımız mevcut zaman diliminde özellikle internetin sunmuş olduğu kitlesel ve özel iletişim imkanlarıyla donatılmış yeni medya sayesinde toplumsal hareketler de dahil olmak üzere pek çok sosyal olay ve olgu biçimsel anlamda değişikliğe uğrayıp gelişmiştir (Işık, 2013, s.26).

Babacan (2014, s.145)'a göre *"... 1980 sonrası* (bu tarih alan yazında daha çok 1960'ların sonu ve 1970'lerin başından itibaren değerlendirilmektedir) *'yeni toplumsal hareketler' olarak adlandırılan olayların sosyal medya (yeni medya) sonrası daha 'yeni' bir duruma evrildiği gerçeğini tespit etmek gerekmektedir. Ülkemizde ve dünyanın başka yerlerinde sosyal medya sonrası toplumsal hareketlerin yaşadığı söz konusu bu 'yeni' durumun sınırlarını ve mahiyetini belirlemek, henüz tam olarak mümkün değildir*" tespitiyle toplumsal hareketlerin genel anlamda yeni medya ve özellikle sosyal medya sonrası dönem içinde yeni bir sınıflandırmaya tabi tutulması gerektiği hususunda dikkati çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal hareketler özellikle yeni paradigmalar açısından değerlendirilirken farklı dinamikleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Çaycı ve Karagülle'ye (2014, s.6374) göre yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi neticesinde ortaya çıkan yeni medya ortamları sayesinde zaman ve mekan sınırı ortadan kalkmış, sosyal ağların ya da sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte toplumsal hareketlere yeni bir örgütlenme ve hareket alanı oluşmuştur. Bu yeni alan içerisinde bireyler yerel ve küresel sorunlardan haberdar olmaya, bu sorunların çözümü için çok kısa bir sürede sosyal ağlarda örgütlenmeye başlamıştır. Kendilerine benzer sorunları dert edinen, hemen hemen aynı dünya görüşüne sahip bireylerin ağlar sayesinde hızlı bir şekilde örgütlenmesiyle küresel çapta dayanışma ağları kurabilmekte; söz konusu bu küresel dayanışma ağları vasıtasıyla hareketlerin uzun süreli olması, geniş bir etki alanı oluşturması, çok daha fazla kitle tarafından duyulması sağlanabilmektedir.

Kişilerarası mobilizasyonu arttıran özelliği, kitlelere oldukça kolay, hızlı ve çok düşük bir maliyetle ulaşabilme olanağı sağlaması açısından yeni medya son derece önemli bir alandır. Bu alan sayesinde özellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan bireyler toplumsal bir muhalefet alanına kolaylıkla erişebilme ve bu alanı alternatif direniş mecraları olarak da kullanabilmektedir (Babacan, 2015, s.301). Bilginin dolaşımından dayanışmaya, örgütlenmeden karar almaya, eğitim faaliyetlerinden mobilizasyona kadar çok geniş alandaki işlevselliğiyle dikkat çeken yeni medya, kitlelerin kolaylıkla erişebileceği bir yapıda olmasıyla birtakım hareketlerin siyasal, sosyal ve kültürel hedeflerini gerçekleştirmek için

temel iletişim araçlarından biri olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Yeni medya aracılığıyla kurulan iletişimde bilginin akışı, içeriklerin kullanıcılar tarafından belirlenmesi ve özellikle siyasal içeriğin herhangi bir editörün düzenlemesine imkan tanımaksızın dolaşımıyla daha demokratik bir ortam olarak dikkat çekmektedir (Kalafatoğlu, 2015, s.126).

İnternetin ve kablosuz iletişimin rolü ağlarla çevrilmiş toplumsal hareketler için oldukça önemlidir. Toplumsal hareketler toplumlarda birtakım çelişki ve çatışmalardan kaynaklanır ve insanların düşlerinin ve ayaklanmalarının çok boyutlu deneyimlerden kaynaklandığını ifade eder. Bununla birlikte günümüzde ve geçmişte meydana gelen toplumsal hareketlerin oluşumunda iletişimin oldukça kritik bir rol oynadığı aşikardır. İnsanlar yalnızca birbirleriyle bağlantı kurarak, öfkelerini paylaşarak, birlikte olma hissi ile ve özelde kendileri genelde ise toplum için alternatif projeler oluşturarak hakimiyete meydan okuyabilirler. Bu nedenle birbirleriyle olan bağlantıları etkileşimli iletişim ağlarına bağlıdır ve günümüz toplumlarında geniş ölçekli yatay iletişim biçimi ise internet ve kablosuz ağlara dayanmaktadır. Dahası bu dijital iletişim ağları sayesinde hareketler, son kertede yüz yüze iletişim ve kent meydanlarının işgali ile etkileşim içinde hareket etmekte ve yaşamaktadır (Castells, 2015, s.257).

21. yüzyılın ilk on yılında gelişimini hızla arttıran internet tabanlı yeni medya ortamları özellikle sosyal paylaşım siteleriyle toplumsal hareketlerin sıklıkla yaşanmasına uygun bir zemin oluşturmuş ve bireylerin geçmişe nazaran daha kolay ve daha hızlı mobilize olmasına imkan tanımıştır. Özellikle bir mikroblog sitesi olan Twitter toplumsal hareketlerin dallanıp budaklanmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Örneğin; 2009 yılında, Twitter ve YouTube başta olmak üzere diğer sosyal medya ortamlarından gönderilen iletiler sayesinde İran başkanlık seçimlerinde galip gelen Mahmud Ahmedinejad, İranlı protestocuların örgütlenip, seçime karşı harekete geçmelerini ve ayaklanmalarını sağlamıştır. Yine aynı yıl İran'da yaşanan olayların bir benzeri Moldova'da yaşanmış, Komünist Moldova Hükümeti'ni protesto etmek amacıyla yaklaşık 10 bin insan mobilize olabilmek adına sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanmıştır. Çok değil, bu olaylardan yaklaşık iki yıldan az bir süre sonra Ocak 2011'de Kahire, Süveyş başta olmak üzere Mısır'ın diğer büyük şehirlerinde de yüz binlerce

protestocu otokratik lider Hüsnü Mübarek yönetiminin sona ermesi için sosyal medya sayesinde örgütlenerek meydanlara akın etmiştir (Butler, 2011, s.20). Ülkemizde yaşanan ve çalışmanın örnek olayını oluşturan Gezi Parkı eylemlerinde de yine Twitter başta olmak üzere diğer sosyal paylaşım siteleri, harekete katılan aktörlerin mobilize olmasına ve iletişim akışının sağlanmasına yardımcı olmuştur.

Çaycı ve Karagülle (2014, s.6375), toplumsal hareketlere ağlar üzerinden destek veren bireylerin ne söylediği kadar nasıl söylediklerinin de önem kazandığını vurgulamaktadır. Buna göre toplumsal hareketlere katılan bireylerin yaratıcı eylem biçimleri (Gezi Parkı eylemleri sırasında ortaya çıkan *Duran Adam*, *Yatan Adam* örnekleri gibi), birbirlerine ilham kaynağı olmasının yanı sıra küresel ölçekte ilgi ve sempati kazanmayı da başarmaktadır. Örneğin; Gezi Parkı eylemleri sırasında eylemlere katılan aktörlerin esprili sloganları, farklı eylem biçimleri, görsel performansları ve eylemleri festival havasına büründürmeleri toplumsal hareket eylem pratiklerine farklı bir soluk getirmiştir. Bu sayede entelektüel birikimleri yüksek düzeylere ulaşan toplumsal hareketler yeni bir algının oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

Günümüzde bir akıllı telefona, bir sosyal medya veya bir elektronik posta hesabına sahip olan her birey siyasi, sosyal ya da ekonomik bir etkinlik/hareket oluşturabilme gücüne sahiptir. Yeni iletişim teknolojileri toplumsal özgürlüklere katkı sağlarken, kolay manipüle edilebilme özelliğiyle doğru bilgilere ulaşımın engellemesini sağlayıp dezenformasyonun hızlı bir şekilde akışına da müsaade etmektedir. Yeni iletişim teknolojilerine bağlı olarak gelişen, sosyal medya, mobil uygulamalar gibi yeni medya ortamları toplumların demokratik bir hüviyete bürünmesini sağlayacağı gibi yönlendirilebilir, manipüle edilebilir yapısıyla da önlenmesi güç şiddet içerikli hareketlerin yaşanmasını da mümkün kılmaktadır (Kırık ve Özcan, 2014, s.73).

Castells, (2015, s.249-255) *ağ toplumu* ya da *internet çağı* adını verdiği günümüzde meydana gelen toplumsal hareketlerin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır: İnternet teknolojilerine bağlı gelişen dijital dünyada yeni medya ortamlarının sunmuş olduğu

imkanlarla güçlenen günümüz toplumsal hareketleri *ağ tabanlı hareketlerdir* ve *çoklu ağ ortamlarında şekillenir*. Hareketlerin oluşumunda internetin ve mobil iletişim ağlarının/teknolojilerinin kullanılması hayati önem arz eder. Bu hareketler hem çevrimiçi (online) hem de çevrimdışı (offline) ortamlarda şekillenir. Ağlar hareketlerin merkezinde yer alır. Hareketler çoğu zaman şehir merkezlerindeki işgal hareketleri ve sokak yürüyüşleri şeklinde başlasa da varlıklarını internetin özgür ortamında sürdürmeye devam eder. Çünkü bu hareketler ağlarla çevrilmiştir ve bu nedenle tayin edilmiş bir merkeze, resmi bir lidere, yönlendirilmeye, bilgi ve talimatların dağıtımı için dikey bir yapılanmaya ihtiyaç duymazlar. Hareketler *yerel olmasının yanı sıra küreseldir* de. Hareketler yerelde kendine özgü nedenlerle başlar, kendi ağlarını üretir ve kent meydanlarını işgal edip internet ağları oluşturarak kendine özgü bir kamusal alan oluşturur. Ancak hareketler yerelden küresele de evrilebilir çünkü ağlar sayesinde dünyayla bağlantı kurabilir, ortaya çıkan diğer hareket deneyimlerinden ilham alabilir, bu deneyimleri kendi hareket pratiklerine uyarlayabilir. Dahası bu hareketler, yerellikten sıyrılıp küresel anlamda eş zamanlı, aynı anda gelişen hareketlere de dönüşebilir. Hareketler *ağların mantığını takip ederek virüs gibi yayılabilir*. Yani hareketler viral bir etkiye sahiptir. Bu viral etki hareketin sadece kendine özgü mesajlarıyla sınırlı değildir aynı zamanda eylem pratikleri de yayılabilir niteliktedir. Genellikle birden fazla talepleri bulunan bu hareketler, açık ve tek bir konuya odaklandıkları zamanların dışında, *belirli bir program çerçevesinde gerçekleşmezler*. Belirli bir sistematikleri ya da çizelgeleri yoktur. Talepleri çok, motivasyonları sınırsızdır. Belirli bir organizasyona, liderliğe ya da formüle ihtiyaç duymazlar. Çoğu zaman kendiliğinden gelişen tartışma ve protestolara dayanır, bir görev ya da bir projeye odaklanmazlar. *İlke olarak şiddet içermeyen* bu hareketler, kökenleri itibariyle genellikle barışçıl, sivil itaatsizlik çerçevesinde ortaya çıkarlar. Ancak geleneksel mecralarda adil temsil imkanı bulamadıkları zaman mevcut siyasi erke ve ticaret örgütlerine baskı yapmak için kamusal alanı işgal edip, yıkıcı taktiklere başvurabilirler. Bu hareketler *toplumsal değerlerin değişimini amaçlayan* hareketlerdir ve seçimle sonuçlanan kamuoyu hareketlerine dönüşebilirler. Devleti ele geçirmeyi değil, devletin mevcut yapısının değişmesini hedeflerler. Öte yandan bu hareketler *bizatihi siyasi hareketlerdir* ve birbirleriyle etkileşim halinde olan yerel ve sanal topluluklara (cemaatlere)

dayalı yeni bir ağ demokrasisi ütopyası tasarlarlar. Bu ütopyalar birer fanteziden ibaret değildir. Çünkü politik sistemlerin kökenini oluşturan modern siyasal ideolojilerin (liberalizm, sosyalizm, komünizm gibi) çoğu birer ütopyadan ortaya çıkmıştır.

Yeni medya günümüzde toplumsal hareketlerin daha örgütlü bir yapıya bürünmesine ve hareketlerin daha iyi organize edilmesine kolaylık sağlayan önemli bir iletişim aracı olarak işlev görmektedir. Bunun yanı sıra yeni medya ortamlarının yapısal özellikleri, geleneksel medya ortamlarından farklı olarak etkileşime daha açık olması sebebiyle kolaylıkla yönlendirilebilir, provoke edilebilir ve hareketlerin asıl amacından saptırılabilir bir yapıya bürünmesine de imkan tanımaktadır. Bu sebeple başlangıçta haklı ve meşru bir amaçla ortaya çıkan toplumsal hareketin, yeni medya ortamlarının pratik kullanımı ve yönlendirilebilir olması hasebiyle çok kolay bir şekilde asıl amacından saptırılabilir bir yapıya büründürülmesi de mümkündür (Babacan, 2015, s.299). Dolayısıyla yeni medyanın sunmuş olduğu imkanlar toplumsal hareketler için çeşitli avantajlar sağlarken aynı zamanda hareketlerin dinamizmini sekteye uğratan ve yasal haklarının zayıflamasına neden olan dezavantajların oluşmasına da yol açabilir. İnternet ortamında yeni medyanın da katkısıyla ağlarda örgütlenip büyüyen toplumsal hareketler ve eylemler dijitalleşmeye başlamıştır. Mobilizasyonun dijital ortamlara taşınması sonucunda internet temelli bir pratik olan "dijital aktivizm" son yıllarda literatüre giren yeni kavramlar arasında yer almıştır. Bu açıdan bu kavramın özünde neleri ifade ettiğine bakmak, son yıllarda ortaya çıkan toplumsal hareketlerin mantığını kavrama açısından önemlidir.

2.4.2 Dijital Aktivizm

İçinde yaşadığımız çağda dünya dijital bir devrim sürecinden geçmektedir. İnternetin gelişmesiyle beraber ortaya çıkan yeni medya ortamları toplumsal hareketlerin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başından itibaren küresel ölçekte politik ve soysal bir değişimin ve dönüşümün yaşandığı sırada bireylerin dijital teknolojilerin uzantısı olan bilgisayarlar, cep telefonları, akıllı telefonlar, internet ve internet tabanlı diğer araçlara olan ilgisi artmış; dolayısıyla bu araçları birer mobilizasyon

veya aktivizm ortamı olarak kullanmaya başlamışlardır (Shah ve Sivitanides, 2011, s.2).

Geleneksel iletişim araçlarının yapısı ve işleyişi internetle birlikte çevrimiçi (online) bir hüviyet kazanmıştır. Bu sayede bireyler hem geleneksel medya hem de yeni medya ortamlarında ürettikleri içeriklerle tüketici pozisyonundan çıkarak üreten tüketici konumuna yükselmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak birçok toplumsal faaliyet veya kamu yararı gözeten sosyal sorumluluk pratikleri, internet destekli sanal mecralara taşınmaya başlamış, internet haber siteleri, alternatif yeni medya ortamları ve birtakım yeni çevrimiçi tematik siteler, geleneksel iletişimin artık yeni iletişim ortamlarına entegre olduğunu gözler önüne sermiştir. Bunun yanı sıra toplumsal eylem pratikleri de internet temelli bu yeni medya ve teknoloji ortamlarına ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Söz konusu bu pratiklerden biri ve belki de en önemlisi olan dijital aktivizm ise bireylerin duygu, düşünce ve tepkilerini internet teknolojileri vasıtasıyla ifade ettikleri bir ortam olarak doğmuştur (Yegen, 2014a, s.85).

Toplumsal harekete katılan aktörler/aktivistler örgütlü bir mobilizasyonu sağlayabilmek için çeşitli araç ve yöntemleri kullanmaktadır. Geleneksel anlamda protesto yürüyüşü, miting, grev, sivil itaatsizlik gibi yöntemler sıklıkla kullanılırken, yeni medya sayesinde bu yöntemler dijitalleşmeye başlamıştır. Geleneksel mobilizasyon yöntemleri varlığını günümüzde sürdürmekle beraber dijital aktivizm faaliyetleri önemli bir mobilizasyon yöntemi olarak ağırlığını arttırmaktadır. Bireylerin, gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak çeşitli konu ya da olaylar hakkında çevrimiçi ortamlarda görüş, düşünce, tepki ya da desteklerini ifade etmek ve onları pratiğe dökmek için girişmiş oldukları tüm faaliyetler dijital aktivizm olarak tanımlanmaktadır (Yegen, 2014a, s.84). Gerek yerel gerekse küresel ölçekte çevrimiçi imkanlar ve kampanyalar aracılığıyla örgütlenip harekete geçen bireyler toplumsal hareketleri dijital ortama taşıyarak hareket veya aktivizmin içeriğine yeni bir boyut kazandırmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak gün geçtikçe büyüyen bir yönelim olan dijital aktivizm, çok geniş kitleleri kısa zamanda hareket/aktivizm sürecine dahil ederek sorun teşkil eden konuya ilişkin yetkili mercilere (hükümet, devlet, kurumsal şirket vs.) baskı oluşturmakta, onları mevcut sorunun çözümü için zorlamakta veya hesap vermeye yönelterek demokratik süreçlerin güçlenmesine katkı sağlamaktadır (Sayımer,

Cılızoğlu ve Öztürk, 2013, s.21).

Dijital aktivizm günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen yeni gelişmeler neticesinde ortaya çıkmış bir toplumsal hareket türü olarak varlığını sürdürmektedir. Toplumsal hareketlerin iletişim teknolojileri ve yeni medya ortamları vasıtasıyla dijital platformlarda icra edilmesi olarak adlandırılan dijital aktivizm; slaktivizm, kliktivizm ve hacktivizm gibi türlerle boy göstermekte ve bireylere yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla söz konusu hareketleri veya aktivist faaliyetleri oldukça hızlı, eş zamanlı, geniş kapsamlı ve çoksesli bir şekilde gerçekleştirme imkanı sunmaktadır (Yegen, 2014b, s.121).

Dwight Ozard ve Fred Clark tarafından ilk olarak 1995 yılında *Cornerstone Festivali*'nde kullanılan slaktivizm kavramı, "*dijital bir eylemi/hareketi durduğu yerden destekleme*" olarak tanımlanmaktadır. Slaktivizm, İngilizcede "tembel, miskin" anlamlarına gelen "slacker" kelimesi ile aktivizm manasına gelen "activisim" kelimelerinin birleşiminden türetilen "slactivism" kelimesini ifade eden bir kavramdır. En genel tanımıyla slaktivizm "miskin eylemcilik" olarak adlandırılmaktadır (Tarhan, 2013). Bir başka ifadeyle slaktivizm toplumsal bir nedene dayalı anlamlı bir değişikliği gerçekleştirmek için kayda değer bir çaba harcamaya istekli olmamakla beraber, nispeten daha az yorucu ve daha az masrafsız, dijital ortamlarda belirteç bir görüntü ortaya koyma isteği olarak da tanımlanmaktadır (Kristofferson, White ve Peloza, 2014, s.1149). İmza kampanyalarına katılmak, sanal cemaat veya grupların düşüncelerine destek vermek, savundukları görüşleri ekran başından desteklemek, yaymak ve paylaşmak slaktivistlerin genel karakteristiğini oluşturmaktadır. Slaktivistler meydana gelen olaylara/hareketlere ilişkin her türlü içeriğin (yazı, haber, fotoğraf, video vs.) dijital ortamda yayılmasına destek vererek dijital bir aktivizmin oluşmasına katkı sağlarlar (Tarhan, 2013).

Dijital aktivizm biçimlerinden birisi olan ve slaktivizme paralel gelişen kliktivizm, planlanan bir toplumsal hareket ya da protesto konusunda kitlelerin klavye üzerinden örgütlenmesini ifade eden bir eylem pratiğidir (Yegen, 2014a, s.90). Toplumsal hareketlere fiziksel anlamda katılmamayı, bireyin bilgisayar başında oturduğu yerden dijital desteğini

ifade eder.

Dijital aktivizm türlerinden bir diğeri olan hacktivizm (hacktivism) ise kelime olarak "hacking" (hackleme) ve "activism" (aktivizm) kelimelerinin birleşiminden meydana gelmektedir. Hedef alınan bir internet sitesinin mevcut yapısını tamamen bozmadan, ciddi hasarlara neden olmayı amaçlamadan, tepki çekmek ve rahatsızlığı dile getirmek adına yapılan aktivizmi kapsamaktadır (Yegen, 2014b, s.123). Hacklemek kavramı bir bilgisayara yetkisiz erişmek veya kullanmak için kullanılan bir kavramdır. Hacktivizm kavramı ise politik/siyasal olarak gerekçelendirilmiş hackleme işlemi olarak tanımlanabilir. Gelişen bilgi iletişim teknolojilerinden güç alan dijital aktivizm, geniş kitlelere hızlı, kolay ve etkileşime açık yapısıyla ulaşabilmekte, dijital hareketlerin çevrimiçi platformlarda kitleler tarafından paylaşılmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla dijital aktivizm, çokseslilği temel alan, oldukça düşük maliyetli ve son derece etkili bir hareket alanı olarak varlığını her geçen gün arttırarak sürdürmektedir (Yegen, 2014a, s.89).

3 FUTBOL TARAFTAR GRUPLARININ SİYASAL AMAÇLI MOBİLİZASYONU: GEZİ PARKI EYLEMLERİ ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu bölümünde, ilk iki bölümde oluşturulan teorik altyapı çerçevesinde Türkiye'deki futbol taraftar gruplarının siyasal amaçlı mobilizasyonu, Gezi Parkı örneği üzerinden incelenecektir. Bu kapsamda öncelikle yeni bir toplumsal hareket türü olarak değerlendirdiğimiz Gezi Parkı eylemleri hakkında genel bilgiler verilecek, eylemlerin ortaya çıkışı, gelişimi ve zayıflama süreci tasvir edilerek, harekete katılan eylemcilerin genel karakteristiği ortaya çıkarılmaya çalışılacak ve Gezi Parkı eylemlerinin nasıl bir toplumsal hareket türü olduğu, toplumsal hareket paradigmaları çerçevesinde geliştirilen teorik yaklaşımlar göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir. Daha sonra futbol taraftar gruplarının siyasal amaçlı mobilizasyonu Gezi Parkı eylemleri örneği üzerinde yapılan araştırma ve bu araştırma neticesinde elde edilen bulgularla aktarılacaktır. Bu çerçevede araştırma metoduna ilişkin bilgiler verilecek ve araştırmadan elde edilen bulgular analiz edilip değerlendirilecektir.

3.1 YENİ BİR TOPLUMSAL HAREKET TÜRÜ OLARAK GEZİ PARKI EYLEMLERİ

Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi ve Topçu Kışlası Projesi'ne tepki olarak ortaya çıkan ve çok kısa bir süre içinde hükümet karşıtı bir harekete evrildiği düşünülen Gezi Parkı eylemleri, Türkiye'de son yıllarda yaşanan en önemli toplumsal ve siyasal hareketlerden birisi olarak değerlendirilmektedir. 2013 yılı Mayıs ayının son günlerinde başlayan eylemler kısa sürede Türkiye genelinde çoğu şehre yayılarak ulusal ve uluslararası bir ilginin odağı olmuştur. Yakın dönem Türk siyasi tarihi içerisinde eşine çok az rastlanan bu hızlı ve yaygın mobilizasyon türü çok yönlü bir araştırma konusu olarak sosyal bilimcilerin dikkatini çekmiş ve çekmeye devam etmektedir. Böylesine bir hareketin nasıl ortaya çıktığı, hareketin örgütlenme motiflerinin neler olduğu, nasıl olup da bu kadar geniş katılımcı sayısına ulaştığı, harekete katılan eylemcilerin siyasal, ideolojik ve sosyal profillerinin ne olduğu, eylemcilerin ne istediği, eylemcilerin ne tür mesajlar vermek istediği gibi sorulara yanıt aramaya çalışan

birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir (Ete ve Taştan, 2013, s.13-15; Gök, 2014, s.76). Bu araştırma ise Gezi Parkı eylemlerine katılan eylemciler arasında en dikkat çekici kesimi oluşturan taraftar gruplarına odaklanacaktır. Bu bağlamda taraftar gruplarının siyasal mobilizasyon açısından Gezi Parkı eylemlerindeki rolü değerlendirilecektir.

Gezi Pakı eylemleriyle ilgili her şey 27 Mayıs 2013 akşamı İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde bulunan Taksim Meydanı içinde yer alan Gezi Parkı'nın Asker Ocağı Caddesi'ne bakan duvarının 3 metrelik kısmı, Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi kapsamında yıkılıp, bu esnada parkın içinde bulunan birkaç ağacın yerinin değiştirilmesi amacıyla sökülmesiyle başlamıştır. Bunun üzerine Taksim Dayanışma Platformu üyeleri daha fazla yıkım yapılmasını ve ağaçların sökülmesini engellemek amacıyla eylem yapmaya başlamış ve yaklaşık 50 kişilik bir grup o gece Taksim Gezi Parkı'nda çadır kurarak sabahlamıştır (www.aksam.com.tr; www.indigodergisi.com, Erişim: 20.06.2017). Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi'nin 2012 yılında yetkililer tarafından kamuoyuna duyurulmasından Gezi Parkı eylemlerinin başladığı güne kadar geçen süre zarfı içinde farklı kesimlerin tepkisini çektiğini unutmamak gerekir. Öyle ki, 27 Mayıs'ı 28 Mayıs'a bağlayan gece itibariyle nöbet tutmaya başlayan eylemcilerin, Yayalaştırma Projesi dışında ve ötesinde İstanbul Beyoğlu başta olmak üzere farklı bölgelerdeki kentsel dönüşüm projelerine de karşı çıktığı bilinmektedir. Bu bağlamda Gezi Parkı özelinde somutlaşan tepkinin çok daha sınırlı katılımla gerçekleşen Emek Sineması'nın yıkılması, tarihi İnci Pastanesi'nin kapanması ve Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi gibi gelişmelerden beslendiği gerçeğini göz ardı etmemek gerekir (Ete ve Taştan, 2013, s.23).

28 Mayıs sabahı Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi'ne karşı çıkmak için parka daha fazla eylemci gelmiştir. Öğle saatlerine doğru duvar yıkımını sürdürmek isteyen ekipler ile eylemciler arasında tartışmalar başlamış, o saatlerde Milletvekili Sırrı Süreyya Önder'in parka gelerek eylemcilere destek olmasıyla yıkım çalışmaları durdurulmuştur. Gezi Parkı'nda çadırlar kurarak hareketin lojistik altyapısını oluşturan eylemcileri kamuoyunun gündemine sokan en önemli gelişme ise 29 Mayıs sabahı yaşanmıştır. Eylem alanına gelen zabıta ekipleri çalışmaların devam edebilmesi için eylemcileri parktan çıkarmaya çalışmış, bu kapsamda bazı

görevliler eylemcilerin konakladığı çadırların bir kısmını ateşe vermiştir. Sabahın erken saatlerinde yaşanan bu olay kısa süre içinde yeni medyada güçlü bir yankı uyandırmış ve sosyal paylaşım siteleri, özellikle Twitter üzerinden olay hızla yayılmıştır. Olayın duyulmasının ardından Gezi Parkı'na gelen eylemci sayısında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Güvenlik güçleriyle eylemciler arasında 29 Mayıs gününden itibaren yaşanan çatışmalar, 31 Mayıs akşamı zirveye çıkmıştır. Bu günden itibaren hükümet yetkilileri ve güvenlik güçlerinin olaylara verdiği tepkinin sertleştiği söylenebilir. Eylemciler, ilerleyen günlerde tartışmalara neden olan, yoğun biber gazı kullanımı ve TOMA'lardan sıkılan tazyikli suyun yardımıyla Taksim Meydanı'ndan uzaklaştırılarak başta İstiklal Caddesi olmak üzere Harbiye, Tarlabaşı ve Gümüşsuyu bölgelerine doğru püskürtülmüştür. Beyoğlu bölgesinde yaşanan şiddet olaylarına paralel olarak Ankara, İzmir, Bursa gibi büyük kent merkezlerinde ortaya çıkan eylemler, Gezi Parkı çerçevesinde başlayan ilk eylemlerin kapsamının genişlediğini ve hükümet karşıtı bir eylem hüviyetine büründüğünü göstermiştir (SDE, 2013, s.15; Ete ve Taştan, 2013, s.23).

1 Haziran sabah saatlerinde bazı eylemciler İstanbul Anadolu yakasında toplanarak Boğaziçi Köprüsü (şimdiki adıyla 15 Temmuz Şehitler Köprüsü) üzerinden yürüyüşe geçmiş, Beşiktaş'a varan grup polisin biber gazlı ve tazyikli sulu müdahalesiyle karşılaşmıştır. Yine aynı gün Kadıköy ve Anadolu yakasının diğer semtlerinden birçok eylemci Taksim Gezi Parkı'na ulaşmak için yürüyüşe başlamış, polisle eylemciler arasında çatışmalar yaşanmıştır. (www.aksam.com.tr; www.indigodergisi.com, Erişim: 20.06.2017). Sokak gösterilerinde şiddet olaylarının ve polisle çatışmaların yaşanması AK Parti hükümeti tarafından sert tepkiyle karşılanmıştır. Çatışmaların devam ettiği 1 Haziran'da İlim Yayma Cemiyeti Genel Kurul'unda konuşan o dönemin Başbakan'ı Recep Tayyip Erdoğan, AK Parti hükümetinin tüm Türkiye'nin temsilcisi olduğunu vurguladıktan sonra Gezi Parkı hareketinin siyasi ve ideolojik bir hamle olduğunu ifade etmiş ve harekete destek veren muhalefeti sert bir şekilde eleştirmiştir (Ete ve Taştan, 2013, s.24).

Gösteri ve eylemler 2 Haziran'da da tüm yoğunluğuyla devam etmiş, şiddet olayları artmıştır. Gece yarısı maskeli bir grup Beşiktaş Dolmabahçe'deki Başbakanlık Ofisi önünde

görev yapan polis memurlarına saldırmış, saldırı sonrası 7 memur yaralanmıştır. Sabah saatlerinde ise Taksim Meydanı ve Gezi Parkı çevresinde iki farklı tablo ortaya çıkmıştır; ters çevrilmiş, zarar verilmiş polis araçları, belediye otobüsleri ve kirlenen çevreyi temizleyen eylemciler. O gün eylemler tüm ülke genelinde devam etmiştir. Dönemin İçişleri Bakanı Muammer Güler, 28 Mayıs-2 Haziran tarihleri arasında 67 ilde toplam 235 eylem yapıldığını, bin 730 kişinin gözaltına alındığını, zararın ise yaklaşık 20 milyon lira olduğunu belirtmiştir (www.aksam.com.tr, 21.06.2017). Ana muhalefet partisinin çatışmaları gerekçe göstererek 2 Haziran'da Kadıköy'de yapacağı mitingi iptal etmesi ve partilileri Taksim Meydanı'na çağırması siyasetin tansiyonunu biraz daha yükseltmiştir. O gün Osmanlı Arşivi Yeni Hizmet Binası açılış töreninde konuşan Başbakan Erdoğan'ın "…*Taksim'e Camii de yapacağız. Ben bunun iznini gidip de CHP genel başkanından alacak değilim, birkaç çapulcudan da alacak değilim. Bize oy verenler bunun yetkisini verdi zaten…"* açıklaması Gezi Parkı eylemlerinin farklı bir boyut kazanmasını sağlamıştır. 2 Haziran'dan sonra *çapulculuk* hareketin seyri boyunca Başbakan Erdoğan özelinde AK Parti hükümetine yönelik çeşitli tepkileri harmanlayan bir anahtar kelime ve bir üst kimlik olarak işlev görmüştür. Çapulculuk Gezi Parkı hareketinin hızla değişen katılımcı kitlesinin ihtiyaçlarını karşılamada önemli rol oynamış ve hareket içerisinde grupların ortak bir zeminde buluşmasına olanak sağlamıştır (www.indigodergisi.com, Erişim: 21.06.2017; Ete ve Taştan, 2013, s.24). 3 Haziran ve sonraki günlerde eylemler İstanbul, İzmir ve Ankara başta olmak üzere pek çok ilde sürmeye devam etmiştir.

Gezi Parkı eylemlerinin ilk günlerinde güvenlik güçlerinin eylemleri yatıştırıp sonlandırmada yetersiz kalması ve sokak şiddetinin ülke genelinde yaygınlaşması, hükümetin eylemlere basit bir asayiş sorunu olarak yaklaşmasının önüne geçmiştir. İlk sıralar muhatap alınmayan göstericiler, olayların büyümesiyle hükümetin diyalog arayışını zorunlu kılmıştır. Bunun ilk adımı ise 5 Haziran günü dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç tarafından atılmıştır. Arınç, Taksim Dayanışması Platformu temsilcileri ile bir araya gelerek eylemcilerin taleplerini dinlemiştir. Görüşmeden sonra Taksim Dayanışması Platformu temsilcileri basın açıklaması yaparak istedikleri talepleri şu şekilde sıralamıştır (www.milliyet.com.tr;

www.haber7.com, Erişim; 21.06.2017):

"Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Kamuoyuna

27 Mayıs 2013 tarihinde saat 22.00 sularında Taksim Gezi Parkı'nın fiilen yıkılması girişimi sonrası yaşanılan toplumsal duyarlılık karşısında hükümetin izlediği polis şiddeti nedeniyle başta Taksim İstanbul olmak üzere bütün yurtta, yurttaşlar demokratik tepkilerini ortaya koymaktadır. Öncelikle hayatını kaybeden Abdullah Cömert ve Mehmet Ayvalıtaş'ın ailelerinin acılarını paylaşıyor, yaralanan binlerce yurttaşımıza acil şifa dileklerimizi iletmek istiyoruz. Ne yazık ki, toplumun demokratik ve insan hakkı eksenli taleplerinin barışçıl ve demokratik şekilde ortaya konmasına karşı iktidar şiddet, baskı ve yasakçı politikalarına devam etmektedir. Tek bir yurttaşımızın burnunun kanamadığı, gerilimlerin ortadan kalkarak demokratik taleplerin dillendirilebildiği bir toplumsal iklime bir an önce kavuşmak için yoğun çaba harcadığımızın bilinmesini isteriz. Bu nedenlerle; Taksim Dayanışması olarak aşağıdaki taleplerin Hükümet tarafından bir an önce yerine getirilmesi için somut adımların atılmasını bekliyoruz.

- *Gezi Parkı park olarak kalmalıdır. Gezi Parkı'na topçu kışlası veya başka bir yapı yapılmayacağının açıklanmasını,*
- *Atatürk Kültür Merkezi'nin yıkımından vazgeçilmesini,*
- *Başta İstanbul, Ankara ve Hatay valileri ve emniyet müdürleri olmak üzere olayların yaşanmasına neden olan sorumluların görevden alınmasını,*
- *Gaz bombası ve benzeri materyallerin kullanımının yasaklanmasını,*
- *Gösterilere katılan ve gözaltına alınan kişilerin derhal serbest bırakılmasını,*
- *1 Mayıs alanı olan Taksim ve Kızılay başta olmak üzere Türkiye'deki tüm meydanlarda toplantı, gösteri yasaklarına son verilmesini,*
- *İfade özgürlüğünün önündeki tüm engellerin kaldırılmasını talep ediyoruz.*

Bunun yanı sıra; 27 Mayıs 2013 saat 22.00'dan bu yana ülkemizin meydanlarında, caddelerinde, sokaklarında ve tüm kamusal alanlarında yükselen tepkilerinin içeriğinin, ruhunun, beklentilerinin, taleplerinin yetkililer tarafından fark edilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Yaşananları "marjinallikle" açıklamaya çalışmak görmezlikten gelmek anlamına gelir. Gezi Parkına müdahale ile simgeleşen iktidar anlayışının yurttaşlarımızda "yaşam tarzına ve inançlarına müdahale ve hor görülme" biçiminde algılandığı ve buna kadını, erkeği, genci, yaşlısı ile büyük bir toplumsal tepki gösterdikleri; "biz varız, buradayız ve taleplerimiz var" biçiminde yanıt verdikleri görülmektedir. Yükselen bu tepkinin içeriğinin; "Başta 3. Köprü, 3. Havaalanı, Kanal İstanbul, AOÇ ve HES'ler olmak üzere ekolojik değerlerimizin talanına ve güncel olarak Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısına ilişkin itirazların, ülkemize ve bölgemize ilişkin savaş siyasetine karşı duruşun ve barış talebinin, alevi yurttaşlarımızın hassasiyetlerinin, kentsel dönüşüm mağdurlarının haklı taleplerinin, kadınların bedenleri üzerinde denetim kuran muhafazakar erkek politikalarına karşı yükselen sesin, üniversite, yargı ve sanatçılar üzerindeki baskılara karşı direncin, başta Türk Hava Yolu işçileri olmak üzere tüm emekçilerin hak gasplarına karşı taleplerinin, tüm cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığına karşı mücadelenin, yurttaşların eğitim ve sağlık hakkına ulaşımının önündeki tüm engellerin kaldırılması istemleri" olduğunu iktidar sahiplerine

iletmek istiyoruz.

Taksim Dayanışması Platformu*"*

Taksim Dayanışması Platformu temsilcilerinin açıklamış olduğu bu taleplerin sadece Gezi Parkı'yla alakalı olmadığı görülmektedir. Özellikle açıklamada geçen "…*kadınların bedenleri üzerinde denetim kuran muhafazakar erkek politikalarına karşı yükselen sesin, üniversite, yargı ve sanatçılar üzerindeki baskılara karşı direncin, tüm cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığına karşı mücadelenin…*" gibi ifadeler eylemlerin büyümesinin gerekçelerini açıklar niteliktedir. Bu yönüyle açıklama, doğrudan iktidarın icraatlarından rahatsızlık duyulduğunu ve Gezi Parkı eylemlerinin siyasal yönünün ağır bastığını göstermektedir.

Hükümetin Gezi Parkı eylemlerine duyarsız kalmadığını ve çözüm için çabalamaya devam ettiğini gösteren bu görüşmenin ardından 12 Haziran'da eylemciler ve eylemleri destekleyen muhalif kesimler tarafından yoğun eleştirilere maruz kalan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da eylemci temsilcileriyle bir görüşme yapmıştır. Yapılan görüşmenin ardından dönemin AK Parti sözcüsü Hüseyin Çelik Gezi Parkı'nın durumuyla ilgili Başbakanın referandum yapılması teklifini gündeme getirdiğini açıklamıştır. Açıklamada ayrıca hükümetin yargı kararlarına saygılı olduğu, buna karşın yargının yayalaştırma projesine onay vermesi halinde bile halk oylamasına gidilebileceği ifade edilmiştir (Ete ve Taştan, 2013, s.25).

31 Mayıs – 15 Haziran 2013 tarihleri arasında geçen iki haftalık süre Gezi Parkı eylemlerinin en yoğun yaşandığı dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemde sokak şiddeti ve çatışmaların sıklaşması, eylemlerin tüm ülke geneline yayılması bu durumun somut göstergesi olarak değerlendirilebilir. Eylemlerin kitleselleşerek farklı önceliklere sahip kesimleri bir araya getirmesi, hareketin hedeflerinin dallanıp budaklanmasına ve kapsamının genişlemesine neden olmuş ve hareket odak noktasında çevre unsurunu bulunduran bir siyasal hareket muhtevasına sahip olmuştur. Devletin, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal alanda asli belirleyici konumda olduğu ülkelerden biri olarak değerlendirilen Türkiye'de, meydana

gelen ekonomik, sosyal, kültürel, dini ve çevresel hak taleplerin ve hareketlerin siyasal bir hüviyete bürünüp, siyasal bir durummuş gibi algılanması ise doğaldır. Türkiye gibi devletin asli belirleyici konumda olduğu ülkelerde siyaset, toplumdaki maddi ve manevi kaynakların belli bir otoriteye bağlı kalınarak dağıtım sürecine tekabül etmektedir. Başlarda doğal çevrenin korunması amacını taşıyan, daha sonra özgürlüklerin korunması talebiyle kapsamını daha da genişleten Gezi Parkı eylemlerinin de esasen pek çok açıdan siyasetin bu tanımıyla örtüştüğü söylenebilir (Tuncel, 2014, s.7-8). Dolayısıyla hareketin siyasal bir hüviyet kazanması doğal karşılanmaktadır. Buna göre Gezi Parkı hareketinin siyasal bir hareket olduğu ortaya çıkmaktadır.

Gezi Parkı eylemlerinin etkisinin kırılıp, zayıflamaya başlamasına neden olan gelişme 15 Haziran akşamı güvenlik güçlerinin parka müdahalesiyle gerçekleşmiştir. Yaklaşık iki hafadır devam eden eylemlere müdahale eden güvenlik güçleri Gezi Parkı'nın boşaltılmasını sağlamış ve hareketin sembolik "kalesi" adeta yıkılmıştır. Bu günden itibaren ülke genelinde devam eden olaylar seyrelerek azalmıştır. 23 Haziran'da İçişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre 79 ile yayılan eylemlere toplam 2,5 milyon eylemci katılmış olup, 4 bin 900 eylemci gözaltına alınmıştır. 600 civarında polis 4 bin civarında eylemci yaralanmış, toplam maddi zararın ise 140 milyon TL olduğu belirtilmiştir (www.milliyet.com.tr, Erişim: 21.06.2017; Ete ve Taştan, 2013, s.27-29).

Buraya kadar anlatılanlarla eylemlerinin fitilini ateşleyen temel nedenlerin neler olduğu aktarılmaya çalışılmış, eylemlerle ilgili gelişmelerin betimsel bir açıklaması yapılmıştır. Gezi Parkı eylemlerine katılan taraftar grupları çalışmanın asıl odak noktasını oluşturduğundan öncelikle harekete katılan eylemcilerin genel karakteristiği ortaya çıkarmanın, daha sonra ise taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerindeki konumunu değerlendirmenin daha sağlıklı olacağı düşünülmektedir.

3.1.1 Gezi Parkı Eylemcilerinin Genel Profili

Gezi Parkı eylemlerine katılan eylemcilerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi

demografik özelliklerinin yanı sıra eylemcilerin eylemleri ilk nereden duydukları, eylemlere katılma nedenleri, eylemlerin seyriyle ilgili düşünceleri, siyasi görüşleri, ideolojileri gibi diğer hususlarda da birçok araştırma şirketi, vakıf veya enstitü tarafından araştırmalar yapılmış, bu araştırmaların sonuçları raporlar halinde kamuoyuyla paylaşılmıştır (SDE, 2013; Metropoll, 2013; SETA, 2013; GENAR, 2013; KONDA, 2014). Söz konusu bu raporlar Gezi Parkı eylemcilerinin genel profili hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Stratejik Düşünce Enstitüsü'nin (SDE) raporuna (2013, s.16) göre İstanbul'daki Gezi Parkı eylemlerine katılan eylemciler sistem karşıtı, sol ideolojiye sahip bazı küçük gruplardan oluşmaktadır. Bu grupların başında ise eylemlerin başladığı tarihten çok önceleri bile hükümetin projelerine karşı çıkan Taksim Dayanışma Platformu üyeleri gelmektedir. Ülke genelinde eylemlere katılan eylemcilerin profilinde ise durum farklı değildir, eylemciler devrimci ve sol çizgiye mensup kişiler olarak değerlendirilmiştir.

Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) (Ete ve Taştan, 2013, s.34-45), Gezi Parkı eylemlerine katılan eylemcilerin genel karakteristiğini siyasal ve sosyo-ekonomik açıdan iki farklı kategoride incelenmiştir. Siyasal açıdan eylemciler *A-Tipik CHP Seçmenleri*, *Sistem Karşıtı Radikaller* ve *Barajın Altında Kalan Parti Seçmenleri* olarak tasnif edilmiştir. Buna göre; kendini herhangi bir siyasi partiye yakın hissetmeyen ancak geçmişte oy kullanmak için sandığa gittiğinde CHP'ye oy vermiş veya gelecekte bu partiye (istemeyerek de olsa) oy vermeyi düşünen, çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu eylemciler "A-Tipik CHP'liler" olarak nitelendirilmiş ve Gezi Parkı eylemlerine katılanların büyük bir çoğunluğunun bu kesimden oluştuğu vurgulanmıştır. Siyaset kurumuna hiçbir şekilde güvenmediği için herhangi bir siyasi partiyi tercih etmeyenler ise "Sistem Karşıtı Radikaller" olarak tasnif edilmiştir. Gezi Parkı eylemlerinde "Sistem Karşıtı Radikaller"in sayısı ise azımsanmayacak kadar çok olduğu belirtilmiştir. Türkiye'de çok az oy oranına sahip, "komünizm", "sosyalizm" ve "işçi" vurgusu yapan partilere oy vermiş ya da vermeyi düşünen kişiler ise "Barajın Altında Kalan Parti Seçmenleri" olarak tasnif edilmiş, bu kategoride yer alan kişilerin de oldukça fazla olduğu belirtilmiştir. Sosyo-ekonomik açıdan ise eylemciler, yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi özellikler açısından değerlendirilmiş ve daha önce yapılan

araştırma sonuçları sunulmuştur. Gezi Parkı eylemleriyle ilgili yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen veriler, eylemcilerin genel karakteristiği hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. İşte yapılan araştırma sonuçlarından öne çıkan bazı önemli veriler şu şekildedir:

Eylemcilerin cinsiyet durumuna bakıldığında KONDA (2014) araştırma şirketinin raporuna göre Gezi Parkı eylemlerine katılan eylemcilerin %50,8'i kadın %49,2'si ise erkek olmuştur. Bu oran Türkiye'deki cinsiyet dağılımına yakın çıkmıştır (Şekil 9). Metropoll (2013) araştırma şirketinin raporuna göre ise Gezi Parkı alanındaki eylemcilerin %56'sı erkek, %44'ü ise kadınlardan oluşmaktadır. Buna göre Gezi Parkı eylemlerine katılan erkek ve kadın sayısının neredeyse aynı olduğu görülmektedir.

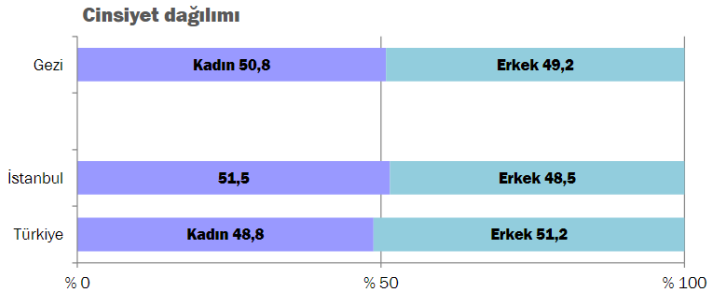

Şekil 9: Gezi Parkı Eylemcilerinin Cinsiyet Durumu

Eylemcilerin yaş durumuna bakıldığında KONDA'nın raporuna göre Gezi Parkı eylemlerine katılanların yaş ortalaması 28 olmuştur. Eylemcilerin %30,8'i 21-25, %20,3'ü 26-30, %16,5'i 18-20, %16,1'i 36 ve üstü, %10,8'i 31-35 ve %5,5'i 17 ve altı yaş aralığındadır (Şekil 10). Metropoll araştırma şirketinin raporuna göre ise eylemcilerin %52'si 20-24, %17,8'i 25-29, %11,6'sı 35 yaş üstü, %11,2'si 15-19 ve %7,4'ü 30-34 yaş aralığındadır. Bu verilerden hareketle Gezi Parkı eylemlerine katılanların neredeyse tamamını yaşları 15 ile 30 arasında değişen gençler oluşturmuştur.

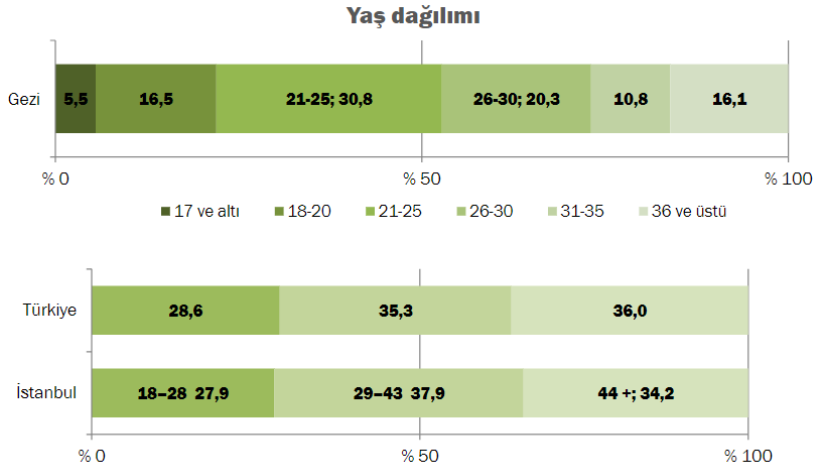

Şekil 10: Gezi Parkı Eylemcilerinin Yaş Durumu

Eylemcilerin eğitim durumuna bakıldığında KONDA'nın raporuna göre Gezi Parkı eylemlerine katılanların %42,8'i üniversite mezunu, %34,5'i lise mezunu, %12,9'u yüksek lisans, %5,7'si orta ve ilkokul mezunu, %2,7'si ise diplomasız okurdur (Şekil 11). Metropoll'ün raporuna göre ise eylemcilerin %54'ü üniversite öğrencisi, %20,6'sı üniversite mezunu %8,2'si ise yüksek lisans veya doktora mezunudur. Bu verilere göre eylemcilerin büyük çoğunluğunun eğitim seviyesinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

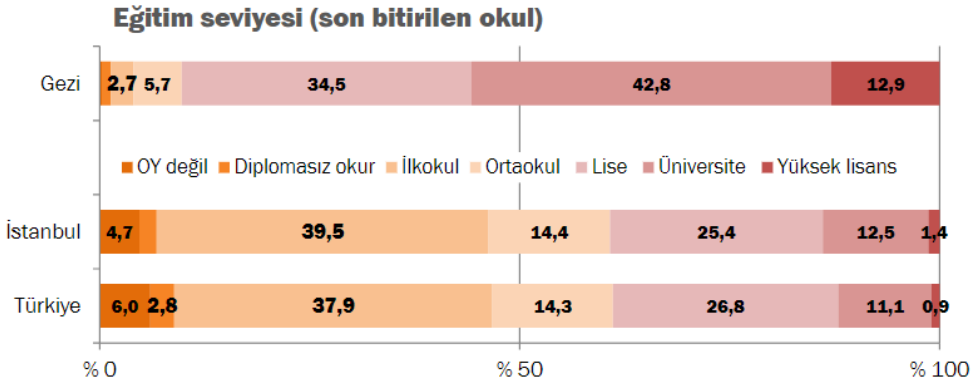

Şekil 11: Gezi Parkı Eylemcilerinin Eğitim Durumu

Eylemcilerin çalışma durumuna bakıldığında KONDA'nın raporuna göre Gezi

Parkı'na gelen eylemcilerin %51,8'i çalışıyor, %36,6'sı öğrenci, %3,5'i emekli, %2'si ev kadını, %6,2'i ise işsizdir (Şekil 12).

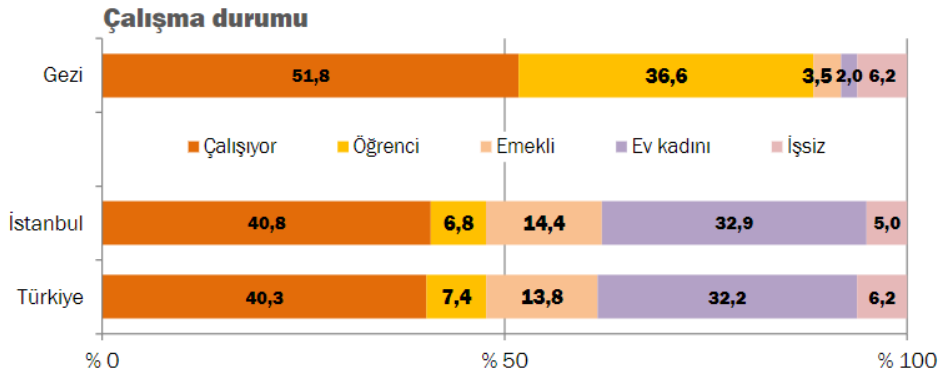

Şekil 12: Gezi Parkı Eylemcilerinin Çalışma Durumu

Eylemcilerin çalışma durumuna bakıldığında Metropoll'e göre Gezi Parkı'na gelenlerin %66'sı öğrenci, %8,6'sı sektör çalışanı, %7,8'i memur, %7,4'ü serbest meslek (avukat, muhasebeci vs.), %3,2'si işçi, %2,8'i işsiz, %1,2'si emekli, %1,2'si ev hanımı, %1'i KOBİ işletmecisidir. KONDA'ya göre Gezi Parkı eylemlerine katılanların %37'si öğrenci, %17'si diğer mesleklerde çalışan, %15'i özel sektörde çalışan beyaz yakalı, %6'sı işçi, %5'i işsiz veya iş arıyor, %5'i serbest meslek çalışanı, %4'ü devlet memuru, %3'ü emekli, %2'si küçük esnaf ve %2'si ev kadınlarından oluşmaktadır (Şekil 13).

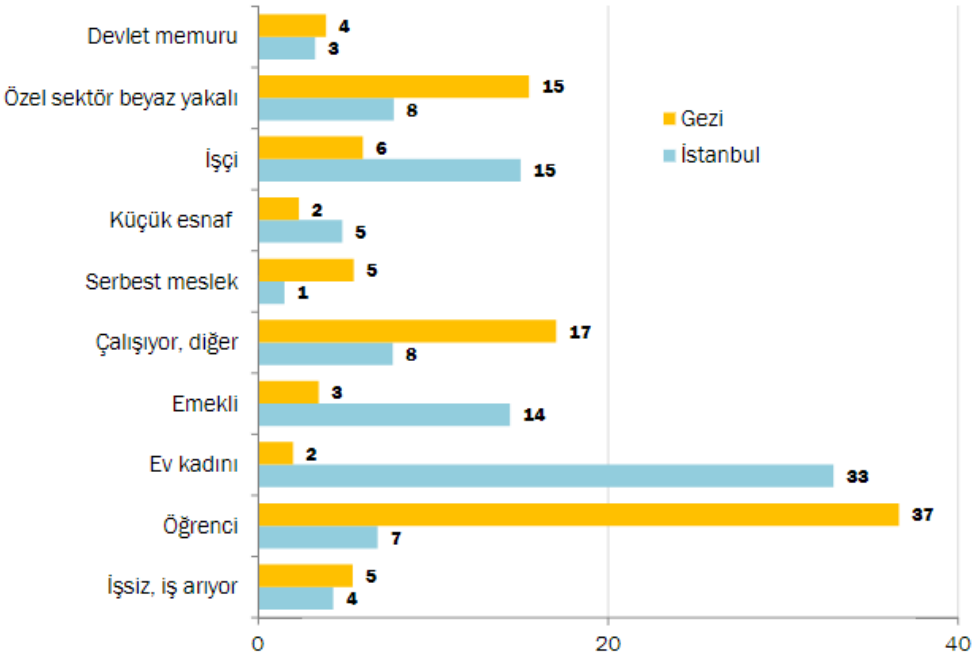

Şekil 13: Gezi Parkı Eylemcilerinin Mesleki Durumu

Gezi Parkı eylemlerin başladığı 27 Mayıs 2013 tarihinden itibaren eylemcilerin park alanına gelmeye hangi noktada karar verdiğine bakıldığında, KONDA'ya göre eylem alanına gelen eylemcilerin %49,1'i polis şiddetini duyduğunda %19'uzu ağaçların sökülme işleminin başladığını duyduğunda, %14,2'si Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ının açıklamalarını duyduğunda, %10,2'si Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesini duyduğunda, %4,3'ü Taksim'deki ortamı görünce, %3,2'si ise diğer nedenlerden dolayı Gezi Parkı eylemlerine katılmaya karar verdiğini ifade etmiştir (Şekil 14).

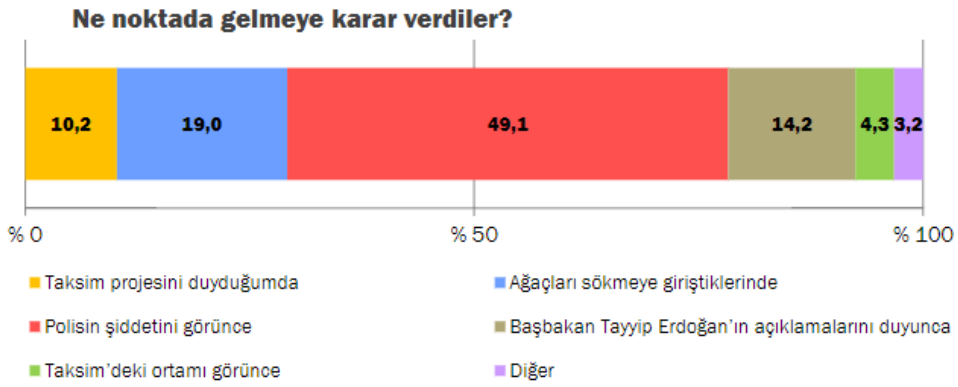

Şekil 14: Gezi Parkı Eylemcilerinin Eylemlere Katılmaya Karar Verme Nedenleri

Eylemcilerin Gezi Parkı eylemlerine katılma nedenlerine bakıldığında, KONDA'nın raporuna göre eylemcilerin %34,1'i özgürlükler için, %18,4'ü hak talebi için, %9,7'si diktatörlüğe karşı çıkmak için, %9,5'i yönetimi istifaya davet için, %8'i demokrasi ve barış için, %6,2'si polis şiddetine karşı çıkmak için, %6,1'i dayanışma için, %4,6'sı ağaçların kesilmemesi için, %3,2'si devrim için, %2,5'i ise seslerini duyurmak için geldiğini ifade etmiştir (Şekil 15). GENAR (2013) araştırma şirketinin raporuna göre ise eylemcilerin eyleme katılma nedenleri şu şekildedir; %46,4'ü eylemlere destek vermek ve direniş için, %11,8'i özgürlük için, %9,4'ü parkın yıkılmaması için, %4,8'i demokrasi için, %3,4'ü insan hakları için, %2,8'i hükümete tepki için, %2,8'i Kürtlerin bağımsızlığını sağlamak için, %2,8'i R. Tayyip Erdoğa'nın üslubundan rahatsızlık duyduğu için, %1,8'i devrim için, %1,6'sı halkı bilgilendirmek için, %1,2'si polis şiddetine karşı durmak için, %1,2'si asgari ücretin yükselmesi için Gezi Parkı eylemlerine katılmıştır. Bu iki araştırma şirketinin verilerine göre Gezi Parkı eylemlerine katılanların çoğunluğunun siyasi bir nedenden dolayı eylemlere iştirak ettiği görülmektedir. Buradan hareketle Gezi Parkı eylemlerinin asıl nedenin Taksim Yayalaştırma Projesini iptal ettirmek veya ağaçların sökülmesini önlemek olmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Gezi Parkı eylemlerine katılan eylemcilerin, eyleme katılma nedenleri değerlendirildiğinde, ilk başlarda çevresel nedenlerle başlayan eylemlerin daha sonra siyasi bir gaye güttüğü ve eylemlerin asıl hedefinin hükümete karşı bir zayıflatma veya çökertme hedefiyle gerçekleştirildiği söylenebilir.

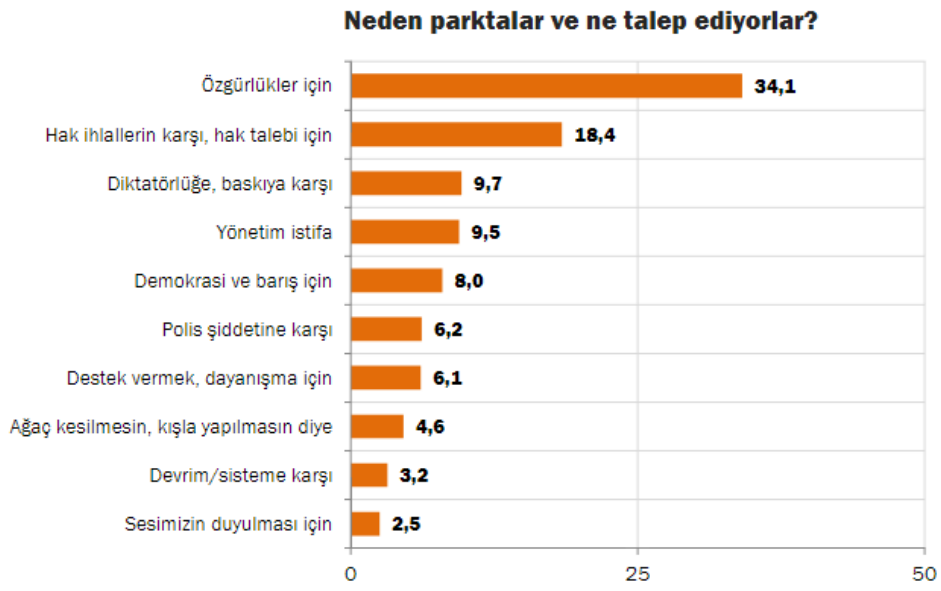

Şekil 15: Eylemcilerin Eylemlere Katılma Nedenleri

Eylemcilerin ideolojik profiline bakıldığında, Metropoll'ün raporuna göre eyleme katılanların %27,6'sı sosyalist, %15,2'si apolitik, %15'i liberal/özgürlükçü, %11'i Atatürkçü, %5,8'i sosyal demokrat, %5,4'ü laik, %3,6'sı demokrat, %3'ü milliyetçi, %2,6'sı ulusalcı, %2'si komünist, %1,6'sı anarşist, %3,8'i ise diğer ideoloji benimsediğini ifade etmiştir. Bu sonuca göre Gezi Parkı'ndaki eylemcilerin çoğunluğun sol çizgideki ideolojileri benimsediği görülmektedir. Milliyetçi/muhafazakar kesimin Gezi Parkı eylemlerine katılımının/desteğinin çok az olduğu görülmektedir.

Eylemcilere göre Gezi Parkı eylemlerinin asıl sebebi GENAR'ın raporunda şu şekilde aktarılmıştır; %58 Tayyip Erdoğan, %13,7 hükümet/iktidar, %8,2 polis şiddeti, %3,4 ağaçların kesilmesi, %2 özgürlüklerin kısıtlanması, %2 Gezi Parkı'nın AVM olması, %2 kayırmacılık, %1,8 rant, %1,6 yanlış üsluplar, %1,2 inatlaşma, %1,2 faşist politikalar (Şekil 16). Bu verilere göre Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkışında temelde siyasi nedenlerin ağır bastığı görülmektedir. Buradan hareketle Gezi Parkı eylemlerinin çevresel bir toplumsal hareketmiş gibi ortaya çıktığı görülse de eylemlerin esasen siyasi bir değişim talebi

barındırdığı görülmektedir.

Şekil 16: Eylemcilere Göre Gezi Parkı Eylemlerinin Asıl Sebebi

KONDA'nın raporuna göre Gezi Parkına katılan eylemciler ve Türkiye'deki diğer vatandaşlar Gezi Parkı eylemlerinin başladığı haberini ilk nereden duyduklarını şu şekilde ifade etmişlerdir; eylemlere katılanların %69'u ilk haberi sosyal medyadan, %15,4'ü arkadaş/tanıdık vasıtasıyla, %8,6'sı internet haber sitelerinden, %7'si ise televizyondan öğrendiğini ifade etmiştir (Şekil 17). Buna göre Gezi Parkı'na katılan eylemcilerin sosyal medyayı yoğun bir şekilde kullandığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Eylemcilerin büyük bir çoğunluğunun ilk haberi sosyal medyadan almış olması Gezi Parkı eylemlerinin duyurulmasında ve eylemlere katılımın sağlanmasında sosyal medyanın güçlü bir etkisi olduğu göstermektedir.

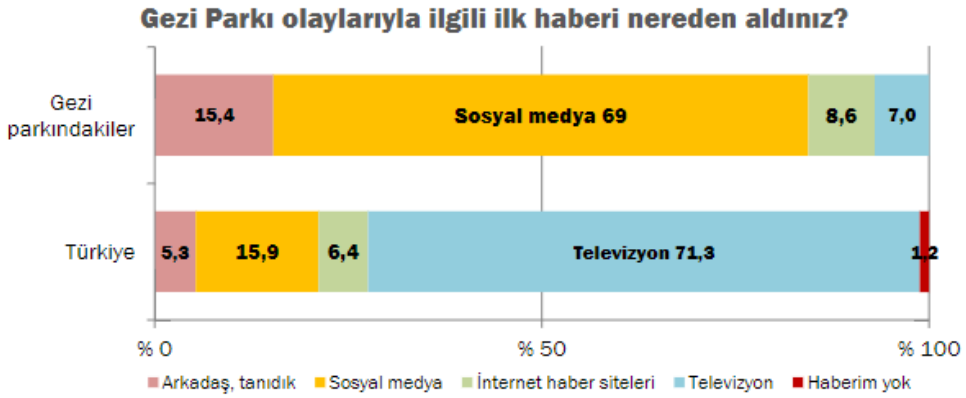

Şekil 17: Eylemcilerin Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Haberleri Aldıkları İlk Kaynak

Eylemcilerin Gezi Parkı ile ilgili konularda sosyal medyada paylaşım oranı ise oldukça yüksektir. KONDA'nın araştırma raporuna göre Gezi Parkı'na gelen eylemcilerin %84,6'sının eylemlerle ilgili paylaşımda bulunduğu görülürken, %8'i bir sosyal medya platformuna üye olduğu halde paylaşımda bulunmamış, eylemlere katılanların %7,5'inin ise herhangi bir sosyal medya platformuna üyeliği bulunmadığı ortaya çıkmıştır. (Şekil 18). Buna göre Gezi Parkı eylemlerinin geniş kitleler tarafından duyurulmasının sağlanmasında paylaşılan iletilerin etkisinin olduğu görülmektedir.

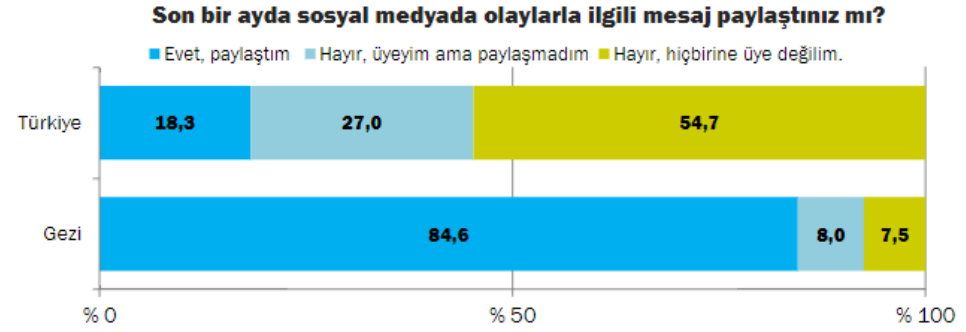

Şekil 18: Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Sosyal Medyada Paylaşım Yapanların Oranı

KONDA'nın Gezi Parkı eylemleri bittikten sonra eylemlerle ilgili genel görüşleri ortaya çıkarmak adına Türkiye genelinde yapmış olduğu araştırmadan elde edilen veriler ise

dikkat çekicidir. Üç farklı dönemde yapılan araştırmada eylemlerle ilgili görüşler değişiklik göstermiştir (Şekil 19). Temmuz 2013'te araştırmaya katılan deneklerin %57'si eylemlerin Türkiye'ye karşı bir oyun olduğunu ve eylemcilerin provoke edildiğini belirtirken %43'ü eylemcilerin demokratik bir şekilde hak ve özgürlük talebinde bulunduğunu düşünmüştür. Eylül 2013'te eylemlerin Türkiye'ye karşı bir oyun olduğunu ve eylemcilerin provoke edildiği görüşünü savunanların oranı artarak %62 olurken eylemcilerin demokratik bir şekilde hak ve özgürlük talebinde bulunduğu görüşünü savunanların oranı %38'e düşmüştür. Ocak 2014'te ise eylemlerin Türkiye'ye karşı bir oyun olduğunu ve eylemcilerin provoke edildiği görüşünü savunanların oranı %42, eylemcilerin demokratik bir şekilde hak ve özgürlük talebinde bulunduğu görüşünü savunanların oranı %58 olmuştur. Bu görüşlerin değişkenlik göstermesinde kuşkusuz o dönemki siyasal konjonktürün etkisi göz ardı edilmemelidir. Bu verilerden hareketle Gezi Parkı eylemlerinin Türkiye'ye karşı bir oyun olduğunu ve eylemcilerin provoke edildiği görüşünü savunanların oranı, eylemlerin demokratik bir şekilde gerçekleştiği ve eylemcilerin hak ve özgürlük talebinde bulunduğu görüşünü savunanlardan fazla olduğu görülmektedir.

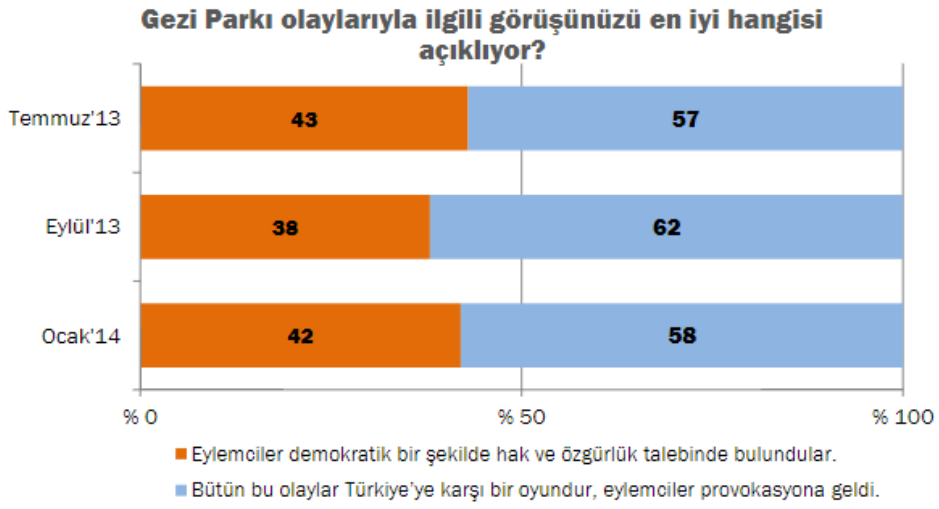

Şekil 19: Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Genel Görüş

Buraya kadar aktarılan araştırma raporlarından elde edilen veriler

değerlendirildiğinde Gezi Parkı eylemlerine katılan eylemcilerin büyük bir çoğunluğunu, eğitim seviyesi yüksek, sol çizgideki ideolojileri benimseyen, sosyal medyayı yoğun bir şekilde kullanan, genel olarak hükümetin/iktidarın politikalarından rahatsızlık duyan ve yaşları 15 ile 30 arasında değişen gençlerin oluşturduğu görülmektedir. Gezi Parkı eylemlerinin asıl çıkış nedeninin ise çevresel olmaktan ziyade siyasal olduğu görülmektedir. Çalışmanın teorik temelini oluşturan toplumsal hareketler bağlamında Gezi Parkı eylemlerini değerlendirmek de bir toplumsal hareket türü olarak Gezi Parkı eylemlerinin nasıl bir yapıya sahip olduğunu anlamak açısından önemlidir. Bu nedenle Gezi Parkı eylemlerini toplumsal hareketlere yönelik geliştirilen paradigmalar ve bu paradigmalar çerçevesinde oluşturulan teoriler bağlamında da değerlendirilmesi gerekli görülmektedir.

3.1.2 Toplumsal Hareket Teorileri Bağlamında Gezi Parkı Eylemleri

Toplumsal hareket literatürüne ilişkin kapsamlı bilgi ve değerlendirmelere çalışmanın ikinci bölümünde yer verilmişti. İkinci bölümde toplumsal hareketlerin temelde klasik toplumsal hareketler ve yeni toplumsal hareketler olmak üzere iki paradigma etrafında incelendiği ve bu iki paradigma çerçevesinde teorik yaklaşımların geliştirildiği vurgulamıştı. Klasik toplumsal hareketler, temelde işçi sınıfı tabanlı ve ekonomik olanın yeniden dağıtımıyla ilgili konuları gündeme alan, kapitalizmin ortadan kaldırılıp yerine sosyalizmin getirilmesini amaçlayan sistem karşıtı hareketler (Yanık ve Öztürk, 2014, s.49) olarak, yeni toplumsal hareketler ise geleneksel işçi ve sınıf mücadelelerinin ekseninin dışına çıkan, sosyo-ekonomik taleplerden öte yerel, kültürel, kimliksel ve yaşam tarzıyla alakalı konulara yönelen, iktidarı ya da siyasal yapıyı ele geçirmekten ziyade bu yapıya karşı otonom (özerk) sivil alanların üretim veya yeniden üretiminde ısrar eden, özünde parçalı, merkezi olmayan ya da silik merkezli bir hüviyete bürünmüş hareketler (Gürakar, 2014, s.3-4) olarak tanımlanmıştı. Bu tanımlar çerçevesinde klasik ve yeni toplumsal hareketlerin genel özellikleri dikkate alındığında Gezi Parkı eylemlerini yeni toplumsal hareketler bağlamında değerlendirmek mümkündür (Bayhan, 2014; Gürakar, 2014; Yüce, 2016). Buna karşın Gezi Parkı eylemlerinin klasik toplumsal hareketlerin özelliklerini hiç yansıtmadığını söylemek ise eksik bir değerlendirme olacaktır.

Klasik toplumsal hareket paradigması çerçevesinde geliştirilen teorilere bakıldığında öne çıkan ilk teorinin *Klasik Kolektif Davranış* teorisi olduğu görülmektedir. Fikri altyapısını Gustave Le Bon, N. Smelser gibi düşünürlerin oluşturduğu teorinin öne sürdüğü temel düşünce; kalabalıkların atmosferine girenlerin normal davranışlarından farklı ve tuhaf davranacağıdır. Kalabalığa giren bireyin kendi fikrinden sıyrılarak akli melekelerini yitireceğini, sayının çokluğundan kaynaklanan yenilmez bir güce sahip olacağı sanısına kapılacağı düşüncesi bu teoride ön plana çıkmaktadır. Klasik kolektif davranış teorisinin bu özellikleri düşünüldüğünde Gezi Parkı eylemlerine katılan eylemcilerin bilinçli bir şekilde hareket ettiği ve teorinin öne sürdüğü düşünceleri tam olarak yansıtmadığı görülmektedir. Eylemcilerin taleplerinin ve beklentilerinin net olması ve bu talep ve beklentiler çerçevesinde stratejik olarak hareket etmesi bu açıdan Gezi Parkı eylemlerinin klasik bir kolektif hareket kapsamında değerlendirilemeyeceği gerçeğini öne çıkarmaktadır. Öte yandan Gezi Parkı'na katılan bazı eylemcilerin polise direnerek çatışma içerisine girmesi, kitle psikolojisinin etkisiyle yenilmez bir güce sahip olduğu kanısına kapılarak çatışmaları sürekli hale getirmesi Gezi Parkı eylemlerinin bu yönüyle az da olsa klasik kolektif davranış teorisinin öne sürdüğü düşüncelerle örtüştüğünü göstermektedir.

Klasik toplumsal hareket paradigması çerçevesinde geliştirilen bir diğer teori ise *Göreceli Mahrumiyet Teorisi*'dir. Bu teori ikinci dünya savaşından sonra ortaya çıkmış, Almanya'da hakim olan Nazileri ve İtalyan Faşizmi'nin yayılışını araştırma konusu olarak seçmiş ve bu denli yıkıcı hareketlere katılmak için neden bu kadar çok kişinin harekete geçtiği sorunsalı üzerine yoğunlaşmıştır (Uysal, 2016, s.4-5). Teori sokak protestolarına katılanların bazı ekonomik haklardan mahrum bırakıldığı için şikayetçi ve kızgın olduklarını savunur. Buna göre protesto hareketlerine katılanlar, içinde bulundukları mevcut durumları diğerleri ile kıyaslandığında maddi şartlar açısında kimi zamanda diğer haklar açısından bir mahrumiyet çektiği düşüncesi ile hareket etmektedir. Bu teorinin öne sürdüğü görüş değerlendirildiğine Gezi Parkı'na katılan eylemcilerin orta ve üst sosyal sınıfa mensup oldukları, ekonomik durumlarının çok da kötü olmadığı görülmektedir. Bu açıdan eyleme katılanların yoksulluk veya yoksunluğu, en azından maddi açıdan, konu edinmediği görülmektedir. Dolayısıyla

ekonomik/maddi nedenlerden ziyade daha çok çevresel/kimliksel/ideolojik nedenlerle Gezi Parkı eylemlerine katıldıkları ve bu açıdan Gezi Parkı eylemlerinin göreceli mahrumiyet teorisine uymadığı görülmektedir (Bayhan, 2014, s.32; Uysal, 2013). Buna karşın Gezi Parkı eylemlerinin ekonomik haklardan ziyade diğer hakların (çevre, kimlik, yaşam tarzı gibi) mahrumiyetinden ortaya çıkması göreceli mahrumiyet teorisinin öne sürdüğü düşüncelerle kısmen örtüştüğünü göstermektedir.

Ekonomist Mancur Olson'nun (1969) fikri altyapısını oluşturduğu bir diğer klasik toplumsal hareket teorisi olan *Rasyonel Tercih Teorisi*'ne göre hareketler, bireylerin rasyonel-akılcı eylemlerinin bir tezahürü olarak ortaya çıkar. Buna göre bireyler rasyonel aktörlerdir ve katılacakları eylemlerin maliyet ve faydalarını, kar zarar ilişkisini ölçerek kendileri için maksimum ekonomik yararı sağlayacak olanı tercih ederler. Yani bireyler her eylemde kar-zarar hesabı yapan birer çıkarcıdır (Özen, 2013; Çetinkaya, 2014; Yaylacı, 2014). Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkış nedenleri ve eylemcilerin talepleri değerlendirildiğinde eylemlerin ekonomik temellerle ortaya çıkmadığı ve eylemcilerin ekonomik taleplerinin bulunmadığı saptanmıştır. Dolayısıyla rasyonel tercih teorisinin öne sürdüğü görüşlerin Gezi Parkı eylemleriyle örtüşmediği görülmektedir.

Yeni toplumsal hareketler paradigması çerçevesinde Amerika'da geliştirilen *Kaynak Mobilizasyonu Teorisi* ve *Politik Süreçler Teorisi* ile Avrupa'da geliştirilen *Yeni Toplumsal Hareket Teorisi* ön plana çıktığını ikinci bölümde daha önce vurgulanmıştı. 1960'larda ortaya çıkan ve sosyal alana ekonomik açıdan arz-talep açısından bakan kaynak mobilizasyonu teorisi, kızgınlıkların her zaman ve her yerde var olduğunu ancak toplumsal hareketlere katılımı esas belirleyen şeyin kişi ve grupların harekete geçirilmesinde önemli bir yeri olan kaynakların toplanması ve etkin bir şekilde kullanılmasından geçtiğine atıfta bulunur (Uysal, 2007, s.242; Uysal, 2013). Bu açıdan kaynak mobilizasyonu teorisinin Gezi Parkı eylemlerini açıklamada daha uygun bir teori olduğu söylenebilir. Çünkü sosyo-ekonomik durumları görece daha iyi olmasına rağmen orta ve üst sınıflar Gezi Parkı eylemlerini ve alt sınıflar ise hükümeti desteklemiştir. Gezi Parkı eylemlerinde medya, özellikle sosyal medya, para, bilgi ve beceri, sosyal sermaye ve lojistik destek açısından farklı kaynakların harekete geçirilmesi

Gezi Parkı eylemlerinin kaynak mobilizasyonu teorisiyle örtüştüğünü göstermektedir (Bayhan, 2014, s.32; Uysal, 2013).

Yeni toplumsal hareketler paradigması çerçevesinde geliştirilen bir diğer teori ise *Politik Süreçler Teorisi*'dir. Bu teori, klasik kolektif hareketler teorisi ve kaynak mobilizasyonu teorisine alternatif bir teori olarak ortaya çıkmıştır. Politik süreçler teorisine göre toplumsal hareketlerin meydana geliş süreçlerinde kaynaklar kadar politik süreç veya fırsatlar da oldukça önemlidir. Politik süreçler teorisinde sosyal ve politik kaynaklara verilen önem artmıştır. Bu bağlamda toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını kolaylaştıran temel etmen politik süreçler olarak değerlendirilir (Çımrın, 2009, s.63-64). Politik süreçler teorisinin öne sürdüğü bu düşüncelerle Gezi Parkı eylemlerinin örtüştüğü görülmektedir. Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkışı ve gelişim süreci göz önünde bulundurulduğunda politik bir süreci kapsadığı görülmektedir. Bu açıdan eylemcilerin politik/siyasal taleplerinin de bulunması ve bunları iktidar ile paylaşması, Gezi Parkı eylemlerinin politik süreçlere de hizmet ettiğini ve eylemcilerin politik süreçleri/fırsatları kullandığını da göstermektedir.

Yeni toplumsal hareketler paradigması çerçevesinde gelişen ve paradigmaya adını veren *Yeni Toplumsal Hareket Teorisi* Avrupa'daki Marksist teorinin eleştirisi üzerine doğmuştur. Yeni toplumsal hareketler, çevreci, kadın, siyah, öğrenci gibi odaklar tarafından yürütülmüştür. Bu nedenle Marx'ın ortaya koymuş olduğu proleterya-burjuvazi arasındaki iki kutuplu dünya şemasından öte daha karmaşık ve parçalanmış bir yapının var olduğu tezinden hareket edilmiştir (Çımrın, 2009, s.65-66). Teoriye göre hareketler, maddi çıkar içermeyen çevre, savaş karşıtlığı, kimlik gibi konular etrafında şekillenmekte ve belirli bir yaşam tarzının sürdürülmesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Gezi Parkı eylemleri maddi çıkardan çok çevresel faktörlerle başlayıp daha sonra yaşam tarzının sürdürülmesi üzerine yoğunlaştığı için; yeni toplumsal hareket teorisinin öne sürdüğü düşüncelerin, diğer toplumsal hareket teorilerine nazaran, Gezi Parkı eylemlerine daha çok uyduğu görülmektedir (Bayhan, 2014, s.33; Uysal, 2013). Toplumsal hareket paradigmaları ve bu paradigmalar çerçevesinde geliştirilen teorik yaklaşımlar çerçevesinde Gezi Parkı eylemleri değerlendirildiğinde, klasik toplumsal hareket teorilerinin öne sürdüğü düşüncelerin Gezi Parkı eylemlerini açıklamada yetersiz kaldığı,

buna karşın yeni toplumsal hareket teorilerinin Gezi Parkı eylemlerini açıklamaya daha uygun olduğu görülmektedir. Bu açıdan Gezi Parkı eylemlerinin yeni bir toplumsal hareket olduğu gerçeği ön plana çıkmaktadır. Ancak eylemleri tek bir teori ya da tek bir bakış açısıyla ele alıp değerlendirmenin bütüncül bir okuma ortaya koymayacağı gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

Buraya kadar aktarılanlarla Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkışı, gelişimi, eylemci profili ve Gezi Parkı eylemlerinin nasıl bir toplumsal hareket türü olduğuna ilişkin açıklamalar gerekçeleriyle birlikte yapılmıştır. Araştırma kısmında, çalışmanın asıl odak noktasını oluşturan taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerindeki siyasal amaçlı hareketliliğine değinilecektir.

3.2 ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu kısımda çalışmanın giriş bölümünde özce değinilen araştırma metoduna ilişkin bilgiler gerekçeleriyle açıklanacaktır.

3.2.1 Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusunu Türkiye Futbol Federasyonu Süper Lig'inde mücadele eden kulüplerin taraftar gruplarının, toplumsal olay, hareket veya gelişmelerdeki siyasal amaçlı mobilizasyonu oluşturmaktadır.

3.2.2 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Türkiye'de futbol taraftar gruplarının toplumsal olay, gelişme veya hareketlere, taraftar kimliklerinden sıyrılmaksızın, siyasal bir gaye güderek hem doğrudan hem de dijital katılım sağladıkları gerçeğini ortaya çıkarmak, taraftar gruplarının bu katılımı nasıl sağladığı ve onları bu katılıma yönelten motivasyonların neler olduğunu saptamaktır.

3.2.3 Araştırmanın Önemi

Araştırmanın futbol-siyaset-toplumsal hareketler ilişkisini yeni toplumsal hareketler ve yeni medya bağlamında irdelemesi açısından önemli olduğu ve bu nedenle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Buna ek olarak futbolu anlama ve anlamlandırmaya, futbolun toplumsal yaşam ile etkileşimini ilişkilendirmeye çalışan literatürdeki çalışmalar incelendiğinde futbol-siyaset-toplumsal hareketler ilişkisini inceleyen çalışmaların sınırlı sayıda olması bir eksiklik olarak görülmekte bu açıdan araştırmanın literatürdeki bu eksikliği gidereceği de öngörülmektedir.

3.2.4 Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada yöntem olarak durum çalışması veya örnek olay/vaka incelemesi olarak adlandırılan *case study* tercih edilmiş bu çerçevede Türkiye'de son yıllarda meydana gelen en geniş katılımlı toplumsal hareket olarak tasvir edilen ve küresel ölçekte dikkatleri üzerine çeken Gezi Parkı eylemleri vaka olarak belirlenmiştir. Bir konu, olgu veya problemi anlamak için bir veya birden fazla kişi veya olaylar kullanılarak yapılan çalışmalara örnek olay incelemesi adı verilir (Güler, Halıcıoğlu ve Tağın, 2013, s.301). Mc-Millan (2000), örnek olay incelemesini bir veya daha fazla olayın, ortamın, programın, sosyal grubun ya da diğer birbirine bağlı sistemlerin incelendiği yöntem olarak tanımlamaktadır. Yin'e (1984) göre örnek olay incelemesi ise güncel bir olguyu kendi gerçekliği içinde çalışan, olgu ve içinde bulunulan içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla veri kaynağının olduğu durumlarda kullanılan bir araştırma yöntemidir (akt. Büyüköztürk vd., 2014, s.249). Buradan hareketle araştırma iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada örneklemi oluşturan taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerine doğrudan katılımı ele alınmış, bu çerçevede video, görüntü, açıklama, görüşme gibi birden çok veri kaynağı toplanarak analiz edilmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında ise örneklem olarak seçilen taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerine dijital katılımı ele alınmış, bu çerçevede seçili taraftar gruplarının belirlenen tarihlerde resmi Twitter hesaplarındaki paylaşımları hem nicel hem de nitel içerik analizi tekniğiyle incelenmiştir.

Örnek olay araştırmaları sosyoloji, hukuk, psikoloji, siyaset, iletişim bilimi gibi çeşitli alanlarda kullanılmış ve kullanılmaya devam edilmektedir. Farklı alanlarda kullanılan örnek olay araştırmaları boyutlarına göre farklı şekillerde uygulanabilmektedir. Örnek olay araştırmaları tek bir kişi veya konuyla ilgili yapılabileceği gibi birden fazla kişi veya konuyla da yapılabilir. Araştırmacıların amaçlarına uygun olarak şekillendirilebilen araştırmalar; *tek ögeli* ve *çoklu/kolektif* olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirilmektedir. Araştırmacıların sadece bir konuya odaklanıp bu konuyla ilgili bir tane olay veya bir kişi seçip odaklanılan konuyu açıklamaya çalışması *tek ögeli örnek olay araştırması,* araştırmacıların bir konuya odaklanıp birkaç kişi veya olay üzerinde çalışarak odaklanılan konuyu açıklamaya çalışması ise *çoklu/kolektif örnek olay araştırması* olarak tanımlanmaktadır (Güler, Halıcıoğlu ve Tağın, 2013, s.305-307). Bu araştırmada tek bir konuya odaklanıldığı (futbol taraftar gruplarının siyasal amaçlı mobilizasyonu), tek bir olay incelendiği (Gezi Parkı eylemleri) ve daha bütüncül bir değerlendirmeye imkan sunduğu için tek ögeli örnek olay araştırması tercih edilmiştir.

3.2.5 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini TFF Süper Ligi'nde 2012-2013 sezonunda mücadele eden futbol takımlarının taraftarları, örneklemini ise TFF Süper Lig'inde şampiyonluk yaşayan Beşiktaş, Bursaspor, Galatasaray, Fenerbahçe ve Trabzonspor kulüplerinin taraftar grupları oluşturmaktadır. Bu çerçevede Beşiktaş'ın *Çarşı*, Bursaspor'un *Teksas*, Galatasaray'ın *ultrAslan*, Fenerbahçe'nin *12numara* ve Trabzonspor'un *Vira* taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerindeki siyasal hareketliliği incelenmiştir.

3.2.6 Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıklarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Araştırma temelde, futbol-siyaset-toplumsal hareketler olguları çerçevesinde yapılmış ve Türkiye özelinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla araştırmadan elde edilen bulgular ve bu bulguların yorumları Türkiye'deki futbol taraftarlarıyla ilintilidir.

- Araştırma temelde iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada seçili taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerine doğrudan katılımı, toplanan video, görüntü, açıklama, görüşme gibi çoklu veri kaynakları analiz edilerek incelenmiş, ikinci aşamada ise dijital katılımı, seçili taraftar gruplarının belirlenen zaman dilimi içerisinde resmi Twitter hesaplarından paylaşmış olduğu tweetlere hem nicel hem de nitel içerik analizi uygulanarak incelenmiştir. Her iki aşamada da taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerindeki siyasal hareketliliğine odaklanılmıştır.
- Araştırmada Türkiye'de en fazla taraftarın takip ettiği ve profesyonel düzeyde en üst sıradaki futbol ligi olan TFF Süper Lig'inde 2012-2013 sezonunda mücadele eden futbol takımlarının taraftarları incelenmiştir. Bu çerçevede Süper Lig'in kurulduğu yıldan (1959) bugüne kadar geçen sürede şampiyonluk yaşayan ve 2012-2013 sezonunda TFF Süper Lig'inde mücadele eden kulüplerin taraftar grupları örneklem olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra örneklemin belirlenmesinde, örnek olay olarak seçilen Gezi Parkı eylemlerinin sadece İstanbul ili ile sınırlı kalmadığı aynı zamanda Anadolu şehirlerinde de eylemlerin yapıldığı gerçeği göz önünde bulundurulmuştur. Buradan hareketle Gezi Parkı eylemleri sırasındaki siyasal mobilizasyonun sadece İstanbul takımlarıyla mı sınırlı kaldığı sorusu sorulmuş ve Anadolu'daki futbol takımlarının taraftar gruplarının da örneklem içerisinde yer almasına karar verilmiştir. Bu bağlamda İstanbul kulüpleri dışında iki Anadolu kulübünün taraftar grupları da araştırma kapsamına dahil edilmiştir.
- Veri toplama tekniği olarak belirlenen içerik analizi tekniğiyle futbol taraftar gruplarının sadece resmi Twitter hesapları incelenmiştir. Twitter'ın veri toplama aracı olarak seçilme nedenini şu şekilde açıklamak mümkündür: Son yıllarda meydana gelen hemen her toplumsal hareketin ağlar üzerinden örgütlendiği bilinmektedir. Özellikle yeni medya ortamlarının hızla artmasıyla birlikte çoğalan sosyal paylaşım siteleri veya sosyal medya platformları toplumsal hareketlerin organize edilmesinde büyük bir rol oynamıştır. Söz konusu bu platformların başında Facebook, Twitter, Youtube gibi dünyada milyonlarca kullanıcıya sahip sosyal paylaşım siteleri gelmektedir. Twitter, anlık paylaşımın 140 karakterle sınırlandığı bir mikroblog olarak diğer sosyal medya platformlarından farklılık arz etmektedir. Twitter, anlık olması ve kısa içeriklerle ileti paylaşımına imkan tanımasıyla

günümüzde en popüler ve en fazla kullanıcı sayısına sahip mikroblog olarak dikkat çekmektedir. Kişilerarası ilişkileri kuvvetlendirmesi ve demokratik/siyasal süreçlere katılımı arttıran yapısıyla Twitter toplumların iletişim kurma biçimlerinde de büyük bir dönüşüm yaşatmıştır. Etkileşime imkan tanıyan yapısı ve içeriğinin kullanıcılar tarafından belirleniyor olmasıyla büyük bir önem kazanan site, 2010 yılından itibaren (özellikle Arap Baharı olarak lieratürde yerini alan Ortadoğu ülkelerinde yaşanan toplumsal hareketlerden sonra) toplumsal örgütlenme ve kitlesel eylemlerin organize edilmesindeki etkisiyle dünya genelinde yaşanan toplumsal hareketlerin merkezinde yer almaya başlamıştır. Böylece bir sosyal paylaşım platformu olmanın ötesine geçen Twitter'a yüklenen anlam toplumsal bir aktör niteliğine ulaşmıştır (Yıldırım, 2015, s.235). Twitter'ın Türkiye'de meydana gelen Gezi Parkı eylemlerinde bir mobilizasyon ve organizasyon aracı olarak kullanılması, eylemlerin merkezinde yer alması ve özellikle taraftar gruplarının eylemleri yönlendirip, eylemcileri organize etmede neredeyse kullandığı tek platform olması nedeniyle Twitter veri toplama aracı olarak seçilmiştir.

- Seçili Twitter hesaplarının dinamik bir yapısı olduğundan belirli bir zaman diliminde içerik analizine tabi tutulması gerekliliği saptanmıştır. Bu gerekçeye ek olarak Gezi Parkı eylemlerinin ilk iki hafta çok yoğun yaşanması, sonraki iki haftada ise zayıflayarak sona ermesi analiz yapılacak zaman diliminin belirlenmesinde kıstas olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Gezi Parkı eylemlerinin başladığı tarihten itibaren geçen bir aylık süre içerisinde taraftar gruplarının resmi Twitter hesapları içerik analizine tabi tutulmuştur.
- Örnek olarak seçilen taraftar gruplarının tespitinde Twitter'da en fazla takipçisi sayısına sahip olma durumu gözetilmiş ve her bir kulüp için bir taraftar grubunun resmi Twitter hesabı incelenmiştir.
- Araştırma kapsamında incelenen Twitter hesaplarının resmi hesaplar olduğundan emin olmak amacıyla taraftar gruplarının resmi web sayfalarında bağlantılanan Twitter adresleri esas alınmıştır.
- Seçili taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemleriyle ilgili kendi görüş ve düşüncelerine doğrudan ulaşabilmek için resmi Twitter hesaplarındaki paylaşımlardan sadece orijinal tweetler incelenmiş olup paylaşılan tweetlere verilen yanıtlar ve paylaşılan retweetler

inceleme kapsamı dışında tutulmuştur. Buna karşın taraftar gruplarının görüş ve düşüncelerini yansıtan tweetlerin etkileşim düzeyini görebilmek adına Gezi Parkı eylemleriyle ilgili paylaşılan tweetlerin ne kadar yanıt, retweet ve beğeni aldığı da araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

- Araştırma, taraftar gruplarının siyasal mobilizasyonunda en önemli etkenin sadece yeni medya ortamları içerisinde yer alan sosyal paylaşım siteleri olmadığı düşüncesiyle sürdürülmüş, Twitter gibi dijital iletişim ortamlarının sosyal mobilizasyonu ve organizasyonu sağlamada önemli bir araç olarak kullanıldığı görüşüyle araştırma gerçekleştirilmiştir. Gezi Parkı eylemleri örneğinde, taraftar gruplarının mobilize olmasına sivil örgütlenmeler (dernekler, vakıflar, tribün liderleri vs.) gibi diğer unsurların da etkisi olduğu gerçeği göz ardı edilmemiştir.

3.2.7 Araştırma Verilerin Toplanması

Örnek olay araştırmalarında veri toplama teknikleri farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir. Çoğunlukla doküman (içerik) analizi, gözlem ve görüşmeler örnek olay incelemelerinde veri toplama tekniği olarak kullanılmaktadır. Yin'e (2003) göre dokümanlar, raporlar, arşivler, doğrudan gözlemler, katılımcı gözlemler, görüşmeler ve bir teknolojik ürün veya sanat eseri gibi unsurlar örnek olay çalışmalarında kullanılabilmektedir. (akt. Güler, Halıcıoğlu ve Tağın, 2013, s.315). Örnek olay araştırmalarında, araştırmanın güvenilirliğini ve geçerliliğini arttırmak için birden fazla ve farklı veri toplama teknikleri kullanılabilir (Büyüköztürk vd., 2014, s.251). Bu çerçevede yukarıda da değinildiği üzere, araştırmada birden çok veri toplama tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında seçili futbol taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerine doğrudan katılımını ortaya çıkaran ve araştırmacı tarafından bu katılımın neden ve nasıl gerçekleştiğini açıklamada yardımcı olduğu düşünülen video, görüntü, açıklama, görüşme gibi çoklu veri kaynakları toplanarak incelenmiş; ikinci aşamasında ise çalışmanın bağlamını oluşturan yeni medya çerçevesinde seçili futbol taraftar gruplarının resmi Twitter hesapları belirlenen tarihler içerisinde hem nicel hem de nitel içerik analizi tekniğiyle incelenmiştir.

İçerik analizi, insan davranışlarını ve doğasını anlamlandırabilme adına doğrudan olmayan yollarla çalışmaya imkan tanıyan bir tekniktir. Özellikle sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan bir teknik olarak dikkat çeken içerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanır. Bir mesajın belli özelliklerinin objektif ve sistematik bir şekilde tanınmasına yönelik çıkarımların yapıldığı bir tekniktir (Büyüköztürk vd., 2014, s.240). İçerik analizi, değişik biçimlerdeki söylemlere uygulanan birtakım metodolojik araç ve tekniklerin bütünü olarak da tanımlanabilir. İçerik analizi adı altında toplanan bu araç ve teknikler, öncelikle bir kontrollü yorum gayesi taşımakta ve genel itibariyle tümdengelime dayalı bir "okuma" aracı olarak değerlendirilmektedir. Bu okuma, belirli sınırları olan söylem örneklerinin çözümlenmesi esasına dayanmaktadır (Bilgin, 2014, s.1).

İçerik analizinde temelde, *frekans analizi*, *kategorisel analiz*, *ilişki analizi* ve *değerlendirici analiz* olmak üzere dört farklı teknik kullanılmaktadır. (Bilgin, 2014; Büyüköztürk vd., 2014). Bu araştırmada, araştırma amacı göz önünde bulundurularak frekans analizi ve kategorisel analiz teknikleri birlikte kullanılmıştır. İçerik analizinde ilk kullanılan teknik olan frekans analizi, birim veya öğelerin sayısal, yüzdesel ve oransal bir tarzda görünme sıklığını ortaya koymaktır. Bu belirli bir öğenin yoğunluğunu ve önemini anlamayı sağlar. Frekans analizi sonunda öğeler önem sırasına sokulur ve sıklığa dayalı bir sınıflama yapılır (Bilgin, 2014, s.18). Bu çerçevede öncelikli olarak seçili taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemleri sırasında 27 Mayıs-27 Haziran 2013 tarihleri arasında resmi Twitter hesaplarından yapmış oldukları tüm paylaşımlar yani atılan tüm orijinal tweetler frekans analizine tabi tutulmuştur. Kategorisel analiz ise belirli bir mesajın önce birimlere bölünmesi ve ardından bu birimlerin belirli kriterlere göre kategoriler halinde gruplandırılmasını ifade eder. Kategorilendirme, mesajların kodlanmasını, yani anlamların işlenmesini gerektirir. Kategorilendirme iki farklı şekilde gerçekleşir; ya başkaları tarafından daha önceden geliştirilmiş kategoriler alınır ya da bu durumun mümkün veya uygun olmadığı durumlarda yeni bir kategori sistemi geliştirilir (Bilgin, 2014, s.19). Bu araştırmada, literatür taraması

sırasında daha önce böyle bir kategorisel analize rastlanmadığı için yeni bir kategori sistemi geliştirilmiştir. Kategorilerin yer aldığı kodlama cetvelinin oluşturulmasında ise temelde, literatür taraması sırasında karşılaşılan akademik çalışmalarda daha önce kullanılan kodlama cetvellerinden yararlanılmış (Tarhan, 2012; Tarhan, 2014; Tanrıverdi ve Apak, 2013; Özel ve Deniz, 2015; İslamoğlu, Karabulut ve Kılınç, 2016) ve bu çalışmalar çerçevesinde bazı eklemeler, çıkarmalar ve düzenlemeler yapılarak yeni bir kodlama cetveli oluşturulmuştur.

Araştırma, belirlenen zaman dilimi içerisinde taraftar gruplarının Twitter'da paylaşmış olduğu Gezi Parkı eylemleriyle ilgili tweetlerin yapısını ve içeriğini çözümleyebilmek adına temelde 6 kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler ve kapsamları şu şekildedir: *Davet ve Teşvik (A);* taraftar gruplarının resmi Twitter adresinden diğer taraftarları ve taraftar gruplarını Gezi Parkı eylemlerine davet etme amaçlı paylaşmış olduğu tweetler bu kategoride kodlanmıştır. *Mobilizasyon (B);* bu kategoride taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerinin mobilizasyonunu ve devamlılığını sağlamak için eylemlerin nerede ve ne zaman başlayacağını gösteren tweetler kodlanmıştır. *Enformasyon (C);* eylemlerin içeriğine ve diğer konulara ilişkin bilgilendirme tweetleri bu kategoride kodlanmıştır. *Organizasyon (D);* bu kategoride eylemler devam ederken taraftar gruplarının eylemlere katılan eylemcilerin nasıl davranması gerektiğiyle ilgili yönlendirme amaçlı atmış olduğu tweetler kodlanmıştır. *Dayanışma (E);* bu kategoride eylemlerle ilgili atılmış olan birlik ve beraberlik temalı, dayanışma içerikli tweetler kodlanmıştır. *Siyasal İçerik (F);* bu kategoride ise taraftar gruplarının iktidara yönelik siyasal içerikli uyarı, kınama, sitem, talep ve beklenti tweetleri kodlanmıştır.

Kategoriler belirlenirken aynı tweetin birden fazla kategoriyi kapsama durumu göz ardı edilmemiştir. Örneğin; taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemleriyle ilgili paylaşmış olduğu tüm tweetlerin siyasal bir nitelik taşıdığı da gözlemlenmiştir. Çünkü genel olarak Gezi Parkı eylemlerinin siyasal bir amaç taşıması bu eylemlerle ilgili sosyal medya platformlarında üretilen hemen her içeriğe siyasal bir nitelik de katmaktadır. Bununla birlikte, *mobilizasyon* kategorisinde paylaşılan bir tweet aynı zamanda *enformasyon* kategorisi içine dahil etmek de mümkündür. Aynı şekilde *davet ve teşvik* amaçlı bir tweet aynı zamanda *organizasyon* içeriği

de taşımaktadır. Kategoriler belirlenirken bu durumlar göz ardı edilmemiş ancak atılan tweetlerin hangi kategoriye dahil edilmesi gerektiği konusu, paylaşılan tweetlerin ilk anlamı dikkate alınarak saptanmış ve tweetler bu ilk anlama göre kategorilere kodlanmıştır. Bu çerçevede her bir kategori için anahtar kelimeler veya kelime grupları belirlenmiştir. Buna göre *davet ve teşvik* kategorisi için; "…bekliyoruz, …katılın, …gelin, …sahip çık" gibi eylemlere davet ve teşvik etme amaçlı kullanılan kelime ve kelime grupları, *mobilizasyon* kategorisi için; "…saat 19.00'da, …önünde" gibi eylemlerin dizaynını sağlayan, yer ve zaman bildirme amaçlı kullanılan kelime ve kelime grupları, *enformasyon* kategorisi için; "…bilgi, …son durum, …tavsiye ederiz" gibi eylemlerin seyriyle ilgili bilgi paylaşma amaçlı kullanılan kelime ve kelime grupları, *organizasyon* kategorisi için; "…gelin, …uzak durun, …" gibi yönlendirme amaçlı kullanılan kelime ve kelime grupları, *dayanışma* kategorisi için; "…birlikteyiz, …teşekkürler, …omuz omuza" gibi birlik ve beraberliği kuvvetlendirme amaçlı kullanılan kelime ve kelime grupları ve *siyasal içerik* içinse; "…son vermelidir, …uzak durmalıdır, …yerine getirmelidir" gibi talep, beklenti, uyarı ve sitem amaçlı kullanılan kelime ve kelime grupları anahtar olarak belirlenmiştir.

İçerik analizi yapabilmek için nicel özelliklerin olması gerektiği düşünülmektedir. Buna karşın içerik analizindeki nicel kavramının anlamı üzerine yapılan tartışmalar ise devam etmektedir. Yapılan tanımlamaların pek çoğu içerik analizini *sıklık* ve *sayısal* kavramlarıyla eşdeğer tutmaktadır. İçerik analizinin nicel uygulamaları sıklıkla kullanılmakla birlikte nitel kullanımına da rastlamak mümkündür. Örneğin; Boyatzis (1998) içerik analizini nitel bilgilerle kullanılan bir süreç olarak görmüştür. İçerik analizinin nicel ya da nitel olarak uygulanma örneklerinden dolayı Laborsky (1994) temaları "nitel ve nicel analiz üniteleri" olarak görmektedir. Bu nedenlerle içerik analizleri birbirlerine yardımcı olacak nicel ve nitel metotları içermelidir (Altunışık vd., 2010, s.270). Buradan hareketle araştırmada, taraftar gruplarının *siyasal içerik* kategorisinde paylaşmış olduğu tweetlerin nitel olarak içerik analizine de yer verilmiştir.

3.3 ARAŞTIRMA BULGULARI VE ANALİZ

Araştırmanın bu kısmında öncelikli olarak seçili futbol taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerine siyasal amaçlı doğrudan katılımını ortaya çıkaran verilerin değerlendirilmesine yer verilecek daha sonra seçili taraftar gruplarının belirlenen zaman dilimi içerisinde resmi Twitter hesaplarından paylaşmış oldukları tüm orijinal tweetlerden elde edilen bulgular ve bu bulguların sonuçlarına ilişkin yorumlar aktarılacaktır. Bu çerçevede ilk olarak nicel içerik analizine ilişkin bulgular frekans ve kategori analizleri neticesinde aktarılacak, daha sonra nitel içerik analizine ilişkin bulgular taraftar gruplarının *siyasal içerik* kategorisinde paylaşmış olduğu tweetlerden bazılarını incelemek suretiyle aktarılacaktır.

3.3.1 Futbol Taraftar Gruplarının Gezi Parkı Eylemlerine Doğrudan Katılımı

Gezi Parkı eylemleri Türkiye'nin son yıllarda rastlamış olduğu en geniş katılımlı toplumsal hareket türü olarak literatürdeki yerini almıştır. Söz konusu bu hareket hakkında bugüne kadar çok geniş kapsamlı bir literatürün biriktiği söylenebilir. Böylesine bir yönelimin sebebini Gezi'yi diğer toplumsal hareketlerden farklı kılan özelliklerle açıklamak mümkündür. Bu noktada Özçetin ve Turan (2015, s.129), Gezi Parkı eylemlerini önceki toplumsal hareket ve olaylardan farklı kılan üç hususun altını çizmektedir: İlk olarak katılımcı sayısı ve devam ettiği süre zarfı göz önüne alındığında Gezi Parkı eylemlerinin açık ara en geniş katılımlı ve uzun süreli devam eden toplumsal hareket olarak dikkat çektiği belirtilmektedir. Gezi Parkı eylemlerine yakın dönemde benzeyen tek hareketin 1970'in 15-16 Haziran günlerinde ortaya çıkan işçi eylemleri örnek gösterilmektedir. Gezi'yi diğer hareketlerden farklı kılan ikinci husus, ilk defa kolektif bir eyleme katılan insanların varlığıdır. Eylemcilerin büyük bir bölümü için Gezi Parkı, katıldıkları ilk eylem olarak değerlendirilmiştir. Üçüncü ve son farklılık ise futbol taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerinde üstlenmiş olduğu roldür.

Futbol taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerinde sergilediği tutumun eylemcilerin organizasyonunu sağlamada önemli bir rol oynadığı saptanmıştır. Gerek İstanbul takımlarının

taraftar grupları (Beşiktaş; Çarşı, Galatasaray; ultrAslan-Tekyumruk, Fenerbahçe; 12numara, Antu.com vs.) gerekse Anadolu kulüpleri olarak adlandırılan İstanbul dışındaki diğer kent takımlarının taraftar gruplarının (Trabzonspor; Vira-Gurbetçi Gençler, Bursaspor; Teksas, Göztepespor; Yalı, Karşıyakaspor; Çarşı vs.) Gezi Parkı eylemlerine hem gerçek zamanlı hem de dijital olarak katılım sağladığı tespit edilmiştir (https://goo.gl/QWKHuk, Erişim: 01.07.2017).

İstanbul takımlarının taraftar gruplarının, özellikle Beşiktaş'tan Çarşı'nın, eylemlerin başladığı ilk günlerden itibaren hemen her gün eylem alanına gittiği ve eylemlerin organizasyonu sağlamada önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Bu deneyimi Anadolu kulüplerinin taraftarlarının da yaşadığı fakat üç büyükler olarak anılan Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray gibi İstanbul takımlarının taraftarlarının, eylemlerin merkezinde yer aldığı için daha fazla ön plana çıktığı saptanmıştır. Çarşı'nın Gezi Parkı eylemlerinde diğer taraftar gruplarına göre daha baskın olduğu gözlenmektedir. Çarşı'nın diğer taraftar gruplarına göre baskın olmasını ve eylemlerin organize edilmesinde daha fazla sorumluluk üstlenmesini Özçetin ve Turan (2015, s.130-131) Gezi Parkı eylemlerinden önceki süreçte Taksim ve civarında yaşanan şu üç gelişmeye bağlamaktadır: 7 Nisan Emek Sineması eylemi, 1 Mayıs eylemi ve 11 Mayıs İnönü Stadyumu'na veda maçı. Bu üç olayda da Çarşı olayların merkezinde yer almış ve polisin müdahalesine maruz kalmıştır. Bu olaylar Çarşı grubunun kolektif eylem repertuarını genişletmesine katkı sağlamış ve Gezi Parkı eylemlerinde bu repertuar fazlasıyla kullanılmıştır (Şekil 20)[1].

[1] Şekillerdeki QR Code'ları açabilmek için Android veya IOS işletim sistemine sahip herhangi bir akıllı telefona QR Code okuyucu uygulaması yüklemek gerekmektedir (bkz. IOS işletim sistemi için; https://itunes.apple.com/us/app/qr-code-reader-and-scanner/id388175979?mt=8, Android işletim sistemi için; https://play.google.com/store/search?q=qr%20kod%20okuyucu&c=apps).

Şekil 20: Çarşı Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemi

Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=70WjAoKWqbw&t=123s, Erişim: 01.07.2017

Çarşı'nın liderlerinden Ankaralı Ayhan (Ayhan Güner) "*Çarşı Geliyooor!"* (Çarşı, 2013, s.57) isimli kitapta Çarşı'nın Gezi Parkı eylemlerine katılma sürecini ve kolektif eylem repertuarını nasıl geliştirdiklerini şu şekilde açıklamaktadır:

> "*Şöyle söyleyeyim sana, bu bizim antrenmanımız, biz antrenmanlıyız. Halk bilmiyor, polisle karşı karşıya gelince ne yapacağını bilmiyor. Biz yine antrenmanlıyız, maçlarda olsun, 1 Mayıs olaylarında olsun bunlar sayesinde biz antrenmanlıyız. Gezi eylemlerinde de bizde satırla saldıranlar, döner bıçağıyla saldıranlar olmadı. Biz sadece polisin, gazın neyin ne kadar etki ettiğini bildiğimizden insanların biber gazından nasıl korunacağını normal vatandaştan daha fazla biliyoruz" (akt. Özçetin ve Turan, 2015, s.131).*

Güner'in bu açıklamaları Çarşı grubunun daha önceki toplumsal olaylarda kazanmış olduğu eylem deneyimini gösterir niteliktedir. Bu deneyime sahip olan Çarşı, Gezi Parkı eylemleri sırasında polisle yaşanan çatışmalarda da hep ön saflarda yer almıştır. Bununla kalmayan Çarşı, eylem alanından/çatışmaların içinden kurumsal Twitter hesabı aracılığıyla bilgi vererek eylemcilerin nasıl davranması gerektiğine ilişkin yönlendirmeler de yapmıştır (bkz. https://goo.gl/h6fZmp, Erişim: 01.07.2017). Dahası Çarşı mevcut bestelerini Gezi Parkı'ndaki eylem repertuarına ekleyerek kolektif hissiyatın gelişmesine ve eylemcilerin heyecanının artmasına katkı sağlamıştır (Özçetin ve Turan, 2015, s.130). Bu bestelerden "*Biber gazı oleey!*" (Şekil 21) ve "*Sık bakalım!"* (Şekil 22) Gezi Parkı eylemleri esnasında en çok kullanılan ve eylemlerin sembol şarkıları haline dönüşen besteler olmuştur.

Şekil 21: Çarşı Taraftar Grubunun "*Biber gazı oleey!*" Bestesi

Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=SjJhjiTwtvA, Erişim: 01.07.2017

Şekil 21'de görüldüğü üzere Çarşı, polisin yoğun biber gazı kullanımını "*Oooo biber gazı oleey! Biber gazı oleey! Biber gazı oleey! Biber gazı oleey!*" bestesiyle eleştirmiş ve polise adeta meydan okumuştur.

Şekil 22: Çarşı Taraftar Grubunun "*Sık Bakalım"* Bestesi

Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=23t-kyWF324, Erişim: 01.07.2017

Şekil 22'de Çarşı taraftar grubunun Gezi Parkı eylemleri için oluşturduğu bestelere bir yenisini eklediği görülmektedir. Yine biber gazı kullanımını eleştiren bu bestede "*Sık bakalım! Sık bakalım! Biber gazı sık bakalım! Kaskını çıkar! Copunu bırak! Delikanlı kim bakalım!*" sözleriyle yine polise meydan okunduğu, dolaylı yoldan hükümetin eleştirildiği ve muhalif bir duruş sergilendiği görülmektedir. Çarşı'nın bu bestesi daha sonra amatör bir müzik grubu tarafından geliştirilerek marş haline dönüştürülmüş ve bu marş eylemlerin sembol şarkıları arasında yer almıştır (Şekil 23). Söz konusu marşın sözleri ise şu şekildedir: "*Biber gazı, copu sopası! Bize sökmez zoru baskısı! Direniyoruz, savaşıyoruz! Yıkılacak Tayyip diktası! Sık bakalım! Sık bakalım! Biber gazı sık bakalım! Kaskını çıkar! Copunu bırak! Delikanlı kim bakalım! Varsa cesaret, çık karşımıza! Sen gitmeden bitmez bu kavga! Dur kaçma, iki laf edelim! Bir dozerlik cesaretin! Sık bakalım! Sık bakalım! Biber gazı sık*

bakalım! Kaskını çıkar! Copunu bırak! Delikanlı kim bakalım!" Marşın sözlerinin o dönem Başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan'ı hedef alarak hazırlandığı görülmektedir. Özellikle marşta geçen "*Yıkılacak Tayyip diktası! Sen gitmeden bitmez bu kavga!"* gibi sözler Recep Tayyip Erdoğan özelinde dönemin hükümetine bir karşı duruşu da sergilemektedir. Dolayısıyla Çarşı taraftar grubunun geliştirdiği "*Sık bakalım!*" bestesinin, Gezi Parkı eylemleri sırasında hükümeti yıpratmaya yönelik bir araç olarak kullanıldığı ve doğrudan siyasal bir amaca hizmet ettiği de görülmektedir.

Şekil 23: Gezi Parkı Eylemleri Sırasında Geliştirilen "*Sık Bakalım!"* Marşı

Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=28QrcYm0VAc, Erişim: 02.07.2017

Çarşı'nın Gezi Parkı eylemlerine neden ve nasıl katıldığını grubun liderlerinden "Cem Abi" lakaplı Cem Yakışkan şöyle aktarmaktadır (https://goo.gl/iF9WNF, Erişim: 02.07.2017):

> *"Televizyonda görüntüleri gördüğümüz zaman her insanın yapacağı refleksi gösterdik. Sosyal medyada Facebook'ta 'Hadi gidelim' dedik. 300-400 kişi toplandık burada. Sonra yürüyemeye başladık. Bir baktım Harbiye'ye geldiğimizde 5 bin olmuştuk zaten. Orada haksızlığa uğrayan insanları gördük o yüzden gittik. Çadırlar yakıldı yıkıldı acımasızcaydı."*

Yakışkan'ın bu açıklamaları Çarşı grubunun Gezi Parkı eylemlerine katılmak için organizasyon sağladıkları yerin sosyal medya platformları olduğunu göstermektedir. Çarşı dışındaki diğer İstanbul takımı taraftar gruplarının neden Gezi Parkı eylemlerine katıldığını ise yine Çarşı grubu kurucularından Tolga Göksu şöyle anlatmaktadır (https://goo.gl/iF9WNF, Erişim: 02.07.2017):

> *"Hükümetin bu memlekette yaşayan insanın yaşam biçimine karışması; nasıl çocuk yapacağına, nasıl doğuracağına, nasıl yiyeceğimiz, nasıl içeceğimize*

müdahalesi, Cumhuriyetin kurucularına abuk sabuk yakıştırmalar yapması bütün insanları, üzerlerinde Galatasaray, Fenerbahçe forması olan herkesi bir araya getiren etkendir. Biz yine tribünde Beşiktaş'ız sokakta halkız. Müslüman, Hristiyan, Sünni, Alevi, Ateist de birleşti. Bu yüzden Başbakan Erdoğan'a teşekkür ediyoruz."

Göksu'nun bu açıklaması Çarşı'nın ve diğer taraftar gruplarının Gezi Parkı'na sadece ağaçların kesilmesini önlemek veya alışveriş merkezi yapılmasına engel olmak için değil birikmiş bir siyasi rahatsızlığın dile getirilmesini sağlamak amacıyla gittiğini de göstermektedir. Öyle ki, Çarşı grubu liderlerinden Bülent Ergenç'in açıklamaları bu önermeyi destekler niteliktedir (https://goo.gl/V7k6G4, Erişim: 02.07.2017):

"Bu sırf AKP'ye karşı bir tepki değildi, 12 Eylül'den beri gelen zincirleme baskıya karşıydı. İnsanlar 'Ben bilmem devlet bilir' anlayışının değiştirilebileceğini ve bireylerin de bunu yapabileceğini gördü. Başka bir hayatın mümkün olabileceğini gördüler."

Çarşı'nın Gezi Parkı eylemlerine katılmasına ilişkin o dönem Beşiktaş kulübü başkanı olan Fikret Orman'ın açıklamaları ise şu şekilde olmuştur (https://goo.gl/CD47qS, Erişim: 05.07.2017):

"…Siyasete bulaşmamış, mağdurun yanında olan, çevreci olan, fikirlerini özgürce söyleyen herkes tabi ki hepimize sempatik geliyor. Fakat o bir çizgi, işi siyaset tarafına çektiğiniz zaman Beşiktaş'ta bir tek Çarşı grubu yok. Beşiktaş'ın birçok taraftar grubu var ve Beşiktaş bir spor kulübü, burası siyaset yapma yeri değil. Siyaset yapmak isteyenler gidecekler siyasi partilerde yapacaklar. Benim kulübümün isminin siyasetle anılmasını istemiyorum ben. Çünkü biz bir spor kulübüyüz ve spor kulübü olarak devam edeceğiz… Bizim işimiz siyaset değil… Ben şeyden rahatsızım açıkçası… İşin marjinal tarafa kayıp da Beşiktaş'ın siyasetin içerisine çekilmesinden rahatsız oldum."

Fikret Orman'ın bu açıklamaları Gezi Parkı eylemlerine katılan Çarşı grubunun siyasal bir gaye güttüğünü ve kulüp başkanı olarak bu durumdan rahatsızlık duyduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra Orman, Beşiktaş kulübünü siyaset üstü bir kurum olduğuna da vurgu yapmaktadır. Çarşı'nın Gezi Parkı eylemlerinde sorumluluk alarak eylemlerin organizasyonunu sağlamada ön planda olması grubun üyelerinin darbeye teşebbüs suçuyla yargılanmasına da neden olmuştur. 2 Haziran 2013 gece yarısında bir grup, Beşiktaş

Dolmabahçe'deki Başbakanlık Ofisi önünde görev yapan polis memurlarına saldırmış, saldırı sonrası 7 memur yaralanmıştır. Bu grubun Çarşı grubu üyeleri olduğu iddiası üzerine İstanbul Emniyet Müdürlüğü, Organize Suçlar Şube Müdürlüğü tarafından 16 Haziran 2013 sabahı operasyon başlatılmış ve aralarında Çarşı grubu kurucularından Erol Özil, Cem Yakışkan ve Bülent Ergenç'in de bulunduğu yirmiye yakın Çarşı grubu üyesi evlerine yapılan baskında gözaltına alınmıştır. Emniyetteki işlemlerinin ardından adliyeye sevk edilen Çarşı grubu üyeleri "*şiddet eylemlerini organize etmek*" ve "*kanunsuz eyleme çağrı yapmak*" suçlamalarıyla tutuklanmıştır. 15 ay süren soruşturma tamamlandıktan sonra aralarında Çarşı grubu üyelerinin de bulunduğu 35 kişiye "*Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ortadan kaldırmaya ve görevini yapmasını engellemeye teşebbüs*" suçuyla İstanbul Cumhuriyet Savcılığı tarafından ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası istemiyle dava açılmıştır. Bu 35 kişiden 32'si için ise hem "*Terör örgütü kurmak ve yönetmek*" hem de "*Suç işlemek amacıyla örgüt kurmak ve yönetmek*" suçlamaları ile "*Görevi yaptırmamak için direnme*", "*Gösteri yürüyüşleri kanununa muhalefet*" gibi suçlamalardan da 2 yıl ile 50 yıl arasında değişen hapisle cezalandırılmaları istenmiştir. Hazırlanan iddianamede 35 şüphelinin eylemlerindeki asıl amacın Taksim Gezi Parkı'na alışveriş merkezi yapılması için ağaçların kesilmesini engellemek olmadığı, Türkiye Cumhuriyeti'nin yasal olarak kurulmuş hükümetini gayri yasal yollardan devirmeyi amaçladıkları, ülkede kaos ve otorite boşluğu oluşturmaya çalıştıkları öne sürülmüştür. İddianameyi kabul eden İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi, ilk duruşmayı 16 Aralık 2014 tarihinde yapmıştır. Yargılanan Çarşı grubu üyelerine destek olmak için aralarında rakip takım taraftarlarının da bulunduğu çok sayıda kişi sabahın erken saatlerinde davanın görüldüğü Çağlayan'daki İstanbul Adalet Sarayı önünde toplanmış, adliye önünde Çarşı pankartları açan taraftarlar, "*Çarşı vicdandır, yargılanamaz*" sloganları atmıştır (bkz. https://goo.gl/Pm2eRG, Erişim: 06. 07. 2017). Çok sayıda milletvekilinin de izlediği duruşmada sanıklardan Cem Yakışkan'ın yaptığı savunma o gün sosyal medyanın en çok konuşulan konuları arasına girmiştir. Mahkeme Başkanı'nın "*Darbe yapmaya çalıştınız mı?*" şeklindeki sorusuna Cem Yakışkan, "*Darbe yapabilecek gücümüz olsaydı Çarşı grubu olarak Beşiktaş'ı şampiyon yapardık. Darbeyi, 1980'de gördüm. Ne demek olduğunu biliyorum. Bizim darbe ile siyasetle işimiz yok. Çarşı'yı terör ve suç örgütü olarak göstermek en hafif*

ifadeyle haksızlıktır. Çarşı bir simgedir, korunması gereken bir değerdir. Çarşı her türlü hukuka aykırılığa dolayısıyla darbeye de karşıdır" cevabını vermiştir. Tüm sanıkların dinlenmesinin ve ifadelerin tamamlanmasının ardından mahkeme savcısı tüm sanıkların beraatlerine karar verilmesini istemiştir. Nitekim mahkeme süreci devam etmiş, aradan geçen bir yılın ardından 29 Aralık 2015 İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen davada, "*terör örgütü kurmak ve yönetmek, suç örgütü kurmak ve yönetmek, polise direnmek, gösteri ve yürüyüş kanuna muhalefet etmekle*" suçlanan 35 sanığın tümü beraat etmiştir (www.dha.com.tr, Erişim: 06.07.2017). Çarşı'nın darbeye teşebbüs suçuyla yargılanması, bir taraftar grubunun bir toplumsal hareketin organizasyonunda güçlü bir etkiye sahip olduğunu da kanıtlar niteliktedir. Öyle ki, her ne kadar açıklamalar ve savunma ifadeleri aksini söylese de, Gezi Parkı eylemlerine katılan Çarşı grubunun birikmiş bir siyasal rahatsızlığı dile getirmek ve mevcut hükümetin eylemlerini eleştirmek amacıyla da eylemlere katıldığı gözlenmektedir.

Çarşı'nın Gezi Parkı eylemlerindeki etkinliği İstanbul'daki diğer taraftar gruplarını da etkilemiştir. Bir diğer İstanbul kulübü olan Galatasaray'ın en ateşli taraftar gruplarından biri olarak değerlendirilen ultrAslan'ın da Gezi Parkı eylemlerine katıldığı görülmektedir (Şekil 24).

Şekil 24: ultrAslan Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemi

Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=qYSFnAWq8iY, Erişim: 01.07.2017

Şekil 24'te ultrAslan taraftar grubunun "*Faşizme karşı omuz omuza!*" sloganlarıyla yürüdüğü görülmektedir. Bu sloganın yanısıra ultrAslan, Çarşı grubunun bestelediği "*Sık bakalım!*" sloganını da atmaktadır. Bu sloganlardan anlaşılmaktadır ki ultrAslan da Çarşı gibi birikmiş bir siyasi rahatsızlığı dile getirmek amacıyla Gezi Parkı eylemlerine destek vermiştir.

ultrAslan, Gezi Parkı eylemlerine sadece gerçek zamanlı değil dijital katılım da sağlamış (bkz. https://goo.gl/KMFK64, Erişim: 07.07.2017) ancak grubun Gezi Parkı eylemlerine desteği çok uzun sürmemiştir. Gezi Parkı eylemleri devam ederken, 9 Haziran 2013 günü ultrAslan resmi web sayfasından yaptığı şu açıklamayla eylemlere verdiği fiili desteği geri çektiğini ifade etmiştir (https://goo.gl/rJWmpq, Erişim, 07.07.2017):

> *"Bilindiği üzere geçtiğimiz Cuma günü Taksim Gezi Parkı'ndaki ağaçların kesilmemesi için yeşile ve doğaya duyarlı insanlar tarafından bir direniş sergilendi, kendi semtimizdeki bir Park olan Taksim Gezi Parkı'ndaki bu direnişe ultrAslan olarak destek olmak için bir yürüyüş düzenledik, diğer taraftarların da yer aldığı bu yürüyüşe ultrAslan binlerce taraftarıyla öncülük etmiştir. Cuma ve cumadan sonraki günlerde de doğayı koruma adına gösterilen bu sivil direnişe münferit olarak katılan binlerce taraftarımız desteğini sürdürmüştür. Sonraki günlerde Gezi Parkı'nda doğa adına eylemini sürdürenlerin yanı sıra maalesef "parkın sınırları dışına çıktığınızda" siyasi eylemlerin de oluşturulmaya başlandığını herkes gibi bizlerde üzüntüyle izledik. Olayların siyasi bir noktaya taşınmak istenmesini ve bazı kesimlerin sahiplenmeye çalışmasını kabul etmemiz mümkün değildir. Günlerce hiçbir koşul gözetmeksizin Taksim Gezi Parkı adına hassasiyetlerini gösterenlere saygımız sonsuzdur. Şunu bir defa daha ifade etmekte fayda görüyoruz. ultrAslan Bağımsız Taraftar Oluşumu olarak Gezi Parkına destek verirken kimseden icazet almadığımız gibi bugün orada olmamak içinde kimseden telkin almadık, almayız! Herkesin siyasî düşünce ve görüşüne saygı duymakla beraber, ultrAslan olarak hiçbir siyasî görüşle ilgili bir duruş sergilemediğimiz gibi hiçbir siyasî hareketle bir bağlantımız, bir yakınlığımız olmamıştır ve hiçbir zamanda olmayacaktır, unutulmasın ki anlayışla karşılanması gereken çok önemli bir husus daha var o da, Galatasaray ve ultrAslan şemsiyesi altında farklı düşünce ve ideolojide arkadaşlarımızın mevcut olduğudur ve bizim hiç kimsenin düşüncesine saygısızlık edemeyeceğimiz gibi herkesin düşüncesine de saygılı davranılması gerektiğinin ön şart olarak bilinmesini isteriz. Son olarak hiç kimse ultrAslan'ı siyasi bir taraf olarak görüp sınamaya ve kullanmaya kalkmaması gerektiğini kamuoyuna saygıyla duyururuz."*

ultrAslan'ın bu açıklamasında Gezi Parkı eylemlerinin başlangıçta, çevresel bir hareket olduğu daha sonra ise siyasi bir harekete dönüştüğü, bu nedenle eylemlere verilen desteğin geri çekildiği vurgulanmaktadır. Özellikle "*…Herkesin siyasî düşünce ve görüşüne saygı duymakla beraber, ultrAslan olarak hiçbir siyasî görüşle ilgili bir duruş sergilemediğimiz gibi hiçbir siyasî hareketle bir bağlantımız, bir yakınlığımız olmamıştır ve hiçbir zamanda olmayacaktır…"* cümlesi Gezi Parkı eylemlerinin siyasi bir hareket olduğunu

ultrAslan grubunun kabul ettiğini göstermektedir. Ancak Şekil 24'te ultrAslan'ın Gezi Parkı eylemlerinde siyasi sloganlar eşliğinde hareket etmesi grubun ifade ettiği "*hiçbir siyasî görüşle ilgili bir duruş sergilemediğimiz gibi hiçbir siyasî hareketle bir bağlantımız, bir yakınlığımız olmamıştır"* açıklamasıyla ters düşmektedir. Bu nedenle ultrAslan'nın da başlangıçta siyasal bir gaye güderek Gezi Parkı eylemlerine destek verdiği görülmektedir. Galatasaray'ın ultrAslan dışındaki diğer büyük taraftar grubu olan Tekyumruk ise Gezi Parkı eylemleri boyunca özellikle sosyal medya platformlarında desteğini yoğun bir şekilde göstermiş ve birçok eylemin düzenlenmesine öncülük etmiştir (bkz. https://goo.gl/c1Zgoj, Erişim: 07.07.2017).

ultrAslan ve Tekyumruk taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerine katılmasını ve Gezi Parkı eylemleriyle ilgili genel düşüncelerini, o dönem Galatasaray kulübü başkanı olan Ünal Aysal şu şekilde ifade etmiştir (https://goo.gl/qjS2DU, Erişim: 08.07.2017):

> "*…Aslında sahada bir rekabet yaşıyoruz. Bunun saha dışına taşmaması gerektiğini her vesileyle söylüyorum. Taraftarlar da son günlerde bunun çok güzel örneklerini verdiler ve vermeye de devam ediyorlar. Yöneticiler olarak taraftardan aldığımız işareti değerlendirmek ve gerçekleştirmek görevimiz. Bana düşen bir görev varsa bunu memnuniyetle yaparım. Ancak şu kadarını söyleyeyim, Gezi Parkı hareketlerini, bugün artık son derece pasifist, dostane ve tamamen bir toplum psikolojisini en uyumlu şekilde aksettiren bir hareket gibi görüyorum. Hepimiz de buna destek veriyoruz. Bu destek bir yerde kulüplerin birbirleriyle dostluğu kadar, ülkenin, Türk insanın kendi arasındaki dostluk, kardeşlik ilkelerini de çok güzel ifade etmekte*."

Aysal'ın bu sözleri Gezi Parkı eylemleri hakkında olumlu bir görüşe sahip olduğunu göstermektedir. Aysal, Gezi Parkı eylemlerinde taraftarların göstermiş olduğu tutumu da desteklemekte ve bu tutumun birlik ve beraberliği arttırdığına inanmaktadır. Öte yandan Aysal'ın Gezi Parkı eylemlerinin herhangi bir siyasi yönünün olup olmadığı konusunda görüş bildirmediği de görülmektedir. Gezi Parkı eylemlerine Çarşı ve ultrAslan'ın yanısıra İstanbul'un bir diğer büyük takımı olan Fenerbahçe'nin tribün gruplarının birleşiminden oluşan çatı taraftar grubu 12numara'nın da hem dijital ortamda (https://goo.gl/Ptzpbt, Erişim: 01.07.2017) hem de eylemlere direkt katılım sağlayarak destek verdiği görülmektedir (bkz.

Şekil 25).

Şekil 25: 12numara Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemi

Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=qAGm-KS2SHU, Erişim: 01.07.2017

Şekil 25'te görüldüğü üzere 12numara'nın moda sloganlar eşliğinde Gezi Parkı eylemlerine destek verdiği görülmektedir. 12numara'nın "*Her yer taksim her yer direniş!*", "*Diren taksim Fenerbahçe geliyor!*" ve Çarşı'nın "*Sık bakalım!*" sloganının yanısıra doğrudan hükümeti hedef alarak "*Hükümet istifa!*" sloganını da attığı görülmektedir. Bu durum Fenerbahçe taraftar grubu 12numara'nın da Gezi Parkı eylemlerine siyasal bir gaye güderek destek verdiğini göstermektedir. Fenerbahçe'nin bir diğer büyük taraftar grubu olan GençFB ise Gezi Parkı eylemlerine neredeyse hiç destek vermemiştir. GençFB'nin Gezi Parkı eylemlerine neden destek vermediğini grubun tribün liderlerinden Yücel Aslan şöyle açıklamaktadır (https://goo.gl/qWNx9i, Erişim: 08.07.2017):

> *"Biz Genç Fenerbahçeliler olarak bu tip organizasyonların her zaman dışında durduk. Gezi Parkı'ndaki olaylar haddi aşmış ve siyasi bir kulvara girmiştir. Biz hiçbir şekilde siyasetin içine girmedik, girmeyiz. GFB bu duruşuyla, diğer takım tribünlerine örnek olmuştur. Bizler takımımızı tribünde ölümüne destekledik, desteklemeye de devam edeceğiz. Gezi Parkı eylemlerine Fenerbahçe adına katıldığını söyleyenlerin birçoğu hayatı boyunca maça gelmemiş insanlar. Sadece siyasi görüşü dolayısıyla eylemlere katıldılar. Spor ve siyaseti birbirinden ayırmak gerek."*

Aslan'ın bu açıklamaları Gezi Parkı eylemlerinin tamamıyla siyasi bir nitelik taşıdığını, bu nedenle GençFB'nin bu harekete destek vermediğine işaret etmektedir. Üç büyükler olarak anılan Beşiktaş, Galatasaray ve Fenerbahçe kulüplerinin taraftar gruplarının, Gezi Parkı eylemlerine katılım sağlayarak destek verdiği görülmektedir. Bu üç büyük kulübün taraftarlarının ortak bir amaç ve hedef doğrultusunda aynı eyleme katılması bir taraftar üst

kimliğinin ortaya çıkmasını da geciktirmemiştir. Eylemler devam ederken Twitter'da @puntaone kullanıcı isimli bir eylemci tarafından oluşturularak paylaşılan görsel sosyal medya platformlarında hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır (Şekil 26).

Şekil 26: İstanbul United Görseli

Kaynak: https://twitter.com/puntaone/media, Erişim: 09.07.2017

Söz konusu bu görsel üç büyük kulübün amblemini tek bir ambleme dönüştürmüş ve taraftarlarını da yan yana sığdırmıştır. Gezi Parkı eylemlerine direnç katmak ve taraftar gruplarının birleşimini sağlamak için hazırlanan görselde "*Tayyip Do You Know Istanbul United*" yani Recep Tayyip Erdoğan'ı muhatap alan "*Tayyip İstanbul Birliği'ni Biliyor Musun?*" ifadeleri yer almaktadır. Bu yönüyle görselin taraftar gruplarının birleşimini sağlamasının yanısıra siyasal bir amaca hizmet ettiği de görülmektedir. Görselin etkisi kısa sürede hızla büyümüş ve Gezi Parkı eylemleri bittikten sonra "İstanbul United" fikri 2014 yılında aynı isimle bir belgeselin çekilmesini de sağlamıştır (Şekil 27). Alman yönetmenler Farid Eslam ve Oliver Waldhauer tarafından çekilen belgesel Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş taraftarlarını ve bu taraftarların Gezi Parkı eylemleri sırasındaki ortak eylemlerini konu almaktadır (bkz. https://goo.gl/WLZkr4, Erişim: 10.07.2017). Bu belgesel film Gezi Parkı eylemlerinin uluslararası bir boyutunun olduğunu da gösterir niteliktedir. Söz konusu bu uluslararası boyuta taraftar gruplarının dahil olduğu da görülmektedir.

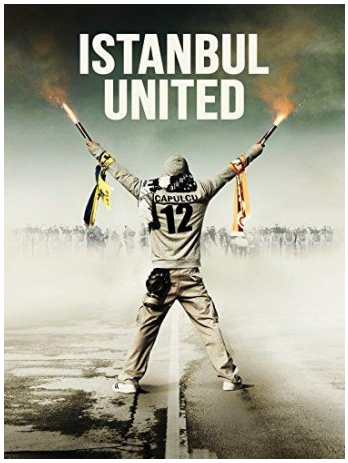

Şekil 27: İstanbul United Belgeseli Afişi

Kaynak: https://goo.gl/ixz6Tv, Erişim: 10.07.2017

Gezi Parkı eylemlerinin kitlesel bir özellik kazanarak tüm Türkiye'ye yayılması İstanbul kulüplerinin yanısıra Anadolu kulüplerinin de eylemlere destek vermesinin önünü açmıştır. Başta Trabzonspor olmak üzere, Bursaspor, Eskişehirspor, Göztepespor, Karşıyakaspor (bkz. https://goo.gl/jvZKAK, Erişim: 01.07.2017) gibi birçok Anadolu kulübü de gezi parkı eylemlerine hem gerçek zamanlı hem de dijital katılım sağlayarak desteklerini göstermişlerdir. Trabzonspor'un en bilinen taraftar grubu Vira eylemlerin başladığı ilk hafta hem dijital ortamda (bkz. https://goo.gl/ipF4Gx, Erişim: 01.07.2017) hem de kent meydanında (Şekil 28) desteğini göstermiş ancak bu destek Trabzonspor kulübünün yapmış olduğu açıklama sonrasında son bulmuştur.

Şekil 28: Vira Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemi

Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=Akmz65kujys, Erişim: 01.07.2017

Trabzonspor kulübünden Gezi Parkı'yla ilgili yapılan açıklamada şu ifadelere yer verilmiştir (https://goo.gl/LkEZri, Erişim: 08.07.2017):

> *"Son günlerde yaşanan toplumsal olaylar, tarafımızdan sağduyuyla takip edilmektedir. Trabzonspor Yönetim Kurulu olarak demokratik hukuk kuralları içerisinde, şiddet içermeyen hak arama mücadelelerine saygı duymaktayız. Bunun en güzel örneği kulübümüzün vermiş olduğu ve halen devam eden spor ahlakıyla ilkelerine uygun hak arama mücadelesidir. Bilinmelidir ki hak arama mücadelesi ancak, spor ahlak ve ilkelerine sahip gruplarla yapılabilecektir. Bunun yanında, ülkemizin istikrar ve itibarını, birlik ve beraberliğini, barış ve kardeşliğini olumsuz etkileyecek her türlü tepkilere karşı irade ortaya koymak, futbolun ve sporun bu tarz olaylardan uzak tutulmasını sağlamak, ortak sorumluluğumuzdur. Trabzonspor Kulübü olarak tertemiz formamızın, sportmenlik dışı, provokatör ve şiddet üreten grupların organizasyonlarının içerisinde gösterilmesinden rahatsızlık duymaktayız. Camiamızın tüm bireylerinin bu hassasiyet ve sağduyu içerisinde hareket edeceklerine olan inancımız tamdır."*

Trabzonspor'un bu açıklaması Gezi Parkı eylemlerine karşı olumsuz bir tavrı içermektedir. Eylemlerin provakafit olduğu ve siyasal bir amaç taşıdığı vurgulanmış, eylemlere destek veren Trabzonspor taraftarları dolaylı yoldan uyarılmıştır. Bunun üzerine Vira taraftar grubu Gezi Parkı eylemlerine verdiği desteği Twitter üzerinden yapmış olduğu açıklamayla geri çekmiştir (bkz. https://goo.gl/LhkhZa, Erişim: 08.07.2017). Gezi Parkı eylemlerine Anadolu'daki kent kulüplerinden Trabzonspor'un taraftar grubu Vira'nın yanısıra Bursaspor'un taraftar grubu Teksas, kısa süreli de olsa hem dijital (https://goo.gl/jqGssZ, Erişim: 09.07.2017) hem de gerçek zamanlı (Şekil 29) katılım sağlayarak destek vermiştir.

Şekil 29: Teksas Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemi

Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=hnuocwyLdU8, Erişim: 09.07.2017

Buraya kadar aktarılanlarda Gezi Parkı eylemlerine gerek İstanbul gerekse Anadolu

kulüplerinin taraftar gruplarının doğrudan katılım sağlayarak destek verdiği görülmektedir. Taraftar gruplarının bu desteğinin yeni medya ortamlarında, özellikle Twitter başta olmak üzere sosyal medya platformlarında da gerçekleştiği saptanmıştır. Başta İstanbul kulüplerinin taraftar grupları olmak üzere Anadolu kulüplerinin taraftar gruplarının da bu desteği sağladığı tespit edilmiştir. Twitter Gezi Parkı eylemleri sırasında en yoğun kullanılan sosyal medya platformlarından birisi olarak ön plana çıkmış, taraftar grupları da bu platformu eylemler boyunca etkin bir şekilde kullanmıştır.

3.3.2 Futbol Taraftar Gruplarının Gezi Parkı Eylemlerine Dijital Katılımı

Gezi Parkı eylemlerinin duyulmasında ve eylemlerin örgütlenmesinde sosyal medyanın büyük bir etkisi olduğu gerçeği bilinmektedir. Literatürde bu etkiyi araştıran birçok çalışma da yapılmıştır (Çetin, 2013; Tuncel, 2014; Eren ve Özden, 2014; Aslan, 2016; www.webrazzi.com; www.sosyalmedya.com; www.mediacatonline.com; www.somemto.com; http://www.etiya.com). Gezi Parkı eylemleriyle ilgili yapılan bu araştırmalarda, eylemlerle ilgili en çok paylaşımın yapıldığı platform olarak Twitter'ın ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Eylemlerin tüm Türkiye'ye yayıldığı 31 Mayıs günü Twitter dünya gündemindeki 10 başlıktan 9'unun Gezi Parkı eylemleriyle ilgili olması Twitter'ın eylemler esnasında ne denli yoğun kullanıldığının göstergesidir (www.hurriyet.com.tr, Erişim; 01.07.2017). Buna ek olarak eylemlerin ilerleyen günlerinde eylemcilerin hedef isim olarak karşılarına aldıkları Recep Tayyip Erdoğan'ın Twitter hakkında yapmış olduğu açıklamalar, eylemlerin örgütlenme merkezi olarak Twitter'ın seçildiğine işaret etmektedir (www.aksam.com.tr, Erişim: 01.07.2017): "*Twitter denilen bir bela var. Yalanın daniskası burada. Bu sosyal medya denilen şey aslında şu anda bana göre toplumların baş belasıdır*". Twitter'da paylaşılan iletilerin doğruluk ve geçerliliği bir başka araştırmanın konusudur. Ancak Gezi Parkı eylemleri sırasında eylemcilerin organize olmasında, eylemlerle ilgili bilgi akışının sağlanmasında ve eylemlerinin seyrinin değişmesinde Twitter'ın etkisini göz ardı etmemek gerekir.

29 Mayıs-10 Haziran 2013 tarihleri arasında eylemlerle ilgili Twitter'da paylaşılan

tweetleri analiz eden bir araştırmaya göre (https://goo.gl/eGN6oX, Erişim: 01.07.2017), ilk on günde 143 milyonu aşkın tweet atılmış ve 29 Mayıs 2013 günü yaklaşık 1,8 milyon olan Twitter kullanıcı sayısı ise 10 Haziran 2013 tarihinde yaklaşık 10 milyona ulaşmıştır (Şekil 30).

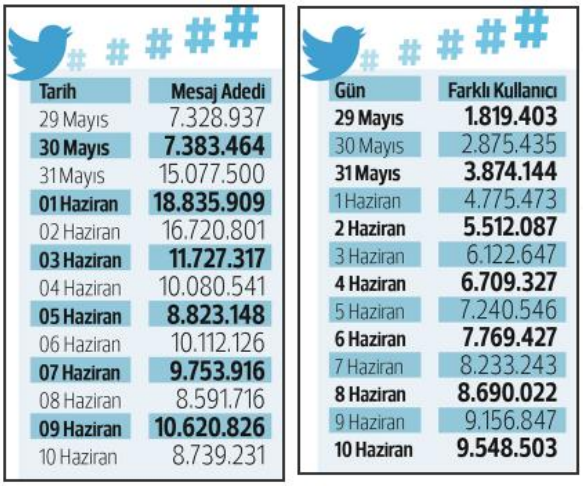

Tarih	Mesaj Adedi
29 Mayıs	7.328.937
30 Mayıs	**7.383.464**
31 Mayıs	15.077.500
01 Haziran	**18.835.909**
02 Haziran	16.720.801
03 Haziran	**11.727.317**
04 Haziran	10.080.541
05 Haziran	**8.823.148**
06 Haziran	10.112.126
07 Haziran	**9.753.916**
08 Haziran	8.591.716
09 Haziran	**10.620.826**
10 Haziran	8.739.231

Gün	Farklı Kullanıcı
29 Mayıs	**1.819.403**
30 Mayıs	2.875.435
31 Mayıs	**3.874.144**
1 Haziran	4.775.473
2 Haziran	**5.512.087**
3 Haziran	6.122.647
4 Haziran	**6.709.327**
5 Haziran	7.240.546
6 Haziran	**7.769.427**
7 Haziran	8.233.243
8 Haziran	**8.690.022**
9 Haziran	9.156.847
10 Haziran	**9.548.503**

Şekil 30: Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Gün Bazlı Paylaşılan Tweet ve Toplam Kullanıcı Sayısı

Kaynak: https://goo.gl/eGN6oX, Erişim: 01.07.2017

Şekil 30'da görüldüğü üzere Twitter'ın kullanıcı sayısında neredeyse on katlık bir artış yaşanmıştır. Böyle bir durumun yaşanmasında kuşkusuz eylemlerin katkısı büyüktür. Özellikle geleneksel medyanın Gezi Parkı eylemleriyle ilgili haberlere eylemlerin ilk günlerinde görece az yer vermesi Twitter özelinde sosyal medya kullanıcı sayısının artmasına neden olduğu söylenebilir. Eylemlerin tüm Türkiye'ye yayıldığı 31 Mayıs ile 6 Haziran 2013 tarihleri arasında geçen bir haftalık sürede eylemlerle ilgili Twitter'da paylaşılan tweetleri inceleyen Etiya ve Somemto araştırma şirketlerinin birlikte yapmış olduğu bir başka araştırmadan öne çıkan bazı sonuçlar ise şu şekildedir (https://goo.gl/pAHNk8, Erişim: 01.07.2017):

- 31 Mayıs – 6 Haziran 2013 tarihleri arasında Gezi Parkı eylemleriyle ilgili

Twitter'da toplam 91 milyon 377 bin 342 tweet paylaşılmıştır.

- En fazla tweet 18 milyon 835 bin 909 sayısıyla 1 Haziran'da en az tweet ise 8 milyon 823 bin 148 sayısıyla 5 Haziran'da atılmıştır.
- Tweetler en çok 18.00 ile 23.00 saatleri arasında paylaşılmıştır.
- Bu bir haftalık süre içerisinde 22 bin 827 sayısıyla en fazla retweeti komedyen Cem Yılmaz paylaşmış olduğu "*Yahu su gaz sikma isini bi bitirin.. bu insanlar dusman mi? Kac yerden mesaj geliyor ölucez diye gunahtir ayiptir ya! Kimi kim…*" bu tweet ile almıştır (En çok retweet alan tweetlerin listesi çalışmanın sonundaki EKLER bölümünde verilmiştir).
- 31 Mayıs – 6 Haziran 2013 tarihleri arasında Gezi Parkı eylemleriyle ilgili Twitter'da 2 milyon 43 bin 158 sayısıyla en çok #direngeziparkı hashtagi (konu etiketi) kullanılmıştır. Bu hashtagi sırasıyla #direngeziparki, #direnankara, #occupygezi, #sesvertürkiyebuülkesahipsizdeğil, #direnizmir, #tayyipistifa, #direnbesiktas, #eylemvakti, #bubirsivildirenis ve #direngezi hashtaglari takip etmiştir.

Bu veriler Gezi Parkı eylemleri devam ederken Twitter'ın ne kadar yoğun bir şekilde kullanıldığını ortaya çıkarmaktadır. Çalışmanın odak noktasını oluşturan taraftar grupları özelinde bakıldığında ise Gezi Parkı eylemleri esnasında yine Twitter'ın çok yoğun bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle Beşiktaş'ın Çarşı ve Fenerbahçe'nin 12numara taraftar grupları başta olmak üzere örneklem olarak seçilen tüm taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerine Twitter üzerinden de katılım sağladığı saptanmıştır. Seçili taraftar gruplarının hemen hepsinin resmi Twitter hesapları üzerinden, Gezi Parkı eylemlerini organize etmek, eylemcilerin mobilizasyonunu sağlamak, eylemleri yönlendirmek, birlik ve beraberliği arttırmak, talep, şikayet ve beklentileri dile getirmek amacıyla siyasal içerikli paylaşım yaptığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle araştırmanın son kısmında seçili taraftar gruplarının resmi Twitter hesapları içerik analizi tekniğiyle incelenmiş, Çarşı, 12numara, ultrAslan, Vira ve Teksas gruplarından hangisinin ne oranda, ne süreyle ve nasıl katılım sağladığı bu analiz neticesinde ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Tablo 5: Seçili Taraftar Gruplarının Resmi Twitter Hesaplarına İlişkin Genel Görünüm (27 Mayıs 2017)

Taraftar Grupları	Resmi Twitter Sayfası	Tweetler	Takipçiler	Takip Edilen	Beğeniler
Çarşı	@forzabesiktas	23,4 bin	1,78 milyon	26	556
12numara	@12numaraorg	161 bin	1,18 milyon	677	2317
ultrAslan	@ultrAslan	25,7 bin	1,33 milyon	18	13
Vira	@haydevira	15 bin	59,3 bin	38	684
Teksas	@teksasorg	13,5 bin	40 bin	8	0

Seçili taraftar gruplarının resmi Twitter hesaplarına ilişkin genel görünüm Tablo 5'de gösterilmiştir. Çarşı, 12numara, ultrAslan, Vira ve Teksas taraftar gruplarının resmi Twitter hesaplarına ilişkin genel görünüm incelendiğinde en fazla takipçi sayısına sahip olan taraftar grubunun Çarşı, en az takipçi sayısına sahip taraftar grubunun ise Teksas olduğu görülmektedir. Çarşı'dan sonra en fazla takipçi sayısına sahip taraftar grupları sırasıyla ultrAslan, 12numara ve Vira'dır (Şekil 31).

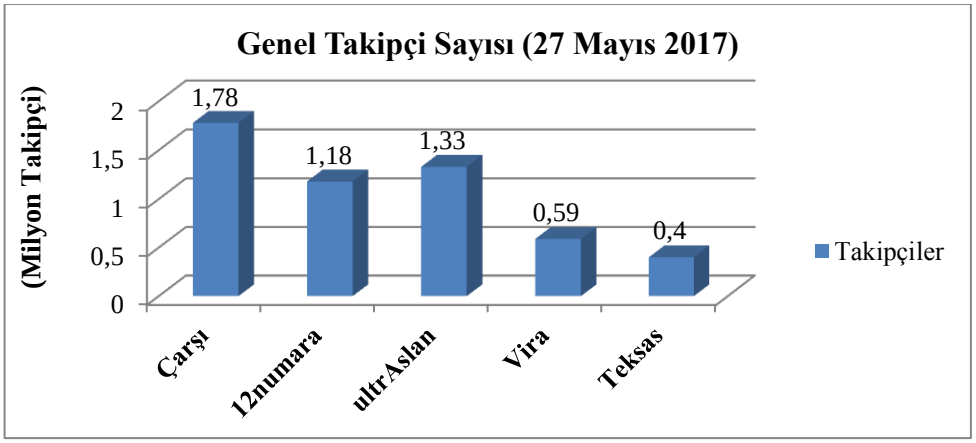

Şekil 31: Seçili Taraftar Gruplarının Twitter Takipçi Sayıları

Atılan tweet sayıları karşılaştırıldığında; 12numara en fazla tweet atan taraftar grubu,

Teksas ise en az tweet atan taraftar grubu olarak dikkat çekmektedir. 12numara'dan sonra en fazla tweet atan taraftar grupları sırasıyla ultrAslan, Çarşı ve Vira'dır (Şekil 32).

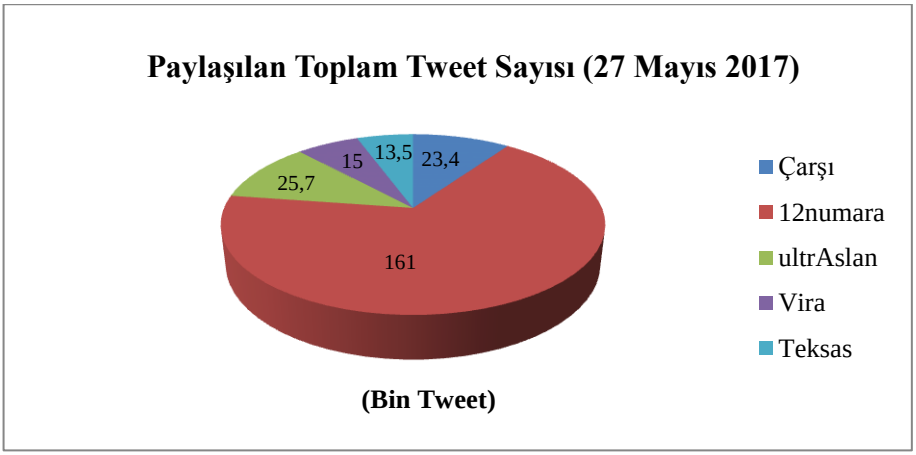

Şekil 32: Seçili Taraftar Gruplarının Atmış Olduğu Toplam Tweet Sayısı

Şekil 32'den de anlaşılacağı üzere 12numara diğer taraftar grupları içerisinde Twitter'i en yoğun kullanan taraftar grubu olarak dikkat çekmektedir. ultrAslan ve Çarşı grupları arasında atılan tweetler açısından çok büyük bir fark bulunmamaktadır. Her iki taraftar grubunun da Twitter'i benzer yoğunlukta kullandığı görülmektedir. Bu benzerliğin Vira ve Teksas taraftar grupları için de geçerli olduğu söylenebilir.

Tablo 6: 27 Mayıs-27 Haziran 2013 Tarihleri Arasında Seçili Taraftar Gruplarının Atmış Olduğu Tweetlerin Genel Görünümü

Taraftar Grupları	Atılan Toplam Tweet Sayısı	Atılan Toplam Tweet Oranı	Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atılan Tweet Sayısı	Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atılan Tweet Oranı	Diğer Konularla İlgili Atılan Tweet Sayısı	Diğer Konularla İlgili Atılan Tweet Oranı
Çarşı	196	14,2%	131	66,8%	65	33,2%
12numara	932	67,6%	295	31,7%	637	68,3%
ultrAslan	116	8,4%	22	19,0%	94	81,0%
Vira	48	3,5%	15	31,3%	33	68,8%
Teksas	86	6,2%	9	10,5%	77	89,5%
Toplam	1378	100,0%	472	34,3%	906	65,7%

Tablo 6'da görüldüğü üzere belirlenen tarihler arasında seçili taraftar gruplarının resmi Twitter hesaplarından toplam 1378 tweet atılmış olup, bu tweetlerden 472 tanesi Gezi Parkı eylemleri, 906'sı ise diğer konularla ilintilidir. Yüzdesel olarak bakıldığında atılan tweetlerin içeriğinin %34,3'ünü Gezi Parkı eylemleri, %65,7'si ise diğer konular oluşturmaktadır. Belirlenen zaman diliminde en fazla tweeti 932 tweet sayısı ile 12numara taraftar grubu atmış olup en az tweeti 48 tweet ile Vira taraftar grubu atmıştır. 12numarayı sırasıyla 196 tweetle Çarşı, 116 tweetle ultrAslan ve 86 tweetle Teksas grupları izlemiştir (Şekil 33).

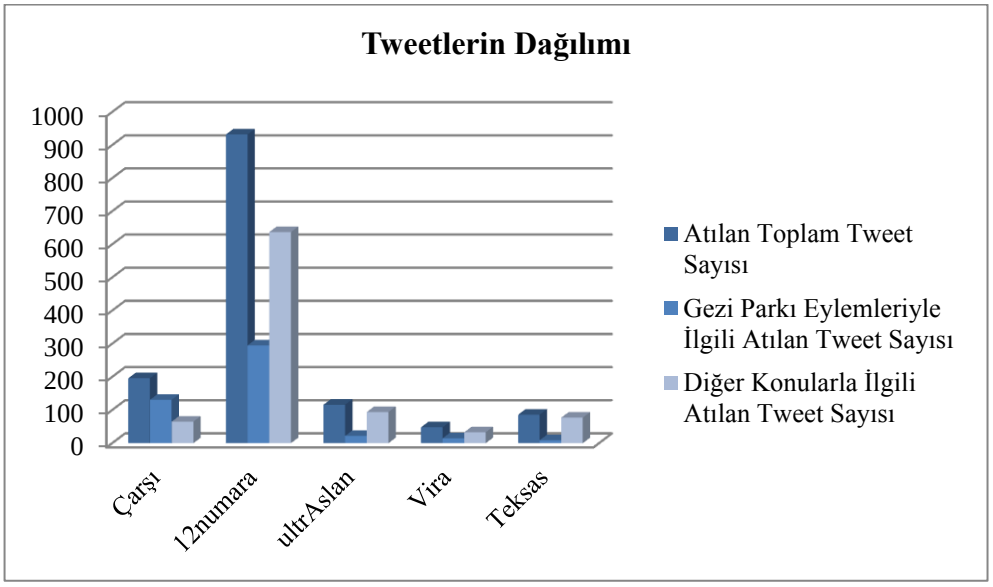

Şekil 33: 27 Mayıs-27 Haziran 2013 Tarihleri Arasında Paylaşılan Tweetlerin Genel Görünümü

Gezi Parkı eylemleriyle ilgili en fazla tweet sayısına 295 tweet ile 12numara ulaşmış olup, en az tweeti ise 9 tweet ile Teksas taraftar grubu atmıştır. 12numarayı sırasıyla Çarşı, ultrAslan ve Vira grupları takip etmiştir. Çarşı, tweetlerin dağılım oranı değerlendirildiğinde Gezi Parkı eylemleriyle ilgili içerik yoğunluğu açısından birinci sırada yer alan taraftar grubu olarak dikkat çekmektedir. Atılan toplam tweetler arasından %66,8 oran ile Gezi Parkı eylemleriyle ilgili en yoğun paylaşımı yapan Çarşı'yı %31,7 ile 12numara, %31,3 ile Vira ve

%19 ile ultrAslan takip etmiştir. Gezi Parkı eylemleriyle ilgili en düşük yoğunluklu paylaşımı ise %10,5 ile Teksas taraftar grubu yapmıştır (Şekil 34).

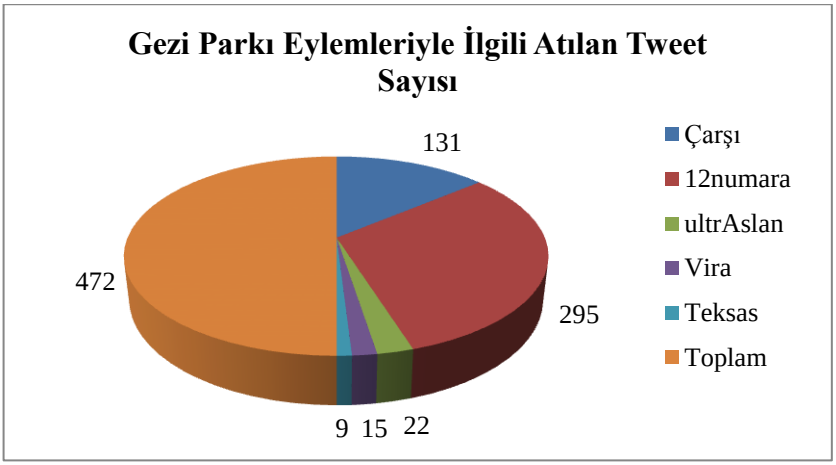

Şekil 34: Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atılan Toplam Tweet Sayısı

Tablo 7: 31 Mayıs-27 Haziran 2013 Tarihleri Arasında Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atılan Tweetlerin Haftalara Göre Dağılımı

Taraftar Grupları	1. Hafta (31 Mayıs-6 Haziran)	1. Hafta (%)	2. Hafta (7-13 Haziran)	2. Hafta (%)	3. Hafta (14-20 Haziran)	3. Hafta (%)	4. Hafta (21-27 Haziran)	4. Hafta (%)	Toplam
Çarşı	49	37,4%	37	28,2%	40	30,5%	5	3,8%	131
12numara	198	67,1%	87	29,5%	8	2,7%	2	0,7%	295
ultrAslan	22	100,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	22
Vira	14	93,3%	1	6,7%	0	0,0%	0	0,0%	15
Teksas	9	100,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	9
Toplam	292	61,9%	125	26,5%	48	10,2%	7	1,5%	472

Tablo 7'de görüldüğü üzere taraftar gruplarının Gezi Pakı eylemleriyle ilgili atmış olduğu tweetler, 27 Mayıs-27 Haziran tarihleri arasında geçen 1 aylık süre içerisinde haftalara göre kategorize edilerek dağıtılmıştır. Gezi Parkı eylemleriyle ilgili taraftar grupları, eylemlerin başlangıç tarihi olarak kabul edilen 27 Mayıs ile 30 Mayıs arasında geçen dört

günlük süre boyunca herhangi bir paylaşımda bulunmamış, seçili tüm taraftar grupları eylemlerle ilgili ilk tweetlerini 31 Mayıs günü atmıştır (taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemleriyle ilgili paylaşmış olduğu ilk tweetler çalışmanın sonundaki EKLER bölümünde gösterilmiştir). Bu tarihten itibaren belirlenen zaman dilimi dört haftaya ayrılmış (1. Hafta: 31 Mayıs-6 Haziran, 2. Hafta: 7-13 Haziran, 3. Hafta: 14-20 Haziran, 4. Hafta: 21-27 Haziran), paylaşılan tweetlerin sayısı ve yoğunluğu bu haftalara dağıtılarak ortaya çıkarılmıştır. Genel olarak bakıldığında Gezi Parkı eylemleriyle ilgili tweetler en çok ilk hafta paylaşılmıştır. Atılan 472 tweetten 292'si (%61,9) ilk hafta, 125'i (%26,5) ikinci hafta, 48'i (%10,2) üçüncü hafta ve 7'si (%1,5) dördüncü hafta atılmıştır. Taraftar grupları özelinde değerlendirildiğinde yine en çok paylaşım ilk hafta yapılmış ve dördüncü haftaya doğru paylaşımların sayısı ve oranı düşmeye başlamıştır.

Gezi Parkı eylemleriyle ilgili en fazla tweeti atan 12numara taraftar grubu, 295 tweetin 198'ini (%67,1) ilk hafta, 87'sini (%29,5) ikinci hafta, 8'ini (%2,7) üçüncü hafta ve 2'sini (%0,7) dördüncü hafta paylaşmıştır. 12numara'dan sonra eylemlerle ilgili en fazla tweeti atan taraftar grubu Çarşı ise 131 tweetin 49'unu (%37,4) ilk, 37'sini (%28,2) ikinci 40'ını (%30,5) üçüncü ve 5'ini (%3,8) son hafta paylaşmıştır. Çarşı grubunun tweetleri diğer gruplara göre nispeten daha dengeli bir seyir izlemiştir. ultrAslan'ın tweetlerinin dağılımına bakıldığında, toplam 22 tweetin tamamının ilk hafta paylaşıldığı görülmektedir. Aynı durum Teksas grubu için de geçerlidir, 9 tweetin tamamı ilk haftada atılmıştır. Vira grubunda ise 15 tweetin 14'ü (%93,3) ilk hafta paylaşılmış olup, ikinci hafta sadece 1 (%6,7) tweet paylaşılmıştır.

Tablo 8: Taraftar Gruplarının Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Paylaşmış Olduğu Tweetlerin Etkileşim Düzeyi

Taraftar Grupları	Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atılan Toplam Tweet Sayısı	Alınan Yanıt Sayısı	Alınan Yanıt Sayısı (%)	Alınan Retweet Sayısı	Alınan Retweet Sayısı (%)	Alınan Beğeni Sayısı	Alınan Beğeni Sayısı (%)	Toplam
Çarşı	131	3.011	3,0%	84.746	83,2%	14.124	13,9%	101.881
12numara	295	3.199	4,4%	61.431	83,7%	8.748	11,9%	73.378
ultrAslan	22	520	3,6%	11.915	82,3%	2.036	14,1%	14.471
Vira	15	12	2,3%	468	88,8%	47	8,9%	527
Teksas	9	30	7,7%	347	89,2%	12	3,1%	389
Toplam	472	6.772	3,6%	158.907	83,4%	24.967	13,1%	190.646

Tablo 8'de seçili taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemleriyle ilgili paylaşmış olduğu 472 tweetin etkileşim düzeyine bakıldığında, tweetlerin en çok retweet sonra beğeni en az da yanıt aldığı görülmektedir. Paylaşılan tweetlerin toplam etkileşim sayısı 190 bin 646 olurken bu tweetler 158 bin 907 (%83,4) retweet, 24 bin 967 beğeni (%13,1) ve 6 bin 772 (%3,6) yanıt almıştır. Taraftar grupları özelinde bakıldığında en çok etkileşim sayısını Çarşı taraftar grubu alırken en az etkileşim sayısı ise Teksas grubundadır. Çarşı atmış olduğu 131 tweete toplamda 101 bin 881 etkileşim alırken 84 bin 746 (%83,2) retweet, 14 bin 124 (%13,9) beğeni ve 3 bin 11 (%3) yanıt almıştır. Çarşı'dan sonra 73 bin 378 etkileşim sayısıyla en fazla etkileşimi alan ikinci taraftar grubu 12numara'dır. 12numara paylaşmış olduğu 295 tweete 61 bin 431 (%83,7) retweet, 8 bin 748 (%11,9) beğeni ve 3 bin 199 (%4,4) yanıt almıştır. 14 bin 471 etkileşim sayısıyla üçüncü sırada yer alan ultrAslan paylaşmış olduğu 22 tweete 11 bin 915 (%82,3) retweet, 2 bin 36 (%14,1) beğeni ve 520 (%3,6) yanıt almıştır. 527 etkileşim sayısıyla dördüncü sırada yer alan Vira paylaşmış olduğu 15 tweete 468 (%88,8) retweet, 47 (%8,9) beğeni ve 12 (%2,3) yanıt almıştır. 389 etkileşim sayısıyla son sırada yer alan Teksas ise paylaşmış olduğu 9 tweete 347 (%89,2) retweet, 12 (%3,1) beğeni ve 30 (%7,7) yanıt almıştır. Paylaşılan tweetlerin etkileşim sayıları değerlendirildiğinde en fazla retweeti 84 bin 746 retweet sayısıyla Çarşı grubu almış olup yine en fazla beğeniyi de 14 bin 124 beğeni

sayısıyla Çarşı almıştır. Paylaşılan tweetlere en çok yanıtı ise 3 bin 199 yanıt sayısıyla 12numara almıştır. Atılan toplam tweet sayıları ve etkileşim sayıları oranlandığında ise en fazla retweet oranına %89,2 ile Teksas ulaşırken yine en fazla yanıt oranına %7,7 ile Teksas ulaşmıştır. En fazla beğeni oranıysa %14,1 ile ultrAslan'a aittir.

Tablo 9: Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atılan Tweetlerin Kategorilere Göre Sayısal Dağılımı

Taraftar Grupları	Davet ve Teşvik (A)	Mobilizasyon (B)	Enformasyon (C)	Organizasyon (D)	Dayanışma (E)	Siyasal İçerik (F)	Toplam Tweet Sayısı
Çarşı	35	23	17	21	23	12	131
12numara	48	63	50	37	45	52	295
ultrAslan	3	6	5	2	3	3	22
Vira	3	3	3	1	2	3	15
Teksas	1	1	3	1	2	1	9
Toplam	90	96	78	62	75	71	472

Tablo 10: Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atılan Tweetlerin Kategorilere Göre Yüzdesel Dağılım

Taraftar Grupları	A Kategorisi Tweet Oranı	B Kategorisi Tweet Oranı	C Kategorisi Tweet Oranı	D Kategorisi Tweet Oranı	E Kategorisi Tweet Oranı	F Kategorisi Tweet Oranı
Çarşı	26,7%	17,6%	13,0%	16,0%	17,6%	9,2%
12numara	16,3%	21,4%	16,9%	12,5%	15,3%	17,6%
ultrAslan	13,6%	27,3%	22,7%	9,1%	13,6%	13,6%
Vira	20,0%	20,0%	20,0%	6,7%	13,3%	20,0%
Teksas	11,1%	11,1%	33,3%	11,1%	22,2%	11,1%
Toplam	19,1%	20,3%	16,5%	13,1%	15,9%	15,0%

Tablo 9 ve Tablo 10'da taraftar gruplarının Gezi Pakı eylemleriyle ilgili atmış oldukları tweetlerin tamamı incelenip kategorilere ayrılmış, atılan her bir tweet ilgili

kategoriye kodlanmış ve her bir kategoriye göre tweetlerin dağılım oranı yüzdesel olarak hesaplanmıştır (her bir kategori için taraftar gruplarının paylaşmış olduğu tweetlerden örnek ekran görüntüleri çalışmanın sonundaki EKLER bölümünde gösterilmiştir). Gezi Parkı eylemlerini konu alan 472 tweetin 96'sı (%20,3) mobilizasyonu sağlama, 90'ı (%19,1) eylemlere davet ve teşvik, 78'i (%16,5) bilgilendirme, 75'i (%15,9) eylemlerle ilgili dayanışma, 71'i (%15) siyasal içerikli uyarı, kınama ve sitem, 62'si (%13,1) ise organizasyonu sağlamak ve eylemcileri yönlendirmek amacıyla atılmıştır. İçerik olarak en fazla tweetin B kategorisinde, en az tweetin ise D kategorisinde atıldığı görülmektedir. Buna göre taraftar gruplarının eylemlerle ilgili Twitter hesaplarından en fazla eylemlere davet ve teşvik amaçlı tweetler paylaşmış olduğu, en az eylemcileri yönlendirme amaçlı organizasyon tweetleri paylaştığı görülmektedir.

Paylaşılan tweetlerin içeriği taraftar grupları özelinde kategorisel olarak incelendiğinde en fazla tweet atan 12numara taraftar grubunun Gezi Parkı eylemleriyle ilgili en çok, eylemlerin mobilizasyonunu sağlama amaçlı (63, %21) tweet paylaştığı, en az ise organizasyonu sağlama ve eylemcileri yönlendirme amaçlı (37, %13) tweet paylaştığı görülmektedir. Mobilizasyonu sağlama amaçlı tweetlerden sonra sırasıyla en çok, siyasal içerikli beklenti, talep, sitem, kınama ve uyarı tweetleri (52, %18), taraftarları ve eyleme katılan diğer eylemcileri bilgilendirme amaçlı enformasyon tweetleri (50 %17), eylemlere katılımı arttırmak amaçlı davet ve teşvik tweetleri (48, %16) ve eylemciler arasındaki birlik ve beraberlik duygusunu arttırmak için dayanışma tweetleri (45, %15) paylaşılmıştır (Şekil 35).

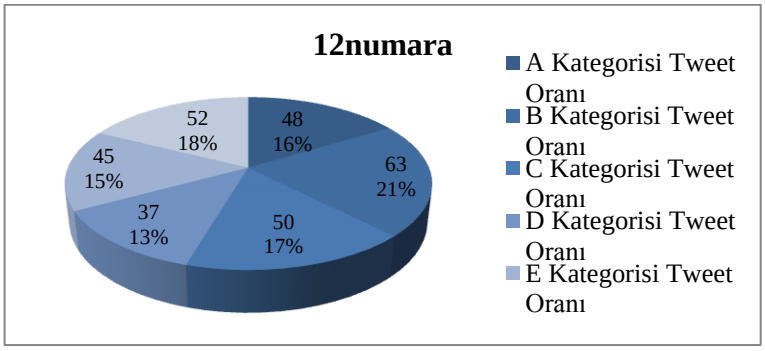

Şekil 35: 12numara Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atmış Olduğu Tweetlerin Kategorilere Göre Dağılımı

Çarşı taraftar grubunun Gezi Parkı eylemleriyle ilgili paylaşmış olduğu tweetler kategorisel olarak incelendiğinde eylemlerle ilgili en fazla davet ve teşvik amaçlı tweet (35, %27), en az ise siyasal içerikli kınama, sitem ve uyarı tweeti (12, %9) paylaşıldığı görülmektedir. Eylemlerin gücünü arttırmak için davet ve teşvik amaçlı atılan tweetlerden sonra sırasıyla en çok, mobilizasyonu sağlama amaçlı tweetler (23, %17,6), eylemciler arasındaki birlik ve beraberlik duygusunu arttırmak için dayanışma tweetleri (23, %17,6), organizasyonu sağlama ve eylemcileri yönlendirme amaçlı tweetler (21, %16) ve taraftarları ve eyleme katılan diğer eylemcileri bilgilendirme amaçlı enformasyon tweetleri (17, %13) paylaşılmıştır (Şekil 36).

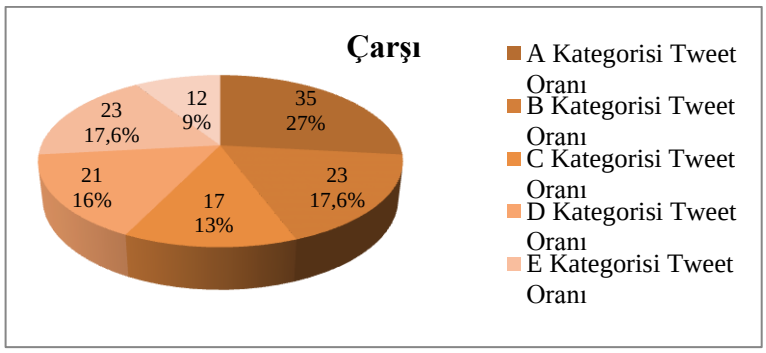

Şekil 36: Çarşı Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atmış Olduğu Tweetlerin Kategorilere Göre Dağılımı

ultrAslan taraftar grubunun Gezi Parkı eylemleriyle ilgili paylaşmış olduğu tweetler kategorisel olarak incelendiğinde eylemlerle ilgili en fazla eylemleri mobilize etme amaçlı (6, %27), en az ise eylemlerin organize edilmesiyle ilgili (2, %9) tweetler paylaşıldığı gözlemlenmektedir. Mobilize amaçlı tweetlerden sonra en çok taraftarları ve eyleme katılan diğer eylemcileri bilgilendirme amaçlı enformasyon tweetleri (5, %23) atılmıştır. Diğer kategorilerde ise tweetler eşit oranda (3, %13,6) paylaşılmıştır (Şekil 37).

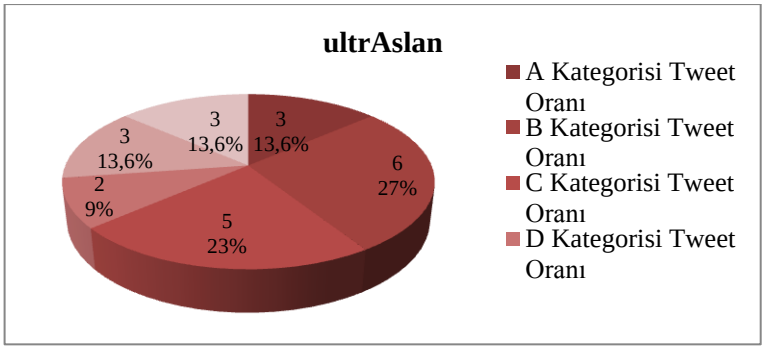

Şekil 37: ultrAslan Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atmış Olduğu Tweetlerin Kategorilere Göre Dağılımı

Vira taraftar grubunun Gezi Parkı eylemleriyle ilgili paylaşmış olduğu tweetler kategorisel olarak incelendiğinde davet ve teşvik, mobilizasyon, enformasyon ve siyasal içerikli tweetlerinin aynı oranda (3, %20) paylaşıldığı görülmektedir. Dayanışma (2, %13 ve organizasyon (1, %7) içerikli tweetler ise çok az olup son iki sırada yer almaktadır (Şekil 38).

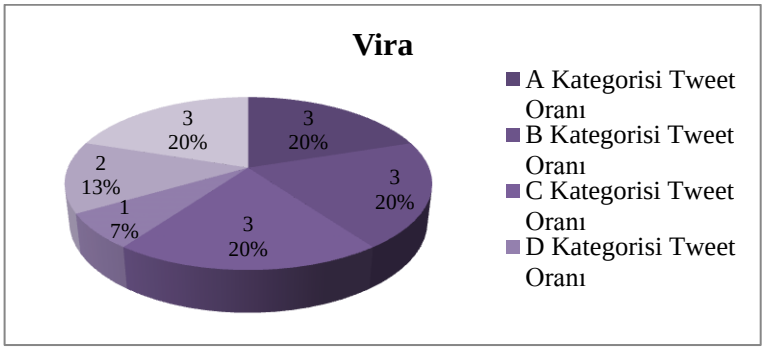

Şekil 38: Vira Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atmış Olduğu Tweetlerin Kategorilere Göre Dağılımı

Son olarak Teksas taraftar grubunun Gezi Parkı eylemleriyle ilgili paylaşmış olduğu tweetler kategorisel olarak incelendiğinde ise en çok enformasyon kategorisinde tweet atıldığı (3,%34) görülmektedir. Dayanışma amaçlı tweetler (2, %22) ikinci sırada yer alırken diğer kategorilerde eşit oranda tweet (1, %11) paylaşılmıştır (Şekil 39).

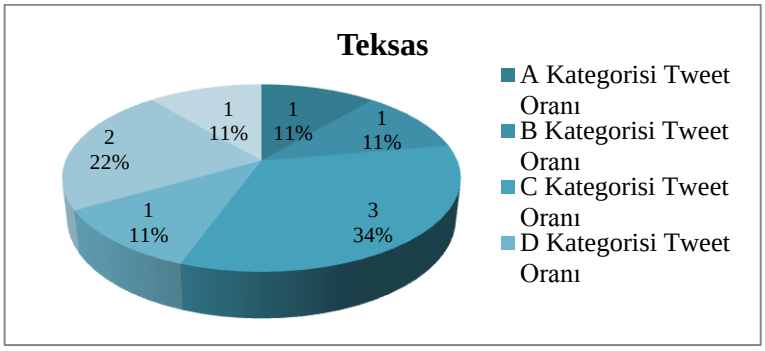

Şekil 39: Teksas Taraftar Grubunun Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Atmış Olduğu Tweetlerin Kategorilere Göre Dağılımı

Buraya kadar aktarılan araştırma verileriyle seçili taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemleriyle ilgili paylaşmış olduğu tüm tweetlerin içeriği niceliksel olarak ortaya çıkarılmıştır. Taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemleriyle ilgili paylaşmış olduğu 472 tweetin tamamını nitelik olarak, söylemsel boyutta analiz etmek ise çalışma amacı göz önünde bulundurulduğunda gerekli görülmemiştir. Bu nedenle çalışmanın odağına alınan siyasallığın

hangi boyutta ve ne şekilde söylemlere yansıdığı, taraftar gruplarının siyasal içerik kategorisinde paylaşmış olduğu tweetlerden bazılarını incelemek suretiyle ortaya çıkarılacaktır. Kategori sınırlaması yapılırken siyasal içerik kategorisine dahil edilen tweetlerde "…son vermelidir, …uzak durmalıdır, …yerine getirmelidir" gibi talep, beklenti, uyarı ve sitem amaçlı kullanılan kelime ve kelime grupları anahtar olarak belirlenmişti. Bu çerçevede gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak devleti veya iktidarı muhatap alan tweetler bu kategoride kodlanmıştı.

Gezi Parkı eylemleriyle ilgili seçili taraftar gruplarının paylaşmış olduğu 472 tweetin 71'inin yani %15,9'unun siyasal içerik kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Taraftar grupları özelinde bakıldığında bu kategoride en fazla paylaşımı sırasıyla 12numara (52), Çarşı (12), ultrAslan (3), Vira (3) ve Teksas (1) yapmıştır. 12numara'nın siyasal içerik kategorisinde paylaşmış olduğu tweetlere bakıldığında genel olarak sitem ağırlıklı bir söylem hakimdir.

Şekil 40: 12numara Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-1

Şekil 40'da Gezi Parkı eylemlerinde yaşananlar bir "*zulüm*" olarak değerlendirildiği ve dolaylı olarak hükümete çağrıda bulunularak Gezi Park'ının park olarak kalmasına çağrı yapıldığı görülmektedir.

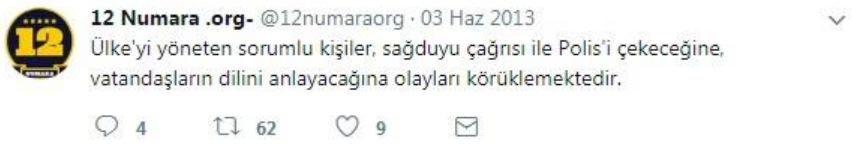

Şekil 41: 12numara Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-2

Şekil 41'de görüldüğü üzere, 12numara doğrudan ülkeyi yönetenlere seslenerek duymuş olduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Bu tweette polis şiddeti eleştirilmiş ve "*ülkeyi yöneten sorumlu kişilerin*" yani iktidarın eylemcileri anlamadığı ve eylemlerin yatıştırılması yerine daha da artmasına neden olan açıklamalar yaptığı dile getirilmiştir.

Şekil 42: 12numara Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-3

Şekil 42'de doğrudan devlete bir tavsiyede bulunulmuş, polisin geri çekilmesi ve eylemcilerin isteklerine karşılık verilmesi talep edilmiştir. Yine bir başka tweette 12numara, dönemin Cumhurbaşkanı olan Abdullah Gül'e resmi Twitter hesabı üzerinden seslenmiştir.

Şekil 43: 12numara Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-4

Şekil 43'te 12numara, devletin başında bulunan en yetkili kişiye yani Cumhurbaşkanı'na doğrudan seslenerek, eylemlerle ilgili suskunluğunu eleştirmiş, polisin

müdahalesine karşı açıklama yapılması talep edilmiştir. 12numara paylaşmış olduğu siyasal içerikli tweetlerle sadece hükümeti değil ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'ni (CHP) de muhatap aldığı görülmektedir. 12numara, CHP'nin Gezi Parkı eylemlerini siyasal bir araç olarak kullanmaması gerektiğine vurgu yapmıştır (Şekil 44).

Şekil 44: 12numara Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-5

12numara'nın siyasal içerik kategorisinde paylaşmış olduğu tweetler genel itibariyle hükümetin Gezi Parkı eylemleriyle ilgili tutumunu eleştirir mahiyettedir. Bu tweetlerde 12numara, hem doğrudan devlete hem iktidara hem de ana muhalefete hitap ederek eleştirilerini dile getirmiş, sitemli ifadelerle bazı taleplerde bulunmuştur. 12numara'dan sonra siyasal içerik kategorisinde en fazla tweet paylaşan Çarşı grubu ise paylaşmış olduğu ilk tweetle eylemlerde hükümetin takınmış olduğu tutumu sert bir dille eleştirmiştir.

Şekil 45: Çarşı Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-1

Şekil 45'te Çarşı'nın, hükümetin Gezi Parkı eylemleriyle ilgili tutumunu sert bir ifadeyle kınadığı görülmektedir. Bu ifadelerle Çarşı'nın hükümeti uyardığını da söylemek mümkündür. Buna göre Çarşı, Gezi Parkı eylemlerinde hükümetin takındığı tavrı paylaşmış olduğu ilk tweetle eleştirdiği ve hükümetin bu tavrının yanlış olduğunu düşünerek karşı bir duruş sergilediği görülmektedir.

Şekil 46: Çarşı Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-2

Şekil 46'da Çarşı'nın bir başka siyasal içerikli tweetiyle dolaylı olarak hükümeti eleştirdiği görülmektedir. İkinci dünya savaşı sırasında müttefik güçlerin (ABD, İngiltere vs.) Hitler Faşizmini yıkmak için 6 Haziran 1944 yılında *Normandiya Çıkarması* adıyla anılan ve *D-Day* (Deliverance-Day: Kurtuluş Günü) olarak da bilinen askeri harekatını (detaylı bilgi için bkz. https://goo.gl/vQrknk, Erişim: 18.07.2017) hatırlatan Çarşı, harekatta yaşamını yitirenleri anarak Faşizmin karşısında yer aldığını ve özgürlükleri savunduğunu vurgulamıştır. Çarşı'nın bu paylaşımı Gezi Parkı eylemlerinin devam ettiği sırada yapmış olması, doğrudan olmasa da dolaylı olarak mevcut yönetimin faşist bir anlayışa sahip olduğunu ve özgürlüklerin kısıtlandığını vurgular niteliktedir. Buna göre Çarşı, Şekil 47'de her ne kadar bir siyasi görüşün yanında veya karşısında yer almadığını söylese de dolaylı olarak eleştirdiği mevcut hükümetin karşısında olduğunu göstermektedir. Bu açıdan Çarşı'nın Gezi Parkı eylemleriyle ilgili paylaşmış olduğu tweetlerde doğrudan olmasa da dolaylı olarak siyasal bir söylemi benimsediği görülmektedir.

Şekil 47: Çarşı Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-3

Şekil 47'de Çarşı, hiçbir siyasi görüşü benimsemediğini vurgulayarak, kurulduğu ilk yıldan itibaren haksızlıklara karşı olduğunu dile getirmektedir. Bu tweetle Çarşı, örgütlü bir yapı olarak kendini siyaset üstü bir yere konumlandırmaktadır. Buna karşın Gezi Parkı eylemlerinin başladığı ilk günlerde paylaşmış olduğu bir başka tweetle Çarşı, her ne kadar siyasi bir görüşün karşısında veya yanında yer almadığını vurgulasa da ideolojik bir duruş sergileyerek Gezi Parkı eylemlerine destek verdiğini göstermektedir.

Şekil 48: Çarşı Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği-4

Şekil 48'de görüldüğü üzere Çarşı, Gezi Parkı eylemlerinin başladığı ilk günlerde Atatürkçü bir söylemle eylemlere vereceği desteğin hangi boyutta seyredeceğini ideolojik

olarak göstermektedir. Çarşı'nın Gezi Parkı eylemleriyle ilgili siyasal içerik kategorisinde paylaşmış olduğu çoğu tweette üstü kapalı, kinayeli bir söylemin hakim olduğu görülmektedir. Buna karşın doğrudan hükümeti muhatap alan tweetlerin paylaşıldığına da rastlanmaktadır. ultrAslan grubunun diğer iki İstanbul kulübünün taraftar gruplarına göre siyasal içerik kategorisinde daha az paylaşım yaptığı görülmektedir.

Şekil 49: ultrAslan Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği

Şekil 49'da görüldüğü üzere ultrAslan, "*siyasi çekişmelerden uzak bir dayanışma*" ile hareket edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. ultrAslan paylaşmış olduğu bu tweetle Gezi Parkı eylemlerinin siyasi bir yönünün olduğunu kabul etmekte ancak bu siyasi yönde taraf olmamayı tercih ettiği görülmektedir. ultrAslan'ın bu tutumunun Vira ve Teksas grupları için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür (Şekil 50-51).

Şekil 50: Vira Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği

Şekil 51: Teksas Taraftar Grubunun Siyasal İçerik Kategorisinde Paylaşmış Olduğu Tweet Örneği

Seçili taraftar grupları içerisinde 12numara ve Çarşı'nın diğer taraftar gruplarına göre siyasal içerik kategorisinde daha fazla tweet paylaştığı görülmektedir. ultrAslan, Vira ve Teksas taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerine hem doğrudan hem de dijital olarak vermiş olduğu desteğin eylemlerin ilk haftasıyla sınırlı kalması, bu taraftar gruplarının siyasal mobilizasyonunun gerek eylemde gerekse söylemde daha sınırlı bir kapsamda gerçekleşmesine neden olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte seçili tüm taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemleriyle ilgili paylaşmış olduğu tweetlerde, gerek dolaylı gerekse doğrudan siyasal bir söylemin hakim olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Günümüzde futbolun toplumsal yaşam içerisinde hemen her kurum ve fenomenle dolaylı ya da doğrudan bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu ilişki futbolun, kültür, ekonomi, tarih, siyaset gibi diğer kurum ve fenomenlerle bütüncül bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Bir oyun ve eğlence aracı olarak algılanan futbola aslında ekonomik, kültürel ve siyasi boyutları içeren geniş bir bakış açısıyla da bakmak gerekmektedir. Bu bağlamda futbolun sadece boş zaman meşgalesi ve spor faaliyeti olmanın ötesinde değerlendirmeleri ve tartışmaları gerekli kılan bir süreci kapsadığı gerçeği de ön plana çıkmaktadır. Dünyada en popüler ve en yaygın spor faaliyetlerinden biri olan futbol, özellikle Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren küreselleşme sürecinin hız kazanmasıyla beraber ortaya çıkan işsizlik, geçim sıkıntısı, hayat pahalılığı gibi problemler karşısında siyasetin/siyasilerin boşaltmış olduğu alanı başarılı bir şekilde doldurmuş ve kitlelerin tepkilerini sokaklar yerine statlarda gösterebileceği "siyasi" bir alan olarak ön plana çıkmış/çıkartılmıştır. Bir siyasi alan olarak futbolun bugün sadece statlarla sınırlandırılamayacağını söylemek mümkündür. Futbolun artık statların dışına taşarak toplumsal/siyasal olay ya da olgularla bir şekilde ilişki içerisine girdiği görülmektedir. Öyle ki günümüzde pek çok şeyin futbol üzerinden anlatıldığı bir döneme de tanıklık edilmektedir.

Siyaset kurumunu iktidara gelmek ve bu iktidarı sürdürülebilir hale getirmek için oluşturulmuş yapılar, siyasileri ise bu uğurda mücadele eden aktörler olarak tanımlamak mümkündür. Siyaseti sadece siyasi organlar ve siyasi uygulamalar kapsamında değerlendirmek bütüncül bir okuma ortaya koymayacaktır. Bu nedenle siyaseti, rekabet ve mücadelenin olduğu her platformda görmek mümkündür. Günümüzde rekabet ve mücadelenin en yoğun yaşandığı alanlardan birisi olan futbolda ise siyasetin izlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Futbol kitlelere hitap eden ve kitlelerle yakın ilişkiler içerisinde olan bir fenomendir. Futbolun kitleleri etkileyip yönlendiren bir yapısının da olduğu bilinmektedir. Futbol, kimi zaman kitleleri kontrol altında tutma kimi zamansa harekete geçirme amacıyla kendisine her dönem ihtiyaç duyulacak bir araç olarak varlığını devam ettirmektedir. Futbolun kitlelere hitap etmesi ve kitleleri yönlendiren bir hüviyetinin olması, onun siyaset kurumu ve

siyasiler için önemini biraz daha arttırmaktadır. Futbolun kitlesel boyutunun önemine vakıf olan birçok siyasinin futbolu propaganda yapmak, ideolojilerinin üstünlüğünü göstermek veya siyasi popülerliklerine katkı sağlamak gibi çeşitli amaçlar için kullandığı bilinmektedir. 19. yüzyılın ortalarından itibaren modern anlamda ilk defa İngiliz topraklarında oynanmaya başlayan futbolun günümüze kadar geçirdiği tüm süreçler incelendiğinde ise, özellikle Türkiye'de siyasetin ve siyasilerin futbola olan ilgilerinin ve ihtiyaç dahilinde futboldan yararlanma isteklerinin hemen her dönem var olduğu görülmektedir.

Modern futbolu oluşturan temel öğelerin başında kuşkusuz taraftarlar gelmektedir. Taraftarlar ve onların kurumsallaşıp örgütlü bir yapıya büründüğü taraftar grupları futbol için vazgeçilmez unsurlar arasında yer almaktadır. Futbol taraftarlığının ilk olarak nerede ve ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte futbol taraftarlığının seyircilik düzeyinde, futbolun modern anlamda oynanmaya başlandığı ilk günlerden yani 19. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Futbol taraftarlığının örgütlenme sürecine ise 20. yüzyılın ikinci yarsından itibaren rastlanmaktadır. Dünyada 1960'lı, Türkiye'de ise 1980'li yıllardan itibaren taraftarların örgütlenme ve kimliklenme sürecinin ilk örneklerini gösterdiği bilinmektedir. Bu yıllardan itibaren özellikle Türkiye'de futbol taraftarlığı siyasetin depolitizayson süreciyle birlikte yükselen bir eğilim halini aldığı ve futbol taraftarlığının siyasi parti tutuculuğunun önüne geçtiği görülmektedir. Bu sayede futbol taraftarlığı yeni bir kimlik sunan aidiyet biçimine evrildiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla futbola olduğu gibi futbol taraftarlığına da siyasetin dolaylı ya da doğrudan bir etkisinin bulunduğu görülmektedir.

Bir futbol takımına taraftar olmak bireye yeni bir kimlik oluşturma imkanı tanımaktadır. Kimlik kurma veya kimlik oluşturmayı, bireyin günlük yaşamda karşılaşabileceği sıkıntılara yönelik geliştirmiş olduğu bir tür koruma ve korunma mekanizması olarak tanımlamak mümkündür. Bu mekanizmayı, bir topluluk içerisinde oluşturmak bireysel olarak oluşturmaktan daha kolaydır ve daha fazla kazanç sağlayacaktır. Kişinin ortak paydalar etrafında, aynı dili konuşabildiği ve aynı hedefler doğrultusunda ilerlediği kişilerle bir araya geldiğinde kendisini daha güvende hissetmesi ve dış dünyanın

negatif etkilerine karşı bu kişilerin desteğiyle daha kolay karşı koyabileceği sanısına kapılması doğaldır. Bu açıdan değerlendirildiğinde taraftarlığın bir kimlik kurma veya kimlik oluşturma olgusu olduğu da görülmektedir. Taraftarlık klasik seyircilikten farklı özellikler taşımaktadır. En başta taraftarlığın örgütlü olmayı ve diğer taraftarlarla birlikte hareket etme bilincine sahip olmayı gerektiren kolektif bir yapısı vardır. Bir başka ifadeyle taraftarlık ortak bilinci, ortak dili, ortak tutumu ve ortak hareket etme kabiliyetini gerektirir. Birey için taraftarlığın birçok işlevi olduğu görülmektedir. Bir yere, bir gruba veya bir cemaate ait olma, saygınlık ve gurur duygusu, başarısızlık ve günlük hayatın sıradanlığından/durgunluğundan uzaklaşmak gibi işlevleri taraftarlığın bireye sunmuş/kazandırmış olduğu işlevler olarak görmek mümkündür. Bu açıdan taraftarlığın, bireyin mevcut kimliğine ve kendini gerçekleştirmesine katkı sağladığı ve yeni kimliklerle etkileşime geçerek bir üst kimliğe sahip olma imkanı tanıdığı da görülmektedir.

Toplumsal hareketler günümüz toplumlarının ekonomik, dini, kültürel ve siyasi yapılarında varlığını yoğun bir şekilde hissettirmektedir. İnsan iradesiyle değişim çabaları, alternatif bir siyasi yönelim gibi tanımlamalar çerçevesinde ele alınan toplumsal hareketlerin gözle görülür bir toplumsal değişimi oluşturmak veya onaylanmayan bir siyasal/toplumsal değişime karşı koymak amacıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Toplumsal hareketlere yönelik incelemelerin ilk olarak 18. Yüzyılda Fransız Sosyalizminin kurucusu olarak değerlendirilen Saint Simon tarafından yapıldığı görülse de hareketleri anlamaya ve anlamlandırmaya yönelik kavramsal ve kuramsal çalışmaların 19. yüzyılın sonlarına doğru geliştiği ve 20. yüzyılda özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan toplumsal/siyasal değişmelerle birlikte söz konusu bu çalışmaların sıklaştığı görülmektedir. Bugün toplumsal hareket literatürüne bakıldığında hareketleri anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan birçok teorik yaklaşımla karşılaşılacaktır. Ancak gelinen noktada toplumsal hareketler üzerine fikir yoran araştırmacıların çoğu, toplumsal hareketleri klasik toplumsal hareketler ve yeni toplumsal hareketler olmak üzere iki temel paradigma çerçevesinde incelemektedir. Toplumsal hareketlere yönelik geliştirilen teorik yaklaşımların da bu iki paradigma etrafında ele alındığı görülmektedir. Klasik toplumsal hareketler temelde işçi sınıfı tabanlı ve ekonomik olanın

yeniden dağıtımıyla ilgili konuları gündeme alan, kapitalizmin ortadan kaldırılıp yerine sosyalizmin getirilmesini amaçlayan sistem karşıtı hareketler olarak tanımlanırken; yeni toplumsal hareketler, geleneksel işçi ve sınıf mücadelelerinin ekseninin dışına çıkan, sosyo-ekonomik taleplerden öte yerel, kültürel, kimliksel ve yaşam tarzıyla alakalı konulara yönelen, iktidarı ya da siyasal yapıyı ele geçirmekten ziyade bu yapıya karşı otonom (özerk) sivil alanların üretim veya yeniden üretiminde ısrar eden, özünde parçalı, merkezi olmayan ya da silik merkezli bir hüviyete bürünmüş hareketler olarak tanımlandığı görülmektedir. Klasik toplumsal hareketler ile yeni toplumsal hareketleri keskin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün gözükmemektedir. Bu açıdan günümüzde ortaya çıkan bir toplumsal hareketin her iki paradigmanın özelliklerini de taşıyabileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Ancak söz konusu bu hareketlerin birçok açıdan farklılık gösterdiği de bilinmektedir. Klasik toplumsal hareketler, ekonomik ve politik düzen, yoksulluk, işsizlik gibi konular etrafında ortaya çıkarken yeni toplumsal hareketler, kimlik, çevre, yaşam tarzı, sivil toplum, demokratikleşme gibi konuları gündemine taşımaktadır. Klasik toplumsal hareketlerde temelde ekonomik eşitliği sağlayarak iktidarı ele geçirmek amaçlanırken yeni toplumsal hareketlerde farklılıkların ve kimliğin tanınarak özerk bir yaşam tarzına ulaşmak amaçlanmaktadır. Klasik toplumsal hareketler sınıf temelli, siyasi ve ekonomik nitelikler barındırırken yeni toplumsal hareketler sivil haklara ve kimliğe odaklanmaktadır. Klasik toplumsal hareketler daha çok siyasi partilere bağlı olarak örgütlenirken yeni toplumsal hareketler sivil toplum kuruluşlarına bağlı gelişmektedir.

Gezi Parkı eylemleri, Türkiye'de son yıllarda meydana gelen en geniş katılımlı ve en uzun süreli toplumsal hareket olarak görülmektedir. 27 Mayıs 2013 tarihinde başlayan ve yaklaşık bir ay boyunca devam eden Gezi Parkı eylemlerinin, Türkiye'nin neredeyse tamamına yayıldığı ve hemen her kesimden insanı bir araya topladığı görülmektedir. Eylemlere katılanların büyük bir çoğunluğunu, eğitim seviyesi yüksek, sol çizgideki ideolojileri benimseyen, genelde siyasal iktidarın, özelde ise o dönem Başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan'ın faaliyet, açıklama ve politikalarından rahatsızlık duyan, yaşları 15 ile 30 arasında değişkenlik gösteren ve sosyal medyayı, özellikle Twitter'ı aktif bir biçimde

kullanan gençlerin oluşturduğu görülmektedir. Bir toplumsal hareket olarak Gezi Parkı eylemlerinin çevresel nedenlerle ortaya çıktığı ve ağaçların kesilmesini, alışveriş merkezi yapılmasını önlemek amacı taşıdığı ancak kısa sürede hükümet karşıtı siyasal bir hareket özelliği kazandığını söylemek mümkündür.

Klasik ile yeni toplumsal hareket paradigmaları çerçevesinde birçok teorik yaklaşımın geliştirildiği görülmektedir. Klasik toplumsal hareket paradigması çerçevesinde *Klasik Kolektif Davranış Teorisi, Göreceli Mahrumiyet Teorisi* ve *Rasyonel Tercih Teorisi* ön plana çıkarken yeni toplumsal hareket paradigması çerçevesinde *Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, Politik Süreçler Teorisi* ve *Yeni Toplumsal Hareket Teorisi* ön plana çıkmaktadır. Söz konusu bu teorilerin her birinin toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını farklı nedenlere ve gerekçelere dayandırarak açıkladığı görülmektedir. Klasik toplumsal hareket paradigması çerçevesinde geliştirilen teorilere bakıldığında öne çıkan ilk teorinin klasik kolektif davranış teorisi olduğu görülmektedir. Klasik kolektif davranış teorisi kalabalıkların atmosferine girenlerin günlük hayattaki davranışlarından farklı ve anormal davranacağını öne sürer. Kalabalığa giren bireyin kendi fikrinden sıyrılarak akli melekelerini yitireceğini, sayının çokluğundan kaynaklanan yenilmez bir güce sahip olacağı sanısına kapılacağı düşüncesi bu teoride ön plana çıkmaktadır. Klasik kolektif davranış teorisinin bu özellikleri düşünüldüğünde Gezi Parkı eylemlerine katılan eylemcilerin bilinçli bir şekilde hareket ettiği ve teorinin öne sürdüğü düşünceleri tam olarak yansıtmadığı görülmektedir. Öte yandan Gezi Parkı'na katılan bazı eylemcilerin polise direnerek çatışma içerisine girmesi, kitle psikolojisinin etkisiyle yenilmez bir güce sahip olduğu kanısına kapılarak çatışmaları sürekli hale getirmesi Gezi Parkı eylemlerinin bu yönüyle az da olsa klasik kolektif davranış teorisinin öne sürdüğü düşüncelerle örtüştüğünü göstermektedir. Bir diğer klasik toplumsal hareket teorisi olan göreceli mahrumiyet teorisine göre toplumsal harekete katılanların ekonomik haklar açısından mahrum bırakıldığı için mobilize oldukları görüşünü savunur. Buna göre protesto hareketlerine katılanlar, içinde bulundukları mevcut durumları diğerleri ile kıyaslandığında maddi şartlar açısında kimi zamanda diğer haklar açısından bir mahrumiyet çektiği düşüncesi ile hareket etmektedir. Göreceli mahrumiyet teorisinin öne sürdüğü bu

görüşlerin Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkış nedenini ve eylemcilerin eylemlere katılma nedenlerini tam olarak açıklamadığı görülmektedir. Öyle ki Gezi Parkı'na katılan eylemcilerin orta ve üst sosyal sınıfa mensup oldukları, ekonomik durumlarının çok da kötü olmadığı görülmektedir. Bu açıdan eyleme katılanların yoksulluk veya yoksunluğu, en azından maddi açıdan, konu edinmediğini söylemek mümkündür. Buna karşın Gezi Parkı eylemlerinin ekonomik haklardan ziyade diğer hakların (çevre, kimlik, yaşam tarzı gibi) mahrumiyetinden ortaya çıkması göreceli mahrumiyet teorisinin öne sürdüğü düşüncelerle kısmen örtüştüğünü göstermektedir. Klasik toplumsal hareket paradigması çerçevesinde geliştirilen bir diğer teori olan rasyonel tercih teorisinin öne sürdüğü düşüncede bireyler rasyonel aktörler olarak görülmekte ve katılacakları eylemlerin maliyet ve faydalarını, kar zarar ilişkisini ölçerek kendileri için maksimum ekonomik yararı sağlayacak olanı tercih ederek mobilize oldukları görüşü savunulmaktadır. Yani bireyler her eylemde kar-zarar hesabı yapan birer çıkarcı olarak görülmektedir. Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkış nedenleri ve eylemcilerin talepleri değerlendirildiğinde eylemlerin ekonomik temellerle ortaya çıkmadığı ve eylemcilerin ekonomik taleplerinin bulunmadığı saptanmıştır. Dolayısıyla rasyonel tercih teorisinin öne sürdüğü görüşlerin Gezi Parkı eylemleriyle örtüşmediği görülmektedir.

Yeni toplumsal hareket paradigması çerçevesinde geliştirilen teorilere bakıldığında öne çıkan ilk teorinin kaynak mobilizasyonu teorisi olduğu görülmektedir. Kaynak mobilizasyonu teorisi kızgınlıkların her zaman ve her yerde var olduğunu ancak toplumsal hareketlere katılımı esas itibariyle belirleyen şeyin kişi ve grupların harekete geçirilmesinde önemli bir yeri olan kaynakların toplanması ve etkin bir şekilde kullanılmasından geçtiğine atıfta bulunulmaktadır. Bu açıdan kaynak mobilizasyonu teorisinin Gezi Parkı eylemlerini açıklamada daha uygun bir teori olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü sosyo-ekonomik durumları görece daha iyi olmasına rağmen orta ve üst sınıflar Gezi Parkı eylemlerini ve alt sınıflar ise hükümeti desteklemiştir. Gezi Parkı eylemlerinde medya, özellikle sosyal medya, para, bilgi ve beceri, sosyal sermaye ve lojistik destek açısından farklı kaynakların harekete geçirilmesi Gezi Parkı eylemlerinin kaynak mobilizasyonu teorisiyle örtüştüğünü göstermektedir. Yeni toplumsal hareket paradigması çerçevesinde geliştirilen bir diğer teori

olan politik süreçler teorisine göre toplumsal hareketlerin meydana geliş süreçlerinde kaynaklar kadar politik süreç ve fırsatlar da oldukça önemlidir. Politik süreçler teorisinde sosyal ve politik kaynaklara verilen önemin arttığı görülmektedir. Bu bağlamda toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını kolaylaştıran temel etmen politik süreçler olarak değerlendirilmektedir. Politik süreçler teorisinin öne sürdüğü bu düşüncelerle Gezi Parkı eylemlerinin örtüştüğü görülmektedir. Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkışı ve gelişim süreci göz önünde bulundurulduğunda politik bir süreci de kapsadığı saptanmıştır. Bu açıdan eylemcilerin politik/siyasal taleplerinin de bulunması ve bunları iktidar ile paylaşması, Gezi Parkı eylemlerinin politik süreçlere de hizmet ettiğini ve eylemcilerin politik süreçleri/fırsatları kullandığını da göstermektedir. Yeni toplumsal hareket paradigması çerçevesinde geliştirilen ve paradigmaya adını veren teori olan yeni toplumsal hareket teorisine göre ise toplumsal hareketler maddi çıkar içermeyen çevre, savaş karşıtlığı, kimlik gibi konular etrafında şekillenmekte ve belirli bir yaşam tarzının sürdürülmesi üzerine yoğunlaşarak ortaya çıkmaktadır. Bu teoriye göre bireyleri mobilize olmaya yönlendiren temel motivasyonlar arasında kimliğe, çevreye ve yaşam tarzına müdahale gibi ekonomik olamayan unsurların yetersizliği gerekçe gösterilmektedir. Buradan hareketle Gezi Parkı eylemleri maddi kaygılardan çok çevresel faktörlerle başlayıp daha sonra yaşam tarzının sürdürülmesi üzerine yoğunlaştığı için; yeni toplumsal hareket teorisinin öne sürdüğü düşüncelerin, diğer toplumsal hareket teorilerine nazaran, Gezi Parkı eylemlerin ortaya çıkış nedenlerini açıklamaya daha uygun olduğu görülmektedir.

Toplumsal hareket paradigmaları ve bu paradigmalar çerçevesinde geliştirilen teorik yaklaşımlar çerçevesinde Gezi Parkı eylemleri değerlendirildiğinde, klasik toplumsal hareketlerin özelliklerinin ve bu hareketleri anlamaya yönelik geliştirilen teorilerin öne sürdüğü düşüncelerin Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkış nedenlerini, eylemcileri (özelde taraftar gruplarını) eylemlere yönelten motivasyonların neler olduğunu açıklamada yetersiz kaldığı, buna karşın yeni toplumsal hareketlerin özelliklerinin ve bu hareketleri anlamaya yönelik geliştirilen teorilerin Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkış nedenlerini, eylemcileri (özelde taraftar gruplarını) eylemlere yönelten motivasyonların neler olduğunu açıklamada

daha uygun olduğu görülmektedir. Bu açıdan Gezi Parkı eylemlerinin yeni bir toplumsal hareket olduğu gerçeği ön plana çıkmaktadır.

Gezi Parkı eylemleri hakkında bugüne kadar çok geniş kapsamlı bir literatürün biriktiği görülmektedir. Söz konusu eylemler hem ulusal hem de uluslararası akademik çevrelerde sıklıkla incelenmiş ve incelenmeye devam etmektedir. Gezi Parkı eylemlerini Türkiye'de daha önce meydana gelen toplumsal hareketlerden ayıran özellikleri ve eylemlerin literatürde sıklıkla yer almasını, eylemlerin uzun süreli ve geniş katılımlı olması, ilk defa kolektif bir eyleme katılan insanların sayısının çokluğu ve farklı bir sosyal grup olarak futbol taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerinde boy göstermesiyle açıklamak mümkündür. Türkiye'deki Gezi Parkı eylemlerini konu edinen çalışmaların genelinde eylemlerin neden ve nasıl ortaya çıktığı, eylemcilerin neden ve nasıl harekete geçtiğiyle eylemcilerin neler istediği gibi konuların ele alındığı, bu konuların farklı açılardan değerlendirilerek incelendiği görülmektedir. Bu çalışma ise Gezi Parkı eylemlerine katılan eylemciler arasında en dikkat çekici kesim olan taraftar gruplarına odaklanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma, futbol taraftar gruplarının Türkiye'de meydana gelen siyasal olay ve gelişmelere, taraftar kimliğinden sıyrılmaksızın katılım sağlayıp sağlamadığı, eğer katılım sağlıyorsa bu katılımın neden ve nasıl gerçekleştiği konusunu temel problematik olarak belirlemiştir. Bu çerçevede Gezi Parkı eylemleri vaka olarak seçilmiş ve eylemlere hem doğrudan hem de dijital katılım sağladığı tespit edilen taraftar gruplarına odaklanılarak çalışma yürütülmüştür.

Çalışmaya örneklem olarak seçilen Çarşı (Beşiktaş), 12numara (Fenerbahçe), ultrAslan (Galatasaray), Vira (Trabzonspor) ve Teksas (Bursaspor) taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerine siyasal bir amaçla doğrudan katılım sağladığı tespit edilmiştir. Söz konusu bu katılımın taraftar grupları arasında farklılık gösterdiği saptanmıştır. İstanbul takımlarının taraftar gruplarının, özellikle Çarşı (Beşiktaş) ve 12numara'nın (Fenerbahçe), eylemlerin başladığı ilk günlerden itibaren hemen her gün eylem alanına gittiği ve eylemlerin organizasyonu sağlamada önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Bu deneyimi Anadolu kulüplerinin taraftarlarının da yaşadığı fakat üç büyükler olarak anılan Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray gibi İstanbul takımlarının taraftarlarının, eylemlerin merkezinde yer aldığı için

daha fazla ön plana çıktığı saptanmıştır. Çarşı (Beşiktaş) ve 12numara'nın (Fenerbahçe) diğer taraftar gruplarına göre Gezi Parkı eylemlerine daha fazla katılım sağladığı tespit edilmiştir. Bu iki taraftar grubunun diğer taraftar gruplarına göre daha fazla ön plana çıkmasını daha önce edindikleri kolektif eylem deneyimleriyle açıklamak mümkündür. Çarşı (Beşiktaş), Gezi Parkı eylemleri başlamadan bir ay kadar önce 7 Nisan Emek Sineması eylemine, 1 Mayıs eylemine ve 11 Mayıs İnönü Stadyumu'na veda maçında çıkan eylemlere aktif katılım sağlamış ve polisle karşı karşıya kalarak nasıl hareket edilmesi gerektiği konusunda deneyim kazanmıştır. Bu üç olayın Çarşı (Beşiktaş) grubu taraftarlarının kolektif eylem repertuarını genişlettiği ve Gezi Parkı eylemlerinde diğer taraftar gruplarına nazaran daha fazla ön plana çıkmasına imkan tanıdığını söylemek mümkündür. 12numara (Fenerbahçe) ise 3 Temmuz 2011 tarihinde futbolda şike soruşturması kapsamında Fenerbahçe Spor Kulübü Başkanı Aziz Yıldırım ve bazı yöneticilerin gözaltına alınmasıyla başlayıp Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıktığı güne kadar geçen süre zarfında, şike soruşturması kapsamında yürütülen davaları protesto etmek ve Fenerbahçe kulübünün masumiyetine vurgu yapmak amacıyla çoğu kez eylemler düzenlemiş, bu eylemlerde polisin müdahalesine maruz kalmıştır. 12numara'nın (Fenerbahçe) tertip ettiği bu eylemler neticesinde kolektif eylem deneyiminin geliştiği ve bu deneyimin Gezi Parkı eylemlerinin organizasyonuna katkı sağladığını söylemek mümkündür.

Toplumsal hareketlerin, örgütlü bir yapı oluşturabilmek, amaçlarını gerçekleştirebilmek, sürdürülebilir olmak ve daha fazla kitleye ulaşıp geniş katılımcı sayısına ulaşabilmek için çeşitli iletişim araçlarına ihtiyaç duydukları görülmektedir. Bu nedenle toplumsal hareketlerin hem geleneksel hem de yeni/alternatif medya ortamlarını kullandığı bilinmektedir. Günümüzde geleneksel medya ortamlarına ulaşmanın ve bu medya ortamlarında müdahaleye maruz kalmaksızın yer edinebilmenin toplumsal hareketler açısından zor olduğu görülmektedir. Dolayısıyla günümüz toplumlarında ortaya çıkan toplumsal hareketlerin amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştirebilmek, örgütlenmeyi sağlamak, daha fazla katılımcı sayısına ulaşmak gibi nedenlerden dolayı geleneksel medya ortamlarına karşı yeni/alternatif medya ortamlarına ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Bireylerin geçmişe nazaran daha kolay ve hızlı iletişim kurarak mobilize olmasına imkan tanıyan yapısıyla yeni

medya ortamlarının günümüzde toplumsal hareketlerin sıklıkla yaşanmasına uygun bir zemin oluşturduğu görülmektedir. Söz konusu bu medya ortamları günümüzde toplumsal hareketlerin daha örgütlü bir yapıya bürünmesine ve hareketlerin daha iyi organize edilmesine kolaylık sağlayan önemli bir iletişim aracı olarak işlev görmektedir. Toplumsal harekete katılan aktörler/aktivistler örgütlü bir mobilizasyonu sağlayabilmek için çeşitli araç ve yöntemleri kullanmaktadır. Geleneksel anlamda protesto yürüyüşü, miting, grev, sivil itaatsizlik gibi yöntemler sıklıkla kullanılırken, yeni medya ortamları sayesinde artık bu yöntemlerin dijitalleşmeye başladığı görülmektedir. Geleneksel mobilizasyon yöntemleri varlığını günümüzde sürdürmekle beraber dijital aktivizm faaliyetlerinin önemli bir mobilizasyon yöntemi olarak ağırlığını arttırdığı bilinmektedir. Anlık paylaşımın 140 karakterle sınırlandığı bir mikroblog olarak diğer sosyal medya platformlarından farklılık arz eden yapısıyla Twitter'ın ise son yıllarda ortaya çıkan toplumsal hareketlerin büyümesinde ve gelişmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

Gezi Parkı eylemlerinin duyurulmasında, eylemlerin organize edilmesinde ve eylemcilerin mobilizasyonunun sağlanmasında ise yeni medya ortamlarının özellikle sosyal paylaşım sitelerinden Twitter'ın önemli bir rol oynadığı saptanmıştır. Buradan hareketle çalışmada, Gezi Parkı eylemlerine dijital katılım da sağladığı tespit edilen, Beşiktaş'ın *Çarşı*, Fenerbahçe'nin *12numara*, Galatasaray'ın *ultrAslan*, Trabzonspor'un *Vira* ve Bursaspor'un *Teksas* taraftar gruplarının resmi Twitter hesapları 27 Mayıs-27 Haziran 2013 tarihleri arasında içerik analizine tabi tutularak incelenmiştir. Seçili taraftar gruplarının belirlenen tarihlerde paylaşmış olduğu tweetler içerik analizi tekniğiyle, hem frekans analizine hem de kategori analizine tabi tutulmuştur. Bu çerçevede paylaşılan tweetler, *davet ve teşvik, mobilizasyon, enformasyon, organizasyon, dayanışma* ve *siyasal içerik* olmak üzere altı kategoride kodlanarak incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara bakıldığında, seçili taraftar gruplarının tamamının Gezi Parkı eylemleriyle ilgili resmi Twitter hesaplarından paylaşımda bulunduğu görülmektedir. Buna göre Türkiye'de futbol taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemleri örneğinde toplumsal hareketlere taraftar kimliklerinden sıyrılmaksızın dijital katılım sağladığı da görülmektedir. Seçili taraftar grupları içerisinde Gezi Parkı eylemleriyle

ilgili en fazla paylaşımı İstanbul kulüplerinin taraftar gruplarının yaptığı gözlemlenmektedir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasını, Gezi Parkı'nın İstanbul ili içerisinde yer almasına ve eylemlerin ilk olarak İstanbul'da başlayıp daha sonra Türkiye geneline yayılmasına bağlamak mümkündür.

Araştırma bulgularına göre seçili taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemleriyle ilgili en çok paylaşımı 31 Mayıs-6 Haziran tarihleri arasında, yani ilk hafta yaptığı görülmektedir. ultrAslan (Galatasaray) ve Teksas (Bursaspor) grupları Gezi Parkı eylemleriyle ilgili tüm tweetleri bu tarihler arasında paylaşırken, Vira (Trabzonspor) grubu bir tweet hariç geriye kalan tüm tweetleri yine bu tarihler arasında paylaşmıştır. Buna göre ultrAslan (Galatasaray), Teksas (Bursaspor) ve Vira (Trabzonspor) taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerine katılımının ve desteğinin eylemlerin sadece ilk haftasıyla sınırlı kaldığı görülmektedir. 12numara'nın (Fenerbahçe) paylaşmış olduğu tweetlerin neredeyse tamamının 31 Mayıs-13 Haziran tarihleri arasında, yani ilk iki haftada paylaşıldığı görülürken 14-27 Haziran tarihleri arasında yani son iki haftada bu paylaşımların azaldığı görülmektedir. Çarşı (Beşiktaş) ise Gezi Parkı eylemleriyle ilgili 27 Mayıs-20 Haziran tarihleri arasında yani ilk üç hafta diğer taraftar gruplarına göre daha eşit dağılımlı bir paylaşım yapmış, en az paylaşımı ise 20-27 Haziran tarihleri arasında yani son hafta gerçekleştirmiştir. Buna göre Gezi Parkı eylemlerinin başladığı ilk günden, etkisinin azalıp son bulduğu güne kadar geçen süre içerisinde Çarşı (Beşiktaş) ve 12numara (Fenerbahçe) grubunun eylemlere diğer taraftar gruplarına göre daha fazla katılım dijital katılım sağladığı görülmektedir. Bu iki taraftar grubunun diğer taraftar gruplarına göre daha fazla ve daha uzun süreli paylaşım yaparak katılım sağlamasını daha önce edindikleri, yukarıda değinilen kolektif eylem deneyimleriyle açıklamak mümkündür.

Araştırma bulgularına göre seçili taraftar gruplarının belirlenen tarihler arasında Gezi Parkı eylemleriyle ilgili paylaşmış olduğu 472 tweetin toplam 190 bin 646 etkileşim alması, taraftar gruplarının görüşlerinin dikkate alındığının ve beğenildiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Etkileşim sayısında 158 bin 907 sayısıyla en fazla retweetlerin yer alması ise bu görüşü destekler niteliktedir. Taraftar grupları arasında en fazla etkileşim sayısına Çarşı grubunun ulaştığı görülmektedir. Buna göre Çarşı'nın görüşlerinin diğer taraftar gruplarına

göre daha fazla dikkate alındığını ve beğenildiğini söylemek mümkündür. Böyle bir sonucun çıkmasını Çarşı grubunun Gezi Parkı eylemlerinde diğer taraftar gruplarına nazaran daha fazla sorumluluk almasına ve ön planda olmasına bağlamak mümkündür.

Gezi Parkı eylemleriyle ilgili taraftar gruplarının paylaşmış olduğu tweetlerin oluşturulan kategorilere göre dağılımına bakıldığında en fazla tweetin sırasıyla *mobilizasyon, davet ve teşvik, enformasyon, dayanışma, siyasal içerik* ve *organizasyon* kategorisinde paylaşıldığı görülmektedir. Buna göre taraftar gruplarının en fazla Gezi Parkı eylemlerini tertip etme/düzenleme ve eylemcileri harekete geçirme amaçlı *mobilizasyon* kategorisinde tweet paylaştığı görülmektedir. Bu durum taraftar gruplarının bir toplumsal hareketin yönlendirilmesine etki ettiğini göstermektedir. Kategori bulgularına göre mobilizasyondan sonra en fazla *davet ve teşvik* kategorisinde tweet paylaşıldığı görülmektedir. Bu bulguya göre taraftar gruplarının, hem kendi kulüplerinin hem de diğer kulüplerin taraftarlarını ve taraftar gruplarını eylemlere çağırarak bir toplumsal hareketin duyurulmasını ve bu toplumsal harekete katılımın sağlanması için sorumluluk aldığı görülmektedir. Davet ve teşvik kategorisinden sonra en fazla tweetin *enformasyon* kategorisinde paylaşıldığı görülmektedir. Buna göre taraftar gruplarının bir toplumsal hareketin tertip edilmesinde gerekli olan yer, zaman, mekan gibi konularda bilgi akışının sağlanmasında sorumluluk üstlendiği görülmektedir. Enformasyon kategorisinden sonra taraftar grupları en çok *dayanışma* kategorisinde tweet paylaşmıştır. Bu bulguya göre taraftar gruplarının harekete katılan diğer eylemcilerle ortak bir biçimde hareket ettiği görülmektedir. Taraftar grupları enformasyon kategorisinden sonra en fazla tweeti *siyasal içerik* kategorisinde paylaşmıştır. Bu kategoride paylaşılan tweetlerin doğrudan veya dolaylı olarak devleti ve hükümeti muhatap aldığı tespit edilmiştir. Seçili taraftar grupları içerisinde 12numara ve Çarşı'nın diğer taraftar gruplarına göre siyasal içerik kategorisinde daha fazla tweet paylaştığı görülmektedir. ultrAslan, Vira ve Teksas taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerine hem doğrudan hem de dijital olarak vermiş olduğu desteğin eylemlerin ilk haftasıyla sınırlı kalması, bu taraftar gruplarının siyasal mobilizasyonunun gerek eylemde gerekse söylemde daha sınırlı bir kapsamda gerçekleşmesine neden olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte seçili tüm taraftar

gruplarının Gezi Parkı eylemleriyle ilgili paylaşmış olduğu tweetlerde, gerek dolaylı gerekse doğrudan siyasal bir söylemin hakim olduğu görülmektedir. Bu bulgulardan hareketle taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemlerine siyasal bir amaç da güderek dijital katılım sağladığı ve taraftar gruplarının eylemlerinde görülen siyasallığın söylemlere de yansıdığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Kategori bulgularına göre en az tweet ise *organizasyon* kategorisinde atılmıştır. Buna göre taraftar gruplarının eylemlerin seyri ve eylemcilerin nasıl davranması gerektiğiyle ilgili konularda sorumluluk aldığı ancak bu konulara daha az önem gösterdiği görülmektedir.

Futbol taraftar gruplarının bir toplumsal hareketin organize edilmesinde ve yönlendirilmesinde etkin bir rol oynadığı, Gezi Parkı eylemleri örneğinde görülmektedir. Eylemelere hem doğrudan hem de dijital katılım sağlayan taraftar gruplarının, iç ve dış saha maçlarında kazanmış oldukları kolektif bilinç ve daha önce katıldıkları eylemlerden kazanmış oldukları kolektif hareket edebilme yetisi sayesinde, büyük bir çoğunluğunun ilk defa bir toplumsal harekete katıldığı görülen eylemcilerin yönlendirilmesine, eylemler esnasında geliştirmiş oldukları bestelerle eylemlerin slogan dilinin oluşmasına, paylaşmış oldukları tweetler sayesinde ne zaman, nerede ve nasıl hareket edileceği konusunda eylemcilerin mobilizasyonunu sağlamada sorumluluk üstlendikleri görülmektedir. Bunlara ek olarak Çarşı (Beşiktaş) taraftar grubunun "*şiddet eylemlerini organize etmek*", "*kanunsuz eyleme çağrı yapmak*" ve "*Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ortadan kaldırmaya ve görevini yapmasını engellemeye teşebbüs*" gibi suçlardan yargılanması taraftar gruplarının bir toplumsal hareketin organizasyonunda ve seyrinde ne derece güçlü bir etkiye sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Futbolun Türkiye'de oynanmaya başladığı ilk yıllardan itibaren siyasetin ve siyasilerin müdahalesine maruz kaldığı bilinmektedir. Futbolun tarihsel gelişim süreci göz önüne alındığında siyasetle kadim bir ilişkisinin olduğu görülmektedir. Siyaset kurumunun ve siyasilerin futbolu bir araç olarak kullandığı gibi futbolun ve futbolu oluşturan paydaşların (yöneticiler, futbolcular, taraftarlar, taraftar grupları vs.) da siyaseti zaman zaman çıkarları doğrultusunda kullandığı görülmektedir. Dolayısıyla her iki kurumunun da dönem dönem birbirinden istifade ettiğini söylemek mümkündür. Türkiye'de futbol taraftarlığının ortaya çıkmasında ve bir üst kimlik olarak yaygınlaşmasında siyasetin etkisinin olduğu

görülmektedir. Özellikle 1980'li yıllarda futbolun, gençlerin depolitizasyonu sağlamak amacıyla devlet eliyle teşvik edildiği bilinmektedir. Dolayısıyla futbol taraftarlığının yaygınlık kazanmasında, bir üst kimlik olarak siyasi parti tutuculuğunun önüne geçirilmesinde siyasetin bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Futbol-siyaset ilişkisinin taraftar gruplarının siyasallaşmasına etki ettiği ve bu siyasallığın toplumsal olaylarda iş/işlev gördüğü Gezi Parkı eylemleri örneğinde de görülmektedir. Futbolu yönetenlerin/kulüp başkanlarının, Gezi Parkı eylemleriyle ilgili olumlu veya olumsuz açıklamalarının, taraftar gruplarının eylemlere katılmasında veya eylemlere sağlamış oldukları katkıyı geri çekmesinde etkili olduğu görülmektedir. Bu açıdan futbol-siyaset ilişkisi ile futbol taraftar gruplarının mobilizasyonu arasında dolaylı veya doğrudan bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak "Türkiye'de Futbol Taraftar Gruplarının Siyasal Amaçlı Mobilizasyonu" isimli bu çalışmada, örneklem olarak seçilen, Beşiktaş'ın *Çarşı*, Fenerbahçe'nin *12numara*, Galatasaray'ın *ultrAslan*, Trabzonspor'un *Vira* ve Bursaspor'un *Teksas* taraftar gruplarının Türkiye'de meydana gelen siyasal olay ve gelişmelere, taraftar kimliğinden sıyrılmaksızın siyasal bir gaye güderek hem doğrudan hem de dijital katılım sağladığı, çalışmaya vaka olarak seçilen Gezi Parkı eylemleri örneğinde tespit edilmiştir. Seçili taraftar gruplarının hem doğrudan katılım sağladığı eylemlerde siyasi sloganlar atarak hükümeti eleştirmesi ve istifaya davet etmesi hem de dijital katılım sağladığı Twitter'da siyasi içerikli tweetler paylaşması taraftar gruplarının siyasi bir amacının olduğunu da göstermektedir. Bunun yanısıra eylemcilerin eylemlerin ortaya çıkış nedenlerini siyasi gerekçelere dayandırması ve eylemcilerin hükümetten sadece çevresel değil siyasi taleplerde de bulunması Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkmasında olmasa bile eylemlerin gelişmesinde ve büyümesinde bizatihi siyasi bir yönün bulunduğuna işaret etmektedir. Bu yönüyle eyleme katılan taraftar gruplarının doğrudan siyasal bir amaca hizmet ettiğini söylemek de mümkündür. Buna ek olarak taraftar gruplarının Gezi Parkı eylemleriyle ilgili yapmış olduğu açıklamalarda "*Hükümetin bu memlekette yaşayan insanın yaşam biçimine karışması; nasıl çocuk yapacağına, nasıl doğuracağına, nasıl yiyeceğimiz, nasıl içeceğimize müdahalesi,*

Cumhuriyetin kurucularına abuk sabuk yakıştırmalar yapması bütün insanları, üzerlerinde Galatasaray, Fenerbahçe forması olan herkesi bir araya getiren etkendir", "Bu sırf AKP'ye karşı bir tepki değildi, 12 Eylül'den beri gelen zincirleme baskıya karşıydı. İnsanlar 'Ben bilmem devlet bilir' anlayışının değiştirilebileceğini ve bireylerin de bunu yapabileceğini gördü. Başka bir hayatın mümkün olabileceğini gördüler" ve paylaşmış olduğu tweetlerde "*İnsanlar hükümetlerden değil, hükümetler insanlardan korkmalıdır!"* gibi ifadeleri kullanması eylemlere asıl katılma nedenlerini de gösterir niteliktedir. Çevresel nedenlerden ziyade siyasi nedenlere işaret eden bu ifadeler taraftar gruplarını siyasi katılıma iten, toplumsal hareketlere yöneltip mobilize olmalarını sağlayan asıl motivasyonların neler olduğunu da işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Acet, M. (2006). *Sporda Saldırganlık ve Şiddet*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları

Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı.* 6. Baskı. Sakarya: Sakarya Kitapevi.

Arpacı, M. (2014). Antikite'den Modernliğe, Kentler, Sokaklar ve Toplumsal hareketler, *Sokağın Belleği.* D. Fırat (drl.). Ankara: Dipnot Yayınları.

Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar.* Ankara: Siyasal Kitapevi.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 18. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

Castells, M. (2015). *Networks of Outrage and Hope Social Movement in the Internet Age.* Second Edition. Cambridge: Polity Press

Crossley, N. (2002), *Making Sense of Social Movement*. Open University Press: Philadelphia

Cohen, J. (1999). Strateji ya da Kimlik: Yeni Teorik Paradigmalar ve Toplumsal hareketler. Kenan Çayır (Ed.). *Yeni Toplumsal hareketler* içinde. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Çayır, K. (Ed.). (1999). *Yeni Toplumsal hareketler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Çetinkaya, Y. D. (2014). Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal hareketler. *Toplumsal hareketler Tarih, Teori ve Deneyim.* Y. Doğan Çetinkaya (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları, 25-71.

Edwards, B. ve McCharty, J. D. (2004). Resources and Social Movement Mobilization. D. A. Snow, S. A. Soule ve H. Kriesi (Ed.). *The Blackwell Companion to Socaial*

Movement içinde. Oxford: Blackwell Publishing, 116-152.

Esen, K. ve Akbal, Ö. (2011). *Özgür, Demokratik ve Güvenli Seçim.* İstanbul: Bilgesam Yayınları.

Ete, H. ve Taştan, C. (2013). *Kurgu ile Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri.* Ankara: Seta Yayınları.

Flynn, S. I. (2011). Types of Social Movement. Salem Press (Ed.). *Theories of Social Movement* içinde. California: Salem Press, 26-36.

Gökçatı, M. A. (2008). *"Bizim İçin Oyna" Türkiye'de Futbol ve Siyaset.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Güler, A., Halıcıoğlu, B. M. ve Taşğın, S. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayınları

Işık, G. (2011). Toplumsal hareketler: Tarih-Kuram ve Kapsam. G. Işık (Ed.). *Toplumsal hareketler* içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık, 1-44.

Johnston H., Larana, E. ve Gusfield, J.R. (1999). Kimlikler, Şikayetler ve Yeni Toplumsal hareketler. Çayır, K. (Ed.). *Yeni Toplumsal hareketler* içinde. İstanbul: Kaknüs.

Karabulut, B. ve Kılınç, P. Halkla İlişkiler Ajanslarının Paydaşlarla İlişkileri ve Sosyal Medya Kullanım Pratikleri. Göztaş, A. (Ed.). *İletişimde "Post" Yazılar* içinde. Konya: Literatürk Yayınları, 159-182.

Kuper, S. (2014) *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir.* 5. Baskı. İstanbul: İthaki Yayınları.

Le Bon, G. (2014). *Kitleler Psikolojisi.* Ankara: Tutku Yayınevi

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü.* O. Akınhay ve D. Kömürcü (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

McAdam, D. (1982). *Political Process and the Development of Black Insurgency 1930-1970.* Chicago: The University of Chicago Press.

Offe, C. (1999). Yeni Toplumsal hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması. Kenan Çayır (Ed.). *Yeni Toplumsal hareketler* içinde. İstanbul: Kaknüs.

Özkök, E. (1985). *İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü.* Ankara: Tan Yayınları.

TFF. (1992). *Türk Futbol Tarihi.* Cilt: 1. http://www.tff.org/default.aspx?pageID=703 (15 Mayıs 2017).

Tilly, C. (2008). *Toplumsal hareketler*. İstanbul: Babil Yayınları.

Türkdoğan, O. (2013). *Toplumsal Hareketlerin Sosyolojisi.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Uysal, A. (2016). *Toplumsal Hareketler Sosyolojisi.* İstanbul: Tezkire Yayınları.

Ünsal, A. (2005) *Tribün Cemaatinin Öfkesi*. İstanbul: İletişim Yayınları

Yaylacı, F. G. (2014). Toplumsal Hareketler ve Kuramsal Yaklaşımlar. B. Kartal ve B. Kümbetoğlu (Ed.). *Yeni Toplumsal hareketler* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 32-59.

Yüce, M. (2014). *Osmanlı Melekleri Futbol Tarihimizin Kadim Devreleri: Türkiye Futbol Tarihi - Birinci Cilt.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Makaleler

Aktay, A. (2004). Futbol Fanatizmi, Popüler Kültür ve Farklı Kültürlerin Futbolu. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*. 5(57). http://baae.meb.gov.tr/index.php/joomlaorg/viewcategory/5-2004-yili (23 Mayıs 2017).

Alver, F. (2008). Kapitalist Üretim Sürecinde Irkçılık, Futbol ve Medya. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 26: 223-247.

Arık, B. (2008). Futbol ve Televizyon Bağı: Simbiyoz Beslenme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 26: 197-222.

Aslan, E. Ş. (2016). Markaların Kriz Dönemlerinde Sosyal Medya Kullanım Stratejileri: Gezi Parkı Olayları Sürecinde Twitter Üzerine Bir İnceleme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi.* 4(2): 505-533. http://dergipark.gov.tr/gumuscomm/issue/25395/267966 (1 Temmuz 2017).

Aşkar, T. (2008). Taraftar Mı, Müşteri Mi?. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 26: 347-352.

Aycan, A., Polat, E. ve Uçan, Y. (2009). Takım Özdeşleşme Düzeyi İle Profesyonel Futbol Müsabakalarına Seyirci Olarak Katılım Kararını Etkileyen Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi.* 4: 169-174. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/17/1533/16842.pdf (29 Mayıs 2017).

Aydeniz, H. (21-23 Kasım 2013). Siyasal Meşruiyet Açısından Kitle ve Kitleselleşme Kavramlarının Türkiye'deki İzleri. *I. Ulusal Siyasal İletişim Demokrasi ve Yeni Süreçler Sempozyumu.* Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, 65-70.

Aydın, M. B., Hatipoğlu, D. ve Ceyhan, Ç. (2008). Endüstriyel Futbol Çağında "Taraftarlık". *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 26: 289-316.

Babacan, M. E. (2014). Sosyal Medya Sonrası Yeni Toplumsal Hareketler. *Birey ve Toplum.* 4(7): 135-160.

Babacan, M. E. (2015). Yeni Medya Bağlamında Toplumsal Hareket ve Yeni İnsanın Karakter Analizi. *Folklor/Edebiyat.* 21(83): 295-307. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/255542 (5 Şubat 2017).

Bayhan, V. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi. *Birey ve Toplum.* 4(7): 23-57.

Buechler, S. M. (1995). New Socail Movement Theories. *Sociological Quarterly.* 36(3): 441-463. https://www.jstor.org/stable/4120774 (9 Nisan 2015).

Bulut, Ç. K. (2014). Yeni Toplumsal Hareket Tartışmalarında Amerikan Ekolü: Kaynak Mobilizasyonu ve Siyasi Fırsat Yaklaşımları. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi.* 39: 49-67.

Çaycı, B. ve Karagülle, A. E. (2014). Mobil İletişim Teknolojileriyle Değişen Örgütlenme Biçimleri: Ağlarda Örgütlenen Toplumsal hareketler. *Journal of Yasar University.* 9(36): 6261-6380. http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/12/10_Vol_9_36.pdf (7 Şubat 2017).

Çaycı, B. (2015). Yeni Dijital Çağda Toplumsal Hareketlerde Meydana Gelen Dönüşüm. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication.* 5(1): 27-43. http://www.tojdac.org/tojdac/VOLUME5-ISSUE1_files/tojdac_v05i103.pdf (30 Ocak 2017).

Çetin, B. N. ve Çopuroğlu, Y. C. (2010). Yeni Toplumsal Hareketler Paradigması Bağlamında Türkiye'deki Küreselleşme Karşıtı Grupların Birbirleriyle ve Dünyadaki Karşıtlarla Karşılaştırılması. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 13(1): 67-100.

Çımrın, F. K. (2010). Yeni Toplumsal Hareketler ve Kentsel Yaşam. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi.* 2: 45-85. http://sbedergi.gumushane.edu.tr/Makaleler/413608899_7FusunKokalanCimrin2.pdf (8 Eylül 2015).

Çiçek, A. (2014). Toplumsal Hareketlerin Anatomisi. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi.* 14(2): 89-107.

Çoban, B. (2008). Futbol ve Toplumsal Muhalefet. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 26: 59-88.

Çoban, B. (2011). Toplumsal Hareketler ve Yeni Alternatif/Radikal Medyalar. *Yeditepe Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi.* 14: 1-14. https://www.academia.edu/1512589/Toplumsal_Hareketler_ve_Yeni_Alternatif_-_Radikal_Medyalar (15 Şubat 2017).

Demiroğlu, E. T. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi.* 2(1): 133-144.

Devecioğlu, S., Çoban, B. ve Karakaya, Y. E. (2014). Futbol Yönetimi ve

Organizasyonlarının Görünümü. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi.* 5(1): 35-48.

Doğan, C. (2008). Popüler Kültür ve Spor/Futbol. *Sosyoloji Notları.* 4-5: 13-21.

Eker, G. Ö. (2010). Futbolun Dayanılmaz Çekiciliği, Büyüleyen Taraftar Portresi, Fanatizm ve Beşiktaş. *Mini Folklor*. 85: 173-182. http://www.minifolklor.com (9 Mart 2016).

Erdoğan, B. ve Kökten, E. (2014). Yeni Toplumsal Hareketlerin Sınıf Dinamiği: Türkiye LGBT Hareketi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi.*

Erdoğan, E. (2015). Siyasal Psikoloji Siyasal Katılım Hakkında Ne Öğretebilir? Gezi Protestoları'na Katılanlar Üzerinden Bir Değerlendirme. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi.* 3(1): 31-58.

Erdoğan, İ. (2008). Futbolu İnceleme Üzerine. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 26: 1-58.

Eren, S. S. ve Özden, Y. (2014) Temsili Demokrasinin Krizi ve Bir İleri Demokrasi Talebi Olarak Gezi Parkı Eylemleri. *Birey ve Toplum.* 4(7): 161-196.

Ertan, C. (2008). Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Türkiye'de Eşcinsel Hareket. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar.* 2(4): 1-17. http://www.ethosfelsefe.com/ethosdiyaloglar/mydocs/SosyalHareketler-Cihan-ED.pdf (8 Temmuz 2015).

Eser, H. B. ve Güler, Ö. (2015). İnternet ve Sosyal Ağların Siyasal Katılım Üzerine Etkisi-SDÜ Örnek Olayı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 7(12): 196-219.

Gök, S. Ü. (2014). Politikayı Deneyimleyen Bir Toplumsal Hareket Olarak Gezi Direnişi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi.* 2(1): 75-92.

Gürakar, T. (2014). Bir Direniş Oyunu: Gezi'yi Bourdieu Üzerinden Okumak. *Sosyologca.* 7: 1-14.

Işık, G. (2013). Yeni Toplumsal Hareketler ve Sanal Gerçeklik Boyutunda Gezi Parkı Olayları. *Selçuk İletişim Dergisi.* 8(1): 19-33.

İnce, M. (2016). Spor Siyaset İlişkisi Üzerine Bir Analiz: Sporu Siyasete Alet Etmek. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 6(2): 447-455.

İslamoğlu, H., Ursavaş, Ö. F. ve Reisoğlu, İ. (2015). Fatih Projesi Üzerine Yapılan Akademik Çalışmaların İçerik Analizi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama Dergisi.* 5(1): 161-183.

Kalafatoğlu, Ş. T. (2015). Toplumsal Hareketler ve Politik Oluşumlar Bağlamında Yeni Medya Aracılığıyla Politik Aktivizm. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 5(11): 126-145.

Kaplan, Y. (2004). Bir Futbol Arkeolojisi ve Felsefesi: Neo-Pagan Popüler Kültür Olarak Futbol. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*. 5(57). http://baae.meb.gov.tr/index.php/joomlaorg/viewcategory/5-2004-yili (23 Mayıs 2017).

Karaçor, S. (2009). Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım Demokrasi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi.* 16(2):

Karataş, Ö. (2014). Türkiye'de Futbol Siyaset İlişkisi. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi.*1(2): 39-47.

Kavuncu, A. Ç. (2014). "Sivil" Değil "Sivil Görünümlü Siyasal" Gezi Parkı. *Birey ve Toplum.* 4(7): 107-134.

Kılıç, S. (2009). Kamuoyu Oluşum Sürecinde Toplumsal Hareketler ve Medya. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi.* 2(2): 150-167.

Kırık, A. M. ve Özcan, A. (2014). Bir Dijital Aktivizm Örneği: Akıllı Ağ Çeteleri (Smart Mobs). *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology.* 5(14): 61-78. http://www.ajit---e.org/?menu=pages&p=details_of_article&id=103 (11 Şubat 2017).

Kristofferson, K., White, K. ve Peloza, J. (2014). The Nature of Slactivism: How the Social Observability of an Initial Act of Token Support Affect Subsequent Prosocial Action. *Journal of Consumer Research.* 40(6): 1149-1166. http://web.missouri.edu/~segerti/capstone/Slacktivism.pdf (21 Şubat 2017).

Mamay, S. (1991). Theories of Social Movements and Their Current Development in Soviet Society. *Social Movment*, 43-46. http://lucy.ukc.ac.uk/csacpub/russian/contents.html (4 Ocak 2017).

Özçetin, B. ve Turan, Ö. (2015). Kahire'den İstanbul'a: Futbol, Siyaset ve Toplumsal Hareketler. *Mülkiye Dergisi.* 39(2): 115-146

Özdağ, S., Duman, S. ve Fişekçioğlu B. (2011). Popüler Kültür: Futbol Mu "Putbol" Mu? *Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*. 4(1): 11-22.

Özel, E. K. ve Deniz, Ş. Türk Basınında Gezi Parkı Eylemleri Üzerine Bir İçerik Analizi: Eylemler Nasıl Sunuldu? *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 8(36): 876-893.

Özen, H. (2013). Toplumsal Hareketlerin 'Siyasal' Rolü: Rasyonalist Yaklaşımların Eleştirel

Bir Değerlendirmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.* 68(3): 37-61.

Özsoy, S. (2016). Siyasi Sempati Aracı Olarak Futbol: Türkiye'de 2015 Milletvekili Seçim Kampanyalarında Gazetelere Yansıyanlar. *International Journal of Science Culture and Sport.* 4(1): 234-248. http://www.iscsjournal.com/Makaleler/393636619_si1_25_ozsoy.pdf (18 Mayıs 2017).

Özyurt, C. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Katılım Davranışları: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri, Balıkesir Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.* 9(33): 289-320. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068343 (9 Haziran 2017).

Şahin, M. Y. ve İmamoğlu, A. F. (2011). Akademisyenlerin ve Milletvekillerinin Spor Siyaset Etkileşimine Yönelik Görüşleri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi.* 16(2): 1-21.

Şentürk, Ü. (2006). Küresel Yeni Toplumsal Hareketler ve Savaş Karşıtlığı. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 30(1): 31-46.

Şentürk, Ü. (2007). Popüler Kültür Örneği Olarak Futbol. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 31(1): 25-41.

Sabah, Ş. (2016). "Beşiktaş Sen Bizim Her Şeyimizsin": Tüketim Ve Kutsallık Bağlamında Futbol Taraftarlığı. *Eurasian Academy of Sciences Eurasian Business and Economics Journas.* S2: 541-558. https://goo.gl/S1ojX5 (22 Mayıs 2017).

Sayımer, İ. (2014). Yeni Medya Ortamlarında Ağlar Oluşturan Toplumsal Hareket Deneyimleri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi.* 2: 97-112. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ejoir/article/view/5000134215 (2 Şubat 2017).

Sayımer, İ., Cılızoğlu, G. Y. ve Öztürk, S. (7-8 Mayıs 2013). Kamuoyu Oluşturma Sürecinde Dijital Aktivizm: Baskı Grubu Olarak HAYTAP'ın Sosyal Medya Çalışmalarına Yönelik Bir Analiz. *Yeni Medya Çalışmaları: Kuram, Yöntem, Uygulama ve Siyasa Kongre Kitabı.* Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, 17-31.

Seçkin, G. (2008). 1994 Terör Ortamında Vanspor'un Fenerbahçe Yengisinin Siyasallaştırılması. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 26: 249-272.

Shah, V. ve Sivitanides, M. (2011). The Era of Digital Activism. *Conference for Information System Applied Research.* Wilmington Nort Carolina: 1-8. http://proc.conisar.org/2011/ (10 Şubat 2017).

Talimciler, A. (2006). İdeolojik Bir Meşrulaştırma Aracı Olarak Spor ve Spor Bilimleri. *Spor*

Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri (Elektronik Dergi). 1(2): 35-40. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sybtd/article/view/5000084935 (1 Mart 2016).

Talimciler, A. (2008). Futbol Değil İş: Endüstriyel Futbol. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 26: 89-114.

Tanrıverdi, B. ve Apak, Ö. (2013). Görsel Okuryazarlık Üzerine Bir İçerik Analizi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 26(1): 267-293.

Tarhan, A. (2012). Büyükşehir Belediyelerinin Sosyal Medya Uygulamalarına Halkla İlişkiler Modellerinden Bakmak. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi.* 35: 80-101.

Tarhan, A. (2014). Medyayla İlişkilerde Kurumsal Web Sayfalarının Kullanımı: Halkla İlişkiler Odaklı Bir Değerlendirme. *Selçuk İletişim Dergisi.* 8(2): 61-89.

Tarhan, U. (2013). Slacktivism – Slaktivizm & Clicktivism – Kliktivizm. *Martı Dergisi.* http://www.martidergisi.com/slactivism-slaktivizm-clicktivism-kliktivizm/ (28 Mart 2017).

Taşdelen, V. (2004). Futbol Tiyatrosu. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*. 5(57). http://baae.meb.gov.tr/index.php/joomlaorg/viewcategory/5-2004-yili (23 Mayıs 2017).

Tekin, M. (2002). Din Dışından Kutsala Futbol. *Ümran Dergisi.* 14: 99-103.

Tuncel, H. (2014). Gezi Parkı Hadisesinin Anatomisi. *Birey ve Toplum.* 4(7): 7-22.

Topbaş, H. ve Işık, U. (2014). Kurgu ile Gerçeklik Arasında Gezi Parkı Eylemleri ve Sosyal Medya. *Birey ve Toplum.* 4(7): 197-230.

Uysal, A. (2007). İlk Dönem Kolektif Davranış ve Toplumsal Hareket Kuramları. *Tezkire, Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi.* 46/47: 30-47.

Uysal, A. (2009). Toplumsal hareketler İçin Kaynak Yaratma ve Kullanma Stratejileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 10(2): 217-238.

Uysal, A. (2013). *Teori ve Pratik Arasında Gezi Protestoları, Bir Toplumsal Hareket Midir?* http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/teori-ve-pratik-arasinda-gezi-protestolari-bir-toplumsal-hareket-midir/3378 (20 Haziran 2017).

Yanık, C. ve Öztürk, M. (2014). Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme. *Mukaddime Dergisi.* 5(1): 45-63.

Yegen, C. (2014a). Bir Dijital Aktivizm Biçimi Olarak Slaktivizm: Change.org Örneği. *KATÜ e-kiad İletişim Araştırmaları Dergisi.* 8: 84-108.

http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ktuiad/article/view/5000125151/5000115018 (11 Şubat 2017).

Yegen, C. (2014b). Dijital Aktivizmin Bir Türü Olarak Hacktivizm ve "RedHack". *E-journal of Intermedia.* 1(1): 118-132. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/intermedia/article/view/5000120184 (21 Şubat 2017).

Yeşilorman, M. (2006). Siyasal Sosyalizasyon Sürecinde Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Rolü. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi.* 36:1-46. http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1234-published.pdf (16 Haziran 2017).

Yıldırım, A. (2014). Bir Halkla İlişkiler Aracı Olarak Twitter: T.C. Sağlık Bakanlığı Örnek İncelemesi. *Gümüşhane İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi.* 2(4): 234-253. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/83965 (17 Haziran 2017).

Zelyurt, M. K. (2013). Dünyanın Çeşitli Bölgelerinde Etnik Gerilimler Bağlamında Futbol. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi.* 2(2): 179-214.

Zelyurt, M. K. (2014). Türkiye'de Futbolun Tarihine Bir Bakış: Toplumsal Sonuçları Açısından Futbol ve Siyaset İlişkisi. *İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.* 9(2): 1763-1779.

Tezler ve Raporlar

Acet, M. (2001). Futbol Seyircisini Fanatik ve Saldırgan Olmaya Yönelten Sosyal Faktörler. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Akbal, U. (2014). Taraftarlık Siyaset ve İdeoloji. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akkoç, S. (2016). Türkiye'nin En Kapsamlı Taraftar Araştırması. *Habertürk.* http://www.haberturk.com/spor/futbol/haber/1210919-turkiyenin-en-kapsamli-taraftar-arastirmasi (7 Haziran 2017).

Apsar, M. (2014). Dijital Medyada Fanatizm: Futbola İlişkin Sosyal Ağlarda Nefret Söylemi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Butler, M. (2011). Clicktivism, Slacktivisim, or 'Real' Activism? Cultural Codes of American Activism in the Internet Era. *Communication Graduate Theses & Dissertation.* University of Colorado: Boulder CU Scholar.

Cengiz, D. (2014). Futbolun Ve Futbol Taraftarının Toplumsal Olaylara Etkisi "Beşiktaş Taraftar Grubu: Çarşı". *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çalı, H. H. (2006). Çevreci Toplumsal Hareket Olarak Greenpeace-Türkiye Hareketi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çımrın, F. K. (2009). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Bir Hareket Olarak Karşı Küreselleşme Hareketleri Türkiye Sosyal Forum Örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* İzmir: Ege Üniversitesi.

Çorakçı, E. (2008). Modern ve Postmodern Kimlikler Bağlamında Yeni Toplumsal Hareketler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dikici, S. T. (2008). Türkiye'de Taraftarın Sosyal ve Siyasal Profili. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GENAR. (2013). Gezi Parkı Profili. İstanbul.

http://www.genar.com.tr/files/GEZIPARKI_PROFIL-SON.pdf (30 Haziran 2017).

KONDA. (2014). Gezi Raporu. İstanbul. http://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/02/KONDA_GeziRaporu2014.pdf (30 Haziran 2017).

Metropoll. (2013). Türkiye'nin Nabzı Gezi Parkı Protestoları ve Türkiye'nin Otoriterleşme – Özgürlük Sorunu. Ankara. http://goo.gl/X4upz1 (30 Haziran 2017).

Parlak, E. (2013). Politika ve Futbol: Modern Tarihte Etkileşim Süreci. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi.

Şahin, M. Y. (2011). Türkiye'de Spor Siyaset Etkileşimi. *Yayınlanmamış Doktara Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

SDE. (2013). Taksim Gezi Parkı Eylemleri Raporu. Ankara. https://goo.gl/xUwrXg (30 Haziran 2017).

Talimciler, A. (2005). Türkiye'de Futbol ve İdeoloji İlişkisi: Medyadaki Futbol Söylemi Üzerine Bir İnceleme. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Taştan, Ş. (2009). Futbol Taraftarlığı ve Şiddet Olgusu: Farklı Taraftar Gruplarında Şiddet Eğilimleri Üzerine Karşılaştırmalı Sosyolojik Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Mersin: Mersin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Yıldırım, Y. (2012). Yeni Toplumsal Hareketlerin Siyasal Alanı Belirlemedeki Rolü: Avrupa Sosyal Forumu ve Hareketlerin Avrupasını Kurmak. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zelyurt, M.K. (2011). Türkiye'de Futbol Şiddetinin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi ve Çözüm Önerileri. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

İnternet Siteleri

www.aksam.com.tr

www.bbc.com/turkce

www.dha.com.tr

www.etiya.com

www.tr.eurosport.com

https://www.forzabesiktas.com/

www.focusdergisi.com.tr

www.fotomac.com.tr

www.haberturk.com

www.haber7.com

http://www.haydevira.net/

www.insanhaber.com

www.imdb.com

www.indigodergisi.com

www.mediacatonline.com

www.milliyet.com.tr

www.somemto.com

www.sosyalmedya.com

www.tdk.gov.tr

http://www.teksas.org

www.twitter.com

https://tr.wikipedia.org

http://www.ultraslan.com/

www.youtube.com

www.webrazzi.com

http://www.12numara.org/

EKLER

EK 1: Seçili Taraftar Gruplarının Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Paylaşmış Oldukları İlk Tweetler

EK 2: Taraftar Gruplarının Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Paylaşmış Olduğu Tweetlerin Davet ve Teşvik Kategorisine Göre Örnekleri

EK 3: Taraftar Gruplarının Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Paylaşmış Olduğu Tweetlerin Mobilizasyon Kategorisine Göre Örnekleri

EK 4: Taraftar Gruplarının Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Paylaşmış Olduğu Tweetlerin Enformasyon Kategorisine Göre Örnekleri

EK 5: Taraftar Gruplarının Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Paylaşmış Olduğu Tweetlerin Organizasyon Kategorisine Göre Örnekleri

EK 6: Taraftar Gruplarının Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Paylaşmış Olduğu Tweetlerin Dayanışma Kategorisine Göre Örnekleri

EK 7: Taraftar Gruplarının Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Paylaşmış Olduğu Tweetlerin Siyasal İçerik Kategorisine Göre Örnekleri

EK 8: 31 Mayıs – 6 Haziran Tarihleri Arasında Gezi Parkı Eylemleriyle İlgili Paylaşılan Tweetlerden En Çok Retweet Alan Tweetler

Sıralama	Tweet	Adet
1	RT @CMYLMZ: Yahu su gaz sıkma isini bi bitirin.. bu insanlar dusman mı? Kac yerden mesaj geliyor ölucez diye gunahtır ayıptır ya ! Kimi kim...|	22827
2	RT @okanbayulgen: Gaz sıkmayı bırakıp aralarına girerseniz. İnsanları göreceksiniz. Anneleriniz, Babalarınız,Kardeşleriniz, Çocuklarınız...	18994
3	RT @okanbayulgen: Memleketin her yerinde bunca insanı aynı anda meydanlara çıkaracak, polis müdahalesi altında günlerce ayakta tutacak part...	17367
4	RT @zeynepdyagu25: Arkadaşlar müslüman bir kadının ve dediklerimin farkındayım. Kur'an bana zulme karşı olmayı öğretti iktidar yalakası olm...	15819
5	RT @bellathorne: Türkiye için dua edin seni seviyorum	15172
6	RT @Yilmaz_Ozdil_: TÜRKİYE SİZDEN UTANIYOR! @atvcomtr @startv @KanalD @ntv @CNN @Haberturk @Skyturk360 @FOXTV @trthaber @Kanalturk	13176
7	RT @CMYLMZ: Siyaset insandan daha kıymetliymis..canin sagolsun.	13025
8	RT @okanbayulgen: Canlı yayın yapmaya çalışırken yanımdaki marjinal ve terörist kadınları görüyor musunuz :) http://t.co/HpVuztEvd0	12097
9	RT @cArsi_1982: Gaza gelip çArşi'dan biri ile evleneceğim diyenleri tek tek not alıyoruz. Tribünde bekar adam bol. Sonra geri vites yapmayın	11832
10	RT @okanbayulgen: Kan grubunu koluna yaz! http://t.co/X1DMQGIjg8	11400
11	RT @edalkahraman21: başörtüsüyle üniversiteye Tayyip sayesinde girdiğini sanlarla, bayanlara seçme ve seçilme hakkını, eğitim hakkını da ve...	11397
12	RT @MehmetOkur13: Sayın @EgemenBagis Davetiniz için teşekkürler,ama benim tek bulunmak istediğim yer TAKSİM... http://t.co/URMF7ipfMB	11313
13	RT @BeyazitOzturk_: İzmirde hektarlarca ormanlık alanı yok edip, fuara dönüştüren chp nin, taksimdeki direnişi desteklemesi gerçekten çok i...	10991
14	RT @Beyazshoworg: PORTAKAL GAZI KULLANILDIĞININ KANITI!! LÜTFEN YAYALIM.. http://t.co/iNi0vLBuFz	10555
15	RT @cbabdullahgul: İletişim teknolojilerinin eriştiği bu güç karşısında hiçbir kapalı rejimin uzun vadede ayakta kalması mümkün değil.	10425
16	RT @TheRedHack: Ankara'dan gelen son görüntüden sonra bu kadar yeter 1 saat içinde elimizdeki Polis evraklarının bir kısmını yayınlayacağız! ...	10236
17	RT @kivanctsditug: AKLIMIZ TAKSİMDE...Diren GEZİ PARKI...SUSMAYIN, kimse susmasın... Orantisiz kullanılan guc, tek bir evladı bile yıldıra...	10074
18	RT @sarpepak81: Değerli paparazziler; 3 gündür olay yaratıcak yeni sevgilimle (sosyetik güzel) taksimdeyim,gelsenize röportaj filan yapanız ...	10072
19	RT @mugevemuge: Haber Türk Hayat Gazetesi'ndeki köşemi bıraktım! Bu HTe koymaz biliyorum, ama yazmaya devam etseydim bana koyardı,	9914
20	RT @Beyazshoworg: MARJİNAL,ALKOLİK ve ÇAPULCU OLANLAR RT	9747